

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КРЕМЕНЧУЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ МИХАЙЛА ОСТРОГРАДСЬКОГО

**ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ
ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ
НОРМ ПРАВА**

матеріали II-ї Всеукраїнської науково-практичної
конференції (з міжнародною участю)

Кременчук – 2015

УДК 343(053)
ББК 67.408я43
Т61

*Друкується за рішенням Вченої ради Кременчуцького
національного університету імені Михайла Остроградського
(протокол № 3 від 25 грудня 2014 року)*

Упорядники:

Ігор Іванович Митрофанов, кандидат юридичних наук, доцент,
завідуючий кафедрою галузевих юридичних наук КрНУ.

Євгеній Володимирович Горлов, кандидат юридичних наук,
доцент кафедри галузевих юридичних наук КрНУ.

Теоретичні та практичні проблеми реалізації норм права :
матеріали II-ї Всеукраїнської науково-практичної конференції (з
міжнародною участю) (м. Кременчук, 5–6 грудня 2014 року). –
Одеса : Видавництво «Фенікс», 2015. – 278 с.

ISBN 978-966-8931-27-7

У збірнику опубліковано матеріали, що містять нові
теоретичні та практичні результати в галузі юридичних наук.
Доповіді та тези доповідей друкуються в авторській редакції.

ББК 67.408я43

ISBN 978-966-8931-27-7

© КрНУ, 2015

© Вид-во «Фенікс», 2015

ЗМІСТ

	Вітальне слово учасникам конференції ректора КрНУ	7
	Вступне слово	9
Заїка Ю. О.	Проблеми зменшення розміру обов'язкової частки спадщини	11
Кузьменко Б. В.	Правові питання становлення і розвитку інформаційного суспільства в Україні	14
Байлов А. В. Ліщина Е. С.	Актуальні питання кримінальної відповідальності за незаконне переривання вагітності за законодавством України, Російської Федерації та Республіки Білорусь	18
Беніцький А. С.	Проблеми встановлення стадій вчинення заздалегідь необіцяного приховування злочину	24
Бесараб К. В.	Співвідношення понять «адміністративна юстиція» і «адміністративна юрисдикція»	28
Вдовіченко М. М.	Створення та організація роботи слідчо- оперативної групи	30
Влодарчик Р. Włodarczyk R.	Використання сучасних генетичних досліджень при розслідуванні інцестів	33
Волошкевич Г. А.	Правові основи равові основи організації управління першими українськими споживчими кооперативами	44
Георгізова І. Л.	Проблема взаємовпливу партійної та виборчої систем при формуванні органів державної влади	47
Гідулян А. Ю.	Норми публічного права в захисті прав та інтересів особи	50
Головко Є. Є. Горлов Є. В.	Майно як об'єкт оподаткування в Україні	54
	Забезпечення ефективної діяльності державної служби боротьби з економічною злочинністю в умовах реформування МВС України	56
Гуренко А. О.	Кримінальна відповідальність неповнолітніх за Кримінальним кодексом 1960 року та Кримінальним кодексом 2001 року (порівняльний аналіз)	63
Гюрджі Ю. О.	Мета та завдання слідчої діяльності	66
Даценко Л. Е.	Криміналістична версія	70

Дворніченко А. С.	Добровільна згода хворого на обробку персональних даних.....	74
Демченко Ю. В.	Зарубіжний досвід формування публічної служби.....	76
Дімітров М. М.	Визначення об'єкта злочину за ст. 229 КК України.....	80
Дуліна О. В.	Розвиток наукової думки щодо поняття «суб'єкт адміністративної відповідальності».	84
Єрифа О. М.	Деякі аспекти доказів в адміністративному судочинстві.....	89
Журавель Ю. О.	Проблеми та форми реалізації Конституції України.....	92
Зеленко І. П.	Юридичні аналогії: правові передумови та методика використання.....	96
Калина Е. С.	Безопасность в кризисных ситуациях: анализ	
Конева Н. С.	теоретико-правовых аспектов.....	99
Кирилова Я. О.	Окремі проблеми протидії фіктивному банкрутству.....	108
Клімашкіна А. П.	Державна політика у сфері земель житлової та громадської забудови.....	111
Коломоєць О. Д.	Проблеми застосування терміну «сім'я» у чинному законодавстві України.....	115
Коломоєць С. Д.	Інноваційні та нестандартні засоби профілактики асоціальної поведінки та правопорушень у учнів початкової та основної школи (з досвіду практичної діяльності).....	119
Кондратенко В. М.	Щодо розмежування між собою принципів гласності та відкритості в адміністративному судочинстві.....	123
Конікієвіч Г. (Konikiewicz G.)	Торгівля людьми як пункт безпеки держави. Масштаби злочинної діяльності,	
Слівінські Д. (Śliwiński D.)	пов'язаної з нелегальною міграцією населення.....	126
Кхасрави О. З.	Некоторые этапы развития административного законодательства России.....	129
Лабуз П. (Łabuz P.)	Людина як предмет злочину, пов'язаного з торгівлею людьми.....	137
Лубко І. М.	Закон СРСР «Про сільськогосподарський податок» (1953 р.) та його реалізація в УРСР.	141

Лук'янець Я. О.	Потерпілий від злочину в системі ознак складу злочину.....	145
Максименко Н. В.	Соціальний захист дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.....	147
Малишко К. О.	Кримінальна відповідальність за вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини.....	150
Маліновська І. (Malinowska I.) Конікієвіч Г. (Konikiewicz G.) Мартыненко И. Э.	Діяльність «Європол» та «Фронтex» в боротьбі з торгівлею людьми.....	153
	Основные цели и принципы государственного управления в сфере охраны объектов историко-культурного наследия Украины.....	157
Машерук А. В.	Адміністративне судочинство України: загальні засади.....	161
Митрофанов І. І.	Кримінальні процесуальні відносини у механізмі реалізації норм кримінального права.....	164
Мізюн А. В.	Особливості адміністративної юстиції в зарубіжних країнах (Франція, США).....	173
Москаленко С. В.	Захист комерційної таємниці в органах державної влади: адміністративно-правовий аспект.....	177
Новасардова І. В.	Адміністративно-правові засади організації взаємодії органів виконавчої влади щодо реалізації адміністративної відповідальності у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху.....	180
Піатковська Б. (Piątkowska B.) Сіверт О. (Siewert A.)	Торгівля людьми та сучасні тенденції в міграції населення.....	183
Плескун О. В.	Щодо поняття трудового договору.....	186
Придава О. О.	Добровільна відмова від вчинення злочину.....	192
Радченко А. А.	До питання про співвідношення кримінальної відповідальності та покарання..	194
Рець О. Ю.	Окремі проблемні питання необхідної оборони.....	199
Салимон Т. І.	Систематизація адміністративного права України та проблеми його реформування.....	202
Сирота Д. І.	Система обов'язків працівника міліції.....	206

Скрипник А. О.	Правове регулювання електронних торгів в Україні.....	210
Скрипник В. Л.	Захист майнових ахист майнових прав при введенні воєнного стану та проведенні антитерористичної операції.....	215
Сокурєнко О. М.	Щодо проблеми звільнення від покарання чоловіків, які мають дітей віком до трьох років.....	218
Сторчак Н. А.	Кримінально-правове визначення насильства	221
Стукаленко О. В.	Нормативно-правове забезпечення діяльності прокуратури Словачької Республіки.....	225
Стукаленко В. А.	Відповідальність юридичних осіб за порушення виборчого законодавства в Україні.....	232
Ткаченко Р. О.	Адміністративна відповідальність юридичних осіб.....	237
Тули Хайдер Абдулнаби	Некоторые способы борьбы с коррупцией на уровне государственной власти: опыт работы общественных организаций Украины и Ирака.....	241
Харченко Ю. Г.	Використання державної мови службовцями органів місцевого самоврядування.....	246
Хілобок Т. М.	До питання про принцип повної оплатності кримінального провадження.....	248
Хлистун Д. В.	Охорона об'єктів авторського та суміжних прав.....	253
Хмельнюк І. Ю.	Сутність та окремі методики розслідування різних видів злочинів.....	255
Хомутовська Н. М.	Проблемні аспекти діяльності профспілкової організації у системі захисту прав працівників.....	262
Хороманська А. (Choromańska A.)	Роль прокуратури та суду в підготовчих процедурах.....	267
Цєліна Я. І.	Медіація в адміністративному судочинстві....	272

ВІТАЛЬНЕ СЛОВО УЧАСНИКАМ КОНФЕРЕНЦІЇ

Мені дуже приємно звернутися зі словами привітання до учасників та гостей Другої Всеукраїнської науково-практичної конференції «Теоретичні та практичні проблеми реалізації норм права». Сьогодні в Україні відбувається становлення нової системи освіти, орієнтованої на входження у світовий освітній простір. Цей процес супроводжується істотними змінами в науково-педагогічній теорії і практиці викладання юридичних дисциплін. Тому питання, що розглядатимуться в межах нашого наукового форуму, допоможуть зорієнтуватися як науково-педагогічним працівникам, так і практичним працівникам у колі невирішених проблем, пов'язаних з реалізацією норм права в регульовані в Україні суспільні відносини.

Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського веде своє літочислення з 1960 року та є єдиним державним вищим навчальним закладом Кременчуцького регіону, одним з найпотужніших навчальних закладів на Полтавщині. Творчий потенціал педагогічного та наукового колективу університету, матеріально-технічна та лабораторна бази, широкі контакти з промисловими підприємствами, традиційні зв'язки з навчальними закладами-партнерами в зарубіжних країнах дозволяють провадити підготовку фахівців на сучасному рівні, згідно з девізом «Urbi et orbi – місту і світові». Тому, крім оцінки якості, репрезентації наукових і педагогічних досягнень, програма нашої конференції включає найважливіший аспект, пов'язаний з практичною юриспруденцією, тому у ній беруть участь практичні працівники.

Бажаю всім плідної роботи і сподіваюся, що Ви отримаєте професійне задоволення від результатів роботи науково-практичної конференції «Теоретичні та практичні проблеми реалізації норм права», задоволення від нашої гостинності та організації зустрічі в місті Кременчуці. Участь кожного з Вас у цьому науковому форумі, присвяченому проблемам реалізації норм права і гармонізації законодавства України та країн Європейського Союзу є ключовою для вирішення питань євроінтеграції України.

Значення і унікальність конференції полягає в тому, що вивчення можливостей наукових розробок механізмів втілення у правову дійсність сучасного суспільного життя правових розпоряджень норм права, які забезпечує науково-практична конференція «Теоретичні та практичні проблеми реалізації норм права», потенційно здатна сприяти впливу на прийняття державних рішень та відповідне їх відображення у законодавстві України. А це, у свою чергу, є надійним фундаментом для створення адекватного правового поля для руху нашої країни вперед у цивілізоване майбутнє.

Бажаю всім учасникам конференцій знайти серед різноманіття тем доповідей те, що буде Вам цікаво і корисно; сподіваюся, що робота у межах секцій буде супроводжуватися плідною й конструктивною дискусією. Успішної Вам роботи на конференції й у повсякденній науковій та практичній діяльності!

З глибокою повагою,

Ректор КрНУ,
член-кореспондент Національної
Академії педагогічних наук України,
заслужений діяч науки і техніки України,
доктор технічних наук, професор

М. В. Загірняк

ВСТУПНЕ СЛОВО

5–6 грудня 2014 року кафедрою галузевих юридичних наук Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського проводиться друга Всеукраїнська науково-практична конференція «Теоретичні та практичні проблеми реалізації норм права». До програми конференції внесено 70 виступів фахівців у сфері теоретичної юриспруденції, студентів-юристів, працівників правоохоронних органів та суду, адвокатів України. У роботі конференції беруть участь представники: адвокатури України, Кременчуцького міського управління юстиції, Академії митної служби України (м. Дніпропетровськ), Академії муніципального управління (м. Київ), Вищої школи права та управління в Жешуві-Перемишлі (Республіка Польща), Вищої школи поліції в м. Щитно (Республіка Польща), Гродненського державного університету імені Янки Купали (Республіка Білорусь), ДВНЗ «Національний гірничий університет» (м. Дніпропетровськ), Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого», Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, Донецького юридичного інституту МВС України, Кіровоградської льотної академії національного авіаційного університету, Кіровоградського інституту державного та муніципального управління КПУ, Кіровоградського інституту розвитку людини, Кіровоградського інституту Міжрегіональної академії управління персоналом, Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка, Класичного приватного університету, Луганського державного університету внутрішніх справ, Люблінського католицького університету Іоанна Павла II, Миколаївського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти, Національної академії внутрішніх справ України, Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, Одеського державного аграрного університету, Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова, Південно-Уральського державного університету (Російська Федерація), Придунайської філії МАУП, Харківського національного університету внутрішніх справ, Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького, Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського, судів та прокуратури України, ради молодих юристів при Кременчуцькому міському управлінні юстиції.

Згідно з Програмою конференції заплановано пленарне та секційні засідання за такими напрямками:

– загальнотеоретичні проблеми правореалізації (керівник секції к.ю.н. В. В. Локтіонова, секретар – к.ю.н. Д. І. Сирота)

– особливості правореалізації за галузями права (керівник секції к.ю.н. В. Л. Скрипник, секретар – Л. Є. Даценко)

При розгляді теоретичних та практичних проблем реалізації норм права не випадково була визнана їх актуальність для сучасного етапу розвитку нашої держави. На це звертається увага й у доповідях учасників конференції. Такий підхід до розглядуваних проблем, пов'язаний з тим, що реалізація норм права є однією з найголовніших і конкретних форм буття всіх галузей національного права. Вона забезпечує переведення загальної нормативності правових розпоряджень, що містяться в джерелах права, в сукупність кореспондуючих суб'єктивних прав і обов'язків, що складають юридичний зміст правовідносин. Правовідносини, у свою чергу, виступають центральним блоком у механізмі реалізації норм будь-яких галузей права.

Установлення узгодженості у взаємодії всіх блоків механізму реалізації правових розпоряджень, що містяться в нормах права, у регульовані суспільні відносини, визначення їхньої ефективності вимагають виходу теоретичної думки за межі змісту власне юридичних норм і звертання до емпіричної бази. Розширення предмета вивчення юридичної науки збільшує ймовірність того, що внаслідок цього вчені та практики, які опікуються проблемами реалізації норм права, одержать нові висновки. Разом з тим, уведення в науку нових феноменів, як правило, спричиняє необхідність ретельнішого перегляду існуючих думок, поглядів і навіть вчень. Тому науковий пошук у цьому напрямі має бути підтриманий науковцями та практиками для виходу на нові концептуальні моделі реалізації норм різних галузей права.

Таким чином, II Всеукраїнська науково-практична конференція «Теоретичні та практичні проблеми реалізації норм права», яка проводиться 5–6 грудня 2014 року на базі кафедри галузевих юридичних наук Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського, присвячена актуальним питанням сучасного розвитку системи права України.

Завідувач кафедри галузевих юридичних наук
Кременчуцького національного університету
імені Михайла Остроградського,
кандидат юридичних наук, доцент

І. І. Митрофанов

ПРОБЛЕМИ ЗМЕНШЕННЯ РОЗМІРУ ОBOB'ЯЗKОВОЇ ЧАСТКИ СПАДЩИНИ

Заїка Юрій Олександрович –
завідувач кафедри цивільного права і процесу
Національної академії внутрішніх справ України,
доктор юридичних наук, професор

Правове становище особи в суспільстві визначається з урахуванням оптимального співвідношення особистих прав і інтересів конкретного громадянина з інтересами інших осіб і суспільства в цілому. Держава зацікавлена у тому, щоб громадянин максимально використовував надані йому права, в тому числі і право на свободу заповіту, оскільки будь-яке суб'єктивне право має соціальну цінність лише за умови його реального здійснення. Водночас, заповідальна свобода має і певні негативні риси, коли найближчі непрацездатні родичі спадкодавця можуть бути позбавлені засобів до існування. Інтереси таких спадкоємців захищає право на обов'язкову частку спадщини. Проте у сучасних умовах значного зростання доходів окремих осіб, суттєвих відмінностей між мінімальною і максимальною пенсією реалізація права на обов'язкову частку може суперечити меті цього інституту [5, с. 429]. За даними державної податкової адміністрації якщо в Україні у 2002 р. було понад 300 офіційних мільйонерів, у 2003 р. – 885, то за підсумками компанії по декларуванню доходів і майнового стану у 2013 р. вже нараховувалось 3770 офіційних мільйонерів та 4 мільярда [1, с. 222]. Тому, не випадково, згідно ч. 2 ст. 1241 ЦК України суду надано право зменшувати розмір обов'язкової частки з урахуванням відносин між цими спадкоємцями та спадкодавцем, а також інших обставин, які мають істотне значення. Умови застосування цього положення практично повністю залежать від суддівського бачення обставин справи, а безмежність таких оціночних понять навряд чи сприятиме єдності судової практики і стане гарантією виключення зловживань з боку суддівського корпусу. Що ж являють собою «обставини істотного значення» і про які «відносини між цими спадкоємцями і спадкодавцем» йдеться?

Загальною позитивною умовою, яка має призводити до

отримання обов'язкової частки спадщини у повному обсязі, традиційно називають «добрі стосунки між спадкодавцем і спадкоємцями». Серед інших обставин, які можуть бути підставою для зменшення розміру обов'язкової частки, пропонується вважати: не підтримання спадкоємцем зв'язків із спадкодавцем; погане поводження із ним; нездійснення належного догляду та ін. До позбавлення спадщини спадкоємців за законом заповідача можуть примусити такі негідні вчинки спадкоємців, які не можуть бути підставою для усунення їх від спадщини, але водночас, за своїм характером є аморальними, а в певних випадках і протиправними [2, с. 340]. Ми вважаємо, що при розгляді справ цієї категорії слід акцентувати увагу не лише на наявність доброзичливих стосунків, а й на наявність чи відсутність негідної поведінки з боку спадкоємця.

За «добрих стосунків» було б малоймовірно, щоб спадкоємця позбавляли спадщини. Негативне ставлення до спадкоємця може бути зумовлене і неправомірними вимогами спадкодавця – наприклад, укласти шлюб з конкретною особою, обрати ту чи іншу релігію тощо. Але таке недоброзичливе ставлення не звільняло б спадкодавця за життя від обов'язку утримувати непрацездатних близьких. Варто зазначити, що відповідно до ст. 75 СК України один із подружжя, який є непрацездатним і потребує матеріальної допомоги, має право на утримання від іншого подружжя, якщо те може таку матеріальну допомогу надавати. Проте право на аліментування не набуває подружжя, яке негідно поводить себе у шлюбі. У спадковому законодавстві також доцільно передбачити аналогічну за змістом норму, яка б надавала суду можливість відмовляти у задоволенні позову обов'язкових спадкоємців за умови доведення в судовому порядку їх негідної поведінки щодо спадкодавця [4, с. 362]. Воля спадкодавця обмежується обов'язковою часткою, тому підстави її зменшення мають бути об'єктивні: поведінка спадкоємця, яка не дає можливості віднести його до негідних спадкоємців, відповідно до ст. 1224 ЦК України, але, яка водночас є аморальною, і майнове становище спадкоємця, який, незважаючи на непрацездатність, не потребує матеріальної допомоги і ніколи її від спадкодавця не отримував тощо. Обставини, які можуть бути підставою для зменшення розміру обов'язкової частки, необхідно

конкретизувати в законі. Це можуть бути, наприклад, заздалегідь неправдиві судові свідчення проти спадкодавця, звинувачення його у вчиненні злочину, неповідомлення про те, що готується замах на життя спадкодавця, ненадання йому допомоги тощо [3, с. 238].

Волевиявлення спадкодавця у таких випадках цілком виправдане й обмеження волі заповідача за таких обставин може бути аморальним. Обставини негідної поведінки спадкоємця щодо спадкодавця (чи інших спадкоємців) мають бути засвідчені вироком (рішенням) суду, що набуло законної сили. При вирішенні питання щодо надання спадкоємцям обов'язкової частки необхідно також враховувати їх матеріальне становище. Якщо такі спадкоємці не потребують матеріальної допомоги, то відсутні і підстави для надання обов'язкової частки. Обмеження свободи заповіту не повинне бути пов'язане із будь-яким обмеженням прав особи на розпорядження своєю приватною власністю, а зумовлене потребою захисту інтересів найближчих непрацездатних родичів та непрацездатного подружжя, яких спадкодавець за законом зобов'язаний був утримувати.

Якщо ж негідна поведінка спадкоємців спонукала заповідача мотивовано усунути їх від спадщини, то майнові інтереси обов'язкових спадкоємців можна захистити і не надаючи їм права на обов'язкову частку спадщини, яка до того ж може значно перевищувати їх соціальні потреби. За таких обставин за рішенням суду обов'язковим спадкоємцям може надаватися аліментування за рахунок спадкового майна на засадах, визначених сімейним законодавством.

Така новела, з одного боку, дозволила б виконати волю спадкодавця, а з іншого – захистила б інтереси тих спадкоємців, яким спадкодавець згідно з чинним законодавством, незалежно від свого бажання і ставлення до них, змушений був надавати допомогу за життя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Актуальні проблеми спадкового права : навч. посіб. / за ред. Ю. О. Заїки, О. О. Лов'яка. – К. : КНТ, ЦУЛ, 2014. – 336 с.
2. Заїка Ю. О. Набуття права власності на мійно, що перейшло у спадщину / Ю. О. Заїка // Набуття та припинення права власності в Україні (проблеми теорії та практики) : монографія /

за ред. В. В. Луця. – К. НДІ ПрПіП НАПрН ім. Ф. Бурчака НАПрН України, 2013. – 358 с.

3. Заїка Ю. О. Зменшення розміру частки спадщини як захід цивільно-правові відповідальності спадкоємців унаслідок перерозподілу черговості в спадкуванні// Відповідальність у приватному праві : монографія / І. Безклубий, Н. Кузнєцова, Р. Майданик [та ін.] ; за заг ред. І. Безклубого. – К. : Грамота, 2014. – 416 с.

4. Заїка Ю. О. Особливості захисту права на обов'язкову частку спадщини // Особливості захисту суб'єктивних цивільних прав : монографія / за ред. О. Д. Крупчана та В. В. Луця. – К. : НДІ ПрПіП НАПрН України. – 2012. – 448 с.

5. Заїка Ю. О. Спадкове право і цивілістична доктрина // Правова доктрина України : у 5 т. / Ю. О. Заїка. – Х. : Право, 2013. – Т. 3 : Доктрина приватного права : Н. С. Кузнєцова, О. Є. Харитонов, Р. А. Майданик [та ін.] ; за заг ред. Н. С. Кузнєцової. – 760 с.

ПРАВОВІ ПИТАННЯ СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ

Кузьменко Борис Володимирович –
професор кафедри комп'ютерно-інтегрованих технологій
Академії муніципального управління, м. Київ,
доктор технічних наук, професор

Важливим пріоритетом України, визначеним Законом України «Про основні принципи розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки», є прагнення побудувати орієнтоване на інтереси людей, відкрите для всіх і спрямоване на розвиток інформаційне суспільство, в якому кожен міг би створювати і накопичувати інформацію і знання, мати до них вільний доступ, користуватися і обмінюватися ними, щоб надати можливість кожній людині у повній мірі реалізувати свій потенціал, сприяючи суспільному і особистому розвитку і підвищуючи якість життя.

Важливими кроками в інформатизації українського суспільства стали Програма інформатизації середньої школи, а

також розроблення Верховною Радою України законів «Про телекомунікацію», «Про діяльність у сфері інформатизації», «Про діяльність у сфері інформаційної політики», «Про концепцію інформаційної політики», «Про електронний цифровий підпис» та ін. Незважаючи на те, що Україна ще не ввійшла в коло найбільш інформаційно-розвинених країн, вона має глибокі традиції у сфері розвитку інформатики та інформаційних технологій, а також науковий та інженерний потенціал, що активно задіяний в ІКТ-секторі.

Україна входить у п'ятірку країн із найбільшим кадровим потенціалом фахівців із комп'ютерних наук, лідирує за рівнем підготовки кадрів, що обслуговують інформаційні технології; в Україні активно розробляються такі напрямки, як штучний інтелект, теорія самоорганізації, системний аналіз, що ґрунтуються на відтворенні діяльності мозку людини у вирішенні складних практичних завдань. Ці напрямки є стрибком у кібернетичну науку; академік Лебедев у Києві створив першу в СРСР і третю у світі електронно-обчислювальну машину; в 1964 році в Інституті кібернетики НАН України В. М. Глушковым запропоновано проект Загальнодержавної системи збирання й оброблення інформації для керування економікою країни, таким чином було уведено розуміння основ інформаційно-комп'ютерних технологій. У сучасній Україні на державному рівні пріоритет віддається таким інформаційно-комунікативним напрямкам: інформатизації правоохоронної діяльності; розвитку інтернет-технологій і створенню надійного фундаменту інформаційної безпеки; забезпеченню широкого доступу до Інтернет кожному українцю; поданню в Інтернеті всебічної (правової, політичної та ін.) інформації про Україну; розвитку сервісних послуг через Інтернет.

До факторів, що заважають створенню «сильного» іміджу України в міжнародному інформаційному співтоваристві, слід віднести такі: недостатня законодавча база в інформаційній сфері; відсутність повноцінної, комплексної і всеосяжної національної програми соціально-економічного розвитку на базі інформаційного суспільства; сприйняття розвитку інформаційного суспільства як міжвідомчої проблеми, а не пріоритетного напрямку розвитку всієї країни; недостатня загальнодержавна координація щодо створення елементів інформаційної

інфраструктури, зокрема при побудові загальнодержавних, корпоративних і відомчих інформаційно-телекомунікаційних мереж; низька державна координація впровадження послуг, які побудовані на використанні інтернет-технологій.

Тенденції (від лат. *tendentia* – спрямованість) – це найважливіші напрями становлення і розвитку інформаційно-правових норм, а також доктрини інформаційного права, обумовлене загальними закономірностями існування самої інформаційної сфери і інформаційних технологій, як в Україні, так і в інших країнах світу. Розглянемо деякі тенденції становлення нової комплексної галузі і цього наукового напрямку інформаційного права.

Тенденції формування норм інформаційного права, окремих його інститутів розглядаються нами в єдності минулого, справжнього і майбутнього розвитку науки і галузі російського інформаційного права. Сьогодні існують усі передумови для того, щоб визнати інформаційне право в якості комплексної галузі права і нового наукового напрямку (юридичної науки, що формується). На наш погляд інформаційне право як галузева наука, що формується, характеризується такими рисами:

1. Соціальною потребою в знаннях нового типу;
2. Особливим професійним об'єднанням учених, що займаються цією проблематикою і розділяють загальні наукові ідеї, загальні теоретичні принципи, методологію дослідження (те, що називається науковим співтовариством);
3. Наявністю наукових досліджень з цієї тематики дослідження; наукових напрацювань, методів, накопичених знань;
4. Високим рівнем дисциплінарної організації і взаємодії учених;
5. Підготовкою фахівців цього профілю у рамках профільних спеціальностей.

В цілому можна зробити висновок, що у своїй сукупності і в узагальненому вигляді спостерігаються дві взаємозв'язані тенденції розвитку інформаційного суспільства. Перша полягає в цивільній соціалізації економічних структур і стосунків приватної власності, в обмеженні державної влади. Соціалізація веде не до знищення капіталу, а до зміни його характеру, наданню йому визначених громадських і цивілізованих форм. Це обмежує і

пригнічує його егоїстичні риси. І цей процес в тих або інших формах («кооперативною», «акціонерною») зайняв своє належне місце у більшості розвинених країн. Друга тенденція – це індивідуалізація економічних і соціальних процесів, їх наповнення різноманітним особовим змістом (люди все більше знаходяться удома, працюють в домашніх умовах).

Будь-яка революція інформаційного типу (поява писемності, електрики, книгодрукування та ін.) характеризується:

а) потоком аналогічних подій;

б) винятковою динамічністю змін, що відбуваються, що зазвичай не має аналогів ні до, ні після цього періоду. Між проривами в різних областях громадського розвитку існує безліч зв'язків, що забезпечують прискорення або уповільнення відповідних процесів. Приміром, книгодрукування істотно полегшило поширення ідей протестантизму, в той же час дало кожному доступ до знання, в усякому разі, до Біблії.

Крім того, якісний інформаційний прорив можливий тільки у вільному суспільстві. Коли говорять про Кремнієву долину, мало хто згадує, що вона з'явилася в Каліфорнії, і саме в Сан-Франциско (не у Нью-Йорку, не в Чикаго, навіть не у Бостоні, який є одним з найвідоміших університетських центрів). Сан-Франциско – найвільніше місто в Сполучених Штатах, столиця хіппі 60-х років. Це місто абсолютних свобод, навіть за американськими мірками. І, думається, саме в такій вируючій атмосфері усе це могло з'явитися. Університети Берклі, Стэнфорд стали тим «плавильним котлом», навколо яких почали виникати компанії: «Hewlett-Packard» – 1937 рік, «Intel» – 1968 рік, «Apple Computer» – 1976 рік. І далі звідти вийшли «eBay», «Google». Багато ключових, проривних технологій робилися саме в гаражі або у власній квартирі. Світовий лідер в області мережевих технологій компанія «Cisco Systems» створена сімейною парою, випускниками Стэнфорда – Лен і Сэнди Босак в 1984 році практично вдома. Тобто багато хто з сучасних компаній, які домінують на ринку високих технологій, з'явився не в розкішних кабінетах, де засідають ради директорів, а саме в гаражах, в приватних лабораторіях або навіть на квартирах.

Є сподівання на те, що обраний Україною шлях інтеграції з Євросоюзом, її входження до співпраці в усіх сферах з цивілізованими країнами світу сприятиме економічному, культурному і науковому відродженню.

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА НЕЗАКОННЕ ПЕРЕРИВАННЯ ВАГІТНОСТІ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ, РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ ТА РЕСПУБЛІКИ БІЛОРУСЬ

Байлов Антон Володимирович –
доцент кафедри кримінального права та кримінології
факультету підготовки фахівців для підрозділів слідства
Харківського національного університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

Ліщина Ельвіра Сергіївна –
курсант 3-го курсу
факультету підготовки фахівців для підрозділів слідства
Харківського національного університету внутрішніх справ

Конституція України закріплює, що кожен має право на життя, ніхто не може бути свавільно позбавлений життя (ст. 27). Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю (ст. 3). Стаття 134 Кримінального кодексу України (далі – КК України) встановлює покарання за незаконне проведення абортів, але аналіз даної норми свідчить про певну кількість прогалин в частині її застосування, неузгодженостей з нормативно-правовою базою Міністерства охорони здоров'я України, а також про труднощі, що виникають при кваліфікації злочинів проти життя та здоров'я людини. Крім того, потреби практики зумовлюють необхідність подальшого вдосконалення вищезазначеної норми на підставі всебічного наукового дослідження. Вважаємо за доцільне приділити увагу окремим питанням кримінальної відповідальності за незаконне проведення абортів у порівнянні з кримінальним законодавством Республіки Білорусь та Російської Федерації.

Вивченням питання кримінальної відповідальності за незаконне проведення абортів займалися такі вчені, як-от: С. В. Анощенкова, М. І. Бажанов, Ю. В. Баулін, Ф. Ю. Бердичевський, М. О. Беляєв, В. І. Борисов, С. В. Бородин, В. О. Глушков, Ю. В. Гоголь, І. І. Горелик, П. С. Дагель, О. М. Джужа, П. А. Дубовець, М. І. Згородніков, Н. Є. Крилова,

В. М. Куц, Т. О. Лаврентьєва, Г. К. Лапко, Л. А. Лозанович, О. В. Лукічов, Г. Ю. Мане, Г. О. Мендельсон, Л. А. Остапенко, А. М. Орлеан, О. М. Попов, В. В. Панкратов, А. А. Піонтковський, М. В. Радченко, С. Ю. Романов, І. Є. Роткіна, В. В. Сташич, М. С. Таганцев, В. Я. Тацій, В. В. Устименко, М. Б. Фішман, Р. Д. Шарапов, М. Д. Шаргородський, Н. М. Ярмиш та ін.

Безпосередньо питанням кримінально-правової характеристики незаконного проведення абортів присвячені дисертаційні роботи К. О. Черевка та І. В. Павленко.

1. Стаття 134 КК України та ст. 156 КК Республіки Білорусь передбачають кримінальну відповідальність за незаконне проведення абортів, а кримінальне законодавство Російської Федерації, ст. 123 КК встановлює відповідальність за незаконне проведення штучного переривання вагітності. Отже, можна зробити висновок, що в вищезазначених країнах існує різний підхід щодо визначення термінів «аборт» та «штучне переривання вагітності». Слід зазначити, що наказ Міністерства охорони здоров'я України № 508 від 20.07.2006 «Про затвердження Інструкції про порядок проведення операції штучного переривання вагітності, форм первинної облікової документації та інструкцій щодо їх заповнення» [1] також не передбачає термін «аборт», а вживає лише термін «переривання вагітності». Це пояснюється тим, що в Інструкції з визначення критеріїв перинатального періоду, живонародженості та мертвонародженості, затвердженої Наказом МОЗ України від 29.03.2006 № 179 зазначено: «Аборт – це народження плода до повного 22-го тижня вагітності з ростом менше 25 см та масою менше 500 г незалежно від наявності ознак життя» [2]. Таким чином, можна зробити висновок, що якщо особа здійснить незаконне переривання вагітності строком більше 22 тижня, то вона не може нести кримінальної відповідальності за ст. 134 КК України, оскільки ці дії згідно з положеннями Міністерства охорони здоров'я України не можуть визнаватися абортим. Звідси випливає, що існує певна неузгодженість між ст. 134 КК України, а також ст. 156 КК Республіки Білорусь та нормативно-правовою базою Міністерства охорони здоров'я України. Підтримуючи позицію законодавця Російської Федерації, І. В. Павленко у своєму дисертаційному дослідженні пропонує замінити термін

«аборт» терміном «переривання вагітності» [3]. Аналогічної точки зору дотримується А. М. Орлеан.

Враховуючи положення нормативно-правових актів Міністерства охорони здоров'я України, підтримуючи думки вчених з даного питання, також пропонуємо замінити поняття «аборт» на «переривання вагітності», без зазначення на відміну від КК Російської Федерації на те, що дане переривання вагітності повинно бути штучним, адже у випадку, якщо воно буде не штучним, а природним, то взагалі не можна говорити про кримінальну відповідальність, оскільки не буде суспільно небезпечного діяння, обов'язкової ознаки об'єктивної сторони складу злочину.

2. Вважаємо за доцільне звернути увагу на суб'єкта незаконного проведення абортів. Так, КК України передбачає кримінальну відповідальність за вчинення діяння особою, котра не має спеціальної медичної освіти. Згідно з КК Російської Федерації суб'єктом є особа, яка не має вищу медичну освіту відповідного профілю [4]. КК Республіки Білорусь передбачає вчинення цього злочину як лікарем, що має вищу освіту відповідного профілю, так і особою, яка не має вищу медичну освіту відповідного профілю [5].

К. О. Черевко вважає суб'єктом незаконного проведення абортів лікаря-спеціаліста акушера-гінеколога, а так само особу, яка не є лікарем-спеціалістом акушером-гінекологом [6]. І. В. Павленко пропонує диспозицію ст. 134 КК України викласти у такій редакції: «Незаконне переривання вагітності за згодою потерпілої», тобто вона не виділяє спеціального суб'єкта і вважає, що суб'єктом повинна бути будь-яка фізична, осудна особа, яка досягла віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність [3].

Більш слушною вважаємо позицію К. О. Черевка, адже лікар-спеціаліст акушер-гінеколог і лікар, котрий має вищу медичну освіту – це різні суб'єкти. Особа може мати освіту, але не займатися даною роботою, бо не підтверджує свою кваліфікацію.

3. Слід звернути увагу на зміст кваліфікуючих ознак злочину, що досліджується. Згідно з КК Російської Федерації та Республіки Білорусь кваліфікуючими ознаками цього злочину є вчинення даного діяння за умови, що воно спричинило по необережності

смерть потерпілої або завдало їй тяжкі тілесні ушкодження. До такого висновку доходить і І. В. Павленко. Чинне кримінальне законодавство України, статтею 134 передбачає наступні кваліфікуючі ознаки: «спричинення тривалого розладу здоров'я, безплідності або смерті потерпілої», не вказуючи на форму вини. Підтримуючи вітчизняного законодавця, вважаємо, що вказівка на форму вини є зайвою, адже суспільно небезпечне діяння (незаконне проведення абортів) вчиняється особою умисно, а вже до наслідків психічне ставлення суб'єкта злочину до наслідків (тривалий розлад здоров'я, безплідність або смерть) може виражатися лише у формі необережності. У тих випадку, коли спричинення зазначеної шкоди для здоров'я або життя охоплювалося прямим або непрямим умислом винного, вчинене діяння необхідно кваліфікувати за сукупністю злочинів: за незаконне проведення абортів та умисне вбивство (у разі настання смерті потерпілої) або умисне тяжке тілесне ушкодження. М. І. Загородніков вказував: «навіть при проведенні операції штучного переривання вагітності в умовах лікарні, на законних підставах, при відсутності протипоказань, лікар йде на ризик і ставить під загрозу життя жінки. Але в умовах лікарні лікар сподівається на реальну можливість не допустити тяжких наслідків. Винний при кримінальному аборті передбачає можливість настання смерті, але легковажно розраховує запобігти цим наслідкам, сподіваючись на свій досвід, вміння проводити таку операцію і т.д. Необережність в даному випадку можлива лише у формі злочинної самовпевненості»[7, с. 137].

Окрім того, К. О. Черевко пропонує розширити перелік кваліфікуючих ознак цього діяння, а саме доповнити ст. 134 КК такими кваліфікуючими ознаками, як незаконне проведення абортів при терміні вагітності понад 22 тижнів, вчинення злочину з корисливих мотивів або повторно [6].

Констатуємо, що у доктрині кримінального права щодо виділення окремої кваліфікуючої ознаки «незаконне проведення абортів з корисливих мотивів» існують різні точки. Так, Л. А. Лозанович зазначає, що виділяти корисливий мотив в якості кваліфікуючої ознаки незаконного проведення абортів недоцільно, бо якщо ця ознака властива 50% злочинам, що вчиняються, а при вчиненні кримінальних абортів корисливий мотив встановлюється у 94% випадках, то цей мотив, скоріш за все, стає не

кваліфікуючою ознакою, а конститутивною [8, с. 127]. І. В. Павленко вважає, що корисливий мотив присутній у винній особи при переважній більшості випадків незаконного проведення абортів, а тому виділення окремої кваліфікуючої ознаки призведе до кваліфікації майже всіх випадків незаконного проведення абортів лише за ч. 2 ст. 134 КК України [3]. Не виділяють даної ознаки і законодавці Російської Федерації та Республіки Білорусь. Погоджуючись з висновками вищезазначених вчених, вважаємо, що пропозиція доповнення ст. 134 КК України такою кваліфікуючою ознакою, як «з корисливих мотивів» є не достатньо вдалою та потребує додаткового обґрунтування.

Необхідно звернути увагу на таку ознаку, як «безплідність». М. І. Хавронюк зазначає: «Правильним є те, що на відміну від ст. 134 КК України, у КК Росії відповідальність за цей злочин не обтяжується наслідком у виді безплідності потерпілої. Дійсно, такий наслідок може бути встановлений лише після спливу значного часу, а стосовно особи, яка не досягла статеві зрілості, – тільки після її досягнення, а тому довести причинний зв'язок між діянням і вказаним наслідком часто буває неможливим» [9, с. 891]. Безплідність можлива й у разі, якщо в жінки видаляють матку, а також і при наявності органів, що відповідають за репродуктивну функцію. У судовій практиці наявні приклади, коли незаконне переривання вагітності призвело до безплідності, і в більшості випадків висновок судово-медичного експертизи свідчить, що жінці були заподіяні тяжкі тілесні ушкодження, й це є логічним адже однією з ознак тяжкого тілесного ушкодження є втрата органу або його функції, а безплідність і є наслідком даної ознаки.

Таким чином, враховуючи вищевикладене, а також зарубіжний досвід регламентації кримінальної відповідальності за незаконне проведення абортів, пропонуємо внести зміни в Кримінальний кодекс України, а саме ст. 134 викласти в такій редакції:

«Стаття 134. Незаконне переривання вагітності

1. Незаконне переривання вагітності лікарем-спеціалістом акушером-гінекологом, – карається...

2. Переривання вагітності особою, яка не є лікарем-

спеціалістом акушером-гінекологом, –
карається...

3. Дії, передбачені частинами першою чи другою цієї статті, вчинені повторно, а також якщо вони спричинили тривалий розлад здоров'я або смерть потерпілої, – караються...».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ :

1. Інструкція про порядок проведення операції штучного переривання вагітності : затверджена Наказом Міністерства охорони здоров'я України від 20.07.2006 №508 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z1155-06>. – Заголовок з екрану.

2. Інструкція з визначення критеріїв перинатального періоду, живонародженості та мертвонародженості, затвердженої Наказом МОЗ України від 29.03.2006 № 179 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z0427-06>. – Заголовок з екрану.

3. Павленко І.В. Кримінальна відповідальність за незаконне проведення абортів : дис. канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 / Павленко Ірина Володимирівна. – Х., 2013. – 210 с.

4. Уголовный кодекс Российской Федерации от 13.06.1996 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.consultant.ru/popular/ukrf/>.

5. Уголовный кодекс Республики Беларусь от 9.07.1999 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://etalonline.by/?type=text&regnum=НК9900275#load_text_none_1_.

6. Черевко К.О. Кримінально-правова характеристика незаконного проведення абортів : дис. канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 / Черевко Кирило Олександрович. – Х., 2011. – 175 с.

7. Загородников Н. И. Преступления против здоровья / Н. И. Загородников. – М. : Изд-во «Юридическая литература», 1969. – 168 с.

8. Лозанович Л. А. Незаконное производство аборта: уголовно-правовой и криминологический аспекты : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Лозанович Луиза Артуровна. – Ставрополь, 2004. – 189 с.

9. Хавронюк М. І. Кримінальне законодавство України та інших держав континентальної Європи: порівняльний аналіз, проблеми гармонізації : монографія / М. І. Хавронюк. – К. : Юрисконсульт, 2006. – 1048 с.

10. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>. – Заголовок з екрану.

ПРОБЛЕМИ ВСТАНОВЛЕННЯ СТАДІЙ ВЧИНЕННЯ ЗАЗДАЛЕГІДЬ НЕОБЩЯНОГО ПРИХОВУВАННЯ ЗЛОЧИНУ

Беніцький Андрій Сергійович –
доцент кафедри кримінального процесу
Луганського державного університету
внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка,
кандидат юридичних наук, доцент

Причетність до злочину може виникнути лише після вчинення предикатного злочину незалежно від того, був він закінчений чи ні. Між тим в юридичній літературі висловлюється думка про те, що причетність до злочину можлива лише після закінчення вчинення предикатного злочину, тобто з моменту настання суспільно небезпечних наслідків для матеріальних складів злочинів або вчинення діяння для формальних складів злочинів.

Однак з таким висновком слід не погодитись. Предикатний злочин може бути перерваний на стадії готування або замаху на його вчинення з причин, які не залежали від волі виконавця або іншого учасника такого злочину. Наприклад, якщо винна особа приховала суб'єкта, який не закінчив вчинення предикатного злочину з незалежних від нього обставин, то в її діяннях має місце причетність до злочину. Особа, яка вчинила готування або замах на предикатний злочин, буде нести кримінальну відповідальність за незакінчений злочин згідно зі статтею кримінального законодавства, яка передбачає відповідальність за основний злочин, з посиланням на ст.ст. 14 або 15 КК України. Діяння приховувача злочинця будуть кваліфіковані за закінчений злочин

– ст. 396 КК України. За таким же правилом слід кваліфікувати діяння причетної особи, яка, наприклад, приховала тривалий злочин.

Початок приховування злочину починається з моменту вчинення діяння, спрямованого на переховування злочинця або приховування знаряддя, засобів, слідів скоєння злочину або предметів, здобутих злочинним шляхом. Приховування злочину є триваючим злочином, який може бути припинений з моменту закінчення приховування або з моменту його виявлення органами влади. Початковий момент приховування злочину може настати тільки після виконання об'єктивної сторони складу предикатного злочину.

Між тим деякі суди України припускаються помилок при визнанні початкового моменту приховування злочину. Так, наприклад, Машівським районним судом Полтавської області було помилково кваліфіковано дії З. за ч. 1 ст. 396 КК України. Суд установив, що З. була очевидцем того, як Т. за допомогою металевого прута зірвав замки на дверях сараю, після чого проник туди. Дії Т. було помічено потерпілим П., який намагався вийти зі свого будинку та запобігти вчиненню злочину. Однак Т. підбіг до дверей будинку та почав їх тримати, щоб не випустити П. До дверей будинку підійшла З., яка почала допомагати Т. утримати двері. Вона підсунула під двері металеву бочку, у результаті чого П. не зміг запобігти злочину. Після цього Т. узяв мішок з викраденим із сараю майном та разом із З. утік з місця злочину. Машівський районний суд Полтавської області неправильно визначив момент закінчення предикатного злочину. Дії Т. потерпілий помітив на стадії замаху на злочин, оскільки Т. не повністю виконав об'єктивну сторону крадіжки, поєднаної з проникненням у сховище. З. усвідомлювала те, що Т. вчиняє крадіжку, оскільки перебувала неподалік від місця злочину. Розуміючи те, що дії Т. виявлено потерпілим, який намагався вийти зі свого житла, З. допомогла Т. підперти двері, у результаті чого П. не зміг припинити злочинні дії Т. [1].

Таким чином, З. без попередньої змови з Т. сприяла йому у вчиненні викрадення майна, усунувши перешкоду у вигляді потерпілої особи, яка намагалася запобігти злочину. Тому дії З. слід було кваліфікувати як співучасть у викраденні чужого майна.

Заздалегідь не обіцяне приховування злочину буде закінченим з моменту скоєння одного з діянь, спрямованих на приховування злочину, незалежно від того, чи вдалося винному приховати його. Установлення моменту закінчення приховування злочину залежить від різновиду приховування. Так, переховування злочинця закінчується з моменту, коли учасник предикатного злочину покинув сховище, яке йому надав приховувач, або коли працівники правоохоронних органів припинили діяльність приховувача. Наприклад, приховування слідів вчинення предикатного злочину закінчується з моменту, коли сліди було знищено, замасковано і т.ін. Навряд чи слід погодитися з А. В. Зарубіним, який стверджує, що приховування злочину необхідно визнавати закінченим, виходячи з успішності діяння приховувача, тобто досягнення ним своєї мети. На думку цього автора, у разі досягнення хоча б на мінімальний строк мети приховувача його діяння слід кваліфікувати як замах на приховування злочину [3, с. 110].

Момент закінчення приховування злочину на кримінально-правову кваліфікацію не впливає. Однак він має значення для встановлення початку течії строків давності притягнення до кримінальної відповідальності за приховування злочину. У юридичній літературі висловлюються думки, що строки давності притягнення до кримінальної відповідальності за приховування злочину повинні залежати від строків давності притягнення до відповідальності за предикатний злочин. На погляд В. А. Григор'єва, буде неправильно, якщо причетна особа звільнятиметься від кримінальної відповідальності раніше, ніж учасник основного злочину [2, с. 66]. А. В. Зарубін, наприклад, вважає, що строк давності притягнення до кримінальної відповідальності за причетність до основного посягання не повинен перевищувати строк давності притягнення до відповідальності за це посягання [3, с. 152]. Однак із такою позицією вказаних авторів слід не погодитися, оскільки відповідно до норм окремих міжнародно-правових документів немає строків давності за злочини проти миру, людяності та ін. Таке положення міжнародного кримінального права втілено в ч. 5 ст. 49 КК України, де зазначено, що в разі вчинення злочинів проти миру та безпеки людства, передбачених у статтях 437–439 і ч. 1 ст. 442 КК

України, давність узагалі не застосовується. Тому відповідно до вищезазначеного підходу буде неможливо звільнити від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності причетних осіб.

Між вчиненням предикатного злочину та приховуванням злочину може минути більш-менш тривалий проміжок часу. Пункти 4 та 5 ч. 1 ст. 49 КК України встановлюють строки давності стосовно тяжких та особливо тяжких злочинів. Вирішуючи питання щодо притягнення до відповідальності за приховування предикатного тяжкого або особливо тяжкого злочину, необхідно враховувати, чи не минули строки давності притягнення до відповідальності за предикатний злочин. Якщо особа була звільнена від кримінальної відповідальності за основний злочин у зв'язку з давністю строків, то притягнення до відповідальності за приховування злочину неможливе, оскільки учасника основного злочину було визнано судом винним у злочині. Тому ухилення від кримінальної відповідальності такого суб'єкта немає.

Між тим можливою є ситуація, коли причетна особа приховує зброя, зброю, майно або сліди вчинення предикатного злочину, за який строки давності притягнення до кримінальної відповідальності минули, а учасник основного злочину ухиляється від органів правосуддя. У такому випадку притягнення до відповідальності за приховування злочину буде недоцільним, оскільки таке приховування навряд чи становитиме суспільну небезпеку у зв'язку з малозначністю. Однак у кожному випадку це повинен вирішити суд. Слід зазначити, що кваліфікуючи приховування злочину, суди повинні в кожному випадку враховувати, чи були діяння приховувача малозначними (ч. 2 ст. 11 КК України). Наприклад, якщо особа дала своєму знайомому, який вчинив тяжкий або особливо тяжкий злочин, дрібну суму грошей для придбання продуктів харчування або для поїздки в громадському транспорті, то навряд чи можна це розцінювати як переховування злочинця. Така допомога є несуттєвою для переховування злочинця від органів правосуддя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Архів Машівського районного суду Полтавської області. Вирок від 6 березня 2006 р. по кримінальній справі № 1-24/2006.

2. Григорьев В. А. Соучастие в преступлении по уголовному праву Российской Федерации : [учебное пособие] : / В. А. Григорьев. – Уфа : Изд-во Уфим. ВШ МВД РФ, 1995. – 75 с.

3. Зарубин А. В. Уголовно-правовое регулирование прикосновенности к преступлению : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Зарубин Андрей Викторович ; Тюмен. юрид. ин-т МВД России. – Тюмень. – 2004. – 212 с.

СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ «АДМІНІСТРАТИВНА ЮСТИЦІЯ» І «АДМІНІСТРАТИВНА ЮРИСДИКЦІЯ»

Бесараб Катерина Володимирівна –
студентка групи ПЗ-13-1
Кременчуцького національного університету
імені Михайла Остроградського

Науковий керівник:
Горлов Євгеній Володимирович –
доцент кафедри галузевих юридичних наук КрНУ,
кандидат юридичних наук

На сьогодні предметом активних дискусій є проблеми становлення і розвитку адміністративного процесуального права. Існує складність розмежування таких правових інститутів як адміністративна юстиція та адміністративна юрисдикція.

Складність у розмежуванні понять «адміністративна юстиція» та «адміністративна юрисдикція» полягає у змішуванні цих понять. Слід зазначити, що раніше юрисдикція частіше за все ототожнювалася із судочинством, правосуддям, підвідомчістю, підсудністю вирішення справ.

Якщо згадати, що під юстицією завжди розуміли правосуддя (інше значення – справедливість), то стає очевидною певна спорідненість термінів «юстиція» і «юрисдикція». Проте, на відміну від терміна «юстиція», термін «юрисдикція» модернізувався і сьогодні охоплює всю сукупність правомочностей відповідних державних органів вирішувати правові спори і справи про правопорушення.

Необхідно відмітити, що крім суду, є велика кількість

органів, які мають право розглядати справи про адміністративні правопорушення. Також, слід вказати, що всі органи, які розглядають адміністративно-правові спори та справи про адміністративні правопорушення, є адміністративно-юрисдикційними. Однак тільки суд, що здійснює адміністративне правосуддя є органом адміністративної юстиції.

Таким чином, поняття адміністративної юрисдикції більш широке, ніж поняття адміністративної юстиції і ототожнюється як загальне та окреме. Останнє являє собою найбільш розвинену форму здійснення адміністративно-юрисдикційної діяльності.

Для об'єктивного дослідження питання необхідно з'ясувати, які адміністративно-правові відносини регулюються цими інститутами.

Головною відмінністю правовідносин, що регулюються інститутами, які порівнюються, є правове становище в них суб'єктів – органів державного управління і громадян. У випадку адміністративної юрисдикції орган управління є активним суб'єктом, від волі якого залежить (у більшості випадків) існування подібних правових відносин. Правові відносини у сфері адміністративної юстиції виникають за ініціативою громадянина, якщо він вважає, що його право порушується саме органом управління чи посадовою особою.

Таким чином, можна зробити висновок, що метою адміністративної юрисдикції є притягнення до адміністративної відповідальності правопорушника, а метою адміністративної юстиції – розгляд спорів за заявою громадянина між органом публічної влади і цим громадянином.

Поняття «адміністративної юрисдикції» пов'язують з видом виконавчо-розпорядчої діяльності держави, в процесі якої дійсно розв'язується спір щодо вирішення питання по суті справи. Адміністративна юрисдикція полягає в розгляді адміністративно-правових спорів, справ про адміністративні правопорушення у встановленій законом адміністративно-процесуальній формі спеціально уповноваженими на те органами (посадовими особами), які наділені правом розглядати спори та накладати адміністративні стягнення, а також правом вирішення спорів, що виникають по скаргах громадян.

У свою чергу, дефініція «адміністративна юстиція» – це форма правосуддя, за допомогою якої розглядаються і

вирішуються питання і спори у сфері управління. Через адміністративну юстицію встановлюється законний порядок розгляду і вирішення в судовій процесуальній формі справ, що виникають у сфері державного управління між громадянами чи юридичними особами, з одного боку, та органами державного управління (посадовими особами), – з іншого, здійснюваний загальними або спеціально створюваними для вирішення правових спорів судами.

На підставі вищевикладеного ми бачимо, що за наявності споріднених рис вказані види діяльності аж ніяк не можуть бути зведені до чогось єдиного.

Крім того, враховуючи, що адміністративна юстиція представлена адміністративними судами, можна зробити висновок, що дефініції «адміністративне судочинство» та «адміністративна юстиція» ототожнюються як форма і зміст.

Таким чином, адміністративна юстиція і адміністративна юрисдикція, маючи суміжні коріння, різняться за ознаками владної природи (судової і виконавчої) цих видів діяльності і характеру правовідносин, які виникають під час діяльності їх суб'єктів.

СТВОРЕННЯ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ РОБОТИ СЛІДЧО-ОПЕРАТИВНОЇ ГРУПИ

Вдовіченко Микола Миколайович – старший прокурор відділу процесуального керівництва при провадженні досудового розслідування ОВС та підтримання державного обвинувачення управління нагляду за додержанням законів у кримінальному провадженні прокуратури Кіровоградської області

Після проведення огляду місця події створюється слідчо-оперативна група (далі – СОГ), до складу якої зокрема включаються працівники, які брали участь у огляді місця події, старшим групи призначається слідчий, який спеціалізується на розслідуванні вбивств.

Контроль за роботою СОГ покладається на начальника слідчого підрозділу, який за погодженням з начальником територіального органу внутрішніх справ вправі організувати

проведення оперативних нарад за участю слідчих та працівників інших органів і підрозділів внутрішніх справ з питань виявлення та розслідування кримінальних правопорушень, у тому числі стану виконання доручень слідчих та взаємодії служб.

Звіти членів СОГ по вбивствах, де не встановлено осіб, які їх вчинили, на первинному етапі розслідування необхідно заслуховувати щоденно. Обговорювати якість виконання доручень слідчих, ставити конкретні завдання та контролювати їх виконання.

За результатами аналізу отриманої на місці події інформації, відомостей про потерпілого складається план слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій, висуваються конкретні версії скоєного кримінального правопорушення та заходи щодо їх відпрацювання. За кожним заходом визначається конкретний виконавець та строк його виконання.

Складений план слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій погоджується з оперативними підрозділами в межах їх компетенції. Визначаються основні напрямки роботи у кримінальному провадженні.

Для розкриття вбивства необхідно ретельно вивчити особу потерпілого: сферу професійної діяльності, інтереси кола спілкування, ворогів, матеріальний стан, взаємовідносини за місцем роботи, подробиці конфліктів у яких він брав участь, взаємостосунки в сім'ї, стосунки з кримінальними структурами. З'ясовується, де і як він провів останні години свого життя та іншої інформації, що була отримана в результаті допиту очевидців злочину, родичів і співробітників жертви. Вказані характеристики потерпілого допоможуть встановити можливий мотив та мету злочину, а відповідно встановити коло осіб, зацікавлених у його смерті.

У справах даної категорії злочинів має відповідну специфіку процес побудови версій. До уваги необхідно брати не тільки особу потерпілого від злочину, але і тих, хто за звичайних обставин, міг перебувати або перебував на місці вчинення вбивства або випадково уник його.

Слідчому необхідно передбачити можливість фактичної помилки злочинця. Таким чином визначається коло підозрюваних у злочині для подальшого їх викриття.

Всі особи, які представляють інтерес ретельно допитуються, перевіряється їх алібі, розбіжності в свідченнях тощо. Особлива увага

приділяється виявленню і перевірці осіб, з якими конфліктував потерпілий. За наявності відомостей про те, що у вчиненні злочину могли брати участь колеги потерпілого, варто здійснити комплекс слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій для перевірки їх причетності до злочину. Для цього із залученням підрозділів Департаменту оперативної служби вивчається їх спосіб життя, особливості поведінки, виявляються зв'язки, наміри, встановлюються мотиви, що спонукали до вчинення злочину, а також перевіряється їх алібі.

Можливість використання слідчим доказів, отриманих від осіб, які були встановлені у процесі проведення слідчих (розшукових) дій під час перевірки на причетність до вчинення умисних вбивств повинна забезпечуватися шляхом дотримання кримінальних процесуальних норм для закріплення та приєднання слідчим до матеріалів кримінального провадження.

Виявлення і збереження предметів, документів і слідів (речових доказів) так само, як і виявлення свідків, здійснюється під час проведення слідчим необхідних слідчих (розшукових) дій. Встановивши місце збереження речових доказів (предметів, документів), слідчий їх оглядає, фотографує та вилучає з місця їх виявлення. При наявності відбитків пальців рук, вилучених на місці події, слідів крові, слини злочинця необхідно провести заходи до вилучення у підозрюваного аналогічних зразків, що потім підлягають ретельному дослідженню експертами.

Відомості про мотиви вбивства і можливих осіб, які зацікавлені у вбивстві, можуть бути використані при плануванні розслідування і проведенні негласних слідчих (розшукових) дій. До розроблення узгодженого плану залучаються співробітники, які брали участь в огляді місця події і проведенні невідкладних слідчих дій та відпрацювання місця події.

Виходячи з наявної у кримінальному провадженні інформації та обставин вчиненого кримінального правопорушення працівники, які беруть участь у розслідуванні провадження, згідно з узгодженим планом та висунутими версіями здійснюють наступні заходи:

- завершують перевірку відомостей, які встановлено під час проведення першочергових слідчих (розшукових) дій;
- продовжують роботу по вивченню слідів кримінального правопорушення, допитують з цією метою громадян, які мешкають або працюють поблизу місця його вчинення, а також

осіб, які могли б знаходитися на шляхах можливого пересування злочинця до місця події та від нього;

– за допомогою службових телеграм орієнтують сусідні та інші правоохоронні органи про характер, час, місце, спосіб вчинення кримінального правопорушення, кількість осіб, які брали в ньому участь, їх зовнішність, прикмети викрадених речей і цінностей, інші відомості, що мають значення для встановлення злочинців;

– під час оперативних нарад інформують оперативні підрозділи, що працюють у місцях можливого збуту викраденого майна, про обставини кримінального правопорушення, проводять у таких місцях слідчі (розшукові) дії;

– перевіряють осіб, причетних до кримінального правопорушення, серед тих, хто проходить за первинними матеріалами: серед наркоманів, злісних порушників громадського порядку, а також осіб, які раніше були засуджені за вчинення аналогічних кримінальних правопорушень;

– вживають заходів щодо розшуку та затримання підозрюваних;

– залежно від обставин вчиненого кримінального правопорушення використовують засоби масової інформації та вживають інші заходи щодо встановлення осіб, які вчинили вбивство.

Перевірка всіх версій проводиться одночасно шляхом проведення слідчих та негласних слідчих (розшукових) дій, що забезпечує повне використання всіх можливостей органів внутрішніх справ для встановлення осіб, які вчинили вбивство.

ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНИХ ГЕНЕТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ІНЦЕСТІВ KAZIRODCZE WYKORZYSTYWANIE DZIECKA PRZEZ RODZICA A WSPÓŁCZESNE BADANIA GENETYCZNE

Влодарчик Рената (Renata Włodarczyk) –
молодший інспектор поліції, працівник відділу безпеки
Вищої школи поліції в м. Щитно (Республіка Польща),
доктор права

Mimo rozwoju nauki, a w szczególności kolosalnej transformacji w genetycznych badaniach identyfikacyjnych człowieka, rzeczywistość sprawia, że stajemy bezradni wobec szansy

udowodnienia winy sprawcy. Autorka pragnie przekazać swoje spostrzeżenia w oparciu o kazus z praktyki, który prezentuje uzasadnione podejrzenie kazirodczego wykorzystywania, w ciągu kilku miesięcy, pięcioletniej córki przez biologicznego ojca. Zgłoszony przez matkę czyn przestępny został potwierdzony dzięki zabezpieczonemu materiałowi dowodowemu i porównawczemu, a w oparciu o to – prawidłowo wykonanym badaniom genetycznym. Jednak, niestety, nie dowiedziono przed Sądem ojcu jego winy. Dziecko wcześniej opowiedziało matce prawdę, ale później zamknęło się w sobie, uważając za zależne od woli «tatusia», który obiecywał nagrody za dochowanie tajemnicy. Mężczyzna podejrzany o wielokrotne zgwałcenie córki, został jednak zwolniony z aresztu z powodu braku dostatecznych dowodów oraz doszło do umorzenia sprawy. Z jego strony wystarczyło wyjaśnić, że zabezpieczony materiał dowodowy związany był z wzajemnymi kontaktami obcowania z córką, podczas rutynowych czynności rodzicielskich i przebywania z nią pod jednym dachem. Rzeczywiście łatwo jest wiele kwestii wytłumaczyć, bo «pod jednym dachem» może dużo się wydarzyć, a prawda nie ujrzy «światła dziennego². Nieraz wypada się zastanowić nad sensem i wysiłkiem zaangażowania w proces wykrywczy wielu fachowców z różnych dziedzin oraz nad wysokością poniesionych nakładów finansowych, a brakiem sprawiedliwego, finalnego efektu działań organów ścigania.

Dzieci, jako istoty słabsze i bezbronne (zwłaszcza te najmłodsze) są pod każdym względem uzależnione od rodziców, co sprawia, że mają trudności w obronie przed otaczającym je złem. Zwłaszcza trudno im bronić się przed kazirodczymi czynami (art. 201 k.k. - ustawodawca spenalizował czyn obcowania płciowego o charakterze kazirodczym, którego przedmiotem ochrony jest obyczajność. Celem aktualności tego przepisu jest bezwzględna ochrona prawidłowego funkcjonowania instytucji rodziny, w którym za sprawcę uważa się każdego jej członka uczestniczącego w tak nagannym typie przestępstwa.) [1] jednego lub dwojga rodziców, skoro to właśnie do rodziców zrywią pełne i bezgraniczne zaufanie, a same nie potrafią jeszcze zrozumieć, że określone, przestępcze zachowania są dla nich złe. Nieograniczony a swobodny dostęp do nieletniego sprawia, że przemoc seksualna względem dziecka nieraz staje się jedną z powtarzających się czynności i może trwać przez długie miesiące, a nawet lata, będąc systematycznie kontynuowana (nawet bez przerwy). Wzajemny a bezpośredni kontakt, korzystanie w domu z tych samych

rzeczy (np. grzebieni, szczotek, ręczników, naczyń), urządzeń, sprzętów, sprawiają, że później rodzicom lub opiekunom trudno jest udowodnić dopuszczania się przestępnych działań wobec dzieci. Materiał biologiczny, przecież może w różnych okolicznościach zostać przeniesiony z osoby na osobę i tak też potem to się tłumaczy. Dorośli jednak nie zastanawiają się jak dużą krzywdę fizyczną, a tym bardziej psychiczną wyrządzają, zmuszając do obcowania płciowego bezbronnych małoletnich. Tym bardziej, jeżeli wiąże się to z kazirodczą realizacją popędu płciowego w relacji: rodzic→dziecko. Następnie, po przedłużającej się przemocy seksualnej w obrębie najbliższej rodziny, pojawiają się symptomy zranienia psychiki dziecka do tego stopnia, iż zauważa się objawy różnych form postaci lękowych. Taki przypadek z praktyki kryminalistycznej zostanie zaprezentowany. Dotyczy on uzasadnionego podejrzenia o permanentne, kazirodcze gwałcenie w ciągu kilku miesięcy pięcioletniej córki przez jej biologicznego ojca. W tym wypadku, po zdarzeniu, u dziewczynki zaobserwowano powracające objawy postaci lękowych, które kumulując się – doprowadziły do «zespołu zaburzeń stresu pourazowego» (j. angielski: posttraumatic stress disorder – syndrom traumy określane mianem PTSD) [2, s. 555; 3, s. 217-218].

W dniu 23 listopada 2012 r. w Komisariacie Policji w miejscowości W., matka – Katarzyna K. (dalej: K.K.) złożyła ustne zawiadomienie o powtarzającym się przestępstwie gwałcenia jej pięcioletniej córki – Justyny K. (dalej: J.K.). Według K.K. sprawcą był jej mąż, a ojciec dziecka – Stanisław K., 27 lat (dalej: S.K.). Z zeznań matki wynikało, iż mąż dopuszczał się, pod jej nieobecność w domu, zgwałceń córki w okresie (co najmniej) od sierpnia do listopada 2012 r. Przesłuchiwana stwierdziła, że pożycie seksualne małżonków nie układało się od półtora roku, a praktycznie nie istniało od ponad roku. Ponoć przyczyną był całkowity brak zainteresowania ze strony męża, który na przestrzeni tego okresu stał się bardzo agresywny wobec niej i córki. W międzyczasie mąż przyznał się do problemów związanych z dysfunkcją narządu płciowego, po czym zaczął intensywnie oglądać filmy o podłożu pornograficznym, a po każdym seansie długo przebywał w łazience. Po kilku miesiącach, zgodnie z zeznaniami K.K., stopień agresji męża w stosunku do niej zintensyfikował się, natomiast co najmniej od sierpnia 2012 r. zauważyła obniżenie się agresywności ojca wobec dziecka J.K. Poza tym od tamtego też czasu: «mniej korzystał z nocnego masturbowania się». Z kolei według przesłuchiwanej kobiety, w ostatnim okresie pojawiły się u córki niepokojące symptomy w postaci: moczenia się, stanów lękowych,

przychodzenia w nocy do matki, ssania prawego lub lewego kciuka, zaniku otwartości, asymilowania od ludzi (zwłaszcza dorosłych) itp. Natomiast kobieta w zachowaniu męża nie zauważyła sygnałów świadczących o dochodzeniu do zgwałceń dziecka. Kobieta m.in. opisała do protokołu przesłuchania dość intrygujące wydarzenie, które miało miejsce w dniu 13 września 2012 r. Wtedy to wybrała się z dziewczynką do Muzeum Sztuki Współczesnej w mieście K., gdzie doznała dużego zdziwienia, bo przy prezentacji jednej z zabawek, córka zapytała: «Czy to jest to samo, co wypływa z siusiaków chłopców?». Na co K.K. również zadała pytanie: «Skąd w twoich myślach powstało takie porównanie?». Nie padła żadna odpowiedź, bo dziewczynka zamilkła, zamyśliła się i głośno rozplakała. Kobieta podczas zeznań kategorycznie wykluczyła, aby jej dziecko miało okazję dowiedzieć się o ejakulacji z książek, telewizji, czy z którejsz stron internetowych. «Mała» (określenie córki przez matkę) nie potrafiła jeszcze czytać, w telewizji mogła oglądać tylko bajki, filmy i programy kierowane dla najmłodszych, jak też raczej nie korzystała z komputera. Zastanawiający dla matki był także fakt pojawienia się u J.K. nieklarownego moczu i częstego korzystała przez nią z nocnika. Po załatwieniu potrzeby fizjologicznej dziewczynki, opróżniając naczynie, od pewnego czasu zauważała obecność mętnego płynu z osadem. K.K. mając swoje podejrzenia, już nie powierzała dziecka opiece męża, a raczej zajmowała się nim sama. Aby rozwiązać wszelkie wątpliwości wymyśliła swój wyjazd w delegację, która miała niby trwać około czterech godzin. To znaczy w dniu 23 listopada 2012 r. poinformowała męża, że niespodziewane wypadło jej spotkanie służbowe w miejscowości P. i poprosiła o opiekę nad J.K., podczas jej nieobecności. Mąż oczywiście wyraził na to zgodę. Po czym K.K. wyszła z mieszkania około godz. 10.00 i nigdzie nie wyjeżdżała. Do domu ponownie wróciła po upływie około półtorej godziny i bezpośrednio skierowała się w stronę pokoju córki. Niestety męża już nie zastała. Natomiast córka siedziała w kącie, zapłakana, z opuchniętymi oczami. Według matki – dziewczynka była przerażona i w końcu opowiedziała co od dłuższego czasu się działo pod jej nieobecność i to, że ojciec po tym co zrobił, zaraz się oddalił i nie powiedział dokąd zamierza pójść. Okazało się, że nocnik ponownie wypełniony był nieklarownym moczem, a pościel na łóżku dziecka leżała pościągana i pomięta. W takiej sytuacji kobieta zawiozła córkę J.K. do swoich rodziców, po czym udała się do KP w miejscowości W. Po złożeniu przez matkę ustnego zawiadomienia o przestępstwie, do

mieszkania państwa K. udał się zespół oględzinowy – w celu dokonania oględzin lokalu.

W toku przeprowadzonych czynności oględzinowych w mieszkaniu państwa K., zgodnie z obowiązującymi procedurami postępowania, sporządzono protokół oględzin miejsca zdarzenia. Za konieczne uznano także wykonanie akcesoryjnej dokumentacji w postaci: zdjęć, szkicu odręcznego i szkicu szczegółowego. Podczas czynności oględzinowych m.in. w nocniku ujawniono i z niego zabezpieczono, zgodnie z opisem w protokole: «ciecz koloru żółtego». Funkcjonariusze starali się z tym materiałem postępować jak najbardziej ostrożnie, aby nie dopuścić do zjawiska kontaminacji. Wiedzieli bowiem, że jest to materiał dowodowy, który najwięcej informacji wniesie dla rozstrzygnięcia sprawy. Najpierw dokładnie sfotografowano ciecz w nocniku i przelano ślad do sterylnej, jednorazowego pojemnika. Następnie pojemnik szczelnie zamknięto, oklejono kodem kreskowym, sfotografowano z obecnym w nim płynem, włożono do worka z zamknięciem strunowym, do którego dołączono opisaną metryczkę, opieczetowaną referentką. Kolejnym posunięciem było wykonanie dokumentacji zdjęciowej i poddanie oświetleniu lampą UV pościeli z łóżka dziewczynki J.K. [jednak trzeba zaznaczyć, że do ujawniania śladów biologicznych nie powinno się stosować ultrafioletu w zakresie 100–400 nm, a korzystać z innych długości fal świetlnych]. W tym wypadku – za pomocą lampy UV udało się zlokalizować plamy wyglądem przypominające nasienie męskie. Dzięki czemu tak zaobserwowane w trakcie oględzin zmiany, przyczyniły się do zabezpieczenia pościeli z łóżka J.K. Każda ww. rzecz została prawidłowo procesowo i technicznie zabezpieczona, tzn. do odrębnych pakietów papierowych. W protokole oględzin zamieszczono stosowne zapisy co do pobranych śladów i dowodów rzeczowych oraz sposobu, w jaki postępowano podczas wykonywania czynności procesowych. Po przeprowadzonych oględzinach miejsca zdarzenia, przystąpiono do pobrania materiału porównawczego od córki – J.K., a następnie udało się nawiązać kontakt z jej ojcem – S.K. i od niego również zabezpieczono materiał porównawczy. Od obu tych osób pobrano wymazy ze śluzówki policzków na wymazówkę, pochodzące ze specjalnych «pakietów kryminalistycznych do zabezpieczania śladów przestępstw na tle seksualnym» (GA02) (Dzięki pracy Platformy Działania «Stop przemoc seksualnej w Polsce» – na uwagę zasługuje wprowadzenie «pakietów kryminalistycznych do zabezpieczania śladów przestępstw na tle seksualnym», które docierając do jednostek Policji ułatwią i poprawią

efekty pracy, podczas realizacji zadań przy sprawach o zgwałcenia i związaną z tym przemoc seksualną. «(...) W skład pakietu kryminalistycznego do zabezpieczania śladów przestępstw na tle seksualnym wchodzi: – formularz opinii z badania – 1 egzemplarz; – rękawiczki jednorazowe (lateksowe, rozmiar L) – 4 sztuki; – wymazówki jałowe – 8 sztuk: 2 do wymazów z pochwy/napletka, 2 do wymazów z okolicy odbytu, 2 do wymazów z jamy ustnej, 2 do wymazów z części ciała, z którymi (jak wynika z wywiadu) sprawca miał kontakt, np. płatki uszu, szyja, brodawki piersiowe itp.; – sterylne patyczki do pobierania wyskrobin spod paznokci – 10 sztuk; – próbówki z korkiem – 2 sztuki (do zabezpieczenia patyczków z wyskrobinami – do jednej próbówki pakujemy patyczki z materiałem z jednej ręki); – grzebienie do wyczesywania włosów: ze wzgórek łonowego – 1 sztuka, z głowy lub innych okolic ciała, np. klatki piersiowej u mężczyzny/1 sztuka; – ampulka z wodą a 5 ml/1 sztuka; – koperty typu Wipak z metryczką (do pakowania wymazówek, próbówek z wyskrobinami oraz grzebieni) – 11 sztuk; – pudełko kartonowe zawierające elementy pakietu, które po opróżnieniu służy do zabezpieczenia uzyskanego materiału dowodowego; – naklejki/banderole do zabezpieczenia pakietu z indywidualnym oznaczeniem (nr serii i nr kolejny) – 2 sztuki: jedną naklejamy na zamknięciu pudełka, tak by jego otwarcie bez naruszenia banderoли nie było możliwe, drugą naklejamy w wyznaczonym miejscu na protokole» [4]. Po pobraniu próbek porównawczych (po dwa wymazy z jamy ustnej od każdej z osób), zestawy od J.K. (HBI nr....) i od S.K. (HBI nr....) – wysłano w specjalnych kopertach transportowych typu Wipak, wraz ze zgromadzonym materiałem dowodowym i porównawczym do badań genetycznych – do pracowni biologicznej Laboratorium Kryminalistycznego KWP w mieście K. Do materiału dołączono postanowienie o dopuszczeniu dowodu z opinii biegłego, w którym zakreślono zakres ekspertyzy, zamieszczając następujące pytania:

«1. czy z zabezpieczonego materiału dowodowego w postaci moczu można uzyskać profil ludzki mężczyzny;

2. czy w materiale dowodowym znajduje się sperma ludzka i czy można wyodrębnić profil DNA osoby, od której nasienie pochodzi;

3. czy wyodrębnione DNA pochodzi od S.K., od którego pobrano materiał porównawczy w postaci wymazu ze śluzówki policzków jamy ustnej».

Dzięki przeprowadzonym badaniom biegli z zakresu biologii ww. laboratorium opracowali opinię i odesłali ją do jednostki zlecającej. W niniejszej opinii dowiedziono, iż testami wstępnymi Phosphatesmo KM firmy Macherey Nagel+Co – na obecność kwaśnej fosfatazy, jak również w oparciu o niebarwiony preparat mikroskopowy, ujawniono w moczu i w plamach na tkaninie prześcieradła: «(...) komórki o budowie typowej dla plemników ludzkich, co potwierdzono wynikami badań genetycznych (...)». Biegli we wnioskach do opinii m.in. wykazali, iż: «1. Na podstawie badań nadesłanego materiału dowodowego w postaci śladu/przedmiotu nr 1 – plastikowy pojemnik z substancją/cieczą koloru żółtego (według postanowienia materiał dowodowy w postaci moczu – próbka oznaczona nr...) ujawniono obecność spermy ludzkiej oraz mieszaniny DNA pochodzącego od mężczyzny i kobiety (oznaczenie nastąpiło w systemie NGM). Profil DNA męskiego (wyizolowany ze spermy) był zgodny z profilem DNA ojca – S.K., z kolei profil DNA żeńskiego był zgodny z profilem DNA córki – J.K. (...); 2. profil genetyczny każdej z plam nasienia – ujawnionych na tkaninie prześcieradła był zgodny z profilem DNA męskiego: ojca – S.K. (...) Obliczono prawdopodobieństwo powtórzenia się w populacji innych przypadkowych osób, o takich samych profilach DNA, jak u ojca – S.K. i córki – J.K., z takim samym wynikiem dla ojca i córki, co dało wynik mniej niż 1 osoba na 1 miliard» («(...) W laboratorium odpowiednio przygotowano materiał poprzez zwirowanie substancji koloru żółtego (ślądu/przedmiotu nr 1) w celu uzyskania osadu zawierającego elementy morfotyczne. Materiał ten oznaczono jako próbka nr(...). Badania wykonano zgodnie z Procedurą Badawczą SOP-01/B «Kryminalistyczne Badania DNA w Multipleksowych Systemach STR» z dnia 26 czerwca 2012 r. Następnie przystąpiono do przeprowadzenia testu na wykrywanie podstawowego składnika nasienia, tj. kwaśnej fosfatazy. Próbkę dowodową oznaczoną nr (...) badano papierkami testowymi Phosphatesmo KM firmy Macherey Nagel+Co. W wyniku tej analizy powyższa próbka zmieniała zabarwienie papierków testowych na kolor fioletowy. Kolejnym etapem było ujawnianie elementów morfotycznych nasienia. Z próbki nr (...) sporządzono niebarwiony preparat mikroskopowy, który obserwowano pod mikroskopem. Ujawniono komórki o budowie typowej dla plemników ludzkich. Następnie przystąpiono do wykonania testu membranowego na wykrywanie antygenu prostaty (PSA) w próbce oznaczonej nr (...), w wyniku którego otrzymano wynik pozytywny. Po przeprowadzeniu powyższych testów wstępnych przystąpiono do izolacji DNA przy

zastosowaniu metody dwustopniowego trawienia materiału komórkowego, zapewniając najpierw odpowiednie warunki dla strawienia komórek nabłonkowych, a później do strawienia główek plemników. Z badanego zabrudzenia otrzymano dwie próbki DNA (oznaczoną literą «ż», w której można oczekiwać DNA pochodzenia nabłonkowego oraz oznaczoną literą «m», w której można oczekiwać DNA pochodzącego z główek plemników). Próbki materiału porównawczego nr ...SK (S.K.), ...JK (J.K.) poddano izolacji automatem QIAcube przy pomocy odczynników QIAamp®DNA Investigator Kit (50) firmy QIAGEN. Z kolei ilość wyizolowanego DNA mierzono wykorzystując metodę «Real Time PCR», przy pomocy aparatu «Applied Biosystems 7500 Real-Time PCR System» i przy użyciu zestawu odczynników Quantifiler Human DNA Quantification Kit firmy Applied Biosystems. Zgodnie ze schematem w tym miejscu nastąpiła amplifikacja izolatu z próbek ...SK i ...JK oraz materiału porównawczego. Namnażanie przeprowadzono techniką PCR przy użyciu zestawu odczynników «AmpFISTR® NGM Amplification Kit» firmy Applied Biosystems i aparatu GeneAmp 9700 firmy Applied Biosystems. Produkty reakcji PCR poddano elektroforezie przy użyciu sekwenatora «AB 3500 GENETIC ANALYZER HID». Analizę wyników badań przeprowadzono przy użyciu programu «GeneMapper® ID-X v 1.2». Wszystkie etapy analizy DNA przeprowadzono w obecności kontroli dodatnich (DNA o znanym genotypie) i kontroli ujemnych (próby odczynnikowe) uzyskując prawidłowe wyniki. Na podstawie badań nadesłanego materiału dowodowego w postaci śladu/przedmiotu nr 1 – plastikowy pojemnik z substancją/cieczą koloru żółtego (według postanowienia materiał dowodowy w postaci moczu – próbka oznaczona nr ...) ujawniono obecność spermy ludzkiej oraz mieszaniny DNA pochodzącego od mężczyzny i kobiety (oznaczenie nastąpiło w systemie NGM). Profil DNA męskiego (wyizolowany ze spermy) był zgodny z profilem DNA S.K., z kolei profil DNA żeńskiego był zgodny z profilem DNA J.K. Obliczono prawdopodobieństwo powtórzenia się w populacji innych przypadkowych osób, o takich samych profilach DNA, jak u ojca – S.K. i córki – J.K., z takim samym wynikiem dla ojca i córki, co dało wynik mniej niż 1 osoba na 1 miliard (...)) [5, s. 52-56]. Zastosowane przez biegłych badania z zakresu biologii – pozostałych części pościeli – nie wykazały obecności materiału genetycznego pochodzącego od mężczyzny.

1. Zgodnie z zeznaniami matki, przekazaną przez nią opowieścią córki o zajściach, jak też wynikami badań genetycznych i na tej podstawie opracowaną wersją śledczą, próbowano dowieść, że S.K. dopuszczał się kazirodczych zgwałceń córki. Za każdym razem działał on w podobny sposób, tzn. pod nieobecność żony w domu przychodził do pokoju córki, rozbierał ją pod pretekstem, iż to pewnego rodzaju zabawa, obiecywał nagrody za dochowanie tajemnicy, po czym bez użycia przemocy, wyzyskując uległość, wprowadzał swój narząd płciowy do jej pochwy i trzymał aż do momentu ejakulacji. Niestety podczas prowadzonego postępowania przygotowawczego dziecko całkowicie zamknęło się w sobie, dlatego przesłuchiwane nie chciało potwierdzić tego, co w dniu 23 listopada 2012 r. opowiedziało matce K.K. W ogólne pięcioletnia J.K. przestała współpracować, dlatego w obecności psychologa nie można było doprowadzić do ustalenia istotnych w sprawie faktów. Poprzez swobodną wypowiedź próbowano uzupełnić posiadaną wiedzę pytaniami szczegółowymi, skierowanymi do małoletniej. Jednak na tej podstawie do żadnych ustaleń nie doszło. Poza tym dopiero po czasie przeprowadzono powierzchowne badania ginekologiczne dziewczynki, na podstawie których nie dowiedziono przemocy seksualnej i nie udało się ani potwierdzić, ani wykluczyć wcześniejszych kontaktów seksualnych. Podejrzany o kazirodcze gwałcenie córki do tego się nie przyznał oraz przyjął korzystną dla siebie taktykę obrony. Spójnie i w sposób pozbawiony błędów logicznego myślenia przygotował wersję dokładnie negującą «niepodważalny dowód», uzyskany w trakcie analiz genetycznych. Przesłuchiwany bowiem ojciec nieletniej wyjaśnił, że rzeczywiście w dniu 23 listopada 2012 r., pod nieobecność żony w mieszkaniu i córki – w jej pokoju, dokonał masturbacji i w wyniku tego nastąpiła ejakulacja do nocnika. Jednocześnie dodał, iż w naczyniu znajdował się mocz wcześniej oddany przez córkę. Ponadto dobitnie uzasadniał, iż nie w domu nie mogło stanowić niepodważalnego przeciwko niemu dowodu, ponieważ on często przebywał z dzieckiem, opiekował się nim, więc w różnych okolicznościach jego materiał biologiczny mógł zostać naniesiony, nawet w pokoju dziewczynki i na rzeczach do niej przynależnych, a zatem – nawet na prześcieradło z jej łóżka. W każdym razie on żadnej przemocy wobec J.K. nie stosował, co też zostało stwierdzone. Zresztą na pewno jej nie było, ponieważ dziewczynka została przekonana o nagrodach jakie otrzyma od ojca wtedy, kiedy będzie uległa i grzeczna. Poza tym miała obowiązek dotrzymać tajemnicy, co jak wspomniano utrudniło, a wręcz uniemożliwiło potwierdzenie ustaleń uzyskanych

podczas procesu wykrywczego. Po zakończeniu czynności procesowych, zgromadzony przez Policję materiał do niniejszej sprawy został skierowany do Sądu Rejonowego w mieście N.S. Choć dysponowano stosunkowo «mocnymi» dowodami, jakie uzyskano dzięki prawidłowo wykonanym, z pozytywnym wynikiem współczesnym badaniom genetycznym, na tym etapie, nie dowiedziano przed Sądem sprawcy jego winy. W konsekwencji mężczyzna podejrzewany o wielokrotne, kazirodczne gwałcenie biologicznej córki (art. 201 k.k.), został zwolniony z aresztu.

2. Mimo braku osiągnięć na podstawie pewnych ustaleń, z powyższego widać jak skuteczne są aktualnie stosowane badania genetyczne, dzięki którym otrzymane wyniki w pełni potwierdziły wydawałoby się sprawstwo ojca – S.K., jako winnego zgwałceń swojej nieletniej córki. Obecnie wprowadza się coraz więcej nowego sprzętu analitycznego; przy zachowaniu pewnych algorytmów postępowania, co daje niezmiernie możliwości identyfikacyjne. M.in. udogodnieniem we współczesnych kryminalistycznych badaniach genetycznych, w sprawach zgwałceń na etapie badań laboratoryjnych, może stać się stosowanie fluoroscencyjnej hybrydyzacji in situ i metody pozyskiwania komórek plemników wprost z preparatu mikroskopowego – laserową mikrodysekcją (LCM – z użyciem energii wiązki laserowej promieniowania podczerwonego – IR) (**Fluorescencyjna hybrydyzacja** in situ (FISH) – jest techniką cytogenetyczną, służącą do wykrywania w badanym materiale genetycznym określonej sekwencji DNA za pomocą fluorescencyjnych sond DNA. W celu analizy badanego materiału konieczne jest użycie mikroskopii fluorescencyjnej. Metoda pozyskiwania komórek np. plemników **laserową mikrodysekcją** (LCM) – polega na pozyskiwaniu pojedynczych komórek lub ich jednorodnych populacji z heterogenego materiału wprost z preparatu mikroskopowego. Pozyskuje się go przy użyciu energii wiązki laserowej promieniowania podczerwonego (IR) zintegrowanego z zaawansowanym mikroskopem badawczym. Wykorzystanie lasera przyspiesza proces; jest on precyzyjny i umożliwia ściśle zdefiniowany materiał badawczy z różnorodnych preparatów histologicznych, cytologicznych bądź też hodowli komórkowych.) [6, s. 12-18; 7, s. 513-521]. Na przykład pozwala ona na oddzielenie frakcji męskiej i żeńskiej w sytuacjach, kiedy standardowe sposoby postępowania okażą się nieskuteczne. To jedno z proponowanych rozwiązań w kierunku identyfikacji sprawców zgwałceń, które może zostać wdrożone po wyposażeniu już

funkcjonującej aparatury w genetycznych pracowniach, w najnowsze urządzenia i osprzęt. Jednak, mimo coraz bardziej specjalistycznej aparatury, zestawów, odczynników, wysokiej klasy wyszkolonych biegłych i ekspertów, nie ma możliwości oprzeć się wybiegom stosowanym przez sprawców zgwałceń i innych czynów związanych z przemocą na tle seksualnym, jak też wszelkich form przestępstw. Aktualnie proces wykrywczy wspomagany przez ciągle trwający proces udoskonalania metod badawczych, ich modernizację, zaangażowanie potencjału ludzkiego umysłu oraz intensywnie poszukiwanie informacji w formie środków dowodowych, daje ogromne możliwości wykrywacze i prewencyjne w porównaniu do ubiegłego stulecia. Zestawiając to wszystko z dużymi możliwościami uniknięcia kary przez sprawców działających przeciwko wolności seksualnej i obyczajowości lub innych przestępstw, można nieraz poczuć pewien dyskomfort. Niestety w praktyce dość często się zdarza, że efekty pracy organów ścigania, z różnych względów, nie przynoszą rezultatów oczekiwanych przez nich i przez społeczeństwo.

BIBLIOGRAFIA:

1. Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (Dz.U. z 1997 r., nr 88, poz.553 z późn. zmian.).

2. M.E. Seligman, E.F. Walker, D.L. Rosenhan, Psychopatologia, Poznań 2003, Wyd. Zysk i S-ka; B. Hołyst, Wikymologia, Warszawa 2011, Wyd. LexisNexis, s. 555.

3. A.W. Burgess, N.A. Groth, L.L. Holmstrom, S. Sgroi, Sexual Assault of Children and Adolescents, Lexington 1978, MA: Lexington Books, s. 217–218.

4. A. Krawczyńska, Pakiet – już jest!, Warszawa, «Policja 997» Nr 96 /03.2013.

5. D. Curzydło, Ślady biologiczne w drodze identyfikacji sprawcy zgwałcenia ze szczególnym uwzględnieniem śladów nasienia, Szczytno 2013, s. 52–56.

6. W. Achrem, M. Pacholska-Parafiniuk, Fluoroscencyjna hybrydyzacja in situ (FISH) i metoda laserowego pozyskiwania mikroskrawków (LMC) w genetycznych badaniach kryminalistycznych, Warszawa 2009, «Problemy Kryminalistyki» nr 263/2009, Wyd. CLK KGP, s. 12–18.

7. M. Vandewoestyne, D. Deforce, Laser capture microdissection in forensic research: a review. Int J Legal Med. nr 124/2010, s. 513–521.

ПРАВОВІ ОСНОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ УПРАВЛІННЯ ПЕРШИМИ УКРАЇНСЬКИМИ СПОЖИВЧИМИ КООПЕРАТИВАМИ

Волошкевич Геннадій Андрійович –

доцент кафедри державно-правових дисциплін Черкаського
національного університету ім. Б. Хмельницького,
кандидат юридичних наук, доцент

При організації на землях Наддніпрянської України перших кооперативних організацій, значну увагу було приділено питанню визначення механізму управління товариством. На перший погляд, може здатися, що він був цілком подібний до європейських зразків, оскільки ґрунтувався на класичній трьохланковій моделі, виробленій рочделівцями, а саме: загальні збори, правління, ревізійна комісія. Проте, більш детальний аналіз виявляє ряд суттєвих відмінностей, які свідчать про особливий шлях розвитку вітчизняної кооперації.

Вищим органом управління справами товариства були загальні збори його членів. Як правило, брати участь у їх діяльності мали лише повноправні члени, тоді як члени-споживачі усувалися від керівництва товариством. Непоодинокими були й випадки, коли до участі в загальних зборах не допускали і тих пайовиків, які не встигли внести повного паю. Зокрема, у § 9 статуту Катеринославського споживчого товариства вказувалося: «Особа, що не внесла повного паю, не вважається членом товариства і не користується членськими правами». Звісно, що подібні положення були далекими від розроблених кооперацією демократичних принципів управління товариством, за якими усі члени товариства, незалежно від розміру паю, володіли рівними правами та обов'язками і мали право брати участь у керівництві своїм кооперативом.

Сфера компетенції загальних зборів була визначена досить широко, зокрема, до їх відома належало вирішення таких важливих питань внутрішнього життя товариства, як: визначення розміру та порядок формування капіталу товариства, установа величини пайових та вступних внесків, обрання керівних та контрольно-ревізійних органів, затвердження фінансової документації, визначення загальних засад та напрямків господарської діяльності товариства, встановлення порядку розподілу отриманих прибутків, внесення змін до статутів тощо.

Незважаючи на такі суттєві повноваження, слід визнати, що загальні збори товариств не відігравали значної ролі в житті перших

кооперативних об'єднань. Це, передусім, обумовлювалося причинами організаційного характеру. Відповідно до положень статутів, загальні збори вважалися дійсними лише в тому разі, коли на них були присутніми не менше ніж 1/5 – 1/6 від загальної кількості пайовиків. Це була досить низька гранична межа, враховуючи, що у складі товариств у середньому перебувало від 200 до 400 осіб. Проте, навіть за таких сприятливих умов значна кількість загальних зборів не відбувалася через неявку членів, унаслідок чого внутрішнє життя кооперативу виявлялося паралізованим.

Намагаючись відновити нормальну роботу органів управління, місцеві кооператори, як правило, вдавалися до зниження мінімальної норми присутності, необхідної для кворуму. Проте, подібні заходи не дали належних результатів, і проблема стабільного функціонування загальних зборів так і не була вирішена піонерами вітчизняної кооперації.

Пасивне ставлення членів до участі у вирішенні загальнотовариських справ ще раз яскраво продемонструвало відсутність у більшості пайовиків належного рівня кооперативної свідомості та виявило їх хибне розуміння суті кооперативної організації. Вони плутали її зі звичайним торговельним закладом чи акціонерною кампанією, де роль учасників обмежувалася виключно матеріальними внесками, і, відповідно, не могли усвідомити необхідності тієї соціально активно поведінки, якої вимагав від них кооператив.

Зменшення ролі загальних зборів, обумовлене низькою активністю пайовиків, призвело до домінування в системі керівних органів товариства його правління.

Правління було постійно діючим колегіальним органом, що обирався загальними зборами на термін, визначений у статуті організації. Формально правління було залежне від загальних зборів і відповідало перед ними за свою діяльність. Проте, фактично в багатьох випадках складалася зовсім протилежна ситуація – члени правління диктували свою волю іншим пайовикам, не звертаючи уваги на їх протести. Існування подібних переконачень у сфері управління кооперативного товариства, безвідповідальність його керівництва та часті зловживання своїми посадовими обов'язками, на нашу думку, було прямо пов'язане з бездіяльністю загальної маси членів-пайовиків, про яку ми вели мову попередньо.

Склад правління, як правило, становив від 3 до 6 осіб. На них покладався обов'язок управління усіма справами товариства – безпосередньо або за допомогою спеціального апарату найманих

працівників. В останньому випадку поставало питання про розмежування їх посадових обов'язків. Слід зазначити, що в тогочасній європейській практиці кооперативного руху існували дві моделі розподілу повноважень між правлінням та найманими працівниками. Відповідно до першої, німецької, члени правління повинні брати безпосередню участь в оперативній роботі кооперативу, отримуючи за це відповідну платню. Згідно з другою моделлю, англійською, керівництвом поточними справами займався найманий управляючий, а правління лише контролювало його діяльність і виконувало свої функції на громадських засадах. Аналіз діяльності та статутів перших українських споживчих товариств показує, що обидві моделі були застосовані на практиці вітчизняними кооператорами. Так, у Київському споживчому товаристві управління всіма справами здійснювалося оплачувані правління, а в Одеському – спеціально найнятим управляючим. Однак, не слід вважати, що це було просте механічне перенесення зарубіжного досвіду кооперативної роботи на український ґрунт. У процесі ознайомлення з перевагами та недоліками кожної з означених моделей вітчизняні кооперативні діячі починають розбудовувати власну систему управління, пристосовану до місцевих потреб.

Важливе місце в системі органів кооперативного самоврядування належало ревізійній комісії. Вона обиралася загальними зборами з числа усіх членів товариства, крім: членів правління та осіб, які обіймали в кооперативі оплачувану посаду. Склад комісії був невеликий – 3 – 4 особи, які працювали переважно на громадських засадах. На ревізійну комісію покладалося виконання функцій контролю за господарською діяльністю та фінансовим станом товариства. Своє остаточне рішення комісія повинна була оформлювати у вигляді спеціальних звітів, що підлягали затвердженню загальними зборами.

Таким чином, структура органів управління перших українських товариств хоча і була ззовні і відповідала класичним вимогам кооперації, проте практика їх діяльності та розподіл повноважень між органами свідчив про наявність відступів від демократичних принципів управління кооперативною організацією.

ПРОБЛЕМА ВЗАЄМОВПЛИВУ ПАРТІЙНОЇ ТА ВИБОРЧОЇ СИСТЕМ ПРИ ФОРМУВАННІ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ

Георгізова Іванна Леонідівна –
доцент кафедри державно-правових дисциплін Черкаського
національного університету імені Богдана Хмельницького,
кандидат політичних наук

У демократичному суспільстві єдиним джерелом влади визнається народ, а вибори є легітимним засобом передання влади від нього до правлячої еліти. Якісний склад правлячої еліти, а отже якість самої політики, перебуває у прямій залежності від досконалості виборів. У зв'язку з цим надзвичайно важливо забезпечити досконалість і демократизм самих виборів. Це важливо і з огляду на те, що участь у виборах для абсолютної більшості громадян є не тільки основною, а й єдиною формою участі в політиці. Тому в демократичних суспільствах виборам приділяється надзвичайно велика увага.

Виборча система відіграє надзвичайно велику роль у політичному житті суспільства. Вона справляє значний вплив на формування партійної системи, парламенту, уряду, його стабільність, політичну стабільність у суспільстві в цілому. Існує певна залежність між типами наявних у країні виборчої і партійної систем. Обидві системи перебувають у тісному зв'язку з прийнятою в країні формою державного правління, тому партійна система має велике значення для функціонування демократії [1, с. 137].

Партії виступають посередником між громадянським суспільством і державою та є одним з базових інститутів сучасного суспільства, без якого неможливо уявити існування представницької демократії. Представницька демократія передбачає прийняття владних рішень виборними особами, які отримують легітимні владні повноваження за допомогою інституту виборів. Через них народ визначає своїх представників і наділяє їх мандатом на реалізацію його суверенних прав. Обрання типу виборчої системи потребує практичної оцінки політичних потреб і можливостей держави, це не просто суто технічна проблема, але також проблема, яка торкається культурної сфери, має вартісний вираз і може мати колосальні наслідки для функціонування політичної системи суспільства в цілому. У

перехідних суспільствах застосування того чи іншого типу виборчої системи може не тільки не допомогти вирішенню проблеми адекватного парламентського представництва та структурування законодавчого органу, а й навіть загострити соціальні та політичні проблеми.

Проблемою взаємозв'язку виборчої та партійної системи з формами правління займалися зарубіжні та вітчизняні вчені, такі як М. Дюверже, Е. Лейкман, Д. Ламберт, Р. Таагепера, М. Уоллерстайн, А. Білоус, Б. Райковський, Ю. Шведа та багато інших, які розглядали розвиток партійних систем під впливом традицій та історії, економічної і соціальної структури, релігійних вірувань і етнічного складу, національних конфліктів тощо.

Виборче право і системи, встановлюючи правила обрання і розподілу парламентських місць і урядових повноважень, тим самим встановлюють специфічні форми взаємовідносин між парламентом, урядом і електоратом; між виконавчою і законодавчою владою, політичною елітою і населенням політичними партіями і державою тощо. Зокрема, той чи інший виборчий принцип може посилювати тенденції до президентської або до парламентської форми правління, схилити на користь стабільного уряду або коаліційного і менш стабільного, визначити рух до двопартійної або багатопартійної системи тощо.

У більшості сучасних держав взаємодія політичних партій з державним механізмом безпосередньо проявляється у відносинах, що складаються між партіями та урядом. Попри все значення для партій парламентської діяльності, головне їх завдання – оволодіння урядовою владою, що зумовлює вирішальну роль політичних партій в утворенні й діяльності уряду. При цьому слід мати на увазі різницю між формами правління, передбаченими в конституціях. У парламентських республіках та багатьох державах зі змішаною формою правління політичні партії відіграють вирішальну роль у формуванні уряду, його відносинах із главою держави та парламентом.

У президентських республіках та деяких державах зі змішаною формою правління політичні партії або взагалі не беруть участі у процедурі формування уряду та контролі за ним, або їх участь обмежена і завжди опосередкована парламентом, в якому вони представлені, щодо здійснення відповідних повноважень (наприклад, у США сенат затверджує кандидатури членів уряду, призначених президентом, в Україні Верховна Рада

затверджує кандидатуру глави уряду, призначеного президентом, і може виявити вотум недовіри урядові). У парламентських державах конституції, зазвичай, містять норму про те, що глава уряду призначає прем'єр-міністром лідера партії, яка має більшість у парламенті (як правило, в нижній палаті), чи кандидатуру, висунуту коаліцією партій (Болгарія, Греція, Конго, Монголія). У державах зі змішаною формою правління участь політичних партій у формуванні уряду здійснюється згідно з конституціями в іншій формі. В Португалії президент має обговорити кандидатуру прем'єр-міністра з політичними партіями, репрезентованими в парламенті, з огляду на результати парламентських виборів [2, с. 131].

Конституції цих країн не тільки визнають участь політичних партій в офіційній процедурі формування уряду, а й відводять їм вирішальну роль. В Україні вже розпочався перехід політичного спектра партій від національного виміру до загальноприйнятого в Європі поділу на правих, центр, лівих та щільнішої «прив'язки» партій до різних соціальних груп і верств. Таким чином, процес багатопартійності в нашій країні, динаміка якого дуже висока, має значні переваги перед монопартійністю, сприяє цивілізованому входженню України у світовий процес, утвердженню політичного плюралізму [3, с. 83].

Вибір на користь президентської або парламентської форми правління тягне за собою важливі наслідки. При парламентській демократії головна роль парламенту – обрання уряду. Формування уряду, його відкликання і заміна іншим – основні прерогативи парламенту. При президентській демократії парламент володіє іншими владними повноваженнями. Зважаючи на те, що президент і парламент обираються незалежно один від одного, вони можуть дотримуватись різних позицій. Певні сполучення (комбінації) форм правління і виборчого принципу можуть привести як до стабільної, так і до нестабільної демократії.

В основі взаємодії виборчої і партійної систем лежить політична культура. В країнах перехідного типу з низьким рівнем політичної культури особливості взаємодії виборчої і партійної систем обумовлюються передусім інституційними чинниками – формою державного устрою та формою державного правління. При цьому принципи формування і взаємовідносин вищих органів державної влади справляють вирішальний вплив на взаємодію виборчої і партійної систем [4, с. 55].

Розвиток партійної системи обумовлює прагнення політичних партій бути єдиними учасниками виборчого процесу, мати монополію на висування кандидатів у депутати, забезпечити яку можна за допомогою суто пропорційної виборчої системи. Хоча вибір тієї чи іншої виборчої системи є питанням політичної доцільності, існує ряд аргументів, які ставлять під сумнів таку необхідність [5, с. 120]. У більшості країн Європи парламентські вибори проводяться за різними варіантами пропорційної виборчої системи, в той час як змішана система практикується лише у поодиноких європейських країнах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Мазуренко Г. М. Теоретичні засади взаємодії виборчої та партійної систем / Г. М. Мазуренко // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Філософія. Політологія. – 2002. – № 39. – С. 134–139.

2. Шведа Ю. Р. Вибори та виборчі системи. Європейські стандарти та досвід для утвердження демократії в Україні / Ю. Р. Шведа. – Львів, 2010. – 462 с.

3. Примуш М. Політичні партії: взаємодія з інститутами політичної системи / М. Примуш // Віче. – 2000. – № 4. – С. 83–92.

4. Журавський В. Політична система України: особливості, фактори, чинники права / В. Журавський // Віче. – 2000. – № 2. – С. 52–63.

5. Мазуренко Г. М. Аналіз особливостей взаємодії виборчої і партійної систем: світовий досвід та проблеми України / Г. М. Мазуренко // Дослідження світової політики. – 2003. – № 22. – С. 113–125.

НОРМИ ПУБЛІЧНОГО ПРАВА В ЗАХИСТІ ПРАВ ТА ІНТЕРЕСІВ ОСОБИ

Гідулян Альберт Юрійович – студент групи ДП-314 Кіровоградського інституту державного та муніципального управління КПУ

Науковий керівник:
Кондратенко Віталій Миколайович – доцент кафедри конституційного, адміністративного та господарського права Кіровоградського інституту державного та

Види захисту інтересів особи можна розглядати як у залежності від способів та форм. Одним із таких видів є судовий захист. Відповідно до ст. 55 Конституції України, кожен має право на судовий захист. Можливість широкого застосування судової форми захисту ґрунтується на положеннях ст.ст. 55, 124 Конституції України, Рішень Конституційного Суду України щодо тлумачення положень ч. 1 та ч. 2 ст. 55 Конституції України та постанови Пленуму Верховного Суду України «Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя» від 1 листопада 1996 року № 9 [1].

Важливою ланкою в механізмі захисту прав і свобод людини і громадянина є Конституційний Суд України. Діяльність Конституційного Суду України ґрунтується на принципах верховенства права, незалежності, колегіальності, рівноправності суддів, гласності, повного і всебічного розгляду справ та обґрунтованості прийнятих ним рішень [2].

Істотним етапом цього процесу стало запровадження в нашій державі системи адміністративних судів, що відображає тенденції розвитку засобів захисту прав та інтересів особи у їх відносинах з державою. Прийнятий Кодекс адміністративного судочинства України регламентує порядок звернення до адміністративних судів та порядок здійснення адміністративного судочинства [3].

Одне з провідних місць у системі органів державної влади з гарантування прав і інтересів особи належить Верховній Раді України. Це пов'язано з тим, що відповідно до ст. 75 Конституції України, єдиним органом законодавчої влади в Україні є парламент – Верховна Рада України.

Правову основу адміністративного захисту становить ст. 40 Конституції України, за якою усі мають право направляти індивідуальні чи колективні письмові звернення або особисто звертатися до органів державної влади, органів місцевого самоврядування та посадових і службових осіб цих органів, що зобов'язані розглянути звернення і дати обґрунтовану відповідь у встановлений законом строк. Зазначені положення Конституції знайшли свою деталізацію у Законі України «Про звернення громадян», відповідно до ст. 1 якого, громадяни України мають право звернутися до органів державної влади, місцевого

самоврядування, об'єднань громадян, підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності, засобів масової інформації, посадових осіб відповідно до їх функціональних обов'язків із зауваженнями, скаргами та пропозиціями, що стосуються їх статутної діяльності, заявою або клопотанням щодо реалізації своїх соціально-економічних, політичних та особистих прав і законних інтересів та скаргою про їх порушення [4].

Кабінет Міністрів України, який відповідно до ст. 2 Закону України «Про Кабінет Міністрів України» від 7 жовтня 2010 р. [5] теж вживає заходів щодо забезпечення прав і свобод людини та громадянина, створення сприятливих умов для вільного і всебічного розвитку особистості, спрямовує та координує роботу міністерств, інших органів виконавчої влади та виконує інші функції, визначених Конституцією та законами України, актами Президента України.

Питання забезпечення охорони прав, свобод і законних інтересів особи, відповідно до ст. 38 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» [6], покладено на органи місцевого самоврядування. Важливою складовою охорони прав, свобод і законних інтересів особи являється передбачена відповідальність органів та посадових осіб місцевого самоврядування перед юридичними і фізичними особами. Так, шкода, заподіяна юридичним і фізичним особам в результаті неправомірних рішень, дій або бездіяльності органів місцевого самоврядування, відшкодовується за рахунок коштів місцевого бюджету, а в результаті неправомірних рішень, дій або бездіяльності посадових осіб місцевого самоврядування – рахунок їх власних коштів у порядку, встановленому законом (ст. 77 Закону).

Суб'єктом захисту прав та інтересів особи може виступати і Уповноважений Верховної Радою України з прав людини. Закон України «Про Уповноваженого Верховної Радою України з прав людини» [7]. Відповідно до ст. 3 цього Закону, Уповноважений з метою парламентського контролю здійснює: захист прав і свобод людини і громадянина, проголошених Конституцією України, законами України та міжнародними договорами України; запобігання будь-яким формам дискримінації щодо реалізації людиною своїх прав і свобод; сприяння правовій інформованості населення та захист конфіденційної інформації про особу.

По своїй суті мова йде про парламентський контроль за додержанням конституційних прав і свобод людини і громадянина та захист прав кожного на території України і в межах її юрисдикції на постійній основі здійснює Уповноважений Верховної Ради України з прав людини. Уповноважений бере участь у підготовці доповідей з прав людини, які подаються Україною в міжнародні організації згідно з чинними міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана ВРУ.

Важливою складовою захисту прав і інтересів особи виступають ратифіковані ВРУ міжнародно-правові акти. Актом міжнародного визнання України як демократичної правової держави став вступ нашої країни 9 листопада 1995 р. до Ради Європи та ратифікація Верховною Радою України Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та Протоколів до неї. Зокрема, ВРУ 17 липня 1997 р. було ратифіковано Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р., та протоколів до Конвенції за №1, 2, 4, 7 та 11, а 9 лютого 2006 р. було ратифіковано Протоколи № 12 та № 14 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Наведене свідчить, що чинне вітчизняне і міжнародне законодавство надає можливість громадянам здійснювати захист прав та інтересів особи у визначених законами порядку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 1 листопада 1996 року № 9 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0009700-96>.

2. Про Конституційний Суд України : Закон України від 16 жовтня 1996 року // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 49. – Ст. 272.

3. Кодекс адміністративного судочинства України : Закон України від 6 липня 2005 року // Відомості Верховної Ради України. – 2005. – № 35–36, № 37. – Ст. 446.

4. Про звернення громадян: Закон України від 2 жовтня 1996 року // Відомості Верховної Ради України. —1996. – № 47. – Ст. 256.

5. Про Кабінет Міністрів України: Закон України від 7 жовтня 2010 року // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 9. – Ст. 58.

6. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21 травня 1997 року // Відомості Верховної Ради України. – 1997. – № 24. – Ст. 170.

7. Про Уповноваженого Верховної Радою України з прав людини : Закон України від 23 грудня 1997 року // Відомості Верховної Ради України. – 1998. – № 20. – Ст. 99.

МАЙНО ЯК ОБ'ЄКТ ОПОДАТКУВАННЯ В УКРАЇНІ

Головка Єлизавета Євгенівна –
аспірантка Класичного приватного університету

Оподаткування майна має довгу історію, проте з кожним роком проблеми побудови ефективної системи оподаткування нерухомості не зменшуються. Прийняття Податкового кодексу України є важливим кроком на шляху адаптації податкового законодавства України до законодавства Європейського Союзу. З прийняттям Кодексу суттєвих змін зазнало оподаткування майна.

Механізм майнового оподаткування постійно вдосконалюється, зокрема реформування системи оподаткування нерухомого майна відбувається в США та Великобританії. На формування і розвиток механізму оподаткування нерухомості впливає багато чинників: економічних (рівень цін на нерухомість та ступінь розвитку ринку нерухомого майна і насамперед його інфраструктури, наявність чи відсутність ефективних методик оцінки нерухомості з метою оподаткування), соціальних (рівень доходів населення та рівень забезпеченості житлом), культурних (культурні переконання щодо неправомірності оподаткування житла), політичних (незацікавленість народних депутатів як власників дорогого житла у запровадженні податку на нерухоме майно) та інших. Ці чинники необхідно враховувати, адже саме вони впливають на доцільність і рівень оподаткування нерухомого майна.

В положеннях Податкового кодексу України відображено головні принципи побудови оподаткування нерухомого майна: статус місцевого податку; роздільне оподаткування земельних ділянок та нерухомого майна, відмінного від землі; визначення

платниками податку як фізичних, так і юридичних осіб; забезпечення інформацією про механізм стягнення податку потенційних платників податку. Проте інші концептуальні положення, визначені в ст. 265 «Податок на нерухоме майно (нерухомість), відмінне від земельної ділянки» Розділу XII «Місцеві податки і збори» не відповідають базовим принципам побудови систем майнового оподаткування, носять дискусійний характер і згодом можуть спричинити труднощі щодо адміністрування цього податку.

Незважаючи на численні зміни, що вносились до Податкового кодексу України за останні три роки, без відповідей залишилися основні проблемні питання. Що є базою оподаткування? Чому квадратний метр загальної площі, а не ринкова або будь-яка інша економічно обґрунтована вартість нерухомості, що відповідає економічній суті податку, є базою оподаткування.

Тобто в механізм оподаткування нерухомості в Україні від початку покладено хибний принцип оподаткування – виходячи з її форми (кількості метрів), а не економічної вартості. Такий підхід прямо суперечить основному принципу будь-якої податкової системи, відомому ще з часів Ж. Бодена, основоположників фінансової науки Й. Зонненфельса і фон Юсти, представників пізніших економічних і політичних шкіл від фізіократів до марксистів, – принципу справедливості оподаткування.

Визначення об'єктом оподаткування тільки житлової нерухомості ставить в нерівні умови власників житлової та нежитлової нерухомості і створює підґрунтя для ухилення від сплати податку за допомогою маніпулювання організаційно-правовим статусом (переоформлення з «житлового приміщення» в «нежитлове»).

Існує ще й проблема з понятійним апаратом. Наприклад, дачний будинок, який не є об'єктом оподаткування податком на нерухоме майно відмінне від земельної ділянки, визначений в Податковому кодексі України як житловий будинок для використання протягом року з метою позаміського відпочинку. Щоб не платити податок, власник будинку в цьому випадку повинен довести, що його будинок, наприклад, в садовому товаристві, справді є «дачним» у сенсі змісту ст. 265 Кодексу.

Так, аналіз чинного законодавства викликає питання, чому комерційна нерухомість, яка до всього ще й приносить дохід, в Україні не вважається об'єктом оподаткування? Адже її обсяг

значно перевищує обсяг нерухомості житлової, перетворюючи дрібний місцевий податок у значне джерело поповнення місцевих бюджетів.

Отже, проблема побудови ефективної податкової системи – одна з найактуальніших під час виходу країни з фінансової кризи. Створення нової законодавчої бази у сфері оподаткування має відображати традиції існуючої податкової системи та відповідати світовим тенденціям розвитку податкових систем. Податкова політика держави має бути спрямована на побудову стабільної податкової системи, збалансованого співвідношення фіскальної та стимулюючої функцій податків.

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ БОРТЬБИ З ЕКОНОМІЧНОЮ ЗЛОЧИННІСТЮ В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ МВС УКРАЇНИ

Горлов Євгеній Володимирович –
доцент кафедри галузевих юридичних наук
Кременчуцького національного університету
імені Михайла Остроградського,
кандидат юридичних наук

Адміністративно-правове забезпечення діяльності підрозділів Державної служби боротьби з економічною злочинністю (далі – ДСБЕЗ) в умовах реформування всієї системи правоохоронних органів України свідчить, що керівництво країни поспішає з проведенням реформи Міністерства внутрішніх справ (далі – МВС) України або намагається проводити реформування не професійно та не послідовно. На підтвердження цих слів Олександр Банчук, експерт Центру політико-правових реформ, член Експертної ради при МВС, робочої групи з реформування органів правопорядку реанімаційного пакету реформ зауважив, що «Непрозорість і поспішність прийняття документів щодо такої необхідної і чутливої реформи значно погіршило їхню якість. У разі, якщо імплементація багато в чому декларативних і неконкретних норм відбуватиметься без участі широкого кола громадських експертів, то, на жаль, ніхто не може гарантувати запровадження навіть того позитивного мінімуму змін, які закладені в запропонованих документах» [1].

Отже, експерти в області реформування МВС України розуміють, що будь-яка держава не може існувати без захисту економічної складової діяльності держави. Тобто, наявність належної правоохоронної діяльності відповідними органами щодо протидії правопорушенням у сфері економіки.

У сучасних умовах розвитку інформаційних технологій, транснаціоналізації економічних правопорушень діяльність правоохоронних органів, у т.ч. і підрозділів ДСБЕЗ вимагає постійного вдосконалення.

22 жовтня 2014 року відбулось розширене засідання колегії МВС України за участю Голови ВРУ О. Турчинова, під час якої Експертна Рада МВС презентувала «Основні заходи щодо реформування правоохоронного відомства». Результатом засідання стало затвердження Кабінетом міністрів України (далі – КМУ) Концепцію реформування МВС та Стратегію. Крім того, КМУ затвердив ще три нормативних акти, які поклали початок втіленню в життя положень Концепції реформи МВС України. Зокрема, Уряд затвердив проект Закону України, який врегулює питання можливості ліквідації ряду підрозділів МВС: Головного управління боротьби з організованою злочинністю, транспортної та ветеринарної міліції тощо. Зі змісту закону можемо зрозуміти, що під ліквідацію потрапляють і підрозділи ДСБЕЗ.

Урядом було визнано, що в Україні розпочата стратегічна реформа міліції. Завдяки їй замість карального органу буде створено сучасне європейське правоохоронне відомство, місія якого – служити та захищати [2].

Кінцевий результат правоохоронної діяльності підрозділів ДСБЕЗ щодо протидії правопорушенням у сфері економіки залежить від багатьох факторів, особливе місце серед яких посідає, як зазначалось у попередніх підрозділах, нормативно-правове, інформаційно-аналітичне та організаційно-управлінське забезпечення. Адже, на нашу думку, вони є основними складовими адміністративно-правового забезпечення діяльності підрозділів ДСБЕЗ щодо протидії економічним правопорушенням. Слід зауважити, що неналежна забезпеченість діяльності цих підрозділів знижує ефективність їх роботи, що призводить до невиконання покладених на них функцій.

Таке негативне явище є вкрай неприпустимим, особливо з огляду на євроінтеграційні прагнення України, яка взяла на себе зобов'язання адаптувати національне законодавство до

законодавства Європейського союзу, узгодити власну правову систему з правовою системою європейської спільноти. В умовах міжнародної економічної кризи сфера господарювання потребує особливої уваги з боку органів державної влади.

Питанням, пов'язаним із дослідженням вдосконалення забезпечення діяльності органів державної влади щодо протидії проступкам у сфері господарювання присвячено низку публікацій автора [3].

Ми вважаємо, що удосконалення адміністративно-правового забезпечення діяльності підрозділів ДСБЕЗ щодо протидії правопорушенням у сфері економіки можливе шляхом удосконалення її складових.

Нормативно-правове забезпечення діяльності цих підрозділів щодо протидії економічним правопорушенням потребує оновлення чинного законодавства, норми якого регулюють відносини щодо належної організації ефективної протидії правопорушенням у сфері економіки. Інформаційно-аналітичне забезпечення підрозділів ДСБЕЗ потребує комплексне забезпечення підрозділів ДСБЕЗ організаційними, правовими, технічними та технологічними заходами, засобами та методами, призначеними для збирання, обробки, зберігання, передачі інформації з постійним її аналізуванням щодо протидії економічним правопорушенням.

Нагадаємо, що нормативно-правове забезпечення діяльності підрозділів ДСБЕЗ – це комплекс відповідних нормативно-правових актів, норми яких спрямовані на забезпечення належної організації діяльності підрозділів ДСБЕЗ.

Наше питання дослідження адміністративно-правового забезпечення діяльності підрозділів ДСБЕЗ в контексті реформування МВС України. Тому ми вважаємо, що для вдосконалення нормативно-правової складової адміністративно-правового забезпечення діяльності підрозділів ДСБЕЗ, слід вказати, що 10.11.2014 Міністр внутрішніх справ А. Аваков опублікував повні тексти документів з реформи МВС України, з урахуванням всіх редакційних правок і зауважень, внесених до тексту за підсумками обговорення на засіданні уряду.

Це перші офіційні документи, що визначають напрямки реформування Міністерства внутрішніх справ. У тому числі – базовий документ – Стратегія розвитку ОВС України. А також – Концепція першочергових заходів щодо реформування МВС. Як

зазначив Аваков, що таким чином, МВС України перейшло до практичного впровадження реформи, розробленої у співавторстві з громадською Експертною радою [4].

Олександр Банчук, експерт Центру політико-правових реформ, член Експертної ради при МВС, робочої групи з реформування органів правопорядку реанімаційного пакету реформ прокоментував дії Міністра внутрішніх справ України. Олександр Банчук зазначив, що Міністр МВС України Арсеній Аваков запевнив, що напрацьовані документи є результатом спільних зусиль МВС та створеної при міністерстві громадської Експертної ради, та навіть для більшої вагомості вказав усіх членів ради як розробників проекту реформи. Однак, міністр промовчав про те, що принципи зауваження частини членів Експертної ради до цих документів не були враховані.

Незважаючи на те, що у вказаних документах дійсно присутні реформаторські ідеї та задекларовано вельми позитивні починання, водночас ці заходи є недостатніми та не матимуть значного впливу на основні засади функціонування міліції [5].

Необхідно зауважити, що діяльність підрозділів ДСБЕЗ щодо протидії правопорушенням у сфері економіки, перш за все, повинна бути спрямована на усунення причин та умов, які призводять до виникнення та поширення економічних правопорушень. Найбільша частка таких правопорушень вчиняється на місцевому рівні.

Міністерством регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України, у співпраці з експертним середовищем Програми Ради Європи «Посилення інституційної спроможності органів місцевого самоврядування в Україні» та Асоціації міст України, розробив проект Закону «Про поліцію місцевого самоврядування» який закріплював правовий статус поліції місцевого самоврядування.

Відповідно до законопроекту, поліція місцевого самоврядування – це спеціальний правоохоронний орган в системі місцевого самоврядування, що створюється міською (міста загальнодержавного, обласного значення), районною радою чи місцевими радами кількох сусідніх адмінтеродиниць (в межах однієї області) з метою виконання повноважень місцевого самоврядування щодо забезпечення на території, що перебуває під юрисдикцією відповідної ради, законності, правопорядку, охорони прав, свобод і законних інтересів громадян та утримується за рахунок коштів відповідного місцевого бюджету.

Структуру та чисельність поліції буде затверджувати відповідна рада. Така поліція не входить до структури територіальних органів МВС України, а підпорядковуватиметься раді, яка прийняла рішення про її створення. Враховуючи те, що відповідно до вищевказаних правових актів, на місцевому рівні буде створена муніципальна поліція, яка буде мати подвійне підпорядкування: органам місцевого самоврядування і МВС, і буде виконувати виключно функції охорони правопорядку на вулицях міст і контролю за благоустроєм [6].

Крім того, у ст. 5 проєкті Закону України «Про поліцію і поліцейську діяльність» вказано, що до системи поліції входить місцева поліція. Відповідно до ст. 6 даного законопроєкту, місцева поліція – це виконавчий орган місцевої ради, який утворюється в кожній громаді і яка складається з служби дільничних інспекторів та служби патрулювання.

Ми вважаємо, що для вдосконалення нормативно-правового забезпечення діяльності поліції місцевого самоврядування або місцевої поліції щодо протидії правопорушенням у сфері економіки, у вищезазначених законопроєктах включити відділи, які б мали функції сучасних підрозділів ДСБЕЗ. Це значно посилює б протидію економічним правопорушенням на місцях [7].

Таким чином, передумовою реформування законодавства щодо протидії правопорушенням у сфері економіки, на наш погляд, могло б стати запровадження на законодавчому рівні комплексний підхід щодо протидії економічним правопорушенням, який забезпечить захист прав і законних інтересів громадян, суб'єктів господарювання усіх форм власності та держави в цілому.

На нашу думку, розгляд вдосконалення інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності підрозділів ДСБЕЗ необхідно розпочати із аналізу Закону України «Про Національну програму інформатизації». Відповідно до положень вказаного закону, для реалізації інформаційних технологій використовують такі засоби інформатизації: електронні обчислювальні машини, програмне, математичне, лінгвістичне та інше забезпечення, інформаційні системи або їх окремі елементи, інформаційні мережі та мережі зв'язку [8]. Більшість цих засобів використовується працівниками підрозділів ДСБЕЗ у повсякденній діяльності. Коло покладених на підрозділи ДСБЕЗ завдань щодо протидії економічним правопорушенням, обумовлене їх

компетенцією, є дещо специфічним порівняно з завданнями державного управління та економіки, що обґрунтовує необхідність застосування того чи іншого засобу оперативно-розшукової діяльності (далі – ОРД).

Слід вказати, що сучасні інформаційно-телекомунікаційні технології відіграють важливу роль в організації діяльності всіх правоохоронних органів, у т.ч. і підрозділів ДСБЕЗ.

Зазначені технології мають перевагу в отриманні підрозділів ДСБЕЗ важливої інформації при проведенні ОРД, а тому повинні використовуватись під час виявлення, попередження та припинення економічних правопорушень.

Ми погоджуємось з думкою Є. В. Рижкова, що слід переглянути положення, які змінюють усю специфіку процесу взаємодії оперативного працівника зі слідчим у процесі розслідування кримінальних проваджень. Необхідно скасувати положення ч. 2 ст. 41 Кримінального процесуального кодексу України [9] та п. 1.8 міжвідомчої Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні [10], якими обмежено можливість оперативних працівників самостійно організувати свою роботу. Адже творча ініціатива оперативного працівника (в межах законодавства), має бути попереду процедурних обмежень, даючи можливість розвиватися творчому потенціалу оперативно-розшукової діяльності [11].

Ефективність організаційно-управлінського забезпечення діяльності підрозділів ДСБЕЗ можливо досягнути через вдосконалення координації роботи та взаємодії підрозділів ДСБЕЗ, не тільки із структурними підрозділами МВС України, а також і з іншими правоохоронними органами уповноваженими протидіяти економічним правопорушенням.

Принцип взаємодії полягає в тому, що виконуючи свої основні задачі, правоохоронні органи повинні одночасно вирішувати завдання щодо протидії економічним правопорушенням. Це дозволить не тільки раціонально розподіляти наявні сили та засоби, але і залучати до протидії додаткові можливості.

Підрозділи ДСБЕЗ МВС України, як суб'єкти взаємодії, у процесі протидії правопорушенням в сфері економіки, ведуть активну пошукову роботу, спрямовану не тільки на виявлення причин і умов, що сприяють вчиненню правопорушень, але і на виявлення вже вчинених правопорушень.

Виявлення економічних правопорушень, про факти вчинення яких, за різними причинами, заяв (або іншої офіційної інформації) в підрозділи ДСБЕЗ МВС України не надходило, є одним з головних напрямків діяльності цих підрозділів. Процес пошуку ознак правопорушень вимагає належну взаємодію між всіма правоохоронними органами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Урядовий портал. Уряд затвердив Концепцію і Стратегію реформування МВС [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=247699591&cat_id=244276429 – Заголовок з екрану.

2. Реформа органів правопорядку в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.facebook.com/police.reform.ua?fref=pf> – Заголовок з екрану.

3. Горлов Є. В. Становлення підрозділів, уповноважених вести боротьбу з правопорушеннями у сфері господарських правовідносин на території України (радянський період до закінчення ВВВ) / Є. В. Горлов // Держава та регіони. – 2014. – № 3 (45). – С. 47–50.

4. Документи по реформі МВС [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://espreso.tv/article/2014/11/10/dokumenty_po_reformi_mvs – Заголовок з екрану.

5. 10 недоліків «напівреформи» міліції [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://life.pravda.com.ua/columns/2014/12/3/185192/>. – Заголовок з екрану.

6. Мінрегіон підготував проект Закону «Про поліцію місцевого самоврядування» [Основні положення] [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://24tv.ua/home/showSingleNews.do?minregion_pidotuvav_proekt_zakonu_pro_politsiyu_mistsevogo_samovryaduvannya_osnovni_polozhennya&objectId=499726. – Заголовок з екрану.

7. Центр політико-правових реформ. Проект Закону України «Про поліцію та поліцейську діяльність» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://pravo.org.ua/2011-07-05-15-26-55/2011-07-22-11-19-37/1681-proekt-zakonu-ukrainy-pro-politsiiu-i-politseiskudialnist.html>. – Заголовок з екрану.

8. Про Національну програму інформатизації : Закон України від 04.02.1998 № 74/98-ВР // ВВР від 17.07.1998. – № 27. – Ст. 181.

9. Про затвердження Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні : Наказ Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України 16.11.2012 №114/1042/516/1199/936/1687/5 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0114900-12>.

10. Кримінальний процесуальний кодекс України / Відомості Верховної Ради України. —2013 – № 9-10, № 11-12, № 13 – ст. 88.

11. Рижков Є.В. Отримання підрозділами ОВС по боротьбі з економічною злочинністю інформації про злочини у сфері економіки за допомогою сучасних інфотелекомунікаційних технологій / Є.В. Рижков // Митна справа. – Львів : ФОП (ПП) Шерман М.Д. 2014. – № 2 (Ч. 2). – С. 194-205.

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ НЕПОВНОЛІТНІХ ЗА КРИМІНАЛЬНИМ КОДЕКСОМ 1960 РОКУ ТА КРИМІНАЛЬНИМ КОДЕКСОМ 2001 РОКУ (ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ)

Гуренко Аліна Олександрівна –
студентка групи ПЗ-12-1
Кременчуцького національного університету
імені Михайла Остроградського

Науковий керівник:
Локтіонова Вікторія Володимирович –
доцент кафедри галузевих юридичних наук КрНУ,
кандидат юридичних наук

Злочинність неповнолітніх залишається однією з актуальних соціально-правових проблем суспільства. Адже неповнолітні є найбільш ураженою верствою населення.

Вважаємо за необхідне розглянути заходи притягнення до кримінальної відповідальності неповнолітніх за вчинення злочинів, а також провести порівняльний аналіз кримінальної

відповідальності неповнолітніх на сучасному етапі та відповідно до норм, передбачених Кримінальним кодексом (далі – КК) 1960 року.

Проблеми злочинності завжди були присутніми в суспільстві та привертали вчених до вивчення даної проблематики. Суттєвий внесок у вирішення проблем кримінальної відповідальності неповнолітніх зробили такі вчені: В. М. Бурдін, А. І. Долгова, Е. Б. Мельнікова, В. Ф. Мороз, О. І. Чернишов, О. П. Чугаєв, А. Е. Якубов та інші.

Нині КК чітко визначає вік, з якого може наставати кримінальна відповідальність та покарання неповнолітніх, це особи, яким до вчинення злочину виповнилося 16 років (ст. 22 КК України). Але законодавець вказує, що вік щодо притягнення особи до кримінальної відповідальності може настати і з 14 років в окремих випадках, які передбачені ч. 2 ст. 22 КК (умисне вбивство, посягання на життя державного чи громадського діяча, умисне тяжке тілесне ушкодження, диверсію, грабїж, розбїй, умисне знищення або пошкодження майна та інші злочини, котрі передбачені цією статтею) [1].

Щодо кримінальної відповідальності неповнолітніх за КК 1960 року то відповідно до ст. 10 вказаного кодексу, підлягали кримінальній відповідальності особи, яким на момент вчинення злочину виповнилося 16 років, а за окремі злочини (вбивство, умисне заподіяння тілесних ушкоджень, зґвалтування, крадіжку, грабїж, розбїй, злісне або особливо злісне хуліганство, умисне знищення або пошкодження майна, що спричинило тяжкі наслідки, а також за умисне вчинення дій, які можуть викликати аварію поїзда) кримінальна відповідальність наставала з 14 років (ч. 2 ст. 10 КК УРСР) [2].

Відомі окремі випадки коли особи вчиняли дії, що передбачені КК, у віці до 14 років та у віці від 14 до 16 років, але злочини мали такий характер, що не були вказані в ст. 10 ч. 2 КК 1960 року [2]. У таких випадках особи підпадали під вплив відповідних комісій, що займалися справами неповнолітніх. Роботу Комісії регулювало Положення про комісії в справах неповнолітніх УРСР. Підлітки віком від 11 до 14 років за рішенням комісії могли направлятися в спеціальні школи Міністерства освіти але тільки в окремих випадках при серйозних порушеннях законодавства.

Відповідно нового КК 2001 року суд бере до уваги умови життя неповнолітнього, його виховання, вплив дорослих, рівень розвитку та інші особливості особи відповідні умови передбачені ст.ст. 65–67 КК. Порівнюючи з КК УРСР а саме ст. 46 при призначенні покарання неповнолітньому у разі його засудження його вперше до 3 років суд вправі враховувати особу засудженого, характер та ступінь скоєного злочину, а також розглянути інші обставини які могли перевиховати підлітка без ізоляції його від суспільства [2].

Відповідно до ст. 51 КК УРСР якщо неповнолітній злочинець вчинив злочин який не несе особливої небезпеки то суд, або слідчий за згодою прокурора мали право передати неповнолітнього на перевиховання але вже без застосування кримінального покарання та направити всі матеріали щодо особи на розгляд комісії яка вирішувала заходи впливу на повнолітнього. Порівнюючи з новим КК України а саме (ст. 97) передбачає можливість звільнення неповнолітнього, який уперше скоїв злочин невеликої тяжкості, від кримінальної відповідальності. Але за умови, що виправлення цього неповнолітнього можливе без застосування покарання [4]. Дійшовши такого висновку, суд застосовує до підсудного неповнолітнього примусові заходи виховного характеру. Отже ми бачимо що на сучасному етапі лише суд вирішує ті заходи впливу на неповнолітнього які будуть застосовані в подальшому щодо нього.

Підводячи підсумки даного дослідження можна зробити висновок, що відношення до неповнолітніх з боку законодавця завжди було гуманним особливо це виявляється при наданні неповнолітньому терміну на виправлення тобто надається час особі усвідомити власні помилки та виправити їх, це пояснюється тим що особа проходить особливі психологічні та фізіологічні зміни, і до цих осіб здійснюється особливе відношення адже особа ще не може контролювати власні дії і піддається впливу з боку дорослих.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кримінальний кодекс України від 01.09.2001 //Відомості Верховної Ради України – 2001. Офіц. вид. – Х. : Одісей. вид-во, 2013. – 232 с.
2. Кримінальний кодекс УРСР від 28 грудня 1960 р. Київ. – Видавництво політичної літератури України. – 1972. – 216 с.

3. Митрофанов І. І. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник / В. К. Гіжевський, М. О. Ліненко, І. І. Митрофанов. – К. : Атіка, 2012. – 708 с.

4. Українське кримінальне право. Загальна частина : підруч. / за ред. В. О. Навроцького. – К. : Юрінком Інтер., 2013. – 712 с.

МЕТА ТА ЗАВДАННЯ СЛІДЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Гюрджі Юлія Олексіївна –
професор кафедри галузевих юридичних наук КрНУ,
доктор юридичних наук, доцент

Традиційно у кримінально-процесуальній науці мета кримінального процесу визначається як досягнення істини. Метою кримінального процесу називають також правильне вирішення питання про кримінальну відповідальність [1, с. 14]. Обстоюється також точка зору, згідно з якою мета сучасного кримінального провадження полягає у викритті винного у вчиненні кримінального правопорушення, притягненні його до кримінальної відповідальності та призначенні справедливого покарання або інших засобів кримінально-правового впливу [2, с. 7]. Окремі закордонні автори вказують на те, що генеральною метою кримінального провадження є встановлення точної судової процедури, забезпечення узгодженості з встановленими законом стандартами [3, с. 8].

Відповідно до ст. 1 Конституції Україна є правовою державою, концепція якої передбачає надання особі свободи думок як невід'ємної властивості демократії. Плюралізм у контексті кримінального провадження несумісний із ствердженням об'єктивної істини. Тільки в режимі плюралізму, що відкриває свободу конкуренції істин, можлива змагальність у кримінальному процесі. У зв'язку з цим необхідно згадати про конвенційну концепцію істини, відповідно до якої конвенційною (договірною) вважається істина, що визнається такою за конвенцією, угодою. Судження відповідно до зазначеної концепції є правдивим не тому, що відповідає дійсності, а тому, що суб'єкти домовилися вважати його істиною. Щодо до кримінального провадження відповідно до конвенційної концепції істини правдивим визнається те, до чого дійшли сторони за взаємною згодою (конвенцією). Яскравим прикладом реалізації

концепції конвенційної істини в кримінальному процесі більшість вчених вбачає визнання особи невинуватою при недоведеності її вини. Закон передбачає таку ситуацію, встановлюючи, що у разі вичерпання всіх можливостей для збирання додаткових доказів, справа припиняється або суд постановляє виправдувальний вирок. Об'єктивна істина не встановлена і правові наслідки цього не викликають сумнівів: недоведена винуватість рівнозначна доведеної невинуватості.

Ще одним прикладом реалізації вказаної концепції в кримінальному провадженні слід розглядати й інститут, закріплений у главі 35 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК) «Кримінальне провадження на підставі угоди». Це доповнення впливає з концепції змагального процесу, причому правозахисний характер зазначеної процедури обґрунтований Міжнародним римським статутом Міжнародного кримінального суду. Очевидним є те, що при реалізації такого порядку провадження за основу взята саме добровільно укладена сторонами угода. Безумовно, наявність в нормах КПК України інституту угод про визнання винуватості та відсутності в них же закріплення принципу всебічності, повноти і об'єктивності дослідження обставин справи свідчить про те, що законодавець розглядає як основну засаду у кримінальному провадженні не об'єктивну, а конвенційну і процесуальну істину. Це підтверджують і результати діяльності судів з реабілітації жертв політичних репресій. Якби метою правосуддя було пізнання об'єктивної істини, то суди, скасовуючи вироків тих років, зобов'язані були б направляти справи для проведення повторного судового слідства (що було б цілковитим абсурдом), а не обмежуватися констатацією відсутності доказів вини.

Встановлення істини як мети кримінального провадження має практичне значення, оскільки орієнтує суд і сторону обвинувачення, у межах їх повноважень на повне дослідження всіх обставин, пов'язаних з кримінальним правопорушенням. Вирішення кримінально-правового конфлікту, що виник у зв'язку із вчиненням кримінального правопорушення, як мета кримінального провадження націлюватиме сторону обвинувачення та суд не на притягнення за будь-яку ціну до кримінальної відповідальності особи, яка його вчинила, а на розв'язання соціально-правового конфлікту, на досягнення своєрідного компромісу між публічними та приватними інтересами, де в першу чергу повинні бути забезпечені інтереси

потерпілого від кримінального правопорушення – конкретної людини, яка відповідно до ст. 3 Конституції України як сама, так і її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека є найвищою соціальною цінністю в державі [1, с. 167].

Разом з тим слід враховувати, що кримінально карані посягання об'єктивно спрямовані не лише проти окремої особи. Об'єктами цих посягань також можуть виступати охоронювані законом про кримінальну відповідальність суспільні відносини, що складаються й в інших громадських та державних сферах. Тому при визначенні мети та завдань кримінального провадження ця обставина також має братися до уваги.

Враховуючи вищезгадане, метою кримінального провадження необхідно вважати вирішення соціально-правового конфлікту, що виник у зв'язку із завданням кримінальним правопорушенням шкоди особі, суспільству та державі, на підставі істини, встановленої уповноваженими на здійснення кримінального провадження особами.

При визначенні завдання кримінального провадження цілком логічно до ст. 2 КПК України законодавець не включив положення про «швидке і повне розкриття злочину», оскільки воно лише вводить в оману правозастосовні органи та дезорієнтує їх, не будучи наповненим конкретним процесуальним змістом. Так, наприклад, згідно з абз 1 п. 1.5. Наказу МВС України «Про затвердження Положення про основи організації розкриття злочинів органами внутрішніх справ України» розкритим вважався злочин, кримінальну справу за яким закінчено розслідуванням і прийнято одне з таких рішень: прокурором затверджено в порядку ст. 232 КПК України або складено в порядку ст. 430 КПК України обвинувальний висновок і кримінальну справу направлено до суду; особа, яка вчинила злочин, установлена, на підставі пункту 6 статті 6, статей 7-2, 8, 9, 10 КПК України кримінальну справу направлено до суду для вирішення питання про звільнення цієї особи від кримінальної відповідальності у зв'язку з дійовим каяттям, примиренням обвинуваченого з потерпілим, застосуванням до неповнолітнього примусових заходів виховного характеру, передачею особи на поруки; особа, яка вчинила злочин, відома і є достатньо доказів, які вказують на вчинення злочину цією особою, але кримінальну справу щодо цієї особи направлено до суду для вирішення питання про звільнення її від кримінальної відповідальності

згідно з пунктом 4 статті 6, частини першої статті 11-1 КПК України внаслідок акта амністії або у зв'язку із закінченням строків давності; кримінальну справу направлено до суду для вирішення питання про звільнення особи від кримінальної відповідальності на підставі статті 7 КПК України внаслідок зміни обстановки; кримінальну справу закрито щодо померлого на підставі пункту 8 статті 6 КПК України [2].

Разом з тим слід вказати на те, що термін «розкриття кримінального правопорушення» використовується як практикою, так і наукою кримінального процесу у вузькому розумінні слова: установлення події кримінального правопорушення і особи, яка його вчинила. Природно, що для слідчого, прокурора і тим більше суду має значення не сам факт розкриття кримінального правопорушення, а наявність доказів, що викривають особу, винну у його вчиненні. Розглядаючи «розкриття кримінального правопорушення» в широкому значенні слова як елемент кримінальної відповідальності, моментом його розкриття є набрання чинності обвинувальним вироком. Тому закінчення досудового слідства і затвердження прокурором обвинувального акту у кримінальному провадженні означає не розкриття кримінального правопорушення, а лише закінчення процесуальної діяльності з отримання доказів, достатніх, щоб бути підставою для затвердження чи складання прокурором обвинувального акту і направлення кримінального провадження до суду. Розкритим таке кримінальне правопорушення можна вважати лише після набрання чинності вироком.

Тому завданнями слідчої діяльності, на наш погляд, є захист прав і законних інтересів осіб, яким кримінальним правопорушенням завдано шкоду, та недопущення незаконного і необґрунтованого повідомлення про підозру особі у вчиненні кримінального правопорушення, складання обвинувального акту, обмеження прав та свобод людини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Уголовный процесс : элементарный курс / Л. Н. Башкатов, Г. Н. Ветрова, А. Д. Донченко; под ред. Л. Н. Башкатова. – М. : Юристъ, 2001. – 320 с.
2. Чердынцева И. А. Назначение современного российского уголовного процесса как элемент его типологической характеристики : автореф. дис. на соискание уч. степ. канд. юрид. наук : спец. : 12.00.09 «Уголовный процесс; криминалистика и

судебная экспертиза; оперативно-розыскная деятельность» / И. А. Чердынцева. – Омск, 2008. – 23 с.

3. Andrew Ashworth. The Criminal Process. An Evaluative Study / Andrew Ashworth. – Second Edition. – New York : Oxford University Press, USA, 1998. – 344 p.

4. Погорецький М. А. Функціональне призначення оперативно-розшукової діяльності у кримінальному процесі : монографія / М. А. Погорецький. – Х. : Arcis, ЛТД, 2007. – 576 с.

5. Про затвердження Положення про основи організації розкриття злочинів органами внутрішніх справ України : Наказ МВС України від 24.09.2010 № 456 // Офіційний вісник України. – 2011. – № 8 – Стор. 156. – Ст. 395.

КРИМІНАЛІСТИЧНА ВЕРСІЯ

Даценко Людмила Євгеніївна – старший викладач кафедри галузевих юридичних наук КрНУ

Досудове розслідування кримінального провадження є пізнавальним процесом, різновидом вивчення об'єктивної дійсності. Початкові відомості про кримінальне правопорушення, що надходять до слідчого, найчастіше неповні і ненадійні. Таких даних явно недостатньо для обґрунтування висновку про наявність чи відсутність складу кримінального правопорушення, про особу, винну в його вчиненні, і т.д. Для того, щоб одержати докази у кримінальному провадженні, необхідно орієнтовно пояснити їхнє походження й існування, наявність чи відсутність подій і фактів, що мають значення для провадження. Таким логічно обґрунтованим припущенням, що пояснює походження фактичних даних, а також причини досліджуваного явища є версія.

У сучасній криміналістичній науці визначення криміналістичної версії є найбільш устояним із усіх тактико-криміналістичних понять. У науковій літературі версія визначається як обґрунтоване припущення компетентної особи щодо обставин, які мають значення для розслідування кримінального провадження, що слугує меті встановлення об'єктивної істини [1, с. 49]. Версія – це обґрунтоване припущення про наявність і обставини розслідуваної події, дії конкретних осіб і наявність у цих діях складу певного злочину [2].

Виходячи з визначення, сутність криміналістичної версії полягає в тому, що це: припущення; логічно побудоване припущення; припущення обґрунтовано фактичними даними; припущення, спрямоване на пояснення явищ (фактів, обставин), пов'язаних з кримінальним правопорушенням чи його відсутністю; припущення компетентної особи, тобто особи, що має повноваження для здійснення дій, так чи інакше спрямованих на перевірку чи підтвердження висунутої версії [3, с. 108–116].

Предметом пізнавальної діяльності слідчого буде подія кримінального правопорушення як явище, що вже відбулось. Це означає, що кримінальне правопорушення, його динаміку слідчий безпосередньо не спостерігає. У зв'язку з цим він приречений на пізнання кримінального правопорушення за тими слідами-відображеннями (матеріальними і ідеальними), що збереглися на матеріальних об'єктах і в пам'яті осіб, які брали участь у події (винний, потерпілий, свідки). Пізнання слідчого здійснюється завдяки використанню законів діалектичної і формальної логіки як загального методу пізнання, а також загальнонаукових і спеціальних криміналістичних методів. При цьому слідча версія є специфічним для мислення слідчого логічним способом, використання якого обумовлено неповнотою знань слідчого про розслідувану подію. Разом з тим конкретною базою побудови версій є факти, що установлені на даний момент розслідування. Звідси очевидно, що ті факти, на яких ґрунтуються криміналістичні версії, є підставою для їхньої побудови.

Основною загальною ознакою, за якою можна виокремити з безлічі матеріалів лише ті факти, що мають значення для розслідуваного кримінального провадження, є причиновий зв'язок, відношення причини і наслідку.

На початкову досудового розслідування кримінального провадження слідчий володіє, як правило, незначною кількістю інформації про подію кримінального правопорушення. Не завжди виявлені на місці фактичні дані мають відношення до того, що відбулось. Для вирішення цього завдання в слідчого складається картина у вигляді мозаїки, де виявлені сліди займають певне місце. Щоб не допуститися помилки в правильності їх розташування, слідчий має віднайти причинно-наслідковий зв'язок між фактичними даними і подією кримінального правопорушення, а також причиновий зв'язок цих даних між собою. Цей зв'язок на перший погляд просліджується не завжди,

тому що між різними обставинами можуть бути просторові і часові проміжки.

Слідчий за допомогою всебічного аналізу систематизує зібраний матеріал. Далі в окрему групу відбираються факти, що приблизно знаходяться у визначеному зв'язку з досліджуваною подією. Завдяки чому накопичуються фактичні дані, що мають лише одну загальну ознаку – причиновий зв'язок з розслідуваною подією. Щоб на цій основі будувати слідчі версії, треба оцінити зв'язок усіх наслідків і причини, що існує між одиничними окремими фактами і розслідуваною подією. Але це припускає дослідження і взаємозв'язків між окремими фактами, а також між ними і розслідуваною подією [4, с. 171].

Будь-який факт, що виявляється слідчим, відразу ж вступає в складну взаємодію з усією сумою знань, підкреслених суб'єктом з особистого досвіду, колективної практики, положень науки. На цій базі виникають нові образи події, реально несумісні, суперечні один одному, але співіснуючі у свідомості слідчого [3, с. 108-116]. «Такий стан – необхідна передумова подальшої практичної пізнавальної діяльності, що насамкінець і повинна призвести до встановлення єдиного образу, цілком адекватного події, що відбулась» [5, с. 12-13].

Після встановлення зв'язку отриманих нами даних не тільки між собою, але і з розслідуваною подією вся ця сукупність трансформується в якісно нову систему. На цій основі ми можемо будувати висновок про невідому дотепер причину, що обумовила дану систему, а значить і окремі її факти. Але таке об'єднання відбувається довільно. Можна поєднувати лише те, що дійсно знаходиться у визначеному зв'язку, у єдності.

Аналіз доказового матеріалу на початку розслідування дає уявлення лише про окремі ланки причинного ланцюга. Схопивши за одну ланку причинно-пов'язаних фактів і не знаючи довжину і спрямованість усього ланцюга, слідчий повинний перевірити всі можливі її напрямки, тобто побудувати ряд версій, по-різному пояснюючих невідомі обставини злочину [6, с. 34].

Тільки в спрощеній формі причиновий зв'язок представляється у вигляді простого ланцюжка, а насправді має складні переплетення, відгалуження, можливість прояву кожного з яких може визначатися дією окремої причини. Але взаємодія всіх цих причин і визначає результат – наслідок, тобто подію кримінального правопорушення саме в тому вигляді, у якому воно

відбулося. Саме ці причини і визначають індивідуальність, неповторність конкретної події кримінального правопорушення.

Це пов'язано з тим, що причинно-наслідковий ланцюжок дуже розгалужений і складний за своєю конфігурацією, причинові зв'язки не завжди перебувають на поверхні, а можуть бути сховані чи як би замасковані іншими формами зв'язку. Окремі наслідки в цьому ланцюжку самі по собі спричиняють інші події. Як правило, причинний зв'язок легше встановлюється між кримінальним правопорушенням і фактичними даними, що його супроводжують. Набагато складніше установити цей зв'язок між обставинами, що передують чи впливають за кримінальним правопорушенням. Але в будь-якому випадку, щоб дійти правильних висновків, відновити справжню картину того, що відбулося в реальній дійсності, під іншими видами зв'язку треба шукати зв'язок причинний.

Отже, слідча версія повинна бути обґрунтована об'єктивно існуючими фактичними даними, де ці факти є не тільки результатом дії однієї причини, але й причиново зв'язані між собою. Слідча версія повинна впливати з них і пояснювати кожний з цих фактів. Факти, на яких будуються слідчі версії, спричиняють їхню побудову.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Баев О. Я. Криминалистическая тактика и уголовно-процессуальный закон / О. Я. Баев. – Воронеж, 1977. – 115 с.
2. Криміналістика : [підручник для студ. юрид. вищ. навч. закл.] / за ред. В. Ю. Шепітька. – Вид. 4-те, переробл. і доп. – Харків : Право, 2010. – 464 с.
3. Данильян Э. С. Организация проверки розыскных версий / Э. С. Данильян // Криминалистика и судебно-экспертная деятельность в условиях современности : мат. Международной научно-практической конференции (26 апреля 2013 г.) : в 2 т. – Краснодар : Изд-во Краснодар. ун-та МВД России, 2013, Т. II. – С. 108-116.
4. Шаламов М. П. Теория улик / М. П. Шаламов. – М. : Госюриздат, 1960. – 182 с.
5. Ларин А. М. От следственной версии к истине / А. М. Ларин. – М. : Юрид. лит., 1976. – 200 с.
6. Старченко А. А. Гипотеза. Судебная версия / А. А. Старченко. – М. : Изд-во МГУ, 1962. – 72 с.

ДОБРОВІЛЬНА ЗГОДА ХВОРОГО НА ОБРОБКУ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ

Дворніченко Алла Сергіївна -
аспірант Національного педагогічного
університету ім. М. П. Драгоманова

На сучасному етапі вдосконалення правового регулювання сфери охорони здоров'я в Україні питання захисту прав людини при наданні медичної допомоги є актуальним і своєчасним. В умовах формування інформаційного суспільства та на виконання вимог Європейської спільноти окрему увагу слід приділити такому праву людини при наданні медичної допомоги як захист персональних даних.

Проведений нами аналіз нормативно-правових актів свідчить, що найповніше права пацієнтів регламентуються у Законі України «Основи законодавства України про охорону здоров'я», норми якого ґрунтуються на Конституції України та Цивільному кодексі України, а саме:

– право на медичну інформацію (ч. 3 ст. 32, ст. 34 Конституції України, ст. 285, 302 Цивільного кодексу України, п. «е» ст. 6, ст. 39 Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я»);

– право на згоду на медичне втручання та право на відмову від медичного втручання (ч. 3 ст. 28, ч. 1 ст. 29 Конституції України, ч. 3, 4, 5 ст. 284, ч. 4 ст. 286, ст. 289 Цивільного кодексу України, ст. 42, 43 Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я»);

– право на медичну таємницю (ч. 1, 2 ст. 32, ст. 34 Конституції України, ч. 4 ст. 285, ст. 286 Цивільного кодексу України, ст. 39-1, 40, п. «г» ст. 78 Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я»);

Як слушно зауважує Т. П. Дерюгіна, з правом на інформоване медичне втручання тісно переплітається право на захист персональних даних [1].

Наказом МОЗ України № 110 від 14.02.2012 затверджено низку форм первинної облікової документації та інструкцій щодо їх заповнення, що використовуються у закладах охорони здоров'я незалежно від форми власності та підпорядкування. Запроваджена лише у 2012 р. форма згоди пацієнта на лікування зазнає змін вже

у 2014 р. Згода пацієнта на медичне втручання, згода на проведення діагностики та лікування обов'язково повинна бути надана в письмовій формі та засвідчується підписами лікуючого лікаря та пацієнта (п. 4 Інструкції).

Наказом Міністерства охорони здоров'я України від 08.08.2014 № 549 затверджено в новій редакції форму первинної облікової інформації № 003-6/о «Інформована добровільна згода пацієнта на проведення діагностики, лікування та на проведення операції та знеболення» та Інструкцію щодо її заповнення. Крім того, наказами МОЗ здоров'я України від 30.07.2012 № 577 та від 29.05.2013 № 435 скасовано форму інформованої добровільної згоди хворого на обробку персональних даних, що використовується в медико-соціальних експертних комісіях, та форму інформованої добровільної згоди пацієнта на обробку персональних даних, що використовуються у закладах охорони здоров'я, які надають амбулаторно-поліклінічну та стаціонарну допомогу населенню, незалежно від підпорядкування та форми власності.

Варто звернути увагу на наукову позицію І. Я. Сенюти, яка, здійснивши аналіз назви форми згоди та її змісту, стверджує, що змістовно назва є більш ширшою, адже в ній передбачено не лише згоду на лікування і на діагностику, а й згоду на обробку персональних даних та згоду на внесення персональних даних до системи. З огляду на наведене, впливає, що пацієнт подекуди надаватиме двічі згоду на обробку персональних даних і згоду на внесення персональних даних до локальної інформаційної госпітальної системи [2].

Право громадянина (пацієнта) на захист персональних даних гарантується Конституцією України і Законом України «Про захист персональних даних». Закон також дає змогу обробляти персональні дані без згоди суб'єкта персональних даних, якщо така обробка є необхідністю для захисту його життєво важливих інтересів. *Персональними даними* є відомості чи сукупність відомостей про пацієнта, співробітника або партнера (фізичну особу), які дозволяють ідентифікувати дану людину [3]. До даних, за якими людина (пацієнт) може бути ідентифікована, відносяться всі паспортні дані, а також ряд іншої інформації: ПІБ; вік або дата та місце народження; місце проживання; ідентифікаційний номер (код); соціальний статус; пільги відповідно до закону (одинокі матері, жінки з дітьми до трьох років, «чорнобильці», неповнолітні, пенсіонери тощо); факт звернення, отримання

медичної допомоги чи медичних послуг особою-пацієнтом, участь у клінічних дослідженнях лікарських засобів тощо. При першому відвідуванні фізична особа надає представнику медичної установи частину із зазначених вище персональних даних. Таким чином відбувається збір персональних даних конкретної людини, які можуть потрапляти, оброблятися, систематизуватись і формуватись в різних базах даних лікувального закладу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Дерюгіна Т. П. Згода пацієнта на медичне втручання та обробку його персональних даних / Т. П. Дерюгіна // Український Вісник психоневрології. – Том 22, вип. 2 (79) – 2014 [Електронна публікація]. – Режим доступу : <http://uvnprn.com.ua/upload/iblock/6c9/6c941f62ec71c1a291bbbfad1358c6cf.pdf>.

2. Сенюта І. Я. Право на згоду на медичне втручання : законодавчі новели / Український медичний часопис, 2012 [Електронна публікація]. – Режим доступу : <http://www.umj.com.ua/article/41564/pravo-na-zgodu-na-medichne-vtruchannya-zakonodavchi-noveli>.

3. Про захист персональних даних : Закон України від 01.06.2010 № 2297-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2010. – № 34. – ст. 481.

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ФОРМУВАННЯ ПУБЛІЧНОЇ СЛУЖБИ

Демченко Юрій Вікторович –
аспірант кафедри конституційного, міжнародного та адміністративного права Класичного приватного університету

Узагальнені результати аналізу зарубіжного законодавства, що регулює формування та функціонування посад публічних службовців зводяться до висновку про пряму залежність автономності та впливовості публічних службовців від форми державного правління. Зокрема, в **президентських республіках** виконавча влада повністю підпорядкована президенту, а тому й формується керівний склад міністерств і відомств з осіб, лояльних або належних до партії президента (наприклад, США). Відповідно і кількість самих міністерств менша, ніж у парламентських,

оскільки формування уряду не пов'язано з наділенням міністерськими посадами представників інших фракцій у парламенті. До того ж, президент має більше повноважень щодо відповідальності уряду, що ставить уряд у політичну залежність від волі президента. У таких країнах, як правило, не існує посади Прем'єр-міністра, а тому вся повнота і політичної, і адміністративної влади щодо членів уряду належить президенту. Відповідно, говорити про реальний політичний зміст посад членів Кабінету Міністрів досить складно. Їх статус, навіть за умови проголошення законодавством розподілу посад публічної служби на адміністративні та політичні, більше тяжіє до класичної державної (адміністративної, сервісної) служби.

У **парламентській республіці** уряд відповідає тільки перед парламентом, а не перед президентом. При такій формі правління уряд формується з депутатів партій, що володіють більшістю голосів у парламенті. Перебування уряду при владі триває стільки, скільки він користується підтримкою більшості у парламенті. У випадку втрати довіри більшості парламенту уряд неминуче буде відправлений у відставку. Така форма правління існує в країнах, що характеризуються значною мірою високорозвинутою економікою та політичною системою (наприклад, Італія, Німеччина, Греція тощо). Відповідно, вибори за такої системи демократії проводяться за партійними списками, тобто виборці голосують не за кандидата, а за партію, яка потім самостійно, або в коаліції з іншими партіями формує уряд. Саме в таких державах посади державних політичних діячів наповнені реальним політико-юридичним змістом. Мова йде не про їх політичну діяльність як політиків, публічних осіб, а про вироблення ними державної політики та застосування для її реалізації примусової сили держави.

Змішана республіка (напівпарламентська, напівпрезидентська, парламентсько-президентська, президентско-парламентська) – форма державного правління, яка поєднує ознаки президентської та парламентської республік, а саме: як і у президентській республіці главу держави обирає народ шляхом прямих виборів або колегія виборців, повноваження президента ширші та вагоміші, ніж у парламентській республіці (можливість втручання у законотворчий процес як суб'єкта законодавчої ініціативи, право вето на акти парламенту; право видавати нормативно-правові акти); свої повноваження президент здійснює безпосередньо (у напівпрезидентських республіках) або

через уряд (у напівпарламентських республіках); президент призначає прем'єр-міністра (главу уряду) лише за згодою парламенту; президент, як правило, є головнокомандувачем збройних сил, визначає військову доктрину держави, є окремим органом державної влади; уряд несе подвійну відповідальність – перед президентом і парламентом, які можуть виявити йому недовіру і відправити у відставку.

У більшості змішаних республік використовується інститут контрасигнатури, коли частина актів президента має бути контрасигнована главою уряду, який несе за них відповідальність перед парламентом.

Однією з основоположних ознак змішаної республіки є характер її виконавчої влади *біцефальний* (існування двох керівних центрів виконавчої влади – президента і глави уряду) і *дуалістичний* (вона здійснюється урядом за одночасної наявності певних виконавчих за своєю юридичною природою повноважень у президента). Юридична природа виконавчих повноважень президента (поряд з представницькими, арбітражними тощо) впливає з конституційних положень, а їх обсяг залежить від різновиду змішаної республіки. Значення уряду зумовлюється його становищем як самодостатнього колегіального органу виконавчої влади. Відповідно, й досить вагомим є становище прем'єр-міністра, який виступає главою уряду й має значний обсяг владних повноважень [1, с. 15].

Історично так склалося, що просвітницькі ідеї набули свого розвитку і поширення саме на території Європи. А вже згодом, не в останню чергу через завойовницьку політику тогочасних державних правителів, європейські ідеї й традиції почали проваджувати у суспільний устрій аборигенів (Америка, Африка тощо). Професор С.К. Бостан [2, с. 474-479] наводить кількісні показники поширення різних форм державного правління серед держав – членів ООН. Оскільки членами цієї міжнародної організації є майже всі існуючі сьогодні у світі держави (193 держави, крім Ватикану та ряду невеликих невизнаних світовим співтовариством держав), то наведені науковцем дані є абсолютно об'єктивним і повним показником.

Під час аналізу наведених даних стає очевидним, по-перше, парламентські та президентські республіки займають рівні щодо один до одного позиції за загальною кількістю їх упровадження серед держав – членів ООН (тобто, на світовому рівні); по-друге,

найбільша диспропорція між кількістю парламентських і президентських республік склалася в Європі (22/3 відповідно). Враховуючи умови виникнення парламентських республік – сталий розвиток політичних і економічних чинників – саме на цій території, найстаршій за розвитком і поширеністю державності в сучасному розумінні, стає зрозумілою закономірність саме такого розташування республіканських форм правління. Водночас існування досить великої частки країн зі змішаною республікою на території Європи пояснюється порівняно недавнім поповненням цієї категорії країнами соціалістичного табору; по-третє, після розпаду СРСР фактор історичних традицій відіграв вирішальну роль в обранні новоствореними державами відповідної форми державного правління. До найбільш політично розвинутої форми – парламентської – звернулись найменш інтегровані у соціалістично-радянське суспільство країни: Латвія, Литва й Естонія. Вважається парламентською республікою і Молдова, хоча ця країна скоріше перебуває у пошуку власного оптимального шляху розвитку державності, оскільки непоодинокі випадки настання в ній політичної кризи. Так, після парламентських виборів у квітні 2009 р. депутати з двох спроб не змогли обрати президента – комуністичній коаліції забракло одного голосу, а після дострокових виборів уже ліберально-демократичній коаліції не вистачило голосів. Для уникнення подібних ситуацій у майбутньому Молдова може або змінити форму правління на ту, яка більше відповідає її політико-адміністративним реаліям, або ж забезпечити власний політичний розвиток якісно нового рівня.

Більша частина східноєвропейських та середньоазійських держав обрали своєю формою правління президентську республіку (Азербайджан, Грузія, Таджикистан, Туркменістан і Узбекистан). Вочевидь, історія цих держав свідчить про традиційну схильність до єдиноначального, патріархального правління, яке для окремого соціуму є найбільш прийнятним. Звичайно, в таких умовах створити реальний апарат політичних державних діячів неможливо.

Шість країн – Росія, Україна, Білорусь, Казахстан, Киргизстан і Вірменія – пристали на змішану форму правління, що для перехідного етапу та становлення державності цих країн є найоптимальнішим рішенням. Простежується досить цікава закономірність: країни розділились на групи не хаотично, а

відповідно до обраного вектору зовнішньої політики з урахування власних традицій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Протасова В. Є. Парламентсько-президентська республіка : сутність, особливості, різновиди : автореф. дис... канд. юрид. наук спец. : 12.00.01 [Електронний ресурс] / В. Є. Протасова. – Х., 2008. – 20 с.

2. Бостан С. К. Форма правління сучасної держави: проблеми історії, теорії, практики : монографія / С. К. Бостан. – Запоріжжя : Юридичний ін.-т, 2005. – 540 с.

ВИЗНАЧЕННЯ ОБ'ЄКТА ЗЛОЧИНУ ЗА СТ. 229 КК УКРАЇНИ

Дімітров М. М. –
викладач Придунайської філії МАУП

Поняття об'єкта злочину є одним із основних в кримінальному праві, проте не дивлячись на значну розробленість цього поняття, неоднозначним. Свої визначення надають більшість науковців які займаються вказаною проблематикою. До найбільш ґрунтовних розробок щодо визначення об'єкта злочину віднесемо напрацювання правників Н. І. Ветрова, Л. Д. Гаухмана, Є. В. Дем'яненко, О. О. Дудорова, Л. М. Колодкіна, М. І. Коржанського, Ю. І. Ляпунова, С. В. Максимова, М. І. Мельника, В. М. Петрашева, А. В. Наумова, М. І. Панова, О. І. Перепелиці, В. Я. Тація, а щодо об'єкта злочину за ст. 229 КК України – О. О. Козлова, Е. П. Соловйова, Ю. В. Трунцевського та інших.

Здійснимо спробу проаналізувати погляди вказаних фахівців та визначити оптимальне трактування об'єкта злочину за ст. 229 КК України.

Наукою кримінального права не вироблено єдиної прийнятної класифікації об'єкта злочину, наприклад, Л. Д. Гаухман, Л. М. Колодкін, С. В. Максимов його поділять на наступні види: загальний, типовий, родовий, безпосередній [1, с. 92–93]; Н. І. Ветров, Ю. І. Ляпунов,

В. М. Петрашев на: інтегрований, родовий, видовий, безпосередній [2, с. 11]. На нашу думку, найбільш прийнятною є класифікація об'єкта злочину, запропонована М. І. Коржанським: загальний (сукупність суспільних правовідносин, що охороняються кримінальним законом); родовий (окрема група однорідних суспільних правовідносин, що становлять певну сферу громадського життя); видовий (суспільні правовідносини одного виду); безпосередній (конкретний прояв суспільних правовідносин) [3, с. 74]. Такий погляд розділяють Є. В. Дем'яненко та А. В. Наумов [4, с. 43].

Кримінальне правопорушення, передбачене ст. 229 КК України, знаходиться у розділі VII «Злочини у сфері господарської діяльності», однак у юридичній літературі підкреслюється, що назва цього розділу не відображає сутності суспільних відносин, які захищаються КК України [5, с. 156; 6]. Насамперед, різняться об'єкти злочинного посягання, а тому, наприклад, О. О. Дудоровим, М. І. Мельником та В. А. Клименком зауважується, що окремі злочини посягають на кілька видових об'єктів, а поміщені тільки в одну класифікаційну групу. Так, незаконне використання товарного знака, яке розцінюється як злочин проти добросовісної конкуренції, водночас є підстави розглядати як посягання на права і законні інтереси споживачів [7, с. 193]. Цю думку поділяють також

О. О. Козлов, Е. П. Соловйов та Ю. В. Трунцевський, які вважають, що незаконне використання засобів індивідуалізації учасників господарського обороту, товарів і послуг посягає на засади добросовісної конкуренції та відносини у сфері промислової власності [8, с. 40; 9, с. 24–26].

Статті 202–203-1, 205, 206, 209, 213, 226, 228–232 КК України В. І. Борисов, Л. В. Дорош та В. В. Сташис відносять до групи злочинів, що посягають на суспільні відносини, які регулюють підприємницьку та іншу господарську діяльність юридичних осіб та інших господарюючих суб'єктів [10, с. 17–18]. О. І. Перепелиця та В. Я. Тацій більш широко підходять до розуміння родового об'єкта господарських злочинів, вказують, що ним є суспільні відносини, що складаються у сфері економічної діяльності суспільства, зокрема щодо всієї системи господарства [11; 12].

На нашу думку, *родовим об'єктом злочину*, передбаченого ст. 229 КК України, є суспільні відносини у сфері суспільного

виробництва, спрямовані на виготовлення та реалізацію продукції, виконання робіт чи надання послуг вартісного характеру, що мають цінову визначеність, тоді як *видовим об'єктом* є правовідносини, які виникають у процесі добросовісної економічної конкуренції суб'єктів господарювання. Останнє поняття розуміється нами у редакції ст. 1 Закону України «Про захист економічної конкуренції», яка її визначає як «... змагання між суб'єктами господарювання з метою здобуття завдяки власним досягненням переваг над іншими суб'єктами господарювання, внаслідок чого споживачі, суб'єкти господарювання мають можливість вибрати між кількома продавцями, покупцями, а окремий суб'єкт господарювання не може визначати умови обороту товарів на ринку» [13].

Безпосереднім об'єктом досліджуваного складу злочину є правовідносини у сфері реалізації виключних прав фізичних і юридичних осіб на засоби індивідуалізації суб'єктів господарського обороту, товарів і послуг.

У рамках характеристики об'єктивних ознак незаконного використання засобів індивідуалізації учасників господарського обороту, товарів і послуг слід також коротко проаналізувати *предмет злочину*, передбаченого ст. 229 КК України, оскільки згідно конструкції дефініції цієї кримінально-правової норми його врахування при кваліфікації є обов'язковим. У вітчизняній науці найбільш прийнятним вважаються такі визначення предмета злочину: конкретний матеріальний об'єкт, у якому проявляються певні якості суспільних відносин (об'єкта злочину), при впливі на який завдається шкода у сфері цих суспільних відносин [3, с. 103]; річ, у зв'язку з якою чи з приводу якої вчиняється злочин, при чому шкода завдається не самому предмету, а суспільним відносинам [14, с. 179]. У загальному вигляді предмет злочину сприймається як факультативна ознака об'єктивної сторони злочину.

Акцентуємо, що *предмет злочину*, передбаченого ст. 229 КК України, безпосередньо зазначається в самому законі, до якого відносяться:

1) *знаки для товарів і послуг* – зареєстроване у законному порядку позначення (комбінація позначень), яке додатне для вирізнення товарів і послуг, що виробляються або надаються

одними юридичними чи фізичними особами, від товарів і послуг, що виробляються або надаються іншими суб'єктами господарювання;

2) *фірмове найменування* – найменування юридичної особи, що містить інформацію про її організаційно-правову форму та назву, суб'єкта господарської діяльності, зареєстрованого у законному порядку та внесеному до Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб;

3) *кваліфіковане зазначення походження товару* – зареєстроване у законному порядку словесне чи графічне позначення, що вказує на назву та географічне місце походження товару, який має певні якості, репутацію або інші характеристики, в основному зумовлені характерними для даного географічного місця природними умовами чи людським фактором або поєднанням цих природних умов і людського фактора.

Вважаємо, що за необхідним узгодження в теорії кримінального права поглядів правників щодо визначення загального, родового, видового, безпосереднього об'єкта за ст. 229 КК України, вироблення шляхом публічної наукової дискусії однозначної позиції з цього питання, що в значній мірі буде сприяти ефективній боротьбі з правопорушеннями в сфері інтелектуальної власності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Уголовное право. Часть общая. Часть особенная : учеб. / под общ. ред. Л. Д. Гаухмана, Л. М. Колодкина, С. В. Максимова. – М. : Юриспруденция. 1999. – 784 с.

2. Уголовное право. Особенная часть // под ред. В.Н. Петрашева. – М. : ПРИОР, 1999. – 544 с.

3. Коржанский Н. И. Объект и предмет уголовно-правовой охраны : монография / Н. И. Коржанский. – М. : Изд. Акад. МВД СССР, 1980. – 248 с.

4. Демьяненко Е. В. Уголовная ответственность за незаконное использование товарного знака : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 / Е. В. Демьяненко. – М., 2003. – 188 с.

5. Митрофанов І. І. Загальна характеристика та види злочинів у сфері господарської діяльності / Т. В. Гайкова, І. І. Митрофанов // Вісник КДПУ ім. Михайла Остроградського. – 2009. – Вип. 4/2009 (57). – Ч. 2. – С. 154–157.

6. Дудоров О. О. Злочини у сфері господарської діяльності: кримінально-правова характеристика : монографія / О. О. Дудоров. – К. : Юридична практика, 2003. – 924 с.

7. Кримінальне право України. Особлива частина : підруч. / за ред. М. І. Мельника, В. А. Клименка. – К. : Юридична думка, 2004. – 656 с.

8. Козлов А. А. Охрана и защита прав на средства индивидуализации товаров : науч.-практ. пособ. / А. А. Козлов, Ю. В. Трунцевский. – М. : Юрист, 2006. – 168 с.

9. Соловйов Е. П. Кримінально-правова характеристика великої матеріальної шкоди при фіктивних діях у підприємстві // Актуальні проблеми юридичних наук у дослідженнях молодих вчених: Додаток до журналу «Міліція України». – 2004. – № 1. – С. 24-26.

10. Борисов В. І. Кримінальне право України: проблеми теорії та практики застосування / В. І. Борисов, Л. В. Дорош, О. І. Перепелиця, В. В. Сташис // Питання боротьби зі злочинністю. – 2003. – Вип. 7. – С. 3-33.

11. Перепелица А. И. Уголовная ответственность за хозяйственные преступления в сфере предпринимательской деятельности: комментарий к действующему законодательству / А.И. Перепелица. – Х. : Рубикон, 1997. – 104 с.

12. Тацій В. Я. Ответственность за хозяйственные преступления. Объект и система : монография / В. Я. Тацій – Х. : Вища шк. изд. при Харьк. ун-те, 1984. – 231 с.

13. Про захист економічної конкуренції : Закон України від 11.01.2001 № 2210-III : за станом на 11.08.2013 // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 12. – Ст. 64.

14. Трайнин А. Н. Общее учение о составе преступления : монография / А. Н. Трайнин. – М. : Госюриздат, 1957. – 364 с.

РОЗВИТОК НАУКОВОЇ ДУМКИ ЩОДО ПОНЯТТЯ «СУБ'ЄКТ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ»

Дуліна Оксана Василівна –
здобувач кафедри адміністративного та господарського права
Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова

Незважаючи на здавалося б достатню дослідженість в юридичній науці питання про суб'єкт адміністративної

відповідальності, про що свідчить велика кількість праць, присвячених проблемам адміністративно-деліктного права як правового інституту, дефініція «суб'єкт адміністративної відповідальності», яка широко використовується в наукових дослідженнях, до сьогодні не набула свого конкретного змістовного наповнення.

Спираючись на аксіоматичний підхід до аналізу правових явищ та понять, відповідно до якого базові правові положення повинні стати «певними орієнтирами розвитку для галузевих наук, тобто посідати провідне місце в системі юридичної науки» [1, с. 225], звернемося спочатку до праць з теорії держави та права, які стосуються розкриття змісту юридичної відповідальності та торкаються питань щодо уточнення суб'єкта юридичної відповідальності.

Слід акцентувати, що, по-перше, дослідження суб'єкта юридичної відповідальності ускладнено відсутністю єдиного підходу до розуміння юридичної відповідальності в теорії права. Наприклад, Д. А. Липинський, досліджуючи проблеми юридичної відповідальності на загальнотеоретичному рівні, зазначає, що незважаючи на тривалу дискусію навколо поняття «юридична відповідальність за правопорушення», в загальній теорії права і галузевих науках не склалася тенденція до зближення різних концепцій, навпаки, наявні концепції є діаметрально протилежними. Отже, як зауважує науковець, на жаль, до сьогодні не існує загальновизнаного поняття юридичної відповідальності [2, с. 42].

Слід зазначити, що більшість із науковців, які досліджували зазначену проблематику взагалі не обтяжує себе уточненням суб'єкта юридичної відповідальності, а частина використовує для визначення суб'єкта юридичної відповідальності такі терміни як «порушник», «правопорушник», «особа, на яку покладається обов'язок відповідати за вчинені протиправні дії» тощо, які теж потребують конкретизації.

Крім того, дослідження суб'єкта юридичної відповідальності в теорії права ускладнено тим, що вітчизняні учені у сучасних дослідженнях продовжують зосереджувати свою увагу на обґрунтуванні нових і вже сталих концепцій юридичної відповідальності, її видах, принципах, функціях, підставах та заходах, уникаючи при цьому аналізу та чіткого співвідношення

таких понять, як «суб'єкт юридичної відповідальності», «суб'єкт правопорушення», «суб'єкт, який притягується до юридичної відповідальності» та ін.

Аналіз низки праць [3; 4; 5; 6; 7; 8] дозволяє стверджувати, що стосовно досліджень у межах теорії держави та права поняття «суб'єкт юридичної відповідальності» існує різноманітність підходів щодо визначення юридичної відповідальності та відсутність праць, присвячених безпосередньо суб'єктам юридичної відповідальності, а саме з'ясуванню змісту цього поняття (адже сам термін широко використовується науковцями) та його місця у категоріальному апараті теорії права негативно позначились на стані досліджень суб'єктів адміністративної відповідальності.

У межах спеціальності 12.00.07 комплексні дослідження на рівні дисертацій чи монографій, що були присвячені тим чи іншим аспектам адміністративної відповідальності, можна поділити на чотири групи:

- 1) адміністративна відповідальність як правове явище;
- 2) адміністративна відповідальність конкретного суб'єкта;
- 3) адміністративна відповідальність за певну категорію правопорушень чи у певній сфері суспільних відносин;
- 4) процесуальний порядок притягнення особи до адміністративної відповідальності.

Цей напрям наукових досліджень характеризується тим, що науковці оперують в основному поняттями «суб'єкт процесу» і «учасник процесу» чи «суб'єкт провадження» та «учасник провадження». Відповідно, в цих комплексних наукових працях аналіз суб'єкта адміністративної відповідальності розглядається лише через призму адміністративно-процесуального статусу особи, яка притягується до адміністративної відповідальності, і взагалі не порушується питання про зміст поняття «суб'єкт адміністративної відповідальності».

Хоча в деяких працях і простежується інтуїтивне розуміння необхідності розмежування понять «суб'єкт адміністративного проступку» та «особа, яка притягується до адміністративної відповідальності», все ж таки, ґрунтовне дослідження цього питання відсутнє.

Наприклад, Б. Д. Мартиненко зауважує, що особу, яка

притягується до адміністративної відповідальності характеризують, перш за все, ознаки, властиві суб'єктові проступку (вік, стать, службовий, соціальний стан, протиправна поведінка в минулому тощо), а також поведінка в трудовому колективі і в побуті, ставлення до сім'ї, колег по роботі, навчанню тощо. Всі ці обставини мають бути встановлені органом (посадовою особою), який розглядає справу, щоб мати повну уяву про особу порушника. Але надалі в дисертації вчена зосереджується в основному на процесуальних правах і обов'язках учасників провадження у справах про адміністративні правопорушення та гарантіях їх реалізації, і взагалі не розкриває особливості співвідношення понять «суб'єкт проступку», «суб'єкт провадження» та «суб'єкт адміністративної відповідальності».

Досліджуючи адміністративно-правовий статус учасників провадження у справах про адміністративні правопорушення, О.В. Крикун наголошує, що провадження у справах про адміністративні правопорушення спрямовано на з'ясування чи є винною особа, стосовно якої здійснюється провадження. Отже, продовжує вчена, особа, щодо якої здійснюється провадження у справі про адміністративне правопорушення, не завжди є правопорушником. Під час провадження у справах про адміністративні правопорушення насамперед, щоб мати повну уяву про особу, відносно якої здійснюється провадження у справі про адміністративне правопорушення, орган (посадова особа) має встановити ознаки, які характеризують особу як суб'єкта проступку (вік, стать, службовий, соціальний стан, протиправна поведінка в минулому тощо), а також поведінку в трудовому колективі і в побуті, ставлення до сім'ї, колег по роботі, навчанню тощо [9, с. 67].

Таким чином, можна зробити висновок, що:

– по-перше, поняття «суб'єкт адміністративної відповідальності» комплексно не досліджувалося на рівні дисертаційних чи монографічних робіт у межах спеціальності 12.00.07.;

– по-друге, більшість наукових праць обмежується характеристикою суб'єкта адміністративного правопорушення та особи, яка притягується до адміністративної відповідальності, в окремих підрозділах та розділах роботи не здійснюючи їх порівняльну характеристику, а звертаючи увагу лише на те, що в першому випадку йдеться про матеріально-правові аспекти адміністративної відповідальності, а в другому – про

процесуально-правові;

– по-третє, у працях, присвячених особливостям адміністративної відповідальності за певну категорію правопорушень чи у певній сфері суспільних відносин терміни «суб'єкт адміністративного правопорушення» та «суб'єкт адміністративної відповідальності» вживаються науковцями як тотожні;

– по-четверте, лише в поодиноких працях містяться думки науковців щодо необхідності розмежування понять «суб'єкт адміністративного правопорушення» і «суб'єкт адміністративної відповідальності» та наводяться авторські критерії такого розмежування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Миколенко О. І. Теорія адміністративного процедурного права : монографія / О. І. Миколенко. – Х. : Бурун Книга, 2010. – 336 с.

2. Липинский Д.А. Проблемы юридической ответственности / Под ред. проф. Р.Л. Хачатурова. – С.-Пб. : Юридический центр Пресс, 2003. – 387 с.

3. Басін К. В. Юридична відповідальність: природа, форми реалізації та права людини : дис. на здобуття наук. ступ. канд. юрид. наук за спец. : 12.00.01 «теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень» / К. В. Басін. – К., 2006. – 214 с.

4. Болсунова О. М. Принципи та правові процедури юридичної відповідальності : дис. на здобуття наук. ступ. канд. юрид. наук за спец. : 12.00.01 «теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень» / О. М. Болсунова. – К., 2013. – 195 с.

5. Середюк В. В. Юридична відповідальність в правовій науці України та Польщі : дис. на здобуття наук. ступ. канд. юрид. наук за спец. : 12.00.01 «теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень» / В. В. Середюк. – К. : Київський Національний університет імені Тараса Шевченка, 2012. – 225 с.

6. Осауленко А. О. Нормативна конструкція ретроспективної юридичної відповідальності в публічному праві сучасної України : дис. на здобуття наук. ступ. канд. юрид. наук за спец. : 12.00.01 «теорія та історія держави і права; історія політичних і

правових учень» / А. О. Осауленко. – К. : Київський національний університет внутрішніх справ, 2007. – 194 с.

7. Іванчук Н. В. Взаємна відповідальність особи і держави в контексті розбудови сучасної Української держави : дис. на здобуття наук. ступ. канд. юрид. наук за спец. : 12.00.01 «теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень» / Н. В. Іванчук. – К. : Київський національний університет внутрішніх справ, 2007. – 182 с.

8. Іваненко О. В. Сутність юридичної відповідальності та роль правоохоронних органів у її забезпеченні : дис. на здобуття наук. ступ. канд. юрид. наук за спец. : 12.00.01 «теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень» / О. В. Іваненко. – К. : Київський національний університет внутрішніх справ, 2007. – 215 с.

9. Крикун О. В. Адміністративно-правовий статус учасників проваджень у справах про адміністративні правопорушення : : дис. на здобуття наук. ступ. канд. юрид. наук за спец. : 12.00.07 «адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / О. В. Крикун. – К. : Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна», 2011. – 235 с.

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ДОКАЗІВ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Єрифа Олена Миколаївна –

студентка групи ПЗ-13-1
Кременчуцького національного університету
імені Михайла Остроградського

Науковий керівник:

Горлов Євгеній Володимирович –
доцент кафедри галузевих юридичних наук КрНУ,
кандидат юридичних наук

Правильне визначення поняття доказів в адміністративному судочинстві є досить актуальним. Адже, воно має принципове значення для вирішення багатьох процесуальних питань. Зокрема, допомагає практичним працівникам правильно орієнтуватися в питанні про те, які фактичні дані і об'єкти матеріального світу і за яких умов можуть мати значення доказів у справі, цілеспрямовано здійснювати їх пошук, виявлення, своєчасно проводити фіксацію

та вилучення.

Доказами в адміністративному судочинстві є будь-які фактичні дані, на підставі яких суд встановлює наявність або відсутність обставин, що обґрунтовують вимоги і заперечення осіб, які беруть участь у справі, та інші обставини, що мають значення для правильного вирішення справи. Ці дані встановлюються судом на підставі пояснень сторін, третіх осіб та їхніх представників, показань свідків, письмових і речових доказів, висновків експертів.

Обставини, які за законом повинні бути підтвержені певними засобами доказування, не можуть підтверджуватися ніякими іншими засобами доказування, крім випадків, коли щодо таких обставин не виникає спору.

Докази суду надають особи, які беруть участь у справі. Суд може запропонувати надати додаткові докази або витребувати додаткові докази за клопотанням осіб, які беруть участь у справі, або з власної ініціативи.

Докази мають бути одержані законним шляхом (бути допустимими) та повинні містити інформацію щодо предмету доказування (бути належними),

Обов'язок доказування покладається на сторони справи, тобто кожна сторона повинна довести ті обставини, на яких ґрунтуються її вимоги та заперечення, крім наступних випадків ст. 72 Кодексу адміністративного судочинства (далі – КАС України):

1. Обставини, встановлені судовим рішенням в адміністративній, цивільній або господарській справі, що набрало законної сили, не доказуються при розгляді інших справ, у яких беруть участь ті самі особи або особа, щодо якої встановлено ці обставини.

2. Обставини, визнані судом загальновідомими, не потрібно доказувати.

3. Обставини, які визнаються сторонами, можуть не доказуватися перед судом, якщо проти цього не заперечують сторони і в суду не виникає сумніву щодо достовірності цих обставин та добровільності їх визнання.

4. Вирок суду в кримінальній справі або постанова суду у справі про адміністративний проступок, які набрали законної сили, є обов'язковими для адміністративного суду, що розглядає

справу про правові наслідки дій чи бездіяльності особи, щодо якої ухвалений вирок або постанова суду, лише в питаннях, чи мало місце діяння та чи вчинене воно цією особою.

Особи, що беруть участь у справі (заінтересовані особи), які обґрунтовано вважають, що надання потрібних доказів стане згодом неможливим або ускладненим, мають право просити суд забезпечити ці докази допитом свідків, призначенням експертизи, витребуванням та оглядом письмових або речових доказів, у тому числі за місцем їх знаходження(ст. 73 КАС).

Забезпечення доказів здійснюється за загальними правилами вчинення відповідних процесуальних дій.

В. Колпаков та В. Гордєєв в своїй статті «принцип офіційного з'ясування всіх обставин у справі в системі принципів адміністративного судочинства» висловлюють думку що, доказами у справі є:

1) Пояснення сторін, третіх осіб, їхніх представників про відомі їм обставини, що мають значення для справи, оцінюються поряд з іншими доказами у справі. Сторони, треті особи або їхні представники, які дають пояснення про відомі їм обставини, що мають значення для справи, можуть бути за їхньою згодою допитані як свідки.

2) Показаннями свідка є повідомлення про відомі йому обставини, які мають значення для справи. Не є доказом показання свідка, який не може назвати джерела своєї обізнаності щодо певної обставини. Якщо показання свідка ґрунтуються на повідомленнях інших осіб, то ці особи повинні бути також допитані.

3) Письмовими доказами є документи (у тому числі електронні документи), акти, листи, телеграми, будь-які інші письмові записи, що містять в собі відомості про обставини, які мають значення для справи.

4) Речовими доказами є предмети матеріального світу, що містять інформацію про обставини, які мають значення для справи. Речовими доказами є також магнітні, електронні та інші носії інформації, що містять аудіовізуальну інформацію про обставини, що мають значення для справи.

5) Експертиза, яка може бути призначена для з'ясування обставин, що мають значення для справи і потребують спеціальних знань у галузі науки, мистецтва, техніки, ремесла тощо. Особи, які беруть участь у справі, мають право подати суду питання, на які потрібна відповідь експерта. Кількість і зміст

питань, за якими має бути проведена експертиза, визначаються судом. Суд повинен вмотивувати відхилення питань осіб, які беруть участь у справі. Висновок експерта для суду не є обов'язковим, однак незгода суду з ним повинна бути вмотивована в постанові або ухвалі.

Докази також можна класифікувати на первинні – ті, які одержані безпосередньо від джерела, і вторинні (похідні) – які походять від первинних доказів.

Суд оцінює докази, які є у справі, за своїм внутрішнім переконанням, що ґрунтується на їх безпосередньому, всебічному, повному та об'єктивному дослідженні.

Ніякі докази не мають для суду наперед встановленої сили.

Суд оцінює належність, допустимість, достовірність кожного доказу окремо, а також достатність і взаємний зв'язок доказів у їх сукупності.

Отже, на нашу думку доказами в адміністративному судочинстві України є – відомості про факт, на підставі якої адміністративний суд у визначеному законом порядку встановлює наявність чи відсутність обставин, що обґрунтовують вимоги і заперечення осіб, які беруть участь у справі, та інші обставини, що мають значення для правильного вирішення справи, які одержують на підставі засобів (джерел) доказування.

ПРОБЛЕМИ ТА ФОРМИ РЕАЛІЗАЦІЇ КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ

Журавель Юлія Олександрівна –
студентка III курсу факультету
права, гуманітарних і соціальних наук
Кременчуцького національного університету
імені Михайла Остроградського

Науковий керівник
Прилипко Вікторія Михайлівна –
викладач кафедри теорії, історії держави та права КрНУ

Проголошення незалежності України стало основним етапом демократичного розвитку держави. Після чого перед Україною постала необхідність у прийнятті Конституції та законодавчої бази для закріплення основних засад побудови майбутньої

незалежної держави. Таким чином, 28 червня 1996 року була прийнята перша Конституція України, яка визначила Україну як «самостійну, незалежну, демократичну, соціальну, правову державу».

Але після прийняття Конституції України постало питання у її реалізації. Саме поняття реалізації Конституції передбачає повне втілення її норм у життя. «Це забезпечується організацією виконання конституційних положень, безпосереднім здійсненням норм Конституції шляхом їх використання, виконання, дотримання і застосування, контролем і наглядом за неухильним дотриманням норм, застосуванням заходів виховання, заохочення, примусу».

Питання реалізації Конституції є дуже актуальним у наш час, адже «демократичний державно-правовий розвиток українського народу не може реалізовуватися за межами конституційних приписів. Саме Конституція юридично оформляє основні параметри державності, розподіляє повноваження між владними структурами, наділяє громадян, їх об'єднання правами і покладає обов'язки, створює правові передумови забезпечення в країні демократичного політичного режиму».

Для України реалізація Конституції є досить складним процесом через те, що її суспільство ще не готове до кардинальних змін у своєму житті. А ще й крім того, впливає такий чинник як влада, яка також не бажає розлучатися зі своїми повноваженнями. Однією з основних проблем, що заважає реалізації Конституції України належить наша політична еліта, яка переважно складається з представників великого капіталу, які звичайно ж діють у своїх інтересах.

Заважає реалізації Конституції невірне уявлення людей про демократію. Так, представники нового покоління трактують її як всездозволеність без будь-яких обмежень, а ті люди, які жили за Радянського Союзу розтлумачують його як зло, що заважає існуванню держави. Також проблемою є те, що в українській державі немає достатнього досвіду з реалізації Конституції, а отже, і в побудові суспільства та держави. Реалізація здійснюється на основі самої Конституції України та інших нормативно правових актів, які прийняті державою з цією метою.

Основними формами реалізації Конституції України є: додержання, виконання, застосування і використання. Так, дотримання конституційних норм притаманне як державним інститутам, так і населенню. За приклад пасивної поведінки

можна привести статтю 68 Конституції України, в якій говориться, що «кожен має неухильно додержуватись Конституції та законів України...».

Виконання конституційних норм притаманне як суспільству так і державі, її уповноваженим органам. Застосування конституційних норм притаманне виключно державним органам влади та особам, які представляють ці органи. Для застосування характерна така ознака як використання статті 8 Конституції, у якій сказано, що норми Конституції є нормами прямої дії, тобто, немає сенсу звертатися до інших законів для реалізації певного положення Конституції. Останньою формою реалізації конституційних приписів є їх використання. Прикладом використання конституційних норм можуть бути реалізація права на освіту, на працю, на відпочинок використовуючи відповідні статті Конституції. Всі ці чотири форми реалізації Конституції повинні застосовуватись, та ефективно взаємодіяти між собою для повної та всебічної реалізації основного закону держави.

Що ж до проблем, які виникають при реалізації Конституції у різних напрямках, то основною з них є те, що у нашій державі часто порушується принцип недопустимості суперечностей між законами України та Конституцією України. Прикладом Конституційної колізії може бути суперечність між статтею 17 у якій говориться, що «на території України не допускається розташування іноземних військових баз» та пунктом 14 перехідних положень Конституції України, де говориться про можливість тимчасового перебування іноземних військ та використання ними військових баз України на правах оренди. Прикладом колізії може бути суперечність між Конституцією України та Закону України «Про конституційний Суд України». Відповідно до п. 22 ч. 1 ст. 106 Конституції, Президент має право призначати і звільняти третину складу Конституційного суду України. Але відповідно до Закону України «Про Конституційний Суд», суддів Конституційного Суду звільняє Верховна Рада. У зв'язку з цим, в даному питанні існує юридична колізія: оскільки в статті 126 Конституції чітко вказано, що ця частина суддів призначається і звільняється тим органом, який цю частину призначив.

Так, будь-яка колізія між нормативно-правовим та Конституцією України має вирішуватись згідно з положенням Конституції, так як у статті 8 зазначено, що «Конституція України

має вищу юридичну силу». Таких колізій дуже багато, вони роблять цей процес, у деяких випадках, неможливим у певній сфері. Адже для реалізації Конституції необхідно мати чітке та однозначне тлумачення її норм. А такого тлумачення при наявності колізій в основному законі держави бути не може так як вони суперечать одна одній то виникає невирішеність у певному внутрішньому або зовнішньому питанні, яка послаблює країну, та не дає їй можливості розвиватися стабільно.

Щодо інших проблем реалізації Конституції України необхідно зазначити, що наша держава є досить молодою на шляху свого незалежного розвитку, тому виникає досить багато питань при реалізації її Основного Закону. Першим з них є нестабільність, не лише політична, але й економічна. Цей факт заважає реалізації Конституції тим, що, наприклад, для ефективної її реалізації в суспільному житті необхідно втілювати основні права громадян в життя, а при політичній та економічній нестабільності це неможливо, так як перш за все необхідно зберегти ще й незалежність та самостійність держави.

Іншою проблемою є суспільство, яке звикло до того, що ним керують, визначають самостійно напрямки його розвитку, без урахування його думки. Принцип правової держави ще не дуже розвинений в Україні, але без наполягання самого населення на забезпеченні його він не буде реалізовуватись і далі. До цього ще можна додати і низький рівень обізнаності суспільства загалом у державних справах.

Наступною проблемою є недостатність наукових досліджень різних політичних, соціальних та економічних проблем, що виникають на різних етапах розвитку держави. Таким чином, при виникненні певного питання, у багатьох випадках воно залишається нерозв'язаним. Не ведеться пошук ефективних та найоптимальніших шляхів його вирішення.

Отже, при реалізації Конституції виникає багато проблем, що потребують негайного вирішення. В Україні існує багато чинників, які не дають всебічно реалізувати Основний Закон. А так як кожний напрям реалізації Конституції пов'язаний з іншим, то ці проблеми гальмують її реалізацію в цілому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України від 28 червня 1996р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30.

2. Бориславський Л. В. Деякі теоретичні і практичні питання реалізації Конституції України / Л. В. Бориславський. – Л. : Інтернет-видання, 2003.

3. Погорілко В. Ф. Проблеми реалізації Конституції України : теорія і практика / В. Ф. Погорілко. – К. : Монографія, 2003 – 84 с.

ЮРИДИЧНІ АНАЛОГІЇ: ПРАВОВІ ПЕРЕДУМОВИ ТА МЕТОДИКА ВИКОРИСТАННЯ

Зеленко Інна Павлівна –

доцент кафедри правознавства

Кіровоградського інституту державного та муніципального
управління Класичного приватного університету,

кандидат юридичних наук, доцент

Юридичні аналогії у теоретичних працях, присвячених шляхам подолання прогалин у праві, майже одноставно визнаються найбільш ефективним підходом до з'ясування змісту правовідносин в умовах неповноти нормативного матеріалу. Разом із тим, спостерігається як явний дефіцит наукових досліджень, присвячених аналогії закону та аналогії права, так і відверта тенденція до уникнення застосування цього прийому у судовій, договірній та управлінській практиці.

Метою дослідження є методика розробки правової позиції з питань припустимості вирішення конкретної справи за аналогією закону або аналогією права.

Юридична аналогія являє собою прийом правозастосування, що полягає в установленні волі законодавця стосовно не врегульованих або недостатньо врегульованих правовідносин на підставі змісту норм і принципів права, що регулюють найбільш близькі за юридичною природою відносини [1, с. 324–325].

Метою застосування юридичних аналогій є оперативне заповнення прогалин правозастосувальними, в першу чергу, судовими органами. Надання швидкого і ефективного судового захисту будь-якому охоронюваному законом інтересу має пріоритет перед прагненням до повного охопту правовим регулюванням всіх суттєвих для суспільства відносин. Крім того,

помилки припущенні у судовій практиці, значно легше виправляються, ніж помилки законодавця, а навіть якщо і не виправляються, то мають значно менші негативні наслідки. Важливо відзначити, що мова не йде про судову правотворчість – аналогія є лише особливим способом застосування вже існуючих норм і принципів для розгляду і вирішення конкретної, одиначної справи. У випадку, якщо практика застосування аналогії набуває масового і усталеного характеру, це, як правило, викликає реакцію з боку законодавця у вигляді нормативного закріплення такої практики, тобто остаточної ліквідації прогалини. Однак, цілком можливими є випадки, коли застосування аналогії залишається одиначним випадком або внаслідок унікальності спірних правовідносин, або через несприйняття подібної інтерпретації законодавства з боку юридичної спільноти.

Аналогія є вкрай складним у застосуванні прийомом. Так, окремі автори [2, с. 68–75] наполягають на тому, що рекомендації щодо застосування аналогій мають виходити від вищих судових інстанцій. В цілому, на практиці існує тенденція уникати аналогій, а у випадку їх застосування – маскувати цей факт, оскільки будь-яка аналогія є спірною.

Разом із тим, потенційна сфера застосування юридичних аналогій є достатньо широкою. Поступово, факт принципової неможливості повного врегулювання всіх найбільш важливих відносин усвідомлюється практиками, що призводить до розвитку навичок пошуку внутрішньогалузевих і міжгалузевих аналогій, а також до поглиблення розуміння значущості правових принципів.

Проблема методики застосування юридичних аналогій є недостатньо розробленою в фаховій літературі, хоча окремі автори досить детально розглядали питання достовірної констатації прогалини у праві [2, с. 40–41] і питання законності застосування аналогії [3, с. 55–56]. Запропонований підхід до формулювання правової позиції стосовно можливості застосування юридичної аналогії по конкретній справі значною мірою побудований на висновках згаданих вище науковців, а також на власному досвіді навчально-ігрового моделювання прогалин у праві та їх наслідків. Загальний алгоритм дій у ситуації неврегульованості спірних правовідносин може бути наступним:

1. Виявляються суттєві ознаки спірних правовідносин;

2. Шляхом пошуково-дослідної роботи встановлюється відсутність норми, що регулює розглядувані правовідносини;

3. Поступово відкидаючи ознаки, починаючи з найменш суттєвих, відшукуються найближчі за юридичною природою правовідносини, що урегульовані законодавством;

4. Аналізується питання, чи не суперечить диспозиція норми, яка регулює найближчі за юридичною природою правовідносини, сутності спірних правовідносин по розглядуваній справі;

5. У випадку відсутності протиріччя застосовується аналогія закону, у протилежному випадку – здійснюється перехід до аналізу можливості застосування аналогії права;

6. Встановлюються способи та прийоми правового впливу, характерні для інститутів, регламентуючих відносини, подібні до спірних;

7. Обираються найбільш адекватні з зазначених способів та прийомів, при цьому враховується можливість того, що констатація відсутності правових підстав для застосування будь-яких засобів захисту права або охоронюваного законом інтересу також є одним з варіантів припустимого рішення.

Підсумовуючи результати проведеного дослідження юридичних аналогій, відзначимо, що їх використання є об'єктивним наслідком неминучого відставання нормативного матеріалу від життєвих реалій і притаманне будь-якій правовій системі. Виступаючи природнім, в багатьох випадках, єдино можливим засобом подолання прогалін у праві, аналогія закону і аналогія права нездатні водночас вирішити всі проблеми модернізації правової системи, але рішучість у застосуванні цих інструментів свідчить про динамізм національної юриспруденції і здатність її до адаптації у складних умовах бурхливих соціальних перетворень, у той час як прагнення до відмови від вирішення нерегульованих законодавством питань свідчить про певний консерватизм професійної правосвідомості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Карташов В. Н. Теория правовой системы общества : учебное пособие : в 2 т. / В. Н. Карташов – Ярославль : Издательство ЯрГУ, 2005. – Т. I. – 547 с.

2. Рахунов Р. Д. Аналогия в советском уголовном процессе /

Р. Д. Рахунов // Правоведение. – № 2. – 1971. – С. 68–75.

3. Пиголкин А. С. Обнаружение и преодоление пробелов права / А. С. Пиголкин // Советское государство и право. – № 3. – 1970. – С. 49–57.

БЕЗОПАСНОСТЬ В КРИЗИСНЫХ СИТУАЦИЯХ: АНАЛИЗ ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВЫХ АСПЕКТОВ

Калина Е.С. –
доцент кафедры конституционного и административного права
Южно-Уральского государственного университета
(Российская Федерация),
кандидат юридических наук

Конева Н.С. –
доцент кафедры конституционного и административного права
Южно-Уральского государственного университета
(Российская Федерация),
кандидат юридических наук

Национальное законодательство каждого государства предусматривает механизмы обеспечения безопасности личности, общества в так называемых кризисных ситуациях с помощью мер правового воздействия. К числу подобных ситуаций относятся, прежде всего, режимы военного и чрезвычайного положения, а также иные чрезвычайные, кризисные ситуации.

Основные понятия и определения чрезвычайной ситуации, предупреждения чрезвычайной ситуации, ликвидации чрезвычайной ситуации, зоны чрезвычайной ситуации изложены в статье 1 Федерального закона от 21 декабря 1994 г. № 68-ФЗ (с изменениями от 28 декабря 2002 г.) «О защите населения и территорий от чрезвычайных ситуаций природного и техногенного характера» [1]. Чрезвычайная ситуация определяется как обстановка на определенной территории, сложившаяся в результате аварии, опасного природного явления, катастрофы, стихийного или иного бедствия, которые могут повлечь или повлекли за собой человеческие жертвы, ущерб здоровью людей или окружающей природной среде, значительные материальные потери и нарушение условий

жизнедеятельности людей. Предупреждение чрезвычайных ситуаций – это комплекс мероприятий, проводимых заблаговременно и направленных на максимально возможное уменьшение риска возникновения чрезвычайных ситуаций, а также на сохранение здоровья людей, снижение размеров ущерба окружающей природной среде и материальных потерь в случае их возникновения. Ликвидация чрезвычайных ситуаций – это аварийно-спасательные и другие неотложные работы, проводимые при возникновении чрезвычайных ситуаций и направленные на спасение жизни и сохранение здоровья людей, снижение размеров ущерба окружающей природной среде и материальных потерь, а также на локализацию зон чрезвычайных ситуаций, прекращение действия характерных для них опасных факторов. Зона чрезвычайной ситуации – это территория, на которой сложилась чрезвычайная ситуация.

В научной литературе, наряду с понятием чрезвычайной ситуации, нередко употребляется термин «кризисные ситуации» [2]. Под кризисными ситуациями обычно понимаются чрезвычайные ситуации, характеризующиеся серьезными угрозами для суверенитета и основ конституционного строя, жизни и безопасности граждан, нормальной деятельности государственных и общественных институтов [3, с. 43]. Система действий органов государственной власти, направленных на предотвращение или снижение указанных угроз, в кризисных ситуациях, охватывается понятием «управление кризисными ситуациями».

Условно можно выделить два уровня кризисной ситуации, различающихся по степени опасности угроз и, соответственно, интенсивности мер по осуществлению управления кризисной ситуацией.

К первому уровню относятся ситуации, для регулирования которых вводится режим чрезвычайного положения. Основу правового регулирования правоотношений, складывающихся в связи с введением чрезвычайного положения, составляют ст. 56 Конституции России и Федеральный конституционный закон от 30 мая 2001 г. «З-ФКЗ «О чрезвычайном положении» [4; 5] (далее Закон о чрезвычайном положении). Закон определяет чрезвычайное положение как «вводимый в соответствии с

Конституцией и настоящим Федеральным конституционным законом на всей территории Российской Федерации или в отдельных ее местностях особый правовой режим деятельности органов государственной власти, органов местного самоуправления, организаций независимо от организационно-правовых форм и форм собственности, их должностных лиц, общественных объединений, допускающий установленные настоящим Федеральным конституционным законом отдельные ограничения прав и свобод граждан Российской Федерации, иностранных граждан, лиц без гражданства, прав организаций и общественных объединений, а также возложение на них дополнительных обязанностей» [5].

В Федеральном конституционном законе от 30 мая 2001 г. «О чрезвычайном положении» [5] в качестве обстоятельств, которые могут послужить основаниями для введения режима чрезвычайного положения, указываются:

1) попытки насильственного изменения конституционного строя Российской Федерации, захвата или присвоения власти, вооруженный мятеж, массовые беспорядки, террористические акты, блокирование или захват особо важных объектов или отдельных местностей, подготовка и деятельность незаконных вооруженных формирований, межнациональные, межконфессиональные и региональные конфликты, сопровождающиеся насильственными действиями, создающие непосредственную угрозу жизни и безопасности граждан, нормальной деятельности органов государственной власти и органов местного самоуправления;

2) чрезвычайные ситуации природного и техногенного характера, чрезвычайные экологические ситуации, в том числе эпидемии и эпизоотии, возникшие в результате аварий, опасных природных явлений, катастроф, стихийных и иных бедствий, повлекшие (могущие повлечь) человеческие жертвы, нанесение ущерба здоровью людей и окружающей природной среде, значительные материальные потери и нарушение условий жизнедеятельности населения и требующие проведения масштабных аварийно-спасательных и других неотложных работ.

Следует согласиться с высказанной в литературе позицией, что для ликвидации последствий стихийных бедствий, эпидемий, аварий совсем не обязательно вводить режим чрезвычайного

положения [6, с. 116], поскольку «соединение в одном законодательном акте принципиально разных оснований объявления чрезвычайного положения представляется недопустимым», «эти основания и ограничения перемешаны и переплетены таким образом, что их дифференцированное применение крайне затруднено, если не невозможно» [6, с. 119]. В настоящее время в России существует нормативный правовой акт, направленный на регулирование отношений, возникающих в связи с чрезвычайными ситуациями природного и техногенного характера – Федеральный закон от 21 декабря 1994 г. «О защите населения и территорий от чрезвычайных ситуаций природного и техногенного характера» [7]. Полагаем, при таком решении вопроса, предполагающем разграничение обстоятельств введения режима чрезвычайного положения по основаниям социально-политического и криминогенного характера, а также по основаниям природно-техногенного характера соблюдается одно из важнейших условий ограничения прав и свобод человека, а именно соразмерность таких ограничений целям, ради которых они вводятся. Подобную позицию неоднократно подтверждал в своей практике Конституционный Суд Российской Федерации. В одном из решений Конституционный Суд РФ, имея в виду положение ч. 3 ст. 55 Конституции РФ, отмечает корреспондирование их нормам международного права, в частности содержащихся в п. 2 ст. 29 Всеобщей декларации прав человека, в соответствии с которым при осуществлении своих прав и свобод человек должен подвергаться только таким ограничениям, какие установлены законом и необходимы для обеспечения должного признания и уважения прав и свобод других лиц, для охраны государственной (национальной) безопасности, территориальной целостности, публичного (общественного) порядка, предотвращения преступления, защиты здоровья и нравственности населения (добрых нравов), удовлетворения справедливых требований морали и общественного благосостояния в демократическом обществе, и совместимы с другими правами, признанными этими нормами [8].

Статья 11 Закона предусматривает меры, вводимые при чрезвычайном положении как «политического» (п. «а» ст. 3), так и «природного» (п. «б» ст. 3) характера. Для достижения

конституционно значимых целей ограничиваются свобода передвижения (ст. 27 Конституции Российской Федерации), свобода собраний (ст. 30 Конституции Российской Федерации), право на забастовку (ч. 4 ст. 37 Конституции Российской Федерации). В условиях «политического» чрезвычайного положения возможны введение комендантского часа (п. «а» ст. 12 Закона о чрезвычайном положении); ограничение свободы печати и массовой информации путем введения предварительной цензуры с указанием условий и порядка ее осуществления (п. «б» ст. 12), проверка документов граждан, досмотр их вещей, жилища, транспортных средств (п. «д» ст. 12). Указанные меры могут вводиться Президентом Российской Федерации при введении чрезвычайного положения и обязательно перечисляются в Указе о введении чрезвычайного положения. Задержание лиц при введении чрезвычайного положения допустимо только в двух случаях (п. 1 ст. 3 Закона о чрезвычайных ситуациях): при нарушении правил комендантского часа; при отсутствии документов, удостоверяющих личность, – до установления личности, но не более чем на трое суток (по решению суда этот срок может быть продлен до пяти суток). Таким образом, Закон о чрезвычайном положении устанавливает достаточно четкие пределы ограничения прав и свобод, а также процедуру их осуществления.

Вместе с тем, вполне правомерно рассматривать чрезвычайное положение и в более широком аспекте – как правовой институт, включающий в себя совокупность юридических норм и принципов, которые регулируют порядок введения, сохранения и отмены чрезвычайного положения и всей системы связанных с ним правовых отношений. Этот правовой институт включает в себя, помимо норм конституционного права, и нормы других отраслей права, действие которых обеспечивает возможность осуществления чрезвычайных мер. Под чрезвычайными мерами понимается осуществляемая государством в лице его органов и должностных лиц управленческая деятельность, направленная на снижение и устранение угроз безопасности и связанная с необходимыми временными ограничениями, применяемыми в условиях чрезвычайного положения. В правоприменительном аспекте важно, что любые чрезвычайные меры, предпринятые

государством без объявления режима чрезвычайного положения, являются антиконституционными, что вытекает из ст. 56 Конституции России и Закона о чрезвычайном положении.

Следует обратить внимание и на проблему правового использования вооруженных сил для поддержания режима чрезвычайного положения. В. А. Батырь приводит убедительные аргументы в пользу этого решения, однако эта возможность не предусмотрена на конституционном уровне [3, с. 43].

Очевидно, что без использования вооруженных сил во многих чрезвычайных ситуациях устранить угрозы правам и свободам личности и конституционному строю невозможно. Поэтому представляется целесообразным дополнить Основной Закон соответствующей нормой. При этом решение о привлечении вооруженных сил в чрезвычайных ситуациях должно приниматься только Президентом Российской Федерации с согласия Совета Федерации, как и решение о введении чрезвычайного положения.

Второй уровень кризисной ситуации, более высокий по степени опасности угроз и интенсивности необходимых для их устранения мер, представляет военное положение. По смыслу ст. 87 Конституции России, военное положение, как и чрезвычайное положение, представляет собой особый правовой режим и одновременно с этим, особый правовой институт, объединяющий всю совокупность норм, регулирующих введение, продолжение и отмену военного положения, включая как конституционные нормы, так и нормы других отраслей.

Согласно ст. 1 Федерального конституционного закона от 30 января 2002 г. № 1-ФКЗ «О военном положении» [9; 10] под военным положением понимается особый правовой режим, вводимый на территории Российской Федерации или в отдельных ее местностях в соответствии с Конституцией Российской Федерации Президентом Российской Федерации в случае агрессии против Российской Федерации или непосредственной угрозы агрессии. Целью введения военного положения является создание условий для отражения или предотвращения агрессии против Российской Федерации.

В связи с этим необходимо указать на следующую проблему. Конституция Российской Федерации не содержит перечня личных

прав, которые не могут быть ограничены в случае военного положения, подобного тому, который приведен в ч.3 ст. 56. Думается, что такой перечень необходимо включить в Основной Закон. При его разработке нужно исходить из общего принципа, установленного ч.3 ст. 55 Конституции России, согласно которому права и свободы человека и гражданина могут быть ограничены федеральным законом только в той мере, в какой это необходимо в целях защиты основ конституционного строя, нравственности, здоровья, прав и законных интересов других лиц, обеспечения обороны страны и безопасности государства. Исходя из этого, не подлежат ограничению даже в условиях военного положения, права, установленные ст.ст.20, 21, 28, 46-54.

Помимо указанных федеральных конституционных законов нормы, регулирующие те или иные правоотношения, связанные с обеспечением безопасности в кризисных ситуациях, содержатся в Федеральных законах: «О статусе военнослужащих» [11; 12], «О воинской обязанности и военной службе» [13; 14], «Об обороне» [15], «О мобилизационной подготовке и мобилизации» [16], «О Государственной границе Российской Федерации» [17] и др. Уголовным Кодексом Российской Федерации совершение преступления в условиях чрезвычайного положения, стихийного или иного общественного бедствия, а также при массовых беспорядках признается отягчающим наказанием обстоятельством (п. «л» ч.1 ст. 63). В некоторых статьях Особенной части УК РФ (ст. 247 УК РФ – Нарушение правил обращения экологически опасных веществ и отходов; ст. 250. – Загрязнение вод) совершение преступления в зоне экологического бедствия или в зоне чрезвычайной экологической ситуации выступает в качестве квалифицирующего признака, отягчающего наказание.

В соответствии с Федеральным законом «О защите населения и территорий от чрезвычайных ситуаций природного и техногенного характера» разработано и утверждено постановлением Правительства Российской Федерации Положение о классификации чрезвычайных ситуаций природного и техногенного характера [18]. Согласно ему, по масштабу распространения и тяжести последствий чрезвычайные ситуации подразделяются на локальные, местные, территориальные, региональные, федеральные и трансграничные. Определены численность пострадавших, материальный ущерб и зона

чрезвычайной ситуации для каждого вида. Среди факторов, угрожающих безопасности человека сегодня, особое место занимают также аварии техногенного происхождения.

С учетом того, что техногенно опасные факторы наносят все возрастающий вред природе, обществу, человеку и представляют реальную опасность не только на национальном, но и на транснациональном уровнях, а теоретико-методологические основы соответствующей государственной политики находятся в стадии становления, выдвигается задача законодательного закрепления комплекса мер в области обеспечения техногенной безопасности и ее практической реализации.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ:

1. Собрание Законодательства Российской Федерации // Российская газета. – 1994. – 24 декабря.

2. Коротков А. П. Правовые средства управления кризисными ситуациями: Сравнительный анализ международно-правового и внутригосударственного регулирования / А. П. Коротков, Ю. Ю. Соковых // Государство и право. – 1997. – № 10. – С. 65–72.

3. Батырь В.А. Имплементация норм международного гуманитарного права в законодательстве Российской Федерации. – М. : ГЕНДАЛЬФ, 2000. – С. 43.

4. Российская газета. – 2001. – 2 июня. – № 105.

5. Собрание законодательства Российской Федерации. – 2001. – № 23. – Ст. 2277.

6. Петрухин И.Л. Правоохранительные органы в условиях социального бедствия, вызванного техногенными и биологическими факторами // Право и чрезвычайные ситуации / отв. ред. О. С. Колбасов, М. М. Бринчук. – М., 1992. – С. 116.

7. О защите населения и территорий от чрезвычайных ситуаций природного и техногенного характера: Федеральный закон от 21 декабря 1994 г. // Российская газета. – 1994. – 24 дек.

8. По делу о проверке конституционности отдельных положений абзаца шестого ст. 6 и абзаца второго ч. 1 ст. 7 Закона Российской Федерации «О применении контрольно-Кассовых машин при осуществлении денежных расчетов с населением»: Постановление Конституционного Суда Российской Федерации

от 12 мая 1998 г. // Собрание законодательства Российской Федерации. – 1998. – № 20. – Ст. 2173.

9. Российская газета. 2002. – 2 февраля. – № 21.

10. Собрание законодательства Российской Федерации. – 2002. – № 5. – Ст. 375.

11. Федеральный закон от 27 мая 1998 г. N 76–ФЗ «О статусе военнослужащих» (с изменениями от 31 декабря 1999 г., 19 июня, 7 августа, 27 декабря 2000 г., 26 июля, 30 декабря 2001 г., 7, 21 мая, 28 июня, 27 ноября, 24 декабря 2002 г.) // Российская газета. – 1998. – 2 июня.

12. Собрание законодательства Российской Федерации. – 1998. – 1 июня. – № 22. – Ст. 2331.

13. Федеральный закон от 28 марта 1998 г. N 53–ФЗ «О воинской обязанности и военной службе (с изменениями от 21 июля 1998 г., 7 августа, 7 ноября 2000 г., 12 февраля, 19 июля 2001 г., 13 февраля, 21 мая, 28 июня, 25 июля, 30 декабря 2002 г., 22 февраля 2003 г.) // Российская газета. —1998. – 2 апреля.

14. Собрание законодательства Российской Федерации. – 30 марта. – № 13. – Ст. 1475.

15. Федеральный закон от 31 мая 1996 г. № 61–ФЗ «Об обороне» (с изменениями от 30 декабря 1999 г.) // Собрание законодательства Российской Федерации. – 1996. – 3 июня. – № 23. – Ст. 2750.

16. Федеральный закон от 26 февраля 1997 г. № 31–ФЗ «О мобилизационной подготовке и мобилизации в Российской Федерации» (с изменениями от 16 июля 1998 г., 5 августа 2000 г., 24 марта, 30 декабря 2001 г., 21 марта, 24 декабря 2002 г.) // Собрание Законодательства Российской Федерации. – 1997. – 3 марта. – № 9. – Ст. 1014.

17. Закон Российской Федерации от 1 апреля 1993 г. № 4730–I «О Государственной границе Российской Федерации» (с изменениями от 10 августа 1994 г., 29 ноября 1996 г., 19 июля 1997 г., 24, 31 июля 1998 г., 31 мая 1999 г., 5 августа, 7 ноября 2000 г., 24 марта, 30 декабря 2001 г., 24 декабря 2002 г.) // Российская газета. —1993. – 4 мая.

18. Постановление Правительства РФ от 13 сентября 1996 г. № 1094 «О классификации чрезвычайных ситуаций природного и техногенного характера» // Собрание Законодательства Российской Федерации. – 1996. – № 39. – Ст. 4563.

ОКРЕМІ ПРОБЛЕМИ ПРОТИДІ ФІКТИВНОМУ БАНКРУТСТВУ В УКРАЇНІ

Кирилова Я. О. –

здобувач кафедри правознавства
Кіровоградського інституту МАУП

Науковий керівник:

Коломоєць Олександр Дмитрович –

професор кафедри правознавства
Кіровоградського інституту МАУП,
кандидат юридичних наук, доцент

Поняття «банкрутство» характеризує неспроможність підприємства задовольнити вимоги кредиторів щодо оплати товарів, робіт та послуг, а також забезпечити обов'язкові платежі в бюджет та позабюджетні фонди [3, ст. 696].

Згідно із Законом України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом», банкрутство – це визнана господарським судом нездатність боржника відновити свою платоспроможність і задовольнити визнані судом вимоги кредиторів не інакше, як через застосування ліквідаційної процедури [2].

Відповідно до ч. 2 ст. 209 Господарського кодексу України банкрутством вважається нездатність боржника відновити свою платоспроможність та задовольнити визнані судом вимоги кредиторів інакше як через застосування визначеної судом ліквідаційної процедури [1].

Під банкрутством слід розуміти законні примусові заходи в рамках судового процесу для як найповнішого задоволення вимог кредиторів у випадку ускладнень з виплатами, тобто неплатоспроможності підприємства. Сучасні закони про банкрутство враховують поряд з інтересами кредиторів також і інтереси суспільства, які полягають у санації підприємства та збереженні таким чином важливих для народного господарства робочих місць.

У випадках, передбачених законом, підприємство-боржник, його засновники, власники майна, а також інші особи несуть юридичну відповідальність за порушення вимог законодавства

про банкрутство, зокрема фіктивне банкрутство, приховування банкрутства або умисне доведення до банкрутства [3, с. 697].

Фіктивне банкрутство – полягає в явно неправдивій заяві громадянина – засновника або власника підприємства, а також посадової особи певного підприємства про фінансову неспроможність виконання зобов'язань перед кредиторами та бюджетом. Карається штрафом від 300 до 500 мінімальних зарплат з позбавленням права здійснювати відповідну діяльність до 5 років. Ті самі дії, якщо вони завдали великого матеріального збитку кредиторам або державі, караються позбавленням волі до трьох років з конфіскацією майна. Великий матеріальний збиток – це збиток, який в 50 і більше разів перевищує розмір неоподаткованого мінімуму. Збиток виникає через неповернення боргів, несплату відсотків та податків.

Цілі повідомлення неправдивої інформації:

- порушення справи про банкрутство чи санація підприємства в рамках провадження справи про банкрутство;
- приховання незаконного витрачання коштів;
- ліквідація, реорганізація чи приватизація підприємства з метою зміни форми власності;
- уведення в оману незалежного аудитора з метою одержання необ'єктивного висновку про фінансовий стан підприємства [4, ст. 90-93].

Згідно ч. 2 ст. 215 Господарського кодексу України фіктивним банкрутством називається завідомо неправдива заява суб'єкта підприємництва до суду про нездатність виконати зобов'язання перед кредиторами та державою.

Встановивши факт фіктивного банкрутства, тобто фактичну платоспроможність боржника, суд відмовляє боржникові у задоволенні заяви про визнання банкрутом і застосовує санкції, передбачені законом [1].

На практиці це відбувається так: якщо у великого підприємства, яке, як правило, має у своїй структурі відокремлені підрозділи, виникають фінансові труднощі, то більшість боргів списується на одному з таких підприємств, яке буде визнано банкрутом і ліквідовано. А саме підприємство, звільнене від тягара боргів, продовжуватиме ефективно працювати на ринку.

Аналіз справ про банкрутство свідчить про те, що зловживають інститутом банкрутства як боржники, так і кредитори. Зловживання з боку боржників полягають у тому, що вони намагаються ухилитися від сплати своїх грошових

зобов'язань, при цьому вдаються до умисних, фіктивних банкрутств, зменшують конкурсну масу. Суспільна небезпечність цих дій полягає не тільки в тому, що вони порушують інтереси конкретних осіб, а й у тому, що підривають основи позики й кредиту.

Зловживання з боку кредиторів полягають у тому, що вони прагнуть не одержати борг, а незаконно перехопити управління бізнесом боржника чи незаконно довести його до банкрутства, аби за невинуватою низькою ціною скупити його активи, тобто прагнуть переділу власності. Суспільна небезпечність цих дій полягає в тому, що вони знижують інвестиційну активність у державі, оскільки інвестиції можуть бути незаконно захоплені.

Аналіз практики свідчить про те, що найчастіше при банкрутстві реалізуються схеми, які передбачають акумулювання всіх пасивів на підприємстві-боржнику з метою збільшення його неплатоспроможності та виведення його активів на новостворене підприємство ще до початку процедури банкрутства.

До ускладнюючих факторів можна віднести постійні зміни законодавства про банкрутство, що спричиняє необхідність вирішення питань про можливість застосування судами правових норм, які вже втратили чинність на момент розгляду справи, але діяли у момент виникнення спору тощо.

Проблемним є питання про те, що у судді господарського суду відсутні реальні можливості проведення правової експертизи або іншої перевірки відповідності документів, які подають суду ініціюючий кредитор або боржник разом із заявою про порушення провадження у справі про банкрутство. При прийнятті рішення про порушення провадження у справі про банкрутство суддя використовує лише ті документи, які додані до заяви про порушення справи про банкрутство, – у нього відсутня можливість перевірки достовірної інформації, викладеної у цих документах. Ці обставини дають можливість зацікавленим особам вводити суд в оману.

З метою сприяння ефективній протидії фіктивному банкрутству доцільно вдосконалювати законодавчу базу й застосування її норм [5].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Господарський кодекс України // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 18, № 19–20, № 21–22. – Ст. 144.

2. Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом : Закон України від 14.05.1992 № 2343-ХІІ // Верховної Ради України. – 1992. – № 31. – Ст. 440.

3. Іванілов О. С. Економіка підприємства: [підруч. для студ. вищ. навч. закл.] / О. С. Іванілов – К. : Центр учбової літератури, 2009. – 728 с.

4. Управління фінансовою санацією підприємства / Конспект лекцій. – С. 141.

5. Фіктивне банкрутство, форми попередження [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.jurisprudent.info/interesnoe/fiktivne-bankrutstvo-formi-poperedzhennya.html> – Заголовок з екрану.

ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА У СФЕРІ ЗЕМЕЛЬ ЖИТЛОВОЇ ТА ГРОМАДСЬКОЇ ЗАБУДОВИ

Клімашкіна Анастасія Петрівна –
студентка групи ДП-314
Кіровоградського інституту державного
та муніципального управління КПУ

Науковий керівник
Кондратенко Віталій Миколайович –
доцент кафедри конституційного, адміністративного та
господарського права Кіровоградського інституту державного та
муніципального управління КПУ,
кандидат юридичних наук

Землі населених пунктів, займаючи незначну частину земельного фонду України, концентрують на собі більшу частину продуктивних сил України. Такі землі, які є водночас територіальним базисом для розміщення об'єктів містобудування, розміщення виробничих сил, а також ведення суспільного та іншого виробництва, займають самостійне місце у складі земель України та об'єднують землі міст, селищ міського типу та сільських населених пунктів. Зазначені землі характеризуються дуже складним правовим режимом. Землекористування населених пунктів відрізняється від усіх інших видів використання земель єдиного державного фонду і є досить складним та багатоплановим. Специфіка правового режиму таких земель

обумовлюється тим, що в межах єдиного цільового призначення існує і його парадоксальна багатогранність [1].

У цьому процесі роль держави є визначальною. Держава ініціює та здійснює правове регулювання, визначає її стратегію, напрямки реалізації, впливає на формування правової та інституційної бази.

В юридичній доктрині застосовують видовий поділ правової політики за галузями права, підгалузями та їх правовими інститутами, де правова політика виконує роль засобу щодо досягнення мети які стоять перед певною галуззю. Оскільки держава не може знаходитися осторонь того, як здійснюється правове регулювання суспільних відносин, окремі види правової політики знаходять своє відображення на законодавчому рівні.

Нині питання правової політики, що здійснюється у стінах Верховної Ради України вважаються основними питаннями методології формування українського законодавства. За останні роки Верховною Радою України прийнято значну кількість законів, які регулюють відносини у земельній галузі. На думку вчених, найбільш конкурентноспроможним залишається парламентський нормативізм (законодавча сфера). Пояснюється це тим, що в кожному суспільстві домінуючим є нормативний підхід законодавчого органу, оскільки природне право і соціологічна основа праворозуміння мають, швидше, рамковий характер, ніж безпосередній вплив на правову політику [2].

Взагалі державну політику у сфері земель житлової та громадської забудови неможливо розглядати чи формувати ізольовано від комплексу пов'язаних з нею проблем, перш за все – соціально-політичних, правових і соціальних. Як зазначається у Концепції сталого розвитку населених пунктів, схваленій Постановою Верховної Ради України від 24 грудня 1999 р. [3], основними причинами, що перешкоджають забезпеченню збалансованому сталого розвитку населених пунктів, є нестабільність соціально-економічних умов у державі на перехідному етапі, відсутність науково-обґрунтованої, чітко визначеної стратегії її сталого розвитку, ефективного реформування економіки та її державного регулювання, недосконалість законодавчого і нормативного забезпечення формування адекватного умовам ринку фінансового, правового,

інформаційно-комунікаційного простору, недосконалість правових, організаційних, економічних засад діяльності органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, фізичних і юридичних осіб щодо формування повноцінного життєвого середовища.

Окрім визначення основних причин, Концепція визначила й основні напрями державної політики щодо забезпечення сталого розвитку населених пунктів, правові та економічні шляхи їх реалізації.

Державна політика України у сфері охорони земель житлової та громадської забудови відповідно до Конституції України та національного законодавства базується на засадах пріоритетності соціальних потреб. Невипадково, саме соціальна сфера є однією із пріоритетних в політиці держави звертається увага і в Концепції сталого розвитку населених пунктів.

Необхідність науково обґрунтованої правової політики держави, яка б дозволила реалізовувати нормативні регулятори найбільш оптимальним, раціональним способом та в інтересах суспільства покладає на державу здійснювати правове регулювання застосовуючи ефективні механізми його реалізації.

Наведене свідчить, що важливим інструментом державного регулювання земель житлової та громадської забудови, як і державного управління в цілому, було, є й буде право. Україна, як суверенна держава, зробила значні кроки у створенні своєї власної цілісної правової системи. Саме тому, право у своїй сукупності є складною і багаторівневою системою наукових знань, навичок та вмінь, яка містить три основні рівні: математику права, філософію права та політику права. Перший рівень (математика права) – це інструментарій права, його доктрини, способи та прийоми. Другий (філософія права) – містить різні погляди на можливе філософське осмислення існуючого правового порядку та потенційні варіанти його розвитку. Найскладнішим рівнем, на думку вченого, є рівень політики права. Він має бути спрямованим на вибір тієї моделі права, яка найбільш повно відповідає політичним, економічним і соціальним реаліям, а також визначення її структури, елементів та етапів упровадження [4, с. 53].

Водночас, правову природу державного регулювання відносин у сфері земель житлової та громадської забудови

неможлива без здійснюваної, в Україні земельної реформи. Незважаючи, що за своїм змістом ця реформа має переважно аграрний характер, вона має вплив й на правовідносини у сфері земель житлової та громадської забудови, оскільки на слушну думку Г.А. Волкова, проведення земельної реформи є компонентом державної політики [5, с. 42].

Правове життя сучасного суспільства зазначає кординальних трансформацій. Від цих змін не може бути осторонь і правова політика у сфері охорони земель житлової та громадської забудови, яка є одним із напрямів цілеспрямованої правової політики держави у галузі земельних відносин і характеризується всіма основними характеристиками останньої.

Звідси, засадничею ідеєю правової політики має бути її інституційний зв'язок із правом. Політика виявляє суспільні проблеми й ініціює їх вирішення перед владою, а право надає відповідним рішенням юридичної форми, забезпечує виконання цих рішень на державному рівні [6, с. 33].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Рудик К. С. Проблемы правового регулирования использования земель населенных пунктов в Украине / К.С. Рудик // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://masters.donntu.edu.ua/2013/igg/tymchuk/library/article7.htm>

2. Селіванов А. Правова політика – важлива складова внутрішньої політики Української держави / О. Рябченко, А. Селіванов // Урядовий кур'єр. – 2007. – 13 березня.

3. Концепція сталого розвитку населених пунктів : Постанова Верховної Ради України від 24 грудня 1999 року // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1359>

4. Стефанчук Р. Шляхи реформування цивільного законодавства : погляд на Захід та Схід / Р. Стефанчук // Право України. – 2009. – № 8. – С. 53–61.

5. Волков Г. А. Принципы земельного права как важнейший элемент эколого-правового механизма (в развитие идей В.В. Петрова) / Г. А. Волков // Экологическое право. – 2009. – № 2–3. – С. 40–47.

6. Шемшученко Ю. С. Що таке право? / Ю. С. Шемшученко //

антологія української юридичної думки : у 10 т. – К. : Видавничий Дім «Юридична книга». – Т. 10 : Юридична думка незалежної України / [упоряд. : В. Ф. Погорілко, І. Б. Усенко, Н. М. Пархоменко ; від. ред. Ю. С. Шемшученко і В. Ф. Погорілко]. – 2005. – С. 30–46.

ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ ТЕРМІНУ «СІМ'Я» У ЧИННОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ

Коломоєць Олександр Дмитрович –
професор кафедри правознавства
Кіровоградського інституту МАУП
кандидат юридичних наук, доцент

Вдосконалення понятійного апарату у будь-якій галузі права допомагає уникнути правових колізій на практиці та сприяє розвитку теоретичного підґрунтя подальшого розвитку науки, у тому числі й адміністративного права. Саме тому основною метою цього виступу є аналіз чинного законодавства України з метою уніфікації терміну «сім'я», який, незважаючи на те, що досить широко застосовується, сьогодні не має однозначного трактування.

Юридичне визначення поняття «сім'я» міститься у ч.1 ст.3 Сімейного кодексу України, яке передбачає, що «сім'я є первинним та основним осередком суспільства. Сім'ю складають особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки. Подружжя вважається сім'єю і тоді, коли дружина та чоловік, у зв'язку із навчанням, роботою, лікуванням, необхідністю догляду за батьками, дітьми та з інших поважних причин, не проживають спільно» [1]. Проте таке визначення, на нашу думку, не враховує той факт, що існують так звані неповні сім'ї (коли відсутній один із батьків тощо).

У соціології та соціальній психології сім'я розглядається як заснована на шлюбі та спорідненні мала група, відносини в якій суттєво чином відбиваються на психічному здоров'ї її членів [2, с. 36].

За А. С. Пащенко, сім'я – «заснована на шлюбі чи кровному спорідненні мала група, члени якої пов'язані спільним побутом, взаємною допомогою, моральною та правовою допомогою [3,

с. 14]

По-своєму трактує поняття сім'ї вільна енциклопедія: «Сім'я – це соціальна група, яка складається з чоловіка та жінки, котрі перебувають у шлюбі, їхніх дітей (власних або прийомних) та інших осіб, поєднаних родинними зв'язками з подружжям, кровних родичів і здійснює свою життєдіяльність на основі спільного економічного, побутового, морально-психологічного укладу, взаємної відповідальності, виховання дітей» [4].

Це визначення має важливе значення, адже сьогодні в нашому суспільстві існують певні образні штампи, за якими агресорами в сім'ях виступають виключно чоловіки, а по відношенню до дітей – батьки дитини. Але відомі непоодинокі випадки, коли дії, які мають ознаки насильства в сім'ї, вчиняють саме інші члени сім'ї [5]. Саме тому вважаємо за необхідне конкретизувати цей термін з метою попередження понятійної плутанини. Наприклад, аналізуючи ситуацію у сфері попередження насильства в сім'ї у м. Кам'янець-Подільськ за 2009 рік, доповідач виключає з переліку членів сім'ї «сусідів, співмешканців, у тому числі розлучених осіб, що продовжують спільно проживати, осіб, що зустрічаються, але не перебувають у шлюбі тощо)» [6].

У той же час, згідно з ч. 4 ст. 1 Закону України «Про попередження насильства в сім'ї», членами сім'ї можуть бути: особи, які перебувають у шлюбі; проживають однією сім'єю, але не перебувають у шлюбі між собою; їхні діти; особи, які перебувають під опікою чи піклуванням; є родичами прямої або непрямої лінії споріднення за умови спільного проживання [7].

Аналізуючи зазначене вище, можемо зробити висновок, що сім'єю є не тільки особи, які перебувають у законно зареєстрованому шлюбі, але й особи, які проживають у фактичному шлюбі, не зареєстрованому державою (так званий «цивільний шлюб»). Крім того, сім'я може існувати й у складі родичів (прямої або непрямої лінії) за умови спільного проживання. Отже, положення Закону України «Про попередження насильства в сім'ї» поширюють свою дію як на осіб, які перебувають у законному шлюбі, так і на осіб, що спільно проживають без такої реєстрації.

Це положення має важливе значення, а також спричиняє

проблеми у правозастосуванні. Наприклад, О.В. Ковальова наголошує на неврегульованості дії чинного законодавства у сфері попередження насильства в сім'ї між гомосексуальною парою (за її словами, гомосексуальний зв'язок, з одного боку, на думку більшості громадян, суперечить моральним засадам суспільства в Україні на теперішній час, а з іншого, не заборонений законом (однак, гомосексуальні пари позбавлені права на укладення шлюбу та усиновлення) [8, с. 25].

Проблеми виникають і у випадку, коли особи проживають у фактичному (цивільному) шлюбі, не зареєстрованому державою, – виникають питання: з якого часу від початку їх спільного проживання вважати таку пару сім'єю; хто і як може (повинен або уповноважений) фіксувати початок такого проживання, якщо, наприклад, воно є неперіодичним? У деяких наукових працях пропонується термін більше одного року, при цьому вбачається, що такі партнери можуть навіть не проживати разом, а просто «за взаємною згодою мають тривалі інтимні чи інші значущі стосунки» [8, с. 28; 263].

Досить складним є питання кваліфікації насильства, яке виникає між колишнім подружжям. Логічно застосовувати формальний підхід до вчинених дій і кваліфікувати це правопорушення (злочин) на загальних підставах. Проте практика доводить, що досить часто насилля між колишнім подружжям має ознаки сімейного. Крім того, ускладнює зазначену ситуацію їх спільне проживання. Деякі науковці взагалі пропонують відносити до насильства в сім'ї й насильство у відносинах колишнього подружжя, не залежно від того, чи продовжує воно мешкати разом [8, с. 28].

Існує думка, що насильство в сім'ї може мати місце й у стосунках осіб, які не пов'язані родинними зв'язками. Зокрема О. В. Ковальова, спираючись на рекомендації ООН, пропонує доповнити перелік осіб, яких можна вважати членами сім'ї при кваліфікації насильства в сім'ї, хатніми робітницями та членами їх сімей [8, с. 28]. Вважаємо цю пропозицію досить дискусійною з огляду на те, що у випадку виникнення будь-якого конфлікту із самими хатніми робітницями матимуть місце трудові відносини, і всі питання, які виникнуть, будуть врегульовані, в першу чергу, трудовим законодавством. Що стосується членів сімей хатніх робітниць, то включення їх до такого переліку взагалі видається

спірним.

Отже, сім'я – це соціальна група, яка складається з чоловіка та жінки, котрі перебувають у шлюбі, їхніх дітей (власних або прийомних) та інших членів сім'ї і здійснює свою життєдіяльність на основі спільного економічного, побутового, морально-психологічного укладу, взаємної відповідальності, виховання дітей.

На нашу думку, до переліку осіб, які можуть підпадати під поняття «інші члени сім'ї», слід віднести: осіб, які замінюють батьків; опікуна (піклувальника); брата (сестру); племінника (племінницю); тітку (дядька), у тому числі двоюрідних; бабу (діда); прабабу (прадіда); онуків; партнера одного з батьків, які перебувають у цивільному шлюбі, дітей таких партнерів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Сімейний кодекс України // Відомості Верховної Ради. – 2002. – № 21–22. – Ст. 1353 (зі змінами).
2. Обозов Н. Н. Межличностные отношения / Н. Н. Обозов. – Л., 1979. – 158 с.
3. Пащенко А. С. Особливості розкриття злочинів, пов'язаних з домашнім насильством: дис. ... канд. юр. наук : 12.00.09 / Пащенко Анастасія Сергіївна. – Волгоград, 2005. – 182 с.
4. Вікіпедія (вільна енциклопедія) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://uk.wikipedia.org> – Заголовок з екрану.
5. Шуба В. Захист дітей від експлуатації – першочергове завдання прокурорів / В. Шуба // Вісник прокуратури. – 2003. – № 2. – С. 90–92.
6. Попередження насильства в сім'ї : Звіт міського голови Кам'янця-Подільського за 2009 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://info.kp.km.ua/content/view/1704/39/lang,uk/> – Заголовок з екрану.
7. Про попередження насильства в сім'ї : Закон України від 15 листопада 2001 року №2789-III // Відомості Верховної Ради. – 2002. – № 10. – Ст. 70 (із змінами).
8. Ковальова О. В. Діяльність служби дільничних інспекторів міліції щодо попередження насильства в сім'ї: дис. ... канд. юр. наук : 12.00.07 / Ковальова Олена Володимирівна. – Х., 2008. – 238 с.

**ІННОВАЦІЙНІ ТА НЕСТАНДАРТНІ ЗАСОБИ
ПРОФІЛАКТИКИ АСОЦІАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ ТА
ПРАВOPOPУШЕНЬ У УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ТА
ОСНОВНОЇ ШКОЛИ
(з досвіду практичної діяльності)**

Коломоєць Сергій Дмитрович –
вчитель історії Ульяновської загальноосвітньої школи І-ІІІ
ступенів Олександрійської районної ради,
керівник молодіжно-підліткової організації «Тарпан»

Питанню профілактики асоціальної поведінки учнів та попередження скоєння ними правопорушень на сучасному етапі присвячено досить великий обсяг наукових різногалузевих досліджень, практичних рекомендацій, методичних розробок тощо. Разом з тим, невтішна статистика дитячої та підліткової злочинності наочно переконує громадськість, що до оптимального вирішення даної проблеми ще досить далеко: щорічно дітьми та підлітками кояться тисячі злочинів, де поряд з бродяжництвом, жебрацтвом, дрібними крадіжками тощо, зустрічаються і ряд тяжких злочинів: вбивства, зґвалтування, грабежі тощо.

Одним з недоліків у роботі широких педагогічних та громадських кіл щодо профілактики асоціальної поведінки учнів та скоєння ними правопорушень, на нашу думку, є певна недостатність зусиль спрямованих на формування правової культури у дитячому середовищі саме на ранніх етапах їхнього становлення (початкова школа та перші роки школи основної). Але ж, як говорив В.О. Сухомлинський: «Процес *перевиховання* (виділено автором – С.К.) є у разі складнішим і має значно нижчі шанси на успіх, ніж результативність правильно спланованого та реалізованого процесу первинного виховання» [2, с. 96]. На заваді цьому, часто, постає ціла низка різноманітних суб'єктивних та об'єктивних факторів: недооцінка проблеми правового виховання у ранньому шкільному віці; низька надійність методів та засобів правового виховання для учнів старшої школи під час їх застосування у середовищі молодших школярів; небажання значної кількості педагогів щось змінювати, хоч і у низько ефективній, але вже звичній системі роботи тощо.

Саме тому, автор даної праці, наполягає на необхідності (і то терміновій) пошуку інноваційних та нестандартних форм та методів організації роботи з учнями початкової та основної школи

(1-6 класи) з метою формування правової свідомості та культури уже на початкових етапах становлення особистості, утвердження домінування праводповідної поведінки як єдино можливої у різноманітних життєвих ситуаціях.

Особистий досвід практичної діяльності в учнівському середовищі, систематичні спостереження та аналіз право виховної діяльності інших колег-педагогів, підштовхнув до висновку, що лекційність, одностороння подача інформації, до того ж перенасиченої малозрозумілими для дітей вказаної вікової категорії юридичними термінами, є відверто не допустимою. «Пояснюючи дітям світ дорослих – говоріть з ними дитячими поняттями та висловами» [3, с. 114]. Саме тому, автор даного виступу розпочав формування низки практичних методичних матеріалів та прийомів, які б мали за мету і формування правової культури та свідомості учнів уже в початкових класах. Одним із прикладів таких матеріалів можна вважати матеріал, вміщений у журналі «Основи здоров'я» [1, с. 29–33] (*див. також додаток № 1*), в якому саме для учнів 1–5 класів, у нестандартній віршованій формі змальовано пригоди їхнього однолітка та наслідки асоціальної та криміногенно-небезпечної поведінки, запропоновано контрольні питання для учнів-слухачів, існує можливість для організації емоційної співбесіди і навіть диспуту (безумовно, що з урахуванням вікових особливостей учнів), оскільки змальовані ситуації є частиною повсякденного життя учнів і гіпотетично можуть статися з ними. Робота над продовженням даного напрямку підготовки нестандартних методичних матеріалів у царині правового виховання триває.

Разом з тим, вельми цікавим, на нашу думку видається і досвід «правового аналізу» казок з учнями 1–6 класів. Безумовно, в цьому випадку не доводиться говорити про широке застосування спеціалізованої правової термінології, але саме тут починається формування правової свідомості учнів, яка б базувалася на усвідомленні сутності тих чи інших асоціальних дій та протиправних проявів, що містяться у змісті різноманітних казок. Тим більше, що у своїй переважній більшості навіть учні початкових класів зможуть вам навести значну кількість як казок, так і казкових сюжетів придатних для аналізування. Наприклад, нагадавши учням широко відому казку «Колобок», педагог може запропонувати дітям проаналізувати, з чого почалися небезпечні пригоди колобка, які ж до того закінчилися для нього вельми

сумно, а саме з його втечі з дому (тут і можливість поговорити з дітьми про небезпеку бродяжництва, можливості злочинних намірів серед випадкових знайомих тощо). Казка «Золотий ключик або пригоди Буратіно» Олексія Толстого, може допомогти звернути увагу учнів на небезпечні наслідки прогулів занять (адже Буратіно не пішов до школи, а подався до лялькового театру), неправомірність операцій купівлі-продажу неповнолітніми (факт продажу Буратіно його новенької азбуки з малюнками) та спілкування з малознайомими людьми (до чого призвело його знайомство та спілкування з лисицею Алісою та котом Базіліо) тощо. І таких казок можна навести велику кількість.

Що ж дає застосування саме такого методу організації виховної діяльності з учнями початкової та основної школи? В першу чергу, учні оперують зі знайомими їм текстами та ситуаціями, які не потребують від педагога додатково ознайомлювати з ними дітей. По-друге, учні мають можливість швидко сконцентруватися на аналізі змісту казок та пошуку в них ознак тих чи інших асоціальних та протиправних дій. По-третє, намагаючись навести власні казки-прикладні у якості сюжетів, що змальовують протиправні та асоціальні дії тих чи інших казкових героїв, учень, добираючи таку казку, буде попередньо аналізувати її зміст, тим самим досягаючи одного з вищих ступенів внутрішньої мотивації, що є беззаперечною передумовою можливого успіху у царині становленні свідомої правової культури та поведінки дитячої особистості.

Безумовно, що наведені форми та методи організації правовиховної діяльності з учнями не є винятковими і потребують подальшого розвитку та удосконалення, але разом з тим, уже їх систематичне застосування дасть можливість не лише формувати у учнів основи правової свідомості, але й дасть певний фундамент для пошуку нових форм, методів та змістових складових у питанні профілактики асоціальної поведінки та правопорушень у дитячому та підлітковому середовищі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Коломоєць С. Д. Подорожі з Цікавиком: Дітям про загальні правила безпечної поведінки / С. Д. Коломоєць, І. В. Федоренко // «Основи здоров'я». – № 5 (5). – Х. : ВГ «Основа», 2011. – С. 29–33.

2. Сухомлинський В. О. Вибрані твори : в 5 т. / В. О. Сухомлинський. – К. : Радянська Україна, 1979. – Т. 2. – С. 96

3. Цитати великих педагогов. – М. : Караван, 2011. – С. 114

Додаток № 1

За тим часом у Миколи
Почалася знову школа.
Новачок є в нього в класі,
Сидить поряд, хлопчик Вася.
Нехороша в Васі слава,
Але Колі з ним цікаво.
З ним Микола кожен вечір.
Вася наш «крутий», до-речі.
Пиво п'є, цигарку палить,
І Миколі це все хвалить:
«Ти ж мужик, а не школярка.
На, попробуй ось цигарку.
Пива випий і розслабся», –
Настанови дає Вася.
Коля запалив цигарку,
Його нудить, стало жарко,
Сам блідий став, тіло трусить,
Але ж посміхаться мусить
(Вася ж дивиться на нього),
А в самого гнуться ноги.
Стоїть Коля, аж зелений,
Каже Вася: «Глянь на мене –
Це спочатку, це з незвички.
От дістати б десь «травички».
Кайф такий від цієї «дурі» –
Дах зрива, кажу, в натурі».
Днів за скількись, у неділю,
Ти ж іди до магазину,
Ось візьми лише цеглину».
В Колі піт тече по спині,
Але йде до магазину.
Розмахнувся і в вітрину,
Він пожбурих ту цеглину.
Охоронної системи
Загуділи враз сирени.

Вася каже: «Є тут діло,
Мужикам воно під силу,
А не шмаркачам сопливим.
В кінці вулиці, дивися,
Продуктова є крамниця.
Там товару хтозна скільки:
Жуйок повно, є горілка,
Соки, «Снікери» і «Марси»,
Цигарки і гроші в касі.
Я вже глянув, – ту вітрину
Виб'ємо, я взяв цеглину.
А поки патруль прибуде,
Нас там вже давно не буде.
Ну то як?» – Васько питає,
Пильно в очі зазирає.
А Микола ... Що казати?
Як це так – чуже узяти?
Але ж Вася ... Вони ж друзі.
Назве Колю боягузом,
Шмаркачем, або, ще гірше,
Не дружитиме з ним більше.
Тож, як тільки звечоріло,
Друзі рушили «на діло».
Підійшли і каже Вася:
«Я тут стану «на атасі»,
Якщо що, тобі я свисну,
А тоді лиш п'яти блиснуть.
В відділку суворий слідчий
Заирнув Миколі в вічі:
«Ну, повідай мені, хлопче,
Як пішов ти на цей злочин?»
І тут Вася скік до столу:
«Це мене примусив Коля!
Я був проти. От так горе!
Та він бив мене учора,

А Микола взяв торбину
І прожогом до вітрини,
І до торби запахає,
Що під руку потрапляє:
Шоколад, пляшки, консерви ...
Наче струни, дрижать нерви.
Як тягнув він «Кока-колу»,
Ззаду хтось вхопив Миколу.
Зирк, сержанти за плечима,
ДПС стоїть машина.
А куди ж подівся Вася,
Що мав бути «на атасі»?
Васю згодом упіймали
Десь аж у кінці кварталу.

Так, що тіло аж боліло,
Щоб я з ним пішов «на діло».
Ще мене він вчив палити
І примусив пиво пити».
В Колі, від такого діла,
Навіть дух перехопило:
«Вася! Ти ж ... до магазину ...
Навіть дав мені цеглину ...».
Годі далі вже й казати;
Викликали маму й тата,
Вже на обліку Микола,
Повідомили у школу ...
Тож ми будем вас просити –
Вчіться з ким і як дружити.

Запитання для спостережливих:

1. З ким здружився Микола у класі?
2. Чим Микола займався з Васею після школи?
3. А як би ви повелися, якби вам ваші друзі запропонували випалити цигарку чи спробувати спиртні напої? Чи розповіли б ви про це дорослим? А якої шкоди здоров'ю дитини завдає паління та вживання спиртного?
4. Що потім запропонував Вася Миколі? Чи хотів Микола іти грабувати крамницю? А чому ж він погодився?
5. Чим скінчилося пограбування для хлопців? Як себе повів Вася у відділку? Чим небезпечні такі друзі, як Вася?

ЩОДО РОЗМЕЖУВАННЯ МІЖ СОБОЮ ПРИНЦИПІВ ГЛАСНОСТІ ТА ВІДКРИТОСТІ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ

Кондратенко Віталій Миколайович –
доцент кафедри конституційного, адміністративного та
господарського права Кіровоградського інституту державного та
муніципального управління КПУ,
кандидат юридичних наук

Переважаюча більшість вітчизняних науковців, які досліджували принципи адміністративного судочинства, стверджують про недоцільність виокремлення принципу відкритості, обґрунтовуючи це тим, що відкритість є основною ознакою гласності судочинства і посилаючись при цьому на

положення ст. 129 Конституції України, що закріплює лише гласність судового процесу.

Недостатнє дослідження питання про відкритість здійснення правосуддя призводить до термінологічної плутанини, яка, на наш погляд, негативно відбивається на реалізації всієї системи принципів судового адміністративного процесу. Наприклад, В. М. Бевзенко, О. О. Гаврилюк, А. Т. Комзюк та Р. С. Мельник характеризують положення п. 5. ч. 1. ст. 7 кодексу адміністративного судочинства (далі – КАС) України як принцип гласності та відкритості; Т. О. Гуржій, С. В. Ківалов, О. В. Кузьменко, А. В. Руденко, О. І. Харитонов – як гласність; Я. П. Зейкан – як гласність та право на відкритий розгляд справи. Окрім того, навіть ті науковці, що погоджуються з тезою про відмінність цих принципів, не визначають критерії такого розмежування.

У довідковій літературі термін «відкритий» трактується по-різному: свобода спостереження чи проходження; вільний від обмежень; вільний для доступу; доступний зорові, а «відкритість» – як неприхованість; доступність для громадськості; простота, чіткість, відсутність двозначності.

Відкритість у державно-правовому контексті можна розглядати як принцип, відповідно до якого органи державної влади, зокрема суди, відкриті для суспільства, яке, у свою чергу, отримує систематичну і достовірну інформацію про їх діяльність.

Це положення віддзеркалено й у вiтчизняному законодавствi. Так, п. 1 ч. 1 ст. 4 Закону України «Про доступ до публічної інформації» [1] гарантує громадянам право на отримання публічної інформації, яке базується на принципі відкритості діяльності органів державної влади.

Окрім того, незважаючи на ототожнення окремими науковцями принципів гласності й відкритості, у сучасному законодавстві вони розрізняються на підставі їхнього змісту. Так, у нечинному на сьогодні Законі України «Про судоустрій України» від 07.02.2002 ст. 9 мала назву «Гласність судового процесу», у той час як у чинному Законі України «Про судоустрій і статус суддів» від 07.07.2010 ст. 11 – «Гласність і відкритість судового процесу».

Такого погляду дотримуються В. К. Матвійчук та І. О. Хар, зазначаючи, що саме в ч. 3. ст. 12 КАС України закріплений принцип відкритості адміністративного процесу, який надає

насамперед особам, які не беруть участь у справі, право бути присутніми у залі судового засідання, оскільки без відкритості судового розгляду всі інші елементи гласності є фікцією [2, с. 189–190].

І. Є. Марочкін та Н. В. Сібільова зауважують, що принцип відкритого слухання судової справи встановлює такий процесуальний порядок судового провадження, за якого судові засідання проходять з наданням реальної й рівної можливості громадянам, які цікавляться справою, бути присутніми в залі [3, с. 59]; Б. Гарнер, що відкритий судовий процес – це слухання справи без певних меж, відкрите для кожного бажаного; Г. Хр. Георгієв та Л. Ст. Велінов, що відкритість – один із основних процесуальних принципів, відповідно до якого всі, хто бажає, можуть бути присутніми під час розгляду справи [4, с. 100].

У Концепції вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів, схваленої Указом Президента України від 10.05.2006 № 361/2006 [5] зазначається, що відкритість є одним із принципів судівництва та означає вільний доступ громадськості до судового розгляду, який може бути обмежений законом лише з легітимних підстав.

На підставі вищевикладеного констатуємо, що відкритість адміністративного судочинства – це самостійний складовий елемент гласності адміністративного судочинства, що передбачає легальний доступ учасників судового розгляду та всіх зацікавлених осіб до приміщень суду та зали судового засідання з метою захисту прав, свобод і законних інтересів людини та громадянина у публічно-правових відносинах, а також безпосереднього отримання інформації про перебіг і сутність здійснення правосуддя під час розгляду адміністративних справ для задоволення суспільних, особистих і професійних інтересів.

Водночас, гласність адміністративного судочинства – це реалізована у процесуальній формі доступність учасників судового розгляду та всіх зацікавлених осіб до незаборонених законодавством відомостей, зафіксованих в електронному, друкованому або словесному вигляді, щодо здійснення правосуддя під час розгляду адміністративних справ та ухвалених у них рішень; активна діяльність судів із надання визначеної законодавством інформації учасникам судового розгляду, поширення у суспільстві інформації про здійснення

адміністративного судочинства, а також формування внаслідок цього громадської думки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про доступ до публічної інформації : Закон України від 13.01.2011 № 2939-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 32. – Ст. 314.
2. Науково-практичний коментар до Кодексу адміністративного судочинства України : 2-х т. / В. К. Матвійчук [та ін.] ; за заг. ред. В. К. Матвічука. – К. : КНТ, 2007. – 788 с.
3. Організація судових та правоохоронних органів : підруч. / [В.В. Афанасьєв та ін.] ; за ред. І.Є. Марочкіна, Н.В. Сібільової. – Х. : Одиссей, 2009. – 320 с.
4. Велинов Л. Ст. Юридический речник / Л. Ст. Велинов, Г. Хр. Георгиев. – София : Отворено общество, 1994. – 255 с.
5. Про Концепцію вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів : Указ Президента України від 10.05.2006 № 361/2006 // Офіційний вісник України. – 2006. – № 19. – Ст. 1376.

ТОРГІВЛЯ ЛЮДЬМИ ЯК ПУНКТ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ. МАСШТАБИ ЗЛОЧИННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ, ПОВ'ЯЗАНОЇ З НЕЛЕГАЛЬНОЮ МІГРАЦІЄЮ НАСЕЛЕННЯ

HANDEL LUDŹMI Z PUNKTU BEZPIECZEŃSTWA PAŃSTWA. SKALA PRZEDSIĘWZIĘĆ PRZESTĘPCZYCH ZWIĄZANYCH Z NIELEGALNĄ MIGRACJĄ LUDNOŚCI

Конікієвіч Гражина (Grażyna Konikiewicz) – підінспектор поліції, викладач Інституту досліджень організованої злочинності та тероризму Вищої школи поліції в м. Щитно (Республіка Польща)

Слівінські Даніель (Daniel Śliwiński) – докторант Головної торгової школи в м. Варшава (Республіка Польща)

Członkostwo Polski w UE oraz w strefie Schengen, ułatwiające swobodny przepływ osób i towarów przez granice wewnętrzne jest

wykorzystywane przez zorganizowane grupy przestępcze, czerpiące zyski z organizacji nielegalnej migracji, przemytu osób i towarów oraz handlu ludźmi [1, s. 17].

Handel ludźmi jest zjawiskiem społecznym i wielowymiarowym, pozbawia ludzi przysługujących im praw i swobód. Handel ludźmi to obecnie jeden z głównych problemów współczesnej zorganizowanej przestępczości [2, s. 168].

Napływ legalnych migrantów będzie stopniowo wzrastał, szczególnie w przypadku migracji zarobkowej. Migranci stają się także ofiarami handlu ludźmi. Do niektórych państw członkowskich ze względu na ich położenie geograficzne lub atrakcyjny profil gospodarczy napływa nieproporcjonalnie duża liczba nielegalnych migrantów. Nielegalna imigracja jest kosztowna nie tylko dla docelowych państw członkowskich, ale również dla samych migrantów. O ile liczba nowych nielegalnych migrantów prawdopodobnie ulegnie zmniejszeniu, o tyle grupa nielegalnych migrantów w UE prawdopodobnie nie zmniejszy się w znacznym stopniu, nawet jeżeli nastąpiłaby znaczna poprawa w zakresie wykrywania i wydalania nielegalnych migrantów. W związku z tym oczekuje się, że zarządzanie powrotami nadal będzie stanowić wyzwanie [3, s. 2].

Oszacowanie liczby nielegalnej imigracji jest bardzo trudnym zadaniem, gdyż z jednej strony mamy do czynienia ze zjawiskiem nieudokumentowanym, niemożliwym do prawidłowego zmierzenia, a drugiej strony, z niemożliwością zastosowania w pełnym wymiarze klasycznych metod zbierania danych w stosunku do nielegalnych migrantów. Żadna też z ocen administracji publicznej lub też ośrodków badawczych nie jest w stanie określić prawdziwych rozmiarów tego zjawiska, również ze względu na to, że Polska nadal stanowi dla większości nielegalnych migrantów głównie kraj tranzytowy na trasie ich podróży do kraju docelowej migracji. W większości dostępnych analiz i opracowań, skalę nielegalnej migracji w Polsce szacuje się między 50 000 do 300 000 osób. Tak duży przedział oceny tego zjawiska świadczy o niemożności określenia realnej liczby cudzoziemców o niuregulowanym statusie prawnym. Biorąc jednak pod uwagę szereg czynników i danych (takich jak zakres legalnej migracji liczba ujawnionych nielegalnych przekroczeń granicy, szacunki nielegalnego pobytu niektórych dobrze udokumentowanych i rozpoznanych społeczności migrantów, a także rozmiarów

przeprowadzonych abolicji pobytowych), które mają pośredni wpływ i znaczenie dla oceny zakresu nielegalnej migracji, można stwierdzić, iż Polska należy do nielicznych krajów europejskich o stosunkowo niewielkiej populacji nielegalnych migrantów.

Według szacunków Ministerstwa Spraw Wewnętrznych liczba nielegalnych migrantów w Polsce wynosi kilkadziesiąt tysięcy, w tym około 15 tys. osób należy do społeczności wietnamskiej i ormiańskiej [1, s. 5].

Do głównych problemów UE należy różnego rodzaju przestępczość zorganizowana, terroryzm, handel ludźmi oraz inne rodzaje ryzyka związanego z bezpieczeństwem (w tym ich ocena i zarządzanie nimi). Oczekuje się, że ogólny poziom przestępczości utrzyma się na tym samym poziomie, ale przewiduje się zmianę charakteru przestępczości w związku z wykorzystywaniem przez przestępców nowych technologii do popełniania przestępstw. Można spodziewać się wzrostu przestępczości transgranicznej i zorganizowanej oraz zwiększenia stopnia jej zaawansowania i międzynarodowego charakteru. Oczekuje się też wzrostu liczby pewnych rodzajów przestępstw, takich jak nadużycia finansowe, pranie pieniędzy i cyberprzestępstwa. Chociaż jest prawdopodobne, że nieustające starania państw członkowskich i działania legislacyjne UE ograniczą działalność terrorystyczną, transnarodowy charakter zagrożenia terrorystycznego pozostaje poważny i nie ma dużych szans na znaczne zmniejszenie tego zagrożenia w przewidywalnej przyszłości [3, s. 3].

Do najczęściej odnotowywanych zagrożeń nielegalną migracją należy zaliczyć niezgodne z obowiązującymi przepisami przedłużanie pobytu cudzoziemców, posługiwanie się fałszywymi lub/i wyłudzonymi dokumentami, czy też podawanie nieprawdziwych danych osobowych utrudniających identyfikację cudzoziemca.

W ciągu ostatnich kilku lat na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej nie odnotowano też gwałtownego wzrostu liczby migrantów przebywających nielegalnie. Cele migracyjne cudzoziemców były realizowane zasadniczo w ramach istniejącego systemu legalizacji – poprzez udzielanie m.in. zezwoleń na zamieszkanie na czas oznaczony oraz zezwoleń na osiedlenie, legalizacji pobytu i pracy w oparciu o rejestrację przez pracodawcę deklaracji o powierzeniu pracy cudzoziemcowi przez okres sześciu miesięcy w przeciągu kolejnych

dwunastu miesięcy. Niemniej jednak do najczęściej odnotowywanych zagrożeń nielegalną migracją należy zaliczyć posługiwanie się fałszywymi dokumentami lub podawanie nieprawdziwych danych osobowych utrudniających identyfikację cudzoziemca. Należy także odnotować przypadki, w których cudzoziemcy ubiegają się o wizy lub tytuły pobytowe na podstawie fikcyjnych małżeństw zawartych z obywatelami polskimi, a także deklarując przyjazd w celu podjęcia pracy lub w celu odbycia studiów na polskich uczelniach, choć rzeczywista intencja ich przyjazdów jest inna [1, s. 5].

BIBLIOGRAFIA:

1. Raport krajowy za lata 2004-2010, *Praktyczne aspekty zmniejszania skali nielegalnej migracji w Polsce*, KPKESM w Polsce, Warszawa 2011, s. 17.
2. Malinowska I., Szczepański W. Współdziałanie Policji z wybranymi podmiotami w zwalczaniu handlu ludźmi, s. 168, (...).
3. Komisja Europejska, Komunikat: *Budowanie otwartej i bezpiecznej Europy: budżet spraw wewnętrznych na lata 2014–2020, Fundusz Migracji i Azylu*, Bruksela 2011, s. 2.

НЕКОТОРЫЕ ЭТАПЫ РАЗВИТИЯ АДМИНИСТРАТИВНОГО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА РОССИИ

Кхасрави О. З. –

аспирант кафедры административного и хозяйственного права
Одесского национального университета имени И. И. Мечникова

Административное право – одна из фундаментальных отраслей права, которую можно сравнить с такими отраслями, как конституционное, уголовное, гражданское право, и определяет основные принципы деятельности государства, государственных органов, должностных лиц. Административное право изучает законодательство, по объему значительно превышает законодательство любой другой отрасли права [1, с. 28]. По мнению А.С. Васильева, административное право является одним из наиболее крупных фундаментальных элементов правовой системы страны. Будучи относительно самостоятельной совокупности юридических норм, регулирующих качественно

однородную область общественных отношений специфическим методом правового воздействия, оно выделяется в системе других отраслей права как самая объемная, самая разветвленная и самая мобильная отрасль. Если нормы других отраслей права локализируются, как правило, в определенной сфере общественной жизни (например, в области имущественных отношений, трудовой деятельности, природоохраны и т.д.), то нормы административного права «проникают» практически во все области общественной жизнедеятельности, затрагивая все социальные институты, укорененные в обществе и вошли в обиход и сознание современного человека [2, с. 28].

Как известно, административное право является самостоятельной отраслью права, которое характеризуется избыточной мобильностью, комплексным характером, специфическим путем своего становления, регулирует множество общественных отношений, поскольку касается организации и деятельности разветвленного аппарата управления, всех звеньев системы органов исполнительной власти, всех сфер экономической и социальной развития. Оно занимает одно из основных мест в системе права отличается от других отраслей права предметом и методом правового регулирования. Предметом административного права являются управленческие отношения, но не все, а только те, которые состоят в результате и по поводу выполнения органами публичной прежде государственной, власти своих исполнительно-распорядительных функций. Эти отношения имеют место в различных сферах государственного управления: экономической, социальной, политической, но все они объединены защитой публичного интереса [3].

Современные условия способствуют обусловленности государственного управления с постановкой основной задачи – обеспечение согласованной, упорядоченной деятельности всех составляющих частей механизма исполнительной власти. В свою очередь, изучение генезиса становления административного права и законодательства способствует пониманию путей развития современного административного права и законодательства, исключения повторений ошибок прошлого, унификации законодательства и т.д. Кроме этого, по мнению А. И. Елистратова, «задачей первоочередной важности является

последовательное системное изучение внутреннего развития форм управления, организации системы государственного управления, развитие норм, понятия и в целом науки административного права» [4]. Подобные мысли звучат на фоне призывов К. С. Вельского провести «инвентаризацию науки административного права, выявить его первоначальные истоки, дабы найти сокрытый, если не сказать утерянный смысл этой отрасли знания» [5, с. 3-10], и что «честно проведенная инвентаризация «хозяйства» науки административного права покажет далеко не утешительную картину», и что «административным правом как отраслью права в 30-80-е годы был в некотором роде утерян собственный подлинный смысл, а административное право как отрасль правоведения превратилось в эти годы наполовину в квазинауку» [5, с. 4]. Не вступая в дискуссию по этому поводу хотим подчеркнуть, настолько важной и актуальной есть выбранная тема исследования, первоначальной целью которой есть определение периодов развития науки административного права.

Сразу следует отметить, что в научных кругах нет единого мнения о том, с какого времени следует отсчёт зарождения науки административного права. Многие обосновано считают, что административное право именно как наука развивалась как административная наука, камералистика, наука государственного управления. В 18 веке камералистика стала развиваться, ее предмет расширился, а теоретические основы углубились. В университетах Европы были созданы кафедры камералистики, а со второй половины 19 века камералистика стала преподаваться и в университетах России.

Другие же учёные связывают начало становления административного права с возникновением термина «полиция» (означало когда-то управление делами полиса – города-государства) – в Древнем Риме, Греции и Египте значительное внимание уделяли поддержанию порядка и обеспечению лояльности граждан, благоустройству, организации и содержанию войска, сооружению дорог и каналов и т. п. Следует отметить, что лишь в последние три-четыре столетия это понятие становится тождественным определению специализированной службы общественного порядка и внутренней безопасности.

Третья группа учёных утверждает, что зарождением науки административного права нужно считать появление некоторых элементов управления в человеческом обществе – в первобытнообщинном строе возникла потребность согласовывать свои действия во время строительства, собирательства, войны, охоты и т.д., что можно было сделать только благодаря простейшему аппарату управления.

В редких изданиях историю развития административного законодательства рассматривают с октября 1917 года (в основном в источниках советского периода). Подобный подход противоречит общеисторическому пути развития российской государственности и не отвечает современному представлению и уровню знания в данном вопросе, поэтому сознательно опускается нами в своем исследовании.

Мы считаем, что у каждой из перечисленных групп есть реальные доводы по приоритетности своей версии, но во время анализа развития административного права современной России будем придерживаться мнения третьей группы.

Что касается периодизации развития административного права России то следует отметить, что некоторые учёные довольно обобщенно выделяют «в качестве крупнейших вех развития административного права следующие этапы его существования:

- под эгидой полицейского права совместно с другими сферами регулирования,

- этапы развития административного права как самостоятельно, так и под «крышей» теории права и государственного права;

- этапы формирования в XX в. самостоятельной отрасли административного права с его общей частью - в зарубежных доктринах и административной практике, с общей и особенной частями - в советской и современной теории и практике» [6].

Исследования исторической и современной литературы, научных периодических изданий и классических учебников дают нам основания для выделения пяти основных периодов развития административного права Российской Федерации, которые в свою очередь можно поделить на подпериоды:

1. Первобытнообщинный период (до княжеский) – во время его возникла потребность в управлении общиной (родом), ведении хозяйства, выборе политики сосуществования с соседними общинами и т.п. Всё это в древних славян осуществлялось путём принятия решений на общем собрании (вече) или делегированием своих полномочий путём выбора князя – тогда ещё не имевших обширных полномочий. Единственным источником права того времени было право обычаев – система устоявшихся, как правило, письменно не фиксированных и частично санкционированных верховной властью правил в определенном обществе. Отражением древнейшего общественного устройства, покоящегося на общинном самоуправлении того времени можно назвать административное устройство республик-городов (например Новгород).

2. Княжеский период – это один из наиболее длительных периодов, начало которого связано с узурпацией власти князьями и знатью, основным признаком которого является передача некогда выборной должности князя по наследству (период Киевской Руси) и заканчивается со становлением Московского государства и российского самодержавия.

3. Царский период (середина XVI ст. – 1917 г.) характеризуется бурным развитием государственного аппарата, что в свою очередь повлекло развитие административной науки (на то время – камералистики), унификация Российского национального законодательства с европейским, кодификацией законодательства и многим другим. Именно в этот период в XVI – первой половине XVII веков формируются основы административного законодательства, образовавшие основные направления административной деятельности Русского централизованного государства. Правовые акты определяли структуру, компетенцию и внутренний порядок деятельности органов управления, их делопроизводств. В этот период формируются и нормы права, регламентирующие отношения между государством и подданными в управленческо-административной сфере и политической жизни общества, закладываются основы последующего развития административного права России [7, с. 126]. В поздний период становление и развитие полицейстики основывалось на немецком

научном опыте в этой области. Так, известные русские полицейсты второй половины XIX в. М.Х. Бунге, М.М. Шпилевский, И.Е. Андреевский, В.В. Ивановский, И.Т. Тарасов и прочие были приверженцами концепции Р. фон Моля, изложенной в его фундаментальном труде «Наука о полиции» [8, с. 154].

4. Советский период (1917 – конец 80-х годов XX века) характеризуется неоднозначностью отношения к науке административного права, политизации управленческой науки, что, в свою очередь приводило к полному упадку разработок проблем науки административного права в 30-е годы XX века до активного противостояния советской административной науки «историко-эволюционному методу буржуазной юриспруденции» [9, с. 13] в 50-70 годах.

В этот период, на протяжении полувека сформировались устойчивые взгляды о структуре особенной части. Она традиционно делится на четыре крупных раздела, охватывающих сферы государственной жизни и подразделяемых на отрасли государственного управления. Последние строились в соответствии с видами центральных и местных органов государственного управления, которые действовали в каждой отрасли. Схема анализа была такова: задачи управления, компетенция органов, система органов, организация управления, участие трудящихся (общественности).

Управление народным хозяйством включало в себя управление промышленностью, сельским хозяйством, капитальным строительством, транспортом и связью, внутренней торговлей, жилищно-коммунальным хозяйством. Управление в области социально-культурного строительства охватывало управление в области образования, организации науки, культуры, здравоохранения, социального обеспечения. К управлению в сфере административно-политической деятельности относилось управление в области обороны, обеспечения государственной безопасности, охраны общественного порядка, юстиции, внешних сношений [6].

5. Современный период развития административного права в России характеризуется постепенным переходом от советского командно-административного права к оформлению

самостоятельной отрасли управления, происходит смена формы государства, вводится принцип разделения властей, верховенство закона, судебный и конституционный контроль.

Современное административное право как правовая отрасль и соответствующая область российского законодательства переживает период интенсивного развития, в процессе которого уточняется предмет правового регулирования, реформируются практически все его институты и сама система. Наука административного права пытается обобщить происходящие изменения, сформулировать новые положения, обосновать и предложить направления дальнейшего реформирования. Заметный интерес ученых вызывают сегодня главные проблемы административного права, среди которых можно выделить следующие:

1) предмет административного права и построение его системы;

2) «семейство» административных (управленческих) наук;

3) организация и функционирование исполнительной ветви государственной власти: структурные проблемы организации системы исполнительной власти; новые цели, задачи, при этом осознавая особую сложность реформирования современного российского административного права и изменения его структуры, автор считает, что потребуются долгие годы исследовательской, административно-политической и законодательской работы, прежде чем административному праву будет придан новый вид и оно будет иметь новую структуру, адекватную уровню развития современного административного и других отраслей публичного права и функции публичного управления; преобразование в системе исполнительной власти, в ее структуре и методах деятельности; установление (или разграничение) компетенции ее органов;

4) защита прав и свобод гражданина и человека; усиление судебного контроля за исполнительной властью (административная юстиция);

5) законодательное регулирование государственной и муниципальной службы;

6) формы и методы деятельности органов исполнительной власти (правовые акты управления и административные договоры);

7) юрисдикционная деятельность государственных и муниципальных органов;

8) развитие законодательства об административном процессе [10, с. 5-33].

Создание основ административного права является исключительной заслугой административно-правовой науки, которая на определенном историческом отрезке выделилась из науки об управлении в самостоятельную дисциплину. Наука административного права – это теоретические положения и методологические основы, обеспечивающие процесс изучения, исследования, анализа и разработки предложений, рекомендаций и концепций по вопросам правового регулирования отношений в области организации и функционирования публичного управления.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ:

1. Стеценко С. Г. Адміністративне право України : навчальний посібник / С. Г. Стеценко. – К. : Атіка, 2007. – 624 с.
2. Васильев Л. С. Административное право Украины (общая часть) : учеб. пособ. / Л. С. Васильев. – Х. : «Одиссей», 2002.– 288 с.
3. Адміністративне право – як важлива частина сучасного публічного права – Режим доступу : <https://sites.google.com/site/igroupteam/site/administrativne-pravo-ukraieni/administrativne-pravo-ak-vazлива-castina-sucasного-publicного-prava> – Заголовок з екрану.
4. Елистратов А. И. Административное право : лекции / А. И. Елистратов. – М. : Тип. Т-ва И.Д. Сытина, 1911. – 235 с.
5. Вельский К. С. Феноменология административного права / К. С. Вельский. – Смоленск : СГУ, 1995. – 144 с. – С. 3-10.
6. Тихомиров Ю. А. Административное право и процесс : полный курс / Ю. А. Тихомиров. – М. : Издание г-на Тихомирова М.Ю., 2005. – 1150 с.
7. Бунякин Н. Е. Концепция становления и развития административного права в России : монография / Н. Е. Бунякин. – Тамбов : Изд-во ТГТУ, 2002. – 148 с.
8. Административное право Украины : учебник / под общей ред. С. В. Кивалова. – Х. : «Одиссей», 2004.– 880 с.
9. Институт Государства и Права Академии Наук СССР за 50 лет / Л. И. Ратнер, В. С. Тадевосян. – М. : 1976. – 116 с.

10. О некоторых актуальных проблемах административного права (по материалам Лазаревских чтений) // Государство и право. – М. : Наука, 1997. – № 6. – С. 5–33.

**ЛЮДИНА ЯК ПРЕДМЕТ ЗЛОЧИНУ, ПОВ'ЯЗАНОГО
З ТОРГІВЛЕЮ ЛЮДЬМИ
CZŁOWIEK JAKO PRZEDMIOT PRZESTĘPSTWA
HANDLU LUDŹMI**

Лабуз Павло (Łabuz Paweł) –
професор кафедри кримінального права
Вищої школи права та управління в Жешуві-Перемишлі,
доктор права

Sprawców handlu ludźmi szczególnie interesują kobiety, dzieci i młodzież, a poza tym osoby bezradne, wyizolowane ze środowiska społecznego, pozbawione wsparcia, łatwowierne, ambitne, ubogie, wierzące w «łatwy zarobek». Do werbowania dzieci najlepsze są kraje, gdzie panują konflikty zbrojne, kryzysy społeczne, ponieważ jest tam wiele dzieci pozbawionych opieki rodzicielskiej, tj. dzieci niczyich. Sprawcy chcąc przejąć kontrolę nad ofiarą przed wszystkim dezinformują ją (mówią, że jedzie do pracy, rodziny, przyjaciółki). Ofiary handlu ludźmi są w przeważającej większości zależne od swoich wykorzystujących ich oprawców.

Skutki takiego doświadczenia dla ofiar są ogromnie szkodliwe. Najczęściej występujące to tzw. syndrom stresu pourazowego, poczucie wyuczony bezradności, nasilone objawy lękowe, syndrom sztokholmski¹, zaburzenia dysocjacyjne², zaburzenia typu borderline*,

---

¹ **Syndrom sztokholmski** – stan psychiczny, który pojawia się u ofiar porwania lub u zakładników, wyrażający się odczuwaniem sympatii i solidarności z osobami je przetrzymującymi. Może osiągnąć taki stopień, że osoby więzione pomagają swoim prześladowcom w osiągnięciu ich celów lub w ucieczce przed policją. Syndrom ten jest skutkiem psychologicznych reakcji na silny stres oraz rezultatem podejmowanych przez porwanych prób zwrócenia się do prześladowców i wywołania u nich współczucia.

² **Zaburzenia dysocjacyjne, dysocjacja** – jeden z ostrzejszych mechanizmów obronnych, znany w psychologii. Pojęcie dotyczy zaburzeń określanых niegdyś jako histeryczne. Jest to generowanie przez nieświadomość rozmaitych (pozornych lub rzeczywistych) dolegliwości fizycznych w celu uzasadnienia niepodejmowania działań przez jednostkę lub odwrócenia jej uwagi od niechcianych myśli i uczuć. Polega na pojawieniu się objawów uszkodzenia fizycznego lub utraty kontroli, czasowej

a także psychozy. Dodatkową trudnością dla dorosłych ofiar handlu ludźmi jest świadomość, że sami nawiązali kontakt ze sprawcą, co za tym idzie muszą uporać się z własnym poczuciem winy, że okazali się tak łatwowierni i naiwni. Inną konsekwencją może być lęk przed wtórną wiktyimizacją [1, s. 26–28].

Ofiara musi uporać się najpierw z poczuciem winy, że okazały się nie dość przewidujące, tak naiwne i łatwowierne, że nie zarobiły pieniędzy, które były ich celem wyjazdu, że nie mają, za co spłacić dług, który zaciągnęły na wyjazd i że nie mają, dokąd wrócić. Bardzo trudno jest wrócić tym osobą do równowagi psychicznej. O wiele cięższe skutki przynosi dla ofiary utrata zdrowia, narządów, chorób wenerycznych lub przewlekłych, niechciana ciąża często towarzyszy temu brak opieki lekarskiej. Lęk przed zemstą sprawców, że ujawnią nagrania lub zdjęcia pornograficzne lęki te mogą wlec się za ofiarą bardzo długo czasami całymi latami.

Interwencja kryzysowa to pomoc udzielana ofiarom przestępstwa w skrajnie trudnej sytuacji, często znajdującym się w niebezpieczeństwie. Celem pomocy na tym etapie jest doprowadzenie ofiary do stanu stabilizacji. Osoby potrzebują właściwie wszystkiego: *ubrania, spania, jedzenia, pomocy prawnej i pomocy medycznej*. Cierpią na różne dolegliwości psychosomatyczne. Często mają problemy ginekologiczne. Czasem są pobite. Czasem mają skłonności samobójcze. Ofiary potrzebują czasem pomocy w uwolnieniu, np. w kontaktach z policją. Ten etap może trwać ok. 2 tygodni. Ofiary to często osoby uzależnione od narkotyków lub alkoholu. Ich sytuacja jest specyficzna: muszą one mieć problem pod kontrolą, żeby móc myśleć o integracji w społeczeństwie i wejściu na rynek pracy [2, s. 11]. Wszak *ex definitione* handel «żywym towarem» kojarzony jest przede wszystkim z faktem, iż osoby pokrzywdzone stanowią wyrafinowanych przestępczych działań, innym słowy pełnią bierną rolę, ulegając zorganizowanej przemocy. Osoby te są zatem w pełni tego słowa ofiarami, a także pokrzywdzonymi w myśl art. 49 § 1 k.p.k.

---

drastycznej modyfikacji cech osobowości albo poczucia tożsamości, w celu uniknięcia przykrych uczuć i myśli.

* **Osobowość chwiejna emocjonalnie typu borderline** – typ osobowości charakteryzujący się wahaniami nastroju, napadami intensywnego gniewu, niestabilnym obrazem siebie, niestabilnymi i naznaczonymi silnymi emocjami związkami interpersonalnymi, silnym lękiem przed odrzuceniem i gorączkowymi wysiłkami mającymi na celu uniknięcie odrzucenia, działaniami autoagresywnymi oraz chronicznym uczuciem pustki (braku sensu w życiu).

[3, s.56]. Niewątpliwie tak jest w przypadku większości ofiar* [4, s. 54]. Bardzo często po nieskutecznie udzielonej lub jej braku pomocy ofiara handlu ludźmi może doprowadzić do wtórnej wiktymizacji. Piętrzące się przed nimi problemy jeszcze bardziej je obezwładniają i ranią. Wtórna wiktymizacja może doprowadzić do wielu regresywnych zmian w psychice ofiary: całkowite podporządkowanie się sprawcy, rezygnacja z własnych przekonań, łatwe uleganie manipulacjom, przeżywanie silnego poczucia winy i wstydu. Ofiara już nie szuka możliwości rozwiązania swoich problemów, jest bierna i przygnębiona. Powracają do niej wszystkie negatywne emocje związane z wiktymizacją pierwotną [5, s. 11–23].

Czynnikiem sprzyjającym handlowi ludźmi jest także ograniczona możliwość wyboru pracy – kobiety szukające zatrudnienia za granicą, ale nie mające wykształcenia i nie znające wystarczająco języka (zresztą nie tylko one) mogą otrzymać pracę jedynie przy zajęciach zwyczajowo przypisywanych kobietom i nisko płatnych, takich jak sprzątanie, prowadzenie domu, opieka nad dziećmi czy osobami niepełnosprawnymi i starszymi oraz – przede wszystkim – prostytutką, która wprawdzie nie jest tak nisko płatna, ale często ryzykowna z uwagi na zaangażowanie grup przestępczych. W bogatych krajach jest spory popyt na tanią siłę roboczą, ale duża podaż tej siły sprawia, że stawki za pracę – zwłaszcza na czarno – maleją. Pewna część kobiet decyduje się na małżeństwo z cudzoziemcem mając nadzieję, że zapewni im to prawo pobytu za granicą i bezpieczną przyszłość. Te nadzieje nie zawsze się spełniają, bo cudzoziemka, całkowicie uzależniona od męża może stać się ofiarą molestowania seksualnego, przemocy domowej lub być wykorzystana do pracy w warunkach zbliżonych do niewolnictwa, tym bardziej, że społeczna pozycja cudzoziemskej żony pochodzącej z biedniejszego kraju jest na Zachodzie nadal niska. Najliczniejsze przypadki wyzysku kobiet – także Polek za granicą spotyka się wśród pomocy domowych i kobiet pracujących w prostytucji. Osoby te boją się zwrócić do policji z obawy przed sankcjami, jakie mogą je spotkać za pracę «na czarno». Boją się też – z obawy, że utracą pracę – żądać respektowania ich praw, tym bardziej, że często ich nie znają. Szczególnie narażona na kryminalizację jest prostytutka. W wielu krajach jest ona zabroniona w

---

* Trudności związane z oceną zjawiska, w szczególności w odniesieniu do wiedzy czy świadomości pokrzywdzonych łączą się z zagadnieniem «ciemnej liczby», która w obszarze handlu kobietami ma – jak się wydaje – duże rozmiary. Nie należy jednak zapominać, iż «znaczna większość» ustalonych pokrzywdzonych była świadoma celu wyjazdu za granicę i rodzaju wykonywanej tam pracy.

innych całkowicie zalegalizowana, ale nawet jeśli nie jest ona prawnie zabroniona, to w przypadku cudzoziemek jej wykonywanie traktowane jest jak przestępstwo nielegalnego zarobkowania. Handlowi ludźmi sprzyja też niejednoznaczny stosunek Polaków do prostytucji. Z jednej strony potępia się kobiety pracujące jako prostytutki. «Rozwiązłość» nie jest mile widziana. Z drugiej zaś prostytutki uchodzą za osoby, które mają łatwe życie i zarabiają mnóstwo pieniędzy. Otacza je pewien niechętny podziw. Ponadto istnieje przyzwolenie społeczne na korzystanie z ich usług. prostytutki są też traktowane jak osoby w pewien sposób wyjęte spod prawa. Jeśli zostaną skrzywdzone – pobite, okradzione, zgwałcone czy zmuszone do prostytucji – to takie zdarzenia są przez otoczenie, a także przez organy ścigania, traktowane jak skutki «ryzyka zawodowego», z którymi powinny się liczyć [6, s. 8–9].

Wśród wielu przyczyn przestępczości przemytu osób, a co wiąże się z handel ludźmi wymienia się wielkie zyski sprawców, zdobywane przy niewielkim ryzyku. Warunkiem uciekania się do przemytu osób są zakazy państwowe imigracji, gdyby je zniesiono uniknięto by nie tylko wzrostu tej przestępczości, ale i wiktylizacji ofiar. Zwalczanie przestępczości przemytu ludzi wymaga współpracy policji krajów pochodzenia, tranzytu i docelowych z uwagi na wielonarodowy skład band przemytniczych [7, s. 124–125].

BIBLIOGRAFIA:

1. Bryk J., Kobylas M., Malinowska I. Handle ludźmi wykorzystanie narzędzi analitycznych w procesie wykrywania sprawców, Szczytno 2014, s. 26-28.

2. Wenzel M. Charakterystyka społeczna ofiar handlu ludźmi, Warszawa 2005, s. 11.

3. Chlebowicz P. Uwagi o niektórych wiktymologicznych i normatywnych aspektach przestępstwa handlu ludźmi, [w:] B. Hołyst, J. Bryk, I. Malinowska (red.) *Metody działania sprawców handlu ludźmi*, Szczytno 2008, s. 56.

4. *Zbiór aktów prawnych oraz innych materiałów dotyczących zjawiska handlu ludźmi* [w:] handel ludźmi – Współczesne *Niewolnictwo*, W. Pływaczewski (red.), Olsztyn 2006, s. 54.

5. Łabuz P. *Czynniki kryminogenne przestępstwa handlu ludźmi*, Kwartalnik Policyjny nr 1(15), Legionowo 2011, s. 11–23.

6. Prawa człowieka a handel kobietami i młodymi ludźmi w Europie. Przybornik edukacyjny. – Raport krajowy Polska,

Uniwersytet w Padwie, Warszawa 2007, s. 8-9.

7. Hołyst B. Recenzja książki Hansa Joachima Schneidera, Międzynarodowy Podręcznik Kryminologii, tom (Internationales Handbuch der Kriminologie, Band 2), Berlin 2009, Prokuratura i Prawo 3, 2010, s. 124–125.

ЗАКОН СРСР «ПРО СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИЙ ПОДАТОК» (1953 р.) ТА ЙОГО РЕАЛІЗАЦІЯ В УРСР

Лубко Інна Миколаївна –
доцент кафедри державно-правових дисциплін
Черкаського національного університету
Імені Богдана Хмельницького,
кандидат історичних наук

Зміни в податковій політиці радянської держави, обумовлені закінченням епохи Сталіна та переорієнтацією соціальної політики, спрямовувалися передусім на виведення сільського господарства з хронічної кризової ситуації, породженої практикою системного і тотального викачування ресурсів на користь всезростаючих потреб міста.

У липні 1953 року починає змінюватися механізм обчислення сільськогосподарського податку. Відповідно до Закону СРСР від 8 серпня 1953 року «Про сільськогосподарський податок» передбачалося суттєве зменшення розміру податку з селянських господарств. Податок почав обчислюватися з кожного господарства залежно від площі земельної ділянки, що перебувала в користуванні. Податкові ставки диференціювалися за кількома критеріями:

- 1) за територіальним (союзні республіки; області; райони; окремі населені пункти);
- 2) за суб'єктом оподаткування (колгоспники; платники, які не є членами колгоспу) [1].

Оподаткуванню підлягали господарства колгоспників та інших громадян і податок обчислювався за ставками з 0,01 га земельної ділянки в розрахунку на рік. Розмір податку для УРСР диференціювався за зональною ознакою та встановлювався в таких обсягах: східні області – 5–12 крб. (середня 8,5 крб.), західні області – 2–6 крб. (середня 4 крб.) з урахуванням розмірів доходу господарств, урожайності окремих сільськогосподарських культур та економічних особливостей місцевості. Союзний уряд

міг за потреби змінити зазначені розміри податку.

На розмір податку також впливав обсяг вироблення обов'язкового мінімуму трудоднів усіма працездатними членами колгоспного двору. Згідно Ст. 6 Закону, сума обчисленого податку підвищувалася на 50% для тим господарств колгоспників, окремі члени яких без поважних причин не виробили за попередній рік встановленого мінімуму трудоднів. Якщо ж у складі колгоспного двору окремі працездатні особи не були членами колгоспів і не працювали за наймом, то для такого господарства обчислена сума податку підвищувалася на 75% [2, с. 18–19].

Закон «Про сільськогосподарський податок», поряд із соціально орієнтованими положеннями і нормами, під дію яких потрапляли певні категорії населення (особи, нагороджені високими державними відзнаками, інваліди, пенсіонери, постраждалі від стихійних лих, вчителі, лікарі тощо) містив й такі, що вимагали від платників виконання встановлених обов'язків. Законом передбачалася юридична відповідальність платників податку за його несвоєчасну сплату або несплату. Стаття 13 Закону передбачала, що у разі несплати у встановлений строк податку нараховувалася пеня в розмірі 0,2 % від суми недоїмок за кожний день прострочення. У разі ухилення від сплати податку до винних осіб застосовуються заходи, передбачені Положенням про стягнення не внесених у строк податків і неподаткових платежів (1932 р.) [1].

Для приведення у відповідність з загальносоюзним законодавством Рада Міністрів УРСР 1 вересня 1953 р. приймає постанову за № 1796 «Про проведення сільськогосподарського податку по Українській РСР», в якій, зокрема, зазначалося, що зниження сільськогосподарського податку, введення оподаткування в твердих ставках з 0,01 га землі сприятиме збільшенню кількості худоби, що знаходилася в особистій власності колгоспників і приведе до ефективнішого використання присадибних ділянок під посіви цінніших культур, а підвищення розміру податку для господарств колгоспників, окремі члени сімей яких без поважних причин не виробили мінімуму трудоднів, сприятиме поліпшенню організації праці в колгоспах і зміцненню трудової дисципліни [3]. Виконавчі комітети обласних Рад зобов'язувалися встановити ставки податку для окремих районів, а в разі необхідності – і для окремих сіл, з урахуванням

використання земельних ділянок під посіви окремих культур, урожайності, наявності ринків збуту і розмірів доходу.

Таблиця [3]

**Середні ставки сільськогосподарського податку
для колективних господарств та господарств колгоспників
окремих областей УРСР**

ОБЛАСТІ	СТАВКА ПОДАТКУ (в крб.) з 0,01 га
Дніпропетровська, Харківська, Полтавська, Вінницька	9,3
Сталінська, Херсонська, Київська, Запорізька, Одеська, Кам'янець-Подільська, Кіровоградська	8,5
Чернігівська, Житомирська, Сумська, Ворошиловградська, Миколаївська	7,5
Львівська, Тернопільська	5,0
Ровенська, Волинська, Ізмаїльська, Чернівецька	4,0
Станіславська, Дрогобицька, Закарпатська	3,0

Отже, як демонструє таблиця, середні ставки сільськогосподарського податку для колгоспів та господарств колгоспників в розрізі окремих областей УРСР суттєво відрізнялися. Найвищі податкові ставки (7,5–9,3 крб.) встановлювалися для тих областей, які знаходилися у вигідніших географічних, економічних та інфраструктурних умовах, найнижчі (3,0–5,0 крб.) – діяли на території західноукраїнських областей.

За ініціативою українського уряду з метою популяризації змісту Закону та проведення відповідної роз'яснювальної роботи серед колгоспників відряджались досвідчені і належно підготовлені відповідальні працівники обласного і районного партійного активу, залучались пропагандисти, агітатори й сільська інтелігенція, представники фінансових органів.

Програма урядових дій передбачала й інші заходи організаційно-управлінського характеру. Зокрема, на зборах колгоспників, де роз'яснювався змісту Закону, одночасно проводилася процедура вручення платіжних повідомлень про сплату податку. Встановлювався повсякденний контроль за перебігом податкових надходжень в розрізі окремого району, села або колгоспу. На засіданнях виконкомів систематично заслуховувалися доповіді завідуючих фінансовими відділами і оперативно вживалися заходи щодо усунення відставання під час оплати податку. Надавалася транспортна допомога в організації

вивозу сільськогосподарської продукції тощо.

Профільні структури (Міністерство сільського господарства і заготівель, Статистичне управління УРСР та виконкоми обласних Рад) мали вживати невідкладних заходів щодо впорядкування записів про землекористування в господарських книгах сільських рад і шнурових книгах колгоспів. На Міністерство фінансів УРСР покладался обов'язок по забезпеченню необхідного контролю за роботою фінорганів, правильному нарахуванню платежів, своєчасному врученню платіжних повідомлень платникам, організації надходження податку. Через кожні 5 днів уряд мав інформуватися про перебіг нарахування і про суми надходжень від сплати податку.

Окрема увага в постанові відводилася одноосібним селянським господарствам. Сільськогосподарський податок з них обчислювався за встановленими ставками, але зі збільшенням суми податку на 100%. При цьому, на нараховану суму податку надавалася знижка в розмірі 15% господарствам тих колгоспників і не членів колгоспу західних областей УРСР, в складі яких при наявності одного працездатного члена сім'ї було двоє і більше дітей, або при наявності двох працездатних членів сім'ї – троє і більше дітей до 12 років.

Отже, новий сільськогосподарський податок фактично перетворювався на поземельний податок із сільського населення. При цьому ставка оподаткування була відносно невисокою і надалі не змінювалася. В підсумку податок втратив колишній фіскальний характер і перестав бути надмірно обтяжливим для селян.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Закон СССР от 08.08.1953 «О сельскохозяйственном налоге» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.law7.ru/base19/>.

2. Изюмова Л. В. Повинности колхозного крестьянства на Европейском Севере России в конце 1930-х–1950-е гг. : автореф. дис. на соискание уч. степени канд. истор. наук по спец. : 07.00.02. – Вологда, 2001. – С. 18-19.

3. Постанова Ради Міністрів УРСР від 1 вересня 1953 р. №1796 «Про проведення сільськогосподарського податку по Українській РСР» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://search.ligazakon.ua/>.

ПОТЕРПІЛИЙ ВІД ЗЛОЧИНУ В СИСТЕМІ ОЗНАК СКЛАДУ ЗЛОЧИНУ

Лук'янець Ярослав Олегович –
студент групи ПЗ-12-1 Кременчуцького національного
університету імені Михайла Остроградського

Науковий керівник:
Локтіонова Вікторія Володимирівна –
доцент кафедри галузевих юридичних наук КрНУ,
кандидат юридичних наук

Дивлячись на сучасний стан України на світовому рівні, розуміючи, яке становище терпить український народ, мимоволі можна зробити висновок про відчуття страху й незахищеність людей владою.

На даному етапі відстоювання інтересів України на політичній арені, відвертого втручання та блокування її розвитку з боку Російської Федерації значно підвищується рівень злочинності. Психологічні дії, використані в засобах масової інформації, залякування мирного населення, дії, направлені на зниження боєздатності української армії – усе це створює великий бар'єр між реальністю та нав'язуванням.

Великий спектр психологічних та фізичних дій проти життя та здоров'я людини і громадянина створює вразливі місця в згуртованості народу. Це не обходить осторонь і злочинців, для яких це є «ласий шматочок» для вчинення злочинних діянь. Тому, поняття «потерпілий від злочину» на сучасному етапі є дискусійним питанням.

Питання про потерпілого від злочину розвивалося ще з XVIII століття. Найпершим звернув увагу на це поняття Ч. Беккарія у своїй праці «Про злочини та покарання». Саме він зрозумів значення потерпілого від злочину у класифікації злочинів та заклав цю ознаку до складу злочину.

Відповідно до чинного Кримінального кодексу України (далі – КК), це поняття використовується в низці статей, де потерпілим виступає: громадянин України (ст. 8 КК); малолітня особа (п. 6 ч. 1 ст. 67 КК); професійна спілка, політична партія, громадська організація (ст. 170 КК); національна, расова або релігійна група (ст. 442 КК); Україна або союзні з нею держави (ст. 431 КК) та ін.

Згідно тлумачного словника, термін «потерпілий» – який зазнав чогось важкого, неприємного, дістав фізичну або моральну травму.

Питання потерпілий від злочину є міжгалузевим, бо воно досліджується кількома науками (кримінологія, криміналістика, матеріальне та процесуальне кримінальне право) і зазначене під назвою «віктимологія» [1, с. 87–92].

Закон України «Про кримінальну відповідальність» не передбачає поняття потерпілий від злочину. Воно відобразилось в Кримінальному процесуальному кодексі України 2012 р. (далі – КПК). Згідно ст. 55 КПК «Потерпілим у кримінальному провадженні може бути фізична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано моральної, фізичної або майнової шкоди, а також юридична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано майнової шкоди».

Поняття потерпілий від злочину відноситься до об'єкта злочину. Але потерпілий від злочину не є обов'язковою ознакою об'єкта злочину. Поряд з потерпілим від злочину постає предмет злочину, який не є тотожним і має свої ознаки. Ці два поняття є факультативними в об'єкті злочину. Їм не завжди заподіюється шкода. Деякі зі статей чітко виокремлюють складову об'єкта злочину, чи це предмет, чи потерпілий. Так, наприклад, кримінальна відповідальність за ст. 349 КК настає тільки за умови, що заручником – потерпілим від злочину був лише представник влади, працівник правоохоронного органу або їх близький родич.

Згідно з п. 3 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про практику застосування судами законодавства, яким передбачені права потерпілих від злочинів» законодавець визначає, що не можуть бути визнані потерпілими особи, які постраждали від злочину, вчиненого ними ж; водночас, оскільки закон не пов'язує позбавлення особи статусу потерпілого з неправомірністю її поведінки, суди мають визнавати особу потерпілим й у випадках, коли вчинення щодо неї злочину спровоковано її діями. При цьому неправомірність поведінки потерпілого може бути врахована при кваліфікації дій підсудного або призначенні йому покарання.

Ми погоджуємося з думкою М. В. Сенаторова, який зазначає, що це визначення досить віддалене від потреб кримінального права і не підходить для визначення потерпілого від злочину.

КПК визначає, що потерпілим від злочину є лише фізична особа, але зазначені вище статті КК виокремлюють не тільки фізичну особу, але й інших суб'єктів (наприклад, юридична особа).

Поряд із фізичною особою, потерпілим від злочину постає держава. Як зазначив Л. Гумплович, «скільки існувало державознавців та філософів, стільки існувало й визначень держави».

На перше місце серед об'єктів злочинних посягань згідно КК визначено державу, тобто Розділ 1 «Злочини проти основ національної безпеки України». Але, це не зовсім правильне рішення. Згідно ст. 3 Конституції України: «Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю». Тому, ми можемо зробити висновок про різносторонність законодавця або неудоконалене законодавство.

Розглянувши вище наведене, можна дійти до висновку, що потерпілий від злочину є соціальним суб'єктом, тому що він, на відміну від законодавчого встановлення, об'єднує у собі не тільки фізичну особу, але й юридичну особу, державу Україну та інші держави. Найвний у значній частині злочинів, зазначених в КК.

Таким чином, законодавство повинно більш чітко класифікувати поняття потерпілий від злочину для подальшої класифікації злочинів та використання й вивчення в науці кримінального права та суміжних галузей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Митрофанов І. І. Потерпілий як суб'єкт правовідносин / Н. М. Ляпунова, І. І. Митрофанов // Юридична Україна. – 2009. – № 2. – С. 87–92.

СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ ДІТЕЙ-СИРИТ ТА ДІТЕЙ, ПОЗБАВЛЕНИХ БАТЬКІВСЬКОГО ШКЛУВАННЯ

Максименко Наталія Володимирівна –
доцент кафедри менеджменту, економіки та права
Кіровоградської льотної академії НАУ,
кандидат юридичних наук, доцент

Однією з найвищою соціальною цінністю держави є соціальний захист дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського

піклування.

Відповідно до Конституції України держава зобов'язана утримувати та виховувати таких дітей, а також заохочувати та підтримувати благодійницьку діяльність відносно них.

Так, у Законі України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» (ст. 1) надається визначення таких категорій, як:

– «дитина-сирота» – дитина, в якій померли чи загинули батьки;

– «діти, позбавлені батьківського піклування» – діти, які залишилися без піклування батьків у зв'язку з позбавленням їх батьківських прав, відібранням у батьків без позбавлення батьківських прав, визнанням батьків безвісно відсутніми або недієздатними, оголошенням їх померлими, відбуванням покарання в місцях позбавлення волі та перебуванням їх під вартою на час слідства, розшуком їх органами внутрішніх справ, пов'язаним з ухиленням від сплати аліментів та відсутністю відомостей про їх місцезнаходження, тривалою хворобою батьків, яка перешкоджає їм виконувати свої батьківські обов'язки, а також діти, розлучені із сім'єю, підкинуті діти, батьки яких невідомі, діти, від яких відмовилися батьки, та безпритульні діти [3].

За останні п'ять років в Україні визначилася стійка тенденція до щорічного збільшення кількості дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування.

Вирішення проблем дітей, які потребують соціального захисту, законом покладено на органи опіки та піклування. Безпосереднє виконання функцій щодо виявлення таких дітей, їх влаштування покладаються на служби у справах дітей, охорони здоров'я, соціального захисту населення, у справах сім'ї та молоді, відділи (управління) освіти. Перебуваючи у постійному контакті, вони зобов'язані вживати всіх можливих заходів щодо захисту прав та інтересів дітей, які залишилися без батьківського піклування, були покинуті, виховуються у сім'ях опікунів, інтернатних закладах (у тому числі приватних), надавати допомогу органам опіки й піклування у своєчасному побутовому влаштуванні таких дітей.

Найпоширенішим шляхом влаштування дитини залишається інтернат на система утримання та виховання, а також опіка та піклування. За даними Державного комітету статистики України загальна чисельність дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, які перебувають у школах і школах-інтернатах усіх типів, на кінець 2013 року становить 90772 осіб [1].

Статтею 8 Закону України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» встановлено, що держава здійснює повне забезпечення дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, а також осіб із їх числа [3].

Допомога та утримання таких дітей не можуть бути нижчими за встановлені мінімальні стандарти, що забезпечують кожній дитині рівень життя, необхідний для фізичного, розумового, духовного, морального та соціального розвитку на рівні, не нижчому за встановлений прожитковий мінімум для таких осіб.

Право на повне державне забезпечення в навчальних закладах мають діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування, віком до вісімнадцяти років та особи з числа дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, при продовженні навчання до 23 років або до закінчення відповідних навчальних закладів.

Сучасне сирітство, включаючи такі нові його прояви, як дитяча безпритульність, є наслідком недостатньої уваги суспільства, насамперед органів опіки та піклування до соціальних проблем сімей з дітьми. Невчасне виявлення проблемних сімей, зволікання з вилученням дітей з таких сімей, недостатній контроль суспільства за вихованням дітей у неблагополучних сім'ях – все це призводить до розвитку важко керованої ситуації, за якої діти часто залишаються напризволяще.

Найбільш ефективним, що може сприяти вирішенню проблем соціального становлення різнобічного виховання дітей, позбавлених батьківського піклування, є передача їх на виховання у сім'ю, у природне соціально-педагогічне середовище, що спроможне впливати на виховання дитини. Саме в сім'ї формуються світогляд, морально-естетичні ідеали і смаки, норми поведінки, трудові навички, ціннісні орієнтири дитини, тобто усі ті якості, які згодом становитимуть її сутність як особистості.

Саме шляхом створення альтернативних форм сімейного

виховання дітей-сиріт та дітей, які позбавлені батьківського піклування, можна реалізувати вимоги міжнародних документів щодо забезпечення права дитини, перш за все дитини-сироти і дитини, позбавленої батьківського піклування – зростати в сімейному оточенні, в атмосфері щастя, любові та взаєморозуміння. Такою альтернативною формою соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування є прийомна сім'я.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Державна служба статистики : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ukrstat.gov.ua/>

2. Конституція України : офіц. Текст : [прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. із змінами внесеними Законом України від 21.02.2014 : станом на 15.05.2014 р.] // Офіційний вісник України : Офіц. вид. – 2010. – № 72/1 / Спеціальний випуск, стор. 15, стаття 2598.3. Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування : Закон України за станом на 02.03.2014 // Офіційний вісник України : Офіц. вид. – 2005. – № 4, стор. 22, стаття 189, код акту 31470/2005

4. Соціальний захист дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування : роз'яснення Міністерства юстиції України від 13.07.2011 // Баланс-Бюджет від 08.2011. – 2011. – № 31.

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ВБИВСТВО МАТЕР'Ю СВОЄЇ НОВОНАРОДЖЕНОЇ ДИТИНИ

Малишко Катерина Олександрівна –
студентка 3-го курсу
Кіровоградського інституту розвитку людини

Охорона дитинства в Україні визнається найбільш пріоритетною цінністю держави, яка спрямована на забезпечення реалізації прав дитини на життя, охорону здоров'я, соціальний захист та всебічний розвиток. Держава гарантує не лише право на

народження, а й максимально-можливий захист її життя в цей період, оскільки новонароджені діти є найбільш уразливою в соціальному та правовому сенсі категорією громадян. До комплексних заходів, що вирішують це важливе завдання, входить і встановлення кримінальної відповідальності за умисне вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини передбаченого ст. 117 Кримінального кодексу (далі – КК) України [1].

Проблеми кримінально-правової характеристики привілейованих видів вбивства, в тому числі й вбивства матір'ю своєї новонародженої дитини, висвітлюються представниками сучасної кримінально-правової думки, а саме: М. І. Бажановим, А. В. Байловим, Ю. В. Бауліним, В. І. Борисовим, С. В. Бородіним, В. К. Грищуком, О. А. Драгоненко, О. М. Ігнатовим, Т. В. Кондрашовою, М. Й. Коржанським, В. М. Куцом, А. П. Лазаревим, М. І. Мельником, В. О. Навроцьким, Л. А. Остапенко, О. М. Поповим, О. Л. Старко, В. В. Сташисом, В. Я. Тацієм, В. М. Трубниковим та іншими.

Для дослідження складу злочину, передбаченого ст. 117 КК України, слід розкрити поняття «новонароджений». В законі поняття «новонароджений» не розкривається, а також відсутні будь-які посилання на те, чим же слід керуватися при його визначенні.

Дефініція «новонароджений», з точки зору медицини є дитина з моменту народження до чотиритижневого віку [2, с. 9]. Крім того, прийнято також виділяти три категорії новонародженості [3, с. 17–19]:

- у педіатрії – це період до 28 діб;
- в акушерстві – до 7-ми діб [4];
- у судовій медицині – 24 години.

Ми погоджуємося з думкою А. Т. Павленко, що встановлення таких строків не є правильним [5]. Тому можна вважати, що підставою виділення окремого складу злочину, а саме: вбивства матір'ю своєї новонародженої дитини, є не ознака потерпілого, а ознака суб'єктивної сторони (емоційний стан жінки, як наслідок пологів.

Вчиняючи вбивство матір'ю, яка перебувала під час вчинення діяння в особливому психоемоційному стані, викликаному пологами, своєї новонародженої дитини, можна вважати, що такі дії слід відносити до вбивства з пом'якшуючими обставинами.

Оскільки, спираючись на сучасні знання в галузі медицини, які свідчать про те, що процес народження дитини є досить потужним стресовим фактором, який настільки сильно впливає на психіку породіллі, що вона нерідко втрачає здатність до адекватної поведінки і стає подібною у такій ситуації людині, яка діє у стані фізіологічного афекту.

На сьогоднішній день вбивство матері, яка вбила свою новонароджену дитину під час пологів або одразу ж після пологів, слід кваліфікувати як вбивство з привілейованим складом.

Склад злочину – вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини має спільні ознаки зі злочином, передбаченим п. 2 ч. 2 ст. 115 КК – умисне вбивство малолітньої дитини, адже малолітньою вважається дитина до досягнення нею 14-річного віку. Тому, питання щодо застосування цих кримінально-правових норм на практиці немає, оскільки згідно із загальними правилами кваліфікації за умов конкуренції норм, одна з яких є нормою з обтяжуючими обставинами, а друга – з пом'якшуючими, остаточно дії кваліфікуються за статтею, яка має пом'якшуючі обставини.

Таким чином, враховуючи вищевикладене, вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини, є важливим теоретичним і практичним аспектом інформації, яка повинна бути успішно використана слідчим при висуненні робочих версій і організації розслідування даного злочинного діяння.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кримінальний кодекс України // Відомості Верховної Ради. – 2001. – № 25–26. – С. 131 (із змінами та доповненнями).

2. Малая медицинская энциклопедия : в 6-ти т. / гл. ред. В. И. Покровский ; Российская Академия медицинских наук. – М. : «Медицина», 1996 – Т. 4. – 576 с.

3. Побегайло Э. Ф. Умышленные убийства и борьба с ними. Уголовно-правовое и криминологическое исследование / Э. Ф. Побегайло – Воронеж: Издательство Воронежского ун-та, 1965. – 205 с.

4. Інструкція з визначення критеріїв перинатального періоду, живонародженості та мертвонародженості : затверджено Наказом

Міністерства охорони здоров'я України від 29.03.2006 № 179. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/> – Заголовок з екрану.

5. Павленко Т. А. Кримінальна відповідальність за вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини / Т.А.Павленко // Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди. – Харків : 2011. – Випуск 17. – С. 15–164

ДІЯЛЬНІСТЬ «ЄВРОПОЛ» ТА «ФРОНТЕХ» В БОРОТЬБІ З ТОРГІВЛЕЮ ЛЮДЬМИ DZIAŁALNOŚĆ EUROPOLU I FRONTEXU W ZWALCZANIU HANDLU LUDŹMI

Малиновська Ірена (Irena Malinowska) –
підінспектор поліції, старший викладач Інституту досліджень
організованої злочинності та тероризму Вищої школи поліції
в м. Щитно (Республіка Польща)

Конікієвіч Гражина (Grażyna Konikiewicz) –
підінспектор поліції, викладач Інституту досліджень організованої
злочинності та тероризму Вищої школи поліції
в м. Щитно (Республіка Польща)

Europol pełni istotną rolę w zwalczaniu tego nieznanego granic handlu ludźmi. Zadaniem Europolu jest zapewnianie krajowym organom ścigania wsparcia w zakresie ich działania i wzajemnej współpracy w zapobieganiu poważnej przestępczości i terroryzmowi oraz walce z tymi zjawiskami. Europol ułatwia wymianę informacji między organami ścigania państw członkowskich i dostarcza analizy dotyczące przestępczości, które ułatwiają krajowym siłom policyjnym prowadzenie dochodzeń transgranicznych [1, s. 1].

Misja Europolu jako unijnego organu ścigania polega na wspieraniu państw członkowskich w zapobieganiu wszelkim formom poważnej przestępczości międzynarodowej i terroryzmowi oraz w ich zwalczaniu. Jego rolą jest pomaganie w kształtowaniu bezpieczniejszej Europy z korzyścią dla wszystkich obywateli UE przez wspieranie unijnych organów ścigania w drodze wymiany i analizy danych wywiadu kryminalnego [2, s. 7].

Handel ludźmi jest poważnym przestępstwem, które dotyczy wszystkich państw członkowskich UE. Zarówno indywidualni przestępcy, jak i zorganizowane grupy przestępcze codziennie

wykorzystują mężczyzn, kobiety i dzieci w całej UE. Chociaż ustalenie dokładnej skali handlu ludźmi w UE i na świecie jest obecnie niemożliwe ze względu na brak systemu gromadzenia zharmonizowanych danych, liczbę ofiar tylko w Europie szacuje się na setki tysięcy. Informacje przekazane Europolowi w 2010 r. uwydatniają fakt, że prawie każdy kraj należący do UE dotknięty jest tą poważną przestępczością, czy to jako państwo pochodzenia, tranzytu czy przeznaczenia.

Zgodnie z danymi zarejestrowanymi w systemach Europolu w 2010 r. zidentyfikowane ofiary handlu pochodziły głównie z: południowo-wschodniego ośrodka działalności przestępczej, północno-wschodniego ośrodka działalności przestępczej, Afryki Zachodniej, Azji.

Chociaż najczęściej zgłaszaną formą handlu ludźmi jest wykorzystywanie seksualne, wykorzystywanie do pracy również jest powszechnym zjawiskiem, które często nie jest wykrywane ze względu na brak powszechnej świadomości tego problemu. W 2010 r. zidentyfikowano nową tendencję – handel ludźmi w celu oszukańczego pobierania świadczeń socjalnych i zasiłków na dzieci. Ofiary tego przestępstwa często są zupełnie nieświadome, że przysługujące im świadczenia są w rzeczywistości pobierane przez handlarzy. Chociaż wiele ofiar nadal pada ofiarą handlu przez granice, przekraczane zgodnie z prawem lub nielegalnie, poziomy handlu wewnętrznego i krajowego wzrosły, przy czym obejmuje to handel obywatelami UE w obrębie Unii Europejskiej.

Europol regularnie przekazuje informacje na temat tego zjawiska, aby pomóc państwom członkowskim w zidentyfikowaniu zagrożeń, jakie stwarzają siatki handlu ludźmi. Europol organizuje również spotkania operacyjne, aby umożliwić śledczym regularne spotkanie się i wymienianie informacji operacyjnych o toczących się sprawach.

W 2010 r. Europol wspierał kilka operacji dotyczących handlu ludźmi oraz: zapewniał wsparcie operacyjne na miejscu przez dwukrotne wprowadzenie swojego biura mobilnego, umożliwiając śledczym korzystanie z baz danych i narzędzi operacyjnych bezpośrednio na miejscu przeprowadzania operacji; czynnie wsparł 14 ważnych dochodzeń w sprawie handlu ludźmi; zapewnił wsparcie w wielu pojedynczych dochodzeniach, prowadzących do potencjalnej identyfikacji większych siatek handlu ludźmi.

Europol zapewnia państwom członkowskim UE wsparcie analityczne w zwalczaniu ułatwiania nielegalnej imigracji. Siatki

przestępcze zajmujące się ułatwianiem nielegalnej imigracji często są zaangażowane także w inne obszary przestępczości, takie jak: fałszowanie dokumentów podróży, handel narkotykami, pranie pieniędzy, handel ludźmi i tym podobne [2, s. 33–39].

W dniu 26 października 2004 r. Rada Ministrów ds. Sprawiedliwości i Spraw Wewnętrznych przyjęła Rozporządzenie Rady (WE) NR 2007/2004 ustanawiające Europejską Agencję Zarządzania Współpracą Operacyjną na Zewnętrznych Granicach Państw Członkowskich Unii Europejskiej. W dniu 14 kwietnia 2005 r. Rada Ministrów ds. Sprawiedliwości i Spraw Wewnętrznych zdecydowała, iż siedzibą Agencji Frontex będzie Warszawa. Agencja rozpoczęła formalną działalność 1 maja 2005 r., faktyczną zaś 3 października 2005 r.

Zgodnie z art. 1 Rozporządzenia Agencję tworzy się mając na względzie zintegrowane zarządzanie granicami zewnętrznymi Unii Europejskiej. Ma ona *“ułatwiać stosowanie istniejących i przyszłych ustaleń wspólnotowych odnoszących się do zarządzania granicami zewnętrznymi poprzez zapewnienie koordynacji działań Państw Członkowskich w zakresie wdrażania tych ustaleń poprzez wspieranie wydajnej, ujednoliconej i na wysokim poziomie kontroli granicznej i ochrony granicy na granicach zewnętrznych UE”*. Celem jest także zapewnienie Komisji UE i Państwom Członkowskim wsparcia technicznego i eksperckiego w zakresie zarządzania granicą zewnętrzną i promowanie solidarności pomiędzy Państwami Członkowskimi [3].

Wśród głównych zadań Agencji znajdują się:

a. koordynowanie współpracy operacyjnej pomiędzy Państwami Członkowskimi w zakresie kontroli ruchu granicznego i ochrony granicy na granicach zewnętrznych.

b. wspieranie Państw Członkowskich w szkoleniu narodowych Straży Granicznych.

c. przeprowadzanie analizy ryzyka.

d. prowadzenie bieżącej obserwacji rozwoju badań w zakresie kontroli ruchu granicznego i ochrony granicy na granicach zewnętrznych.

e. wspieranie Państw Członkowskich w przypadkach, w których wymagana jest zwiększona pomoc techniczna i operacyjna na granicach zewnętrznych.

f. koordynowanie współpracy operacyjnej pomiędzy państwami członkowskimi w zakresie wydaleń obywateli państw trzecich nielegalnie przebywających w Państwach Członkowskich [3]. Agencja

ma kompetencje do podejmowania działań w zakresie wspólnych operacji i programów pilotażowych na granicach zewnętrznych. W tym celu Agencja ma dokonywać oceny, zatwierdzać i koordynować propozycje wspólnych operacji i projektów pilotażowych przygotowanych przez Państwa Członkowskie. Agencja może także występować z własną propozycją inicjatywy wspólnej operacji oraz projektem pilotażowym we współpracy z Państwami Członkowskimi. Możliwe jest skierowanie własnych środków technicznych Agencji do dyspozycji Państw Członkowskich, biorących udział we wspólnych operacjach lub projektach pilotażowych. Agencja dokonuje oceny wyników wspólnych operacji i projektów pilotażowych oraz przeprowadza zwięzłe porównawcze analizy tych wyników mając na względzie poprawę jakości, spójności i wydajności przyszłych operacji i projektów. Agencja może decydować o współfinansowaniu operacji i projektów, w postaci dotacji z jej budżetu.

Agencja rozwija i stosuje wspólny zintegrowany model analizy ryzyka. Wyniki wspólnego zintegrowanego modelu analizy ryzyka uwzględniane są w pracach nad wspólnym programem szkolenia (*core curriculum*) dla Straży Granicznych Państw Członkowskich. Szkoleniem tym objęci są instruktorzy narodowych Straży Granicznych Państw Członkowskich. Dodatkowo Agencja organizuje uzupełniające kursy szkoleniowe i seminaria dla funkcjonariuszy właściwych służb narodowych Państw Członkowskich z tematyki związanej z kontrolą ruchu granicznego i ochroną granicy na granicach zewnętrznych oraz wydaleń obywateli krajów trzecich [3].

Agencja monitoruje rozwój badań odnoszących się do kontroli ruchu granicznego i ochrony granic na granicach wewnętrznych i udostępnia te informacje Państwom Członkowskim i Komisji Europejskiej. Agencja tworzy zcentralizowany rejestr należącego do Państw Członkowskich sprzętu technicznego służącego kontroli ruchu granicznego i ochronie granicy na granicach zewnętrznych. Sprzęt zgłoszony do rejestru Państwo Członkowskie będzie skłonne udostępnić dobrowolnie do dyspozycji innych Państw, na czas określony w wyniku istniejących potrzeb i analizy ryzyka przeprowadzonej przez Agencję. Agencja może wspierać Państwa Członkowskie w przypadkach, w których wymagana jest zwiększona pomoc techniczna i operacyjna na granicach zewnętrznych. O takie wsparcie występuje Państwo Członkowskie. W przypadkach gdy wymagana jest taka pomoc, Agencja może wspierać koordynację działań pomiędzy dwoma bądź więcej Państwami Członkowskimi w celu rozwiązania zaistniałych problemów

na granicy zewnętrznej lub kierować swych ekspertów w celu wsparcia właściwych narodowych organów Państwa (Państw) Członkowskiego (-ich) zaangażowanych w dany problem. Agencja może pozyskiwać sprzęt techniczny do kontroli ruchu granicznego i ochrony granicy na granicach zewnętrznych do użytku przez swych ekspertów na czas ich zatrudnienia przy rozwiązywaniu danego problemu w Państwie (-ach) Członkowskim (-ich). Agencja może koordynować lub organizować wspólne operacje Państw Członkowskich w celu wydalenia zgodnie z zasadami polityki Wspólnotowej w zakresie wydaleń. Działania te mogą być finansowane ze środków finansowych Wspólnoty przeznaczonych na cele wydaleń. Agencja wypracowuje najlepsze praktyki uzyskiwania dokumentów podróży i wydalania obywateli państw trzecich przebywających nielegalnie w Państwach Członkowskich [3].

BIBLIOGRAFIA:

1. Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie Agencji Unii Europejskiej ds. Współdziałania i Szkolenia w Dziedzinie Egzekwowania Prawa (Europol) i uchylające decyzji 2009/371/WSiSW 2005/681/WSiSW, Bruksela 2013, s. 1.

2. Przegląd Europolu, Sprawozdanie Ogólne z działalności Europolu, Haga 2011 s.7.

3. Europejska Agencja Zarządzania Współpracą Operacyjną na Zewnętrznych Granicach Państw Członkowskich, <https://msw.gov.pl/pl/wspolpraca-miedzynarod/unia-europejska/frontex/7100,Europejska-Agencja-Zarządzania-Wspolpraca-Operacyjna-na-Zewnetrznych-Granicach-P.html> z dnia 22 marca 2014.

ОСНОВНЫЕ ЦЕЛИ И ПРИНЦИПЫ ГОСУДАРСТВЕННОГО УПРАВЛЕНИЯ В СФЕРЕ ОХРАНЫ ОБЪЕКТОВ ИСТОРИКО-КУЛЬТУРНОГО НАСЛЕДИЯ УКРАИНЫ

Мартыненко И. Э. –
заведующий кафедрой гражданского права и процесса
Гродненского государственного университета
имени Янки Купалы (Республика Беларусь),
кандидат юридических наук, доцент

Политика независимого украинского государства,
Конституция Украины обеспечивают условия – правовые,

финансово-хозяйственные, административно-управленческие – для сохранности и всестороннего развития украинской культуры как важного фактора развития демократического общества, основы формирования целостной культурно-национальной идентичности, успешного развития Украины, ее народа как полноправного члена мирового содружества.

Основными *принципами культурной политики* в Украине являются:

- признание культуры как одного из главных факторов самобытности украинской нации и национальных меньшинств, которые проживают на территории Украины;

- сохранение и приумножение культурных достояний;

- равенство прав и возможностей граждан независимо от социального положения и национальной принадлежности в создании, использовании и распространении культурных ценностей;

- доступность культурных ценностей, всех видов культурных услуг и культурной деятельности для каждого гражданина;

- всестороннее международное культурное сотрудничество;

- признание приоритета международно-правовых актов в сфере культуры.

Охрана культурного наследия является частью государственной политики в сфере культуры, которая основывается на признании культуры в качестве одного из главных факторов самобытности украинского народа и других национальных сообществ, проживающих в Украине, а также ее основополагающей роли в развитии и самореализации личности, гуманизации общества.

Основными *целями государственной политики* в области культуры являются обеспечение и защита конституционного права каждого на участие в культурной жизни, интеграция украинской культуры в мировую культуру.

Одним из основных *принципов* осуществления и обеспечения культурной деятельности является *общедоступность культурных ценностей*, которые находятся в государственных и общественных фондах.

Государственный подход к сохранению историко-культурного наследия должен состоять в отношении к

памятникам истории и культуры как к невосполнимой ресурсной базе, обеспечивающей социально-экономическое развитие страны (ресурсное обеспечение сферы развития туризма, формирование благоприятного имиджа государства), развитие науки и образования, формирование благоприятной среды обитания.

Государственная политика реализуется в форме управления, контроля (надзора), финансового обеспечения деятельности по сохранению и восстановлению памятников культуры.

Государственное управление в сфере охраны и использования объектов историко-культурного наследия необходимо рассматривать как вид управленческой деятельности, которая осуществляется органами государственной власти, местного самоуправления, специально уполномоченным государством органом по охране памятников, другими контролирующими организациями.

Государственное управление в сфере охраны культурного наследия реализуется во взаимоотношениях государственных органов и организаций и различного рода негосударственными субъектами, многообразный состав которых определяется предметными признаками культурного наследия как сложного объекта административно-правовых отношений в анализируемой сфере деятельности. Основными властными полномочиями при решении задач государственного управления в сфере охраны культурного наследия обладают органы исполнительной власти, система деятельности которых основана на структурной соподчиненности и функциональной специализации.

Полномочия государства в сфере культурного наследия. Анализ нормативно-правовых актов о культуре и практики их применения позволяет сформулировать следующие *полномочия государства* в области управления, охраны, использования и популяризации культурного наследия:

– определение основных направлений государственной политики в области охраны культурного наследия, разработка и проведение единой инвестиционной политики в данной сфере;

– владение, использование и распоряжение объектами, находящимися в собственности государства;

– определение общих принципов проведения работ по сохранению объектов культурного наследия;

– разработка, утверждение и реализация программ сохранения, восстановления и популяризации культурного наследия;

– осуществление государственного контроля за сохранением, использованием памятников истории и культуры и исполнением законодательства об охране культурного наследия.

Понятие управления включает и контроль. Именно поэтому проблема охраны памятников – это, прежде всего, задача организации государственного управления в данной области общественных отношений.

Государственный контроль в области охраны памятников выполняет задачу обеспечения выполнения всеми государственными органами, юридическими лицами и гражданами своих обязанностей по сбережению объектов историко-культурного наследия.

В зависимости от субъектов государственный контроль можно подразделить на контроль представительных органов и контроль органов управления общей и специальной компетенции. Органы управления культурным наследием проводят как внутриведомственный, так и надведомственный контроль.

Деятельность Министерства культуры по внутриведомственному контролю строится таким образом, что объектами непосредственного контроля выступают предприятия и организации прямого подчинения. Важной характеристикой внутриведомственного контроля является его всесторонность: он охватывает всю деятельность подконтрольных объектов.

Надведомственный контроль заключается в проведении проверок соблюдения законодательства об охране культурного наследия всеми организациями и юридическими лицами независимо от формы собственности и ведомственной принадлежности, а также норм и правил по охране памятников культуры. Органы охраны памятников наделяются государственно-властными полномочиями.

Охрана памятников культуры в узком смысле слова представляет собой управленческую деятельность по осуществлению мер борьбы с правонарушениями, в которой органы охраны выступают в качестве органов надведомственного контроля. Они выполняют функцию, направленную на

обеспечение единства деятельности республиканских органов государственного управления, предприятий, учреждений, организаций при решении вопросов, выходящих за пределы своей отрасли и непосредственно затрагивающих историко-культурное наследие.

Осуществляя надведомственный контроль, органы управления вступают во взаимоотношения с неподчиненными им объектами. Тем самым надведомственный контроль практически является функцией межотраслевого управления. Охрана культурного наследия в широком смысле охватывает управленческую деятельность по организации учета, реставрации и использованию памятников, что является проявлением отраслевого характера управления в данной сфере.

Таким образом, есть все основания утверждать, что *охрана культурного наследия является самостоятельной отраслью управления.*

АДМІНІСТРАТИВНЕ СУДОЧИНСТВО УКРАЇНИ : ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ

Машерук Ангеліна Вадимівна –
студентка групи ПЗ-13-1
Кременчуцького національного університету
імені Михайла Остроградського

Науковий керівник:
Горлов Євгеній Володимирович –
доцент кафедри галузевих юридичних наук
Кременчуцького національного університету
імені Михайла Остроградського,
кандидат юридичних наук

Переломним етапом у становленні адміністративного судочинства в Україні стало прийняття 6 липня 2005 року Кодексу адміністративного судочинства (далі – КАС) України. Згідно ст. 5 КАС України, адміністративне судочинство здійснюється відповідно до Конституції України, Кодексу адміністративного судочинства та міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Відповідно до ст. 55 Конституції України, особа має право на судовий захист прав і свобод, в тому числі право на оскарження до суду незаконних дій і рішень органів державної влади і місцевого самоврядування, а також їх посадових осіб; право на розгляд своєї справи в тому суді і тим суддею, до підсудності яких дана справа віднесена за законом; право на одержання кваліфікованої юридичної допомоги (ст. 59 Конституції), в тому числі право користуватись послугами адвоката з моменту затримання, арешту або пред'явлення обвинувачення. До цієї групи гарантій також належать право на оскарження в суді незаконного арешту, право не свідчити проти себе і своїх близьких (ст. 63 Конституції України), право вважатися невинуватим, поки протилежне не буде доведено і встановлено вироком суду, що вступив в законну силу (так звана презумпція невинуватості, вказана у ст. 62 Конституції України), право на відшкодування державою шкоди, заподіяної незаконними діями (або бездіяльністю) органів державної влади або їх посадових осіб, право звертатись в міждержавні органи по захисту прав і свобод людини, якщо вичерпані усі внутрішньодержавні засоби правового захисту.

З'ясуванню сутності адміністративного судочинства значною мірою сприяє аналіз його принципів, вихідних, засадничих ідей, згідно з якими здійснюється адміністративно-процесуальна діяльність. Відповідно до ст. 7 КАС України, принципами здійснення правосуддя в адміністративних судах є: верховенство права, законність, рівність усіх учасників адміністративного процесу перед законом і судом, змагальність сторін, диспозитивність та офіційне з'ясування всіх обставин у справі, гласність і відкритість адміністративного процесу, забезпечення апеляційного та касаційного оскарження рішень адміністративного суду, обов'язковість судових рішень. Дамо характеристику одним із соновних принципів, на яких будується адміністративно-процесуальна діяльність.

Принцип верховенства права (ст. 8 КАС). Відповідно до цього принципу людина, її права та свободи визнаються найвищими цінностями та визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Забороняється відмова в розгляді та вирішенні адміністративної справи з мотивів неповноти, неясності, суперечливості чи відсутності законодавства, яке регулює спірні відносини.

Згідно *принципу законності* (ст. 9 КАС) органи державної влади, органи місцевого самоврядування, їхні посадові і службові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України. Суд вирішує справи на підставі Конституції та законів України, а також міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, застосовує інші нормативно-правові акти, прийняті відповідним органом на підставі, у межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України.

Принцип рівності усіх учасників адміністративного процесу перед законом і судом (ст. 10 КАС). Усі учасники адміністративного процесу є рівними перед законом і судом. Не може бути привілеїв чи обмежень прав учасників адміністративного процесу за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі тощо.

Розгляд і вирішення справ в адміністративних судах здійснюються на засадах *змагальності* сторін та свободи в наданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості (ч. 1 ст. 11 КАС).

Принцип відкритості (ч.ч. 3–9 ст. 12 КАС). Розгляд справ в адміністративних судах проводиться відкрито. Суд ухвалою може оголосити судові засідання або його частину закритими з метою нерозголошення державної чи іншої таємниці, що охороняється законом, захисту особистого та сімейного життя людини, в інтересах малолітньої чи неповнолітньої особи, а також в інших випадках, установлених законом. Під час розгляду справи в закритому судовому засіданні можуть бути присутні лише особи, які беруть участь у справі, а в разі необхідності – експерти, спеціалісти, перекладачі та свідки.

Судове рішення, ухвалене у відкритому судовому засіданні, проголошується прилюдно. Якщо судовий розгляд відбувався у закритому судовому засіданні, прилюдно проголошується лише резолютивна частина рішення. Постанови та ухвали суду в адміністративних справах, що набрали законної сили, є обов'язковими до виконання на всій території України. Невиконання судових рішень тягне за собою відповідальність, встановлену законом.

Потрібно наголосити, що завдання адміністративних судів не тільки у тому, щоб захищати та поновлювати права, свободи чи інтереси особи від порушень з боку влади. адміністративні суди

повинні поширити принципи верховенства права та законності на діяльність публічної адміністрації. Вони мають зруйнувати практику адміністративних органів керуватися не законом, а у кращому випадку інструкціями.

Ми переконані, що прогалини та недоліки, які є на разі в даній сфері є тимчасовими і найближчим часом їх буде вирішено. Водночас очевидним є й те, що ці проблеми не стануть суттєвою перешкодою до запровадження повноцінного адміністративного судочинства, що дасть можливість суттєво посилити захист осіб від адміністративних органів та підвищити відповідальність останніх за свою діяльність.

СПИСОК ВИКОРАСТИНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кодекс адміністративного судочинства України від 6 липня 2005 року // ВВР. – 2005. – № 35–36, № 37. – Ст. 446.
2. Конституція України : за станом на 28.04.2009 / Верховна Рада України [Електронний ресурс] – Режим доступу: www.zakon.rada.gov.ua.
3. Зінченко І. О. Проблеми адміністративного судочинства / І. О. Зінченко // Проблеми законності. – 2013. – № 106. – С. 148–156.

КРИМІНАЛЬНІ ПРОЦЕСУАЛЬНІ ВІДНОСИНИ У МЕХАНІЗМІ РЕАЛІЗАЦІЇ НОРМ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА

Митрофанов Ігор Іванович –
завідувач кафедри галузевих юридичних наук
Кременчуцького національного університету
імені Михайла Остроградського,
кандидат юридичних наук, доцент

З точки зору механізму реалізації кримінальної відповідальності зв'язок норм матеріального і процесуального кримінального права відображається через категорію «кримінальна відповідальність». Кримінальне процесуальне правове регулювання покликано упорядковувати суспільні відносини, спрямовані на реалізацію кримінальної відповідальності і звільнення від її негативних наслідків осіб, вина

яких у вчиненні кримінального правопорушення відсутня або недоведена, відшкодування шкоди, заподіяної кримінальним правопорушенням, інакше кажучи, забезпечення здійснення інтересів людини, суспільства і держави у протидії кримінальній активності населення країни.

У механізмі дії права, так чи інакше, присутній широкий спектр нормативних і ненормативних явищ, починаючи із самої регулюючої підсистеми і закінчуючи результативними діями правомірного або активного характеру [1, с. 11–12]. Деякі з таких явищ перебувають поза межами правореалізації. Крім того, цілком можливі випадки, коли правова норма діє, якимось чином впливає на свідомість індивідів, однак за певними причинами фактично не реалізується. Ототожнення дії права в цілому з її частиною (правореалізацією) може призвести до спотвореного сприйняття та обрання хибного шляху для вивчення реального стану правореалізаційних процесів у країні.

Вагомий внесок у розробку питань реалізації та дії права зробили такі відомі вчені, як С. С. Алексєєв, С. М. Братусь, О. М. Васильєв, А. Б. Венгеров, Н. В. Вітрук, М. Н. Вопленко, В. В. Глазирін, В. М. Горшеньов, І. Я. Дюрягін, В. В. Єршов, О. В. Зайчук, В. П. Казимирчук, М. С. Кельман, В. В. Лазарєв, С. Л. Лисенков, П. О. Недбайло, М. Ф. Орзіх, А. С. Піголкін, П. М. Рабінович, Ю. С. Решетов, О. Ф. Скакун, Т. І. Тарахонич, Л. С. Явич та ін.

Проте, при вивченні механізму правореалізації в теорії права спостерігаються неоднозначний підхід до визначення його складових частин. При цьому проблема виникає не лише в тому, які юридичні засоби включені до системи вказаного механізму, й який зміст вкладається в поняття «механізм правореалізації». Це дає можливість правильно визначити його складові частини. У підходах авторів складові частини механізму правореалізації навіть мають навіть різну назву. Одні говорять про їх як про стадії (наприклад, норма права, суб'єктивне право і юридичний обов'язок, реалізація права), інші – як про елементи (нормативно-правовий акт, акт застосування норм права, акт тлумачення права, правовідносини тощо). У науці застосовуються й інші категорії «компоненти», «етапи», «ланки», «блоки» механізму правореалізації. Кожна з названих категорій у системі наукових знань має своє значення та відповідне тлумачення. Так, говорячи

про структуру механізму правореалізації, вказувати на його «стадії» – значить акцентувати увагу на періоди розвитку, що послідовно змінюють один одне. Подібний зміст має й поняття «етапи». «Елементи», як і «компоненти», «ланки», «блоки», вказують на складові частини, ознаки в змісті розглядуваного поняття, але не визначають процедуру втілення приписів норми права в конкретну поведінку суб'єктів регульованих суспільних відносин.

У механізмі реалізації кримінальної відповідальності є складові його частини і є стадії (етапи) дії цього механізму. Вони мають певну назву залежно від того, чи досліджується нами статична будова цього механізму, його складові частини (елементи), або його динамічна характеристика (дія). З огляду на це виокремлюються й вихідні (основоположні) правові категорії. Одна з них може називатися «механізм кримінально-правового регулювання (механізм реалізації кримінальної відповідальності)», а отже, в такому разі аналізу піддаватимуться елементи (блоки) цього механізму. В іншому випадку йтиметься про реалізацію механізму кримінально-правового регулювання, тобто вивчатимуться стадії (етапи) його функціонування. Зрозуміло, що між вказаними категоріями є взаємозв'язок та взаємообумовленість.

У структурі механізму реалізації кримінальної відповідальності вирішальними є блок кримінально-правових та процедурних правовідносин, що складають його серцевину. За допомогою процедурних норм відбувається власно реалізація кримінальної відповідальності. Кримінальні процесуальні правовідносини для того й виникають, щоб встановити наявність виниклих з моменту вчинення кримінального правопорушення відносин. Кримінально-виконавчі дозволяють реалізувати встановлені в межах кримінально-процесуальних відносин кримінально-правові відносини. Кримінальні процесуальні правовідносини виникають на підставі норм кримінального процесуального законодавства, що структурно визнаються елементами механізму кримінального процесуального регулювання, який бере участь в упорядкуванні суспільних відносин, що складають предмет правового регулювання кримінального процесуального права.

Кримінальне процесуальне регулювання відбувається на декількох стадіях, початковою з яких нами розглядається стадія оцінки політичних, економічних і соціальних показників розвитку країни, що мають перевагу для визначення пріоритетів для відповідної галузі правового регулювання, розробки кримінальної процесуальної політики та її завдань. На цьому етапі законодавцем визначаються необхідні межі кримінального процесуального регулювання, його предметна сфера, кримінально процесуальна цілеспрямованість, а також розробляються та приймаються норми-завдання, норми-принципи, норми-дефініції. Ці вихідні положення визначають дух кримінального процесуального законодавства, ще не породжуючи суб'єктивних прав і обов'язків в учасників кримінального провадження в конкретних правовідносинах. Схожою глибинною нормативною базою можуть слугувати положення ст. 2 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК), що визначають завдання кримінального провадження, нормативні приписи ст. 3 КПК України, в яких визначаються основні терміни (регулятивні аспекти), що складають мовну платформу кримінального процесуального законодавства, ст. 7 КПК України про те, що зміст та форма кримінального провадження повинні відповідати загальним засадам кримінального провадження (ст.ст. 8–29 КПК України) тощо. Ці норми, крім регулювання суспільних відносин, указують на загальне правове становище особи в суспільстві, реальну захищеність наданих їй прав і свобод. Вони відіграють особливу роль в тому разі, якщо виникає необхідність застосування тієї чи іншої норми КПК за аналогією. Так, відповідно до ч. 6 ст. 9 КПК України у випадках, коли положення КПК не регулюють або неоднозначно регулюють питання кримінального провадження, застосовуються загальні засади кримінального провадження, визначені ч. 1 ст. 7 КПК України. Це пов'язано з тим, що загальні засади кримінального провадження визначальне значення для всієї системи процесуальних норм і інститутів, уособлюють найсуттєвіші властивості кримінального провадження.

Наступною (нормативною) стадією кримінального процесуального регулювання є конструювання загальної моделі поведінки у кримінальному провадженні, способів і засобів досягнення мети та завдань кримінального процесу – захист

особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура (ст. 2 КПК України). На цій стадії не тільки визначається коло інтересів і відповідно кримінальних процесуальних правовідносин, у рамках яких їхнє здійснення буде правомірним, але й передбачається можливий сценарій перешкоджання цьому, а також набір правових засобів подолання перешкод (юридичні факти, суб'єктивні права і юридичні обов'язки, акти правозастосування тощо). Прикладом цього можуть виступати закріплення в КПК повноважень учасників кримінального провадження (Глава 3 «Суд, сторони та інші учасники кримінального провадження»), умови і підстави реалізації правового статусу в стадіях кримінального провадження винятково в рамках правових відносин (розділи I–VII КПК України), закріплення конкретних правил провадження процесуальних та гласних і негласних слідчих (розшукових) дій (глава 18 «Запобіжні заходи, затримання особи», глави 21–22 КПК України). На нормативній стадії правового регулювання визначається порядок здійснення і розвитку діяльності органів досудового розслідування, прокурора і суду, юридичні факти для залучення до участі в такій діяльності інших суб'єктів, установлюються межі кримінального провадження, визначається рух кримінального провадження від внесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань (далі – ЄРДР) до остаточного вирішення кримінально-правового конфлікту по суті, включаючи звернення постановленого судового вироку до виконання. Правові розпорядження виражаються в зобов'язанні, уповноваженні, забороні, що закріплюються в диспозиціях відповідних правових норм. Зобов'язання чітко виражається кримінально-процесуальних нормах, наприклад, в ч. 4 ст. 214 КПК України

вказано, що слідчий, прокурор, інша службова особа, уповноважена на прийняття та реєстрацію заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення, зобов'язані прийняти та зареєструвати таку заяву чи повідомлення. Уповноваження припускає надання суб'єкту кримінального процесуального права яких-небудь преференцій, наділяє його можливістю правореалізації у формі використання. Наприклад, згідно з ч. 1 ст. 188 КПК України прокурор, слідчий за погодженням з прокурором має право звернутися із клопотанням про дозвіл на затримання підозрюваного, обвинуваченого з метою його приводу для участі в розгляді клопотання про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою. Заборони у кримінальному провадженні є категоричним правовим формулюванням про недопустимість вчинення яких-небудь дій у кримінальному провадженні. Так, наприклад, диспозиція ст. 299 КПК України містить заборону на застосування запобіжних заходів у вигляді домашнього арешту, застави або тримання під вартою під час досудового розслідування кримінальних проступків.

Перша і друга стадії реалізації механізму кримінального процесуального регулювання створює законодавчу платформу для початку реалізації кримінально-процесуальних правовідносин, спрямованих на встановлення юридичного факту – вчинення кримінального правопорушення та його складу. З точки зору законодавчої техніки, кримінальне процесуальне законодавство має містити норми, що регулюють рух кримінального провадження, і засобів, що можуть бути застосовані в разі припинення порушення правової процедури такого провадження. У законодавчій платформі механізму кримінального процесуального регулювання проявляється статичність правового впливу, створюється нормативна модель правовідносини, яка є передумовою (юридичним фактом) упорядкування суспільних відносин у кримінальному провадженні.

Третя стадія реалізації механізму кримінального процесуального характеризується безпосередньою реалізацією нормативних приписів у конкретних кримінальних процесуальних відносинах, трансформацією статичної (описової) моделі процесуальних зв'язків у динамічну (конкретно-регулятивну) за допомогою реалізації правових норм суб'єктами цих правовідносин. При цьому розповсюдженою формою реалізації

норм кримінального процесуального права в процесуальних відносинах є застосування правових норм, що не тільки сприяє реалізації прав учасників кримінального провадження, не наділених владними повноваженнями, але й розвитку кримінальних процесуальних правовідносин, що припускають здійснення відповідальними посадовими особами односторонньо-владних дій з метою розслідування кримінального провадження і розв'язання кримінально-правового конфлікту по суті. Наприклад, досудове слідство не може розпочатися без внесення слідчим, прокурором в однібічному порядку відомостей про вчинене кримінальне правопорушення до ЄРДР. Без цього не може бути слідчим, прокурором повідомлено про підозру у вчиненні кримінального правопорушення. З повідомлення про підозру тісно пов'язується досудове розслідування та його строк. Так, відповідно до ч. 1 ст. 219 КПК досудове розслідування повинно бути закінчено: 1) протягом одного місяця з дня повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального проступку; 2) протягом двох місяців з дня повідомлення особі про підозру у вчиненні злочину. Суб'єктом застосування норм кримінального процесуального права є суд, що розглядає кримінальне провадження та постановляє вирок чи інше правозастосовне рішення. Вирок та інші рішення суду набувають особливого значення, тому законодавець у Глава 29 «Судові рішення» КПК України чітко визначає їх перелік. Судове рішення, у якому суд вирішує обвинувачення по суті, викладається у формі вироку. Судове рішення, у якому суд вирішує інші питання, викладається у формі ухвали. Крім того, у нормах цієї глави КПК жорстко формулюються вимоги, згідно з якими судові рішення повинно бути законним, обґрунтованим і вмотивованим, встановлюються його структура і зміст, коло питань, що підлягають вирішенню судом при постановленні вироку. Особливі вимоги пред'являються і до винесення судом узвали та її змісту (ст.ст. 371 і 372 КПК України).

Застосування права в кримінальному провадженні є владною діяльністю органів досудового розслідування, прокурора і суду у формі процесуальних зв'язків останніх один з одним і невідними учасниками кримінального процесу з метою реалізацією повноважень останніх і встановлення кримінально-правових відносин, і результат такої діяльності – акт індивідуально-правового регулювання, виданий слідчим, прокурором, судом, що

регламентує конкретний випадок здійснення процесуальних прав і виконання обов'язків, відображає стан процесуальної діяльності, обумовлює виникнення, динаміку, призупинення і припинення конкретних правовідносин у сфері кримінального провадження.

Кримінальні процесуальні правовідносини реалізуються і в інших формах, що супроводжують, в тому числі й застосування норм кримінального процесуального права. У КПК чимало правових норм, що закріплюють правові заборони і (чи) обмеження, адресовані учасникам кримінального провадження. Це передбачає дотримання правових розпоряджень, як форму реалізації норм кримінального процесуального права, про недопустимість вчинення дій, прямо заборонених кримінальним процесуальним законом. Характерним прикладом є заборона застосування запобіжних заходів у вигляді особистого зобов'язання, особистої поруки, домашнього арешту, застави до осіб, які підозрюються або обвинувачуються у вчиненні злочинів, передбачених статтями 109–114¹, 258–258⁵, 260, 261 КК України. Із аналізу змісту положень частин 1 і 5 ст. 176 КПК України можна дійти висновку, що: а) обмеження і заборони мають свого адресата; б) вони викладені в закритому переліку. Кримінальна процесуальна заборона є найбільш пасивною формою реалізації норм кримінального процесуального права, що не спричиняє виникнення якихось нових правовідносин [2, с. 148].

Виконання правового розпорядження в кримінальних процесуальних правовідносинах, на відміну від дотримання, хоча і припускає вчинення активних дій, але також не спричиняє виникнення нового соціально-юридичного зв'язку між суб'єктами кримінального провадження. У нормах КПК України про реалізації у формі виконання припису формулюється з використанням слів «зобов'язаний» і «зобов'язана». Так, відповідно до ч. 3 ст. 143 КПК України особа, рішення про здійснення приводу якої прийнято слідчим суддею, судом, зобов'язана прибути до місця виклику в зазначений в ухвалі про здійснення приводу час у супроводі особи, яка виконує ухвалу. Проте іноді законодавець формулює необхідність виконання в межах реалізації кримінальних процесуальних правовідносин, утримуючись від модальності. Наприклад, слідчий невідкладно у письмовій формі повідомляє прокурора про початок досудового розслідування, підставу початку досудового розслідування та інші відомості, передбачені ч. 5 ст. 214 КПК України. У цих випадках факт виникнення нових процесуальних відносин констатувати не

приходиться, оскільки як виконання, так і дотримання, характеризують вже наявний процесуальний порядок у межах кримінальних процесуальних правовідносин, виниклих внаслідок внесення відповідних відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань. Це пов'язано з тим, що згідно з ч. 2 ст. 214 КПК України досудове розслідування розпочинається з моменту внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань.

Реалізація кримінальних процесуальних правовідносин у формі використання права, порівняно з дотриманням і виконанням правових розпоряджень, завжди спричиняє виникнення нових додаткових кримінальних процесуальних правовідносин і припускає у кримінальному провадженні наявність для суб'єкта цих відносин можливість вибору варіантів поведінки. При цьому такий вибір, здійснений уповноваженим суб'єктом і забезпечений нормами кримінального процесуального права, визнається обов'язковим для іншого суб'єкта кримінальних процесуальних правовідносин. Так, відповідно до ч. 8 ст. 290 КПК України про відкриття сторонами кримінального провадження матеріалів повідомляються цивільний позивач, його представник та законний представник, цивільний відповідач, його представник, після чого ці особи мають право ознайомитися з ними в тій частині, яка стосується цивільного позову, за правилами, викладеними в цій статті, а перед зверненням до суду з обвинувальним актом прокурор має надати йому таку можливість. Інакше кажучи, прокурор зобов'язаний виконати свій обов'язок, що кореспондується відповідному праву цивільного позивача, пред'явити останньому для ознайомлення матеріали кримінального провадження в тій частині, яка стосується цивільного позову. Кореспондування права цивільного позивача обов'язку права вказує на виникнення нових кримінальних процесуальних правовідносин.

Таким чином, кримінальні процесуальні правовідносини є обов'язковим елементом механізму кримінального процесуального регулювання, в межах яких здійснюється кримінально-процесуальна діяльність із встановлення, конкретизації і реалізації кримінально-правових відносин. Без цього кримінальний процес був би безпредметним і беззмістовним. Норми кримінального процесуального права потрібні саме для того, щоб врегулювати кримінально-процесуальну діяльність, спричинити виникнення кримінально-

процесуальних відносин, необхідних для встановлення і реалізації кримінальних правовідносин. Кримінальні процесуальні правовідносини є також обов'язковим етапом правового регулювання кримінального провадження, в межах якого реалізуються норми кримінального процесуального права через їх застосування, дотримання, виконання і використання суб'єктами цих правовідносин. Дослідження механізму реалізації кримінальної відповідальності може бути успішним за умови виявлення взаємозв'язків та взаємного впливу норм матеріального і процесуального кримінального права і розгляду кримінального процесу в контексті правозастосовної діяльності суду.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Комлев Ю. Ю. Социология девиантного поведения : учебное пособие / Ю. Ю. Комлев, Н. Х. Сафиуллин. – Казань : КЮИ МВД России, 2006. – 96 с.
2. Элькин П. С. Толкование и применение норм уголовно-процессуального права / П. С. Элькин. – М. : Юрид. лит., 1967. – 192 с.

ОСОБЛИВОСТІ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ЮСТИЦІЇ В ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ (ФРАНЦІЯ, США).

Мізюн Аліна Віталіївна –
студентка групи ПЗс-14-1
Кременчуцького національного університету
імені Михайла Остроградського

Науковий керівник:
Горлов Євгеній Володимирович –
доцент кафедри галузевих юридичних наук КрНУ,
кандидат юридичних наук

У сучасних умовах в адміністративно-процесуальному порядку вирішуються і розглядаються адміністративно-правові спори які виникають між сторонами.

Досвід зарубіжних країн, визначення їх підходів щодо зміни його предмету та оновлення його інституційної системи, розробки нових адміністративно-правових та теоретичних конструкцій, які стосуються адміністративно-юрисдикційної діяльності та адміністративного процесу, переорієнтації політики у сфері

забезпечення прав громадян, здійснення судово-правової реформи більш зосереджений на відносинах, які виникають у зв'язку з захистом прав і свобод громадян від протиправних дій чи бездіяльності органів виконавчої влади та місцевого самоврядування.

На сьогодні в зарубіжних країнах існують два варіанти вирішення адміністративних судових спорів. Один із них втілений у більш розвинуті країни континентально-європейської (статутної) системи права і передбачає існування у межах судової влади окремої спеціалізованої гілки адміністративних судів до яких входить Франція або спеціалізованих адміністративних палат у структурі загальних судів [1, с. 11]. Самою безумовною перевагою такої моделі є професіоналізм і досвідченість професійних суддів, що забезпечується їхньою чіткою спеціалізацією. Тобто особливість цієї моделі полягає також в існуванні особливої процедури розгляду судами адміністративних справ.

Загалом держави англосаксонської (прецедентної) системи права повноваження яких більше зосереджено на розглядах позовів проти адміністрації належать загальним судам. Цей підхід дозволяє уникнути труднощів при обранні особою компетентного суду у зв'язку з множинністю різних судів. Однак даний досвід усе ж таки свідчить, що контроль над адміністрацією з боку загальних судів не є неодмінно кращою гарантією для захисту прав громадянина [2, с. 18].

Одним із яскравих порівнянь для України є закон США 1946 р., який закріплює положення про адміністративну процедуру. Відповідно до норм вказаного закону, право на судову перевірку має особа, яка несе збитки внаслідок дії адміністративного закладу. Тобто, громадяни мають право захищатися від неправомірних дій, що обмежують їх права та свободи не тільки зі сторони приватних осіб, але й держави в цілому [3, с. 68].

Ця специфіка американської моделі адміністративної юстиції полягає в її стиковому положенні на межі виконавчої та судової влади: вона характеризується поєднанням діяльності адміністративних квазісудових органів (Комісія з міжштатної торгівлі, Федеральна комісія зв'язку і т.д.) з розглядом справ адміністративно-правового змісту загальними судами.

Така різниця між вказаними засобами захисту прав громадян цієї країни особливо проглядається в практиці застосування прецеденту системою адміністративної юстиції і загальними судами, які є апеляційною системою по відношенню до квазісудової адміністративної діяльності. Тобто, адміністративна юстиція США покликана на досягнення певної досконалості адміністративної діяльності і захистити громадянина від свавілля публічної влади, що віддає перевагу правозахисним процедурним чинникам.

Ще одним із прикладів для спеціалізованих судів адміністративної юстиції є Франція. Її адміністративна юстиція має найдавніше коріння становлення якої сягає кінця XVIII ст. На думку таких дослідників, як Г. Бребан, С. Корфь., зародження адміністративної юстиції у Франції стало результатом недовіри революціонерів до суддів звичайних судів, які представляли аристократію [4, с. 361; 5, с. 398]. Тобто, відповідно до законодавчого рівня таким суддям було заборонено контролювати діяльність адміністрації. Саме тому інститут адміністративної юстиції у Франції характеризується міцним зв'язком між органами адміністративної юстиції і адміністрацією. Як вбачається в книзі другій французького Кодексу про адміністративну юстицію, який набрав чинності 1 січня 2001 р., цей зв'язок проявляється, зокрема, у тому випадку, що адміністративні суди поряд із судовими повноваженнями здійснюють і окремі адміністративні [6]. Державна рада Франції наділена повноваженнями у сфері законодавчої і виконавчої влади. Тому судді адміністративних судів одночасно є радниками і виконують консультативні функції щодо діяльності адміністрації. На думку Г. Бребан, такий досвід є запорукою ефективності державного управління і сприяє розвитку адміністративного права, хоч поєднання в одному органі функцій судового й адміністративного органу нерідко критикується з позицій доктрини розподілу влади [4, с. 361–362].

Що стосується України на сьогодні, то можна зіткнутися з чималою низкою її проблем щодо адміністративної юстиції, а саме те, що процес створення адміністративних судів і запровадження адміністративного судочинства відбувається дуже повільно і в той же час це завдає великих перешкод для покращення адміністративної юстиції в нашій державі.

Існують також такі явища, щодо завдань адміністративних судів в Україні, а саме те, що їх дія спрямована щоб захищати та поновлювати права, свободи чи інтереси особи від порушень з боку влади. Але вони разом з цим повинні поширювати такі принципи, як верховенства права та законності на діяльність публічної адміністрації.

Нормативні положення Конституції України про здійснення судової влади за допомогою адміністративного судочинства є конституційно-правовим базисом, на основі якого сформовано адміністративну юстицію в Україні як організаційно-правової форми здійснення права на судовий захист незалежним і неупередженим судом.

Таким чином, незважаючи на існуючі проблеми, можна стверджувати, що адміністративні суди керуються в суспільстві досить високим рівнем довіри, а ті чинники, що негативно позначаються на роботі адміністративної юстиції, як правило більш пов'язані із загальновідомими проблемами всієї судової системи, а тому на нашу думку важливо зберігати не тільки високу довіру громадян до адміністративних судів, а й вживати відповідних заходів щодо подолання таких проблем, які знижують ефективність їх роботи і рівень довіри до них в суспільстві.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Коліушко І. Б. Адміністративна юстиція: Європейський досвід і пропозиції для України / автори-упорядники : І. Б. Коліушко, Р. О. Куйбіда. – К. : Факт, 2003. – 536 с.
2. Кравчук Т. А. Становление, развитие и задачи административной юстиции в Украине и в некоторых зарубежных странах Т. А. Кравчук // Питання юридичної теорії і практики. – 2011. – 142 с.
3. (PRAVO.VUZLIV.JRG) // Библиотека правовых документов 2005–2009 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.pravo.vuzlib.su/>. – Заголовок з екрану.
4. Брэбан Г. Французское административное право : пер. с фр. / под ред. и со вступ. ст. С. В. Боботова. – М. : Прогресс, 1988. – 488 с.
5. Корфь С. А. Административная юстиция / С. А. Корфь. – С. Петербург, 1910. – Т. 2. – С. 392–393.

6. (Електронна бібліотека підручників) // 2008–2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.info-library.com.ua/>. – Заголовок з екрану.

ЗАХИСТ КОМЕРЦІЙНОЇ ТАЄМНИЦІ В ОРГАНАХ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ: АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Москаленко Сергій Іванович –
старший викладач кафедри менеджменту, економіки та права
Кіровоградської льотної академії
Національного авіаційного університету,
кандидат юридичних наук

Загальнотеоретичні проблеми знаходять відображення у галузевих юридичних науках, виходячи зі специфіки предмета правового регулювання. Особливого значення на сьогодні потребує правовий захист зберігання інформації.

В діяльності юридичних та фізичних осіб, досить часто перебуває інформація, яка не повинна бути відома третім особам. Найчастіше така інформація стосується комерційної діяльності, та відповідно потребує правового захисту. Таку інформацію прийнято вважати комерційною таємницею.

Частина 1 статті 162 Господарського Кодексу України встановлює правочинності суб'єктів господарювання по відношенню до комерційної таємниці. Так, власник технічної, організаційної або іншої комерційної інформації має право на захист від незаконного використання такої інформації третіми особами за умов, що ця інформація має комерційну цінність у зв'язку з тим, що вона невідома третім особам і до неї немає вільного доступу інших осіб на законних підставах, а власник інформації застосовує заходи по охороні її конфіденційності [1]. Поняття комерційної таємниці міститься в статті 505 Цивільного Кодексу України. Відповідно до ч. 1 ст. 505 Цивільного Кодексу України, Комерційною таємницею є інформація, яка є секретною в тому розумінні, що вона в цілому чи в певній формі та сукупності її складових є невідомою та не є легкодоступною для осіб, які звичайно мають справу з видом інформації, до якого вона належить, у зв'язку з цим має

комерційну цінність та була предметом адекватних існуючим обставинам заходів щодо збереження її секретності, вжитих особою, яка законно контролює цю інформацію. До комерційної таємниці можуть бути віднесені відомості технічного, організаційного, комерційного, виробничого та іншого характеру, за винятком тих, які відповідно до закону не можуть бути віднесені до комерційної таємниці. Отже, можна дійти висновку, про наявність в усіх суб'єктів господарювання зазначеної інформації [2]. Водночас законодавством визначено, яка інформація не може бути віднесено до комерційної таємниці.

Так, комерційну таємницю не становлять:

- установчі документи, що дозволяють займатися підприємницькою чи господарською діяльністю та її окремими видами;
- інформація за всіма встановленими формами державної звітності;
- дані, необхідні для перевірки обчислення і сплати податків та інших обов'язкових платежів;
- відомості про чисельність і склад працюючих, їхню заробітну плату в цілому та за професіями й посадами, а також про наявність вільних робочих місць;
- документи про сплату податків і обов'язкових платежів;
- інформація про забруднення навколишнього природного середовища, недотримання безпечних умов праці, реалізацію продукції, що завдає шкоди здоров'ю, а також інші порушення законодавства України та розміри заподіяних при цьому збитків;
- документи про платоспроможність;
- відомості про участь посадових осіб підприємства в кооперативах, малих підприємствах, спілках, об'єднаннях та інших організаціях, які займаються підприємницькою діяльністю;
- відомості, що відповідно до чинного законодавства підлягають оголошенню [3].

Слід зауважити, що законодавством, не передбачено, порядку захисту комерційної інформації, від нерозголошення. На більшості підприємств розробляються внутрішні положення про перелік інформації, що становить комерційну таємницю. Відповідно працівник при прийнятті на роботу ознайомлюється з

даним положенням (переліком). В разі відсутності такого переліку притягнути його до відповідальності досить важко.

Водночас слід визначити, що певна частина інформації, яка становить комерційну таємницю досить часто перебуває у веденні та користуванні посадових осіб органів державної влади (договори, особливості виробництва, відносини з контрагентами, їх найменування, назва, дані, інша комерційна, та технічна інформація, тощо).

Відповідно до ст. 507 Цивільного Кодексу України, органи державної влади зобов'язані охороняти від недобросовісного комерційного використання інформацію, яка є комерційною таємницею та створення якої потребує значних зусиль і яка надана їм з метою отримання встановленого законом дозволу на діяльність, пов'язану з фармацевтичними, сільськогосподарськими, хімічними продуктами, що містять нові хімічні сполуки. Дана інформація охороняється органами державної влади також від розголошення, крім випадків, коли розголошення потрібне для забезпечення захисту населення або не вжито заходів щодо її охорони від недобросовісного комерційного використання. Крім того, органи державної влади зобов'язані охороняти комерційну таємницю також в інших випадках, передбачених законом [2]. Аналіз вітчизняного законодавства, призводить до висновку, про низку недоліків щодо охорони комерційної таємниці з боку посадових осіб органів державної влади. Так, по-перше, нормами статті 507 Цивільного кодексу України не передбачено, до якої саме відповідальності може бути притягнуто працівників державних органів, та в яких випадках. По-друге, відсутній власне порядок ознайомлення, забезпечення зберігання комерційної інформації, що стала відома посадовим особам державних органів, в процесі їх роботи. По-третє, в статті 507 конкретизується лише інформація, пов'язана з сільськогосподарською, фармацевтичною сферою хімічними продуктами. Водночас в користуванні працівників державних органів може перебувати багато іншої інформації, що становить комерційну таємницю, і яка при передачі третім особам може зашкодити інтересам суб'єктів господарювання.

На підставі вищезазначеного, можна дійти наступних висновків:

1) необхідним є внесення відповідних змін до Цивільного кодексу України, щодо визначення відповідальності працівників органів державної влади за розголошення інформації, що стала їм відома і яка становить комерційну таємницю;

2) внесення відповідних змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо відповідальності посадових осіб органів державної влади, за розголошення інформації, яка становить комерційну таємницю.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Господарський кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 18, № 19–20, № 21-22. – ст. 144.

2. Цивільний Кодекс України. – Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2003. – №№ 40–44. – ст. 356.

3. Про перелік відомостей, що не становлять комерційної таємниці. – Постанова Кабінету Міністрів України. – від 9 серпня 1993 р. № 611. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/>. – Заголовок з екрану.

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЇ ВЗАЄМОДІЇ ОРГАНІВ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ ЩОДО РЕАЛІЗАЦІЇ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ ДОРОЖНЬОГО РУХУ

Новасардова Ірина Вячеславівна –
помічник судді Господарського суду Запорізької області,
кандидат юридичних наук

Питанням забезпечення безпеки дорожнього руху, а разом з тим і діяльності органів державної влади у транспортній сфері приділяє увагу багато учених-юристів та правознавців-практиків, фахівців інших галузей науки України, а саме О. В. Артеменко, А. В. Гаркуша, Т. О. Гуржій, С. М. Гусаров, О. Л. Міленін, С. В. Петков, Ю. В. Пірожков, А. М. Подоляка, В. Й. Развадовський, О. Ю. Салманова, М. М. Стоцька, Я. І. Хом'як, А. Є. Шевченко та ін.

Говорячи про причини аварійності на автомобільному транспорті, звичайно розуміють комплекс умов, внаслідок дії яких виникають дорожньо-транспортні пригоди. Дійсно, дорожній рух

становить собою складний процес, системне явище, що відбувається на всіх рівнях суспільного життя – від загальнодержавного до місцевого, і в якому приймає участь практично кожна людина. Потенційна можливість виникнення причини ДТП існує за кожним напрямом підготовки та організації транспортного процесу. Виходячи з цього, науковцями традиційно розглядається численна кількість напрямів діяльності щодо забезпечення безпеки дорожнього руху, серед яких: конструювання, виробництво, виготовлення і переобладнання транспортної і дорожньої техніки; проектування і будівництво автомобільних доріг, будівництво міст і населених пунктів; технічне обладнання доріг і контроль за їх станом; організація перевезення вантажу і пасажирів; технічна експлуатація, обслуговування і ремонт автотранспорту; утримання і ремонт доріг та ін. [2, с. 22].

Реалізація комплексних заходів за кожним з наведених напрямів забезпечення безпеки дорожнього руху потребує ефективної взаємодії усіх державних та недержавних інституційних утворень суспільства.

Зокрема, законодавством встановлено загальну компетенцію Кабінету Міністрів України, міністерств та інших центральних органів державної влади у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху. Нормативно-правовими актами у даному напрямі передбачено створення служб безпеки дорожнього руху у складі міністерств, інших центральних органів державної виконавчої влади, підприємств, їх об'єднань, установ і організацій. Саме на ці підрозділи покладено обов'язки щодо проведення заходів, спрямованих на забезпечення безпеки дорожнього руху, у міністерствах, інших центральних органах державної виконавчої влади, на підприємствах, у їх об'єднаннях, установах і організаціях, що мають транспортні засоби. Одним з головних напрямків діяльності служби безпеки дорожнього руху є взаємодія з іншими суб'єктами забезпечення дорожнього руху, зокрема, з Державною автомобільною інспекцією МВС України [1, с. 237].

Державтоінспекція відповідно до покладених на неї обов'язків здійснює свою діяльність у взаємодії з іншими службами і підрозділами органів внутрішніх справ, державними органами та органами місцевого самоврядування і об'єднаннями громадян, в тому числі інших держав, підприємствами, установами, організаціями незалежно від форм власності та

господарювання, військовою інспекцією безпеки дорожнього руху та іншими підрозділами Міноборони, Служби безпеки, Держкомкордону посадовими і службовими особами та громадянами з питань забезпечення безпеки дорожнього руху.

Тож, запорукою ефективної діяльності Державної автомобільної інспекції МВС України в сфері забезпечення безпеки дорожнього руху є добре налагоджена взаємодія з державними органами і громадськими організаціями. Проте на сьогодні правове регулювання та організація взаємодії перебуває на недостатньо високому рівні.

Дослідження взаємодії Державтоінспекції з іншими державними органами і громадськими організаціями щодо забезпечення безпеки дорожнього руху доцільно розглядати за напрямками діяльності ДАІ, визначеними чинним законодавством: забезпечення захисту від протиправних посягань; профілактична; нормотворча; організаційна; контрольно-наглядова (за станом автотранспорту, за автошляхами); реєстраційно-екзаменаційна; робота за зверненнями громадян; підготовка, перепідготовка та підвищення кваліфікації водіїв транспортних засобів; фінансова [3, с. 131–132].

Таким чином, можна зазначити, що взаємодія Державної автомобільної інспекції МВС України з іншими державними органами і громадськими організаціями щодо забезпечення безпеки дорожнього руху має складний і комплексний характер. Ефективність такої взаємодії повинна забезпечуватися відповідним координуючим органом у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху. Необхідно налагодити, по-перше, здійснення інформаційно-аналітичної роботи, що передбачає пошук, збір, обробку та аналіз даних про діяльність державних органів, інших суб'єктів забезпечення безпеки дорожнього руху, у межах цього завдання має бути удосконалена система обліку ДТП шляхом отримання вичерпної інформації про їх причини та наслідки, ведення на загальнодержавному рівні баз даних про транспортні засоби, їх власників та водіїв, автомобільні дороги, реєстрації усіх випадків порушення вимог безпеки дорожнього руху, забезпечення зберігання такої інформації та доступу до неї інших державних органів при вирішенні завдань зниження аварійності. По-друге, це забезпечення обміну інформацією між державними органами, що належать до системи забезпечення безпеки дорожнього руху.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бурбело Б. Ю. Діяльність суб'єктів забезпечення безпеки дорожнього руху потребує кооринації / Б. Ю. Бурбело // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка. – 2008. – Випуск № 1. – С. 235–243.

2. Організаційно-правові основи діяльності Державної автомобільної інспекції України : [посібник] / В. В. Новиков, О. М. Сало, Л. Г. Чистоклстов [та ін.]. – Львів : НД РВВ ЛІВС 2001. – 187 с.

3. Подоляка А. М. Адміністративно-правовий статус Державної автомобільної інспекції МВС України : дис. канд. юрид. наук : 12.00.07 / Подоляка Анатолій Миколайович. – Харків. – 2004. – 194 с.

ТОРГІВЛЯ ЛЮДЬМИ ТА СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ В МІГРАЦІЇ НАСЕЛЕННЯ HANDEL LUDŹMI I WSPÓŁCZESNE TRENDY W MIGRACJI LUDNOŚCI

Піатковська Боженна (Bożenna Piątkowska) –
підінспектор поліції, працівник комендатури воєводства поліції в
м. Гданську (Республіка Польща)

Сіверт Олександра (Aleksandra Siewert) –
підкомісар поліції, прес-секретар
міської комендатури поліції в м. Гданську (Республіка Польща)

Przyczyną skupienia się na zjawisku handlu ludźmi są współczesne trendy w migracji ludności oraz zagrożenia dla obywateli i patologie XXI w., które stanowią największe naruszenie praw i godności człowieka [1, s. 186]. Zjawisko to ma obecnie duży związek z nielegalną migracją ludności. Migracje ludności uznaje się za jedną z fundamentalnych wartości życia kulturowo-cywilizacyjnego [2, s. 96-109], a współczesne zjawiska kulturowo-cywilizacyjne przykuwają uwagę opinii międzynarodowej [3, s. 103-121; 4; 5, s. 22].

Nielegalna migracja i przemyt ludzi nie są nowym zjawiskiem. Od wieków ludzie opuszczali swoje miasta, domy, rodziny i migrowali w poszukiwaniu lepszego życia, lepszej przyszłości dla siebie i swoich rodzin. Zjawisko migracji i przemytu ludzi pojawiało się zawsze tam gdzie pojawiali się chętni do «długiej wędrówki» i którzy oferowali pomoc w przedostaniu się do tzw. «lepszego świata».

Przemysłem ludzi zajmują się dobrze zorganizowane grupy przestępcze, które są dobrze zhierarchizowane, obracają olbrzymią gotówką, zapewniają «zatrudnienie» wielu ludziom i mają jasno opracowaną strategię rozwoju – najwięcej zarobić jak najwięcej na przemyśle możliwie dużej liczby «głów», przy minimalnych nakładach własnych.

Zjawisko migracji przybiera niekiedy formę poważnych problemów globalizacyjnych min. handlu ludźmi, z którymi borykają się instytucje i organizacje pozarządowe w krajach UE i na świecie, a także same rodziny. Uznaje się je za fundamentalną wartość kształtującą nową rzeczywistość społeczną świata. Zauważa się, że generują je takie zwyczaje życia kulturowego, jak: odwaga, przedsiębiorczość, decyzyjność, krytycyzm wobec otaczającej rzeczywistości i tolerancja [3].

Globalizacji podlega oczywiście także bezpieczeństwo obywateli. Mówiąc o współczesnym bezpieczeństwie globalnym (światowym) [7, s. 90–98; 8; 9; 10], zwraca się uwagę na zjawiska i procesy bezpieczeństwa dotyczące całej ludzkości, obejmujące w różny sposób całą kulę ziemską, angażujące decydujących graczy na arenie światowej i większość innych podmiotów (w tym organizacji) międzynarodowych.

Coraz lepsza ochrona granic zmusza do większego wysiłku przemytników.

Handel, przemysł ludzi i nielegalna migracja istniały, istnieją i istnieć będą. Zawsze na Świecie znajdują się miejsca, *targane* wojną, wewnętrznymi konfliktami, ubóstwem czy głodem, z których ludzie będą chcieli uciec, by gdzieś na innym kontynencie, w innym państwie móc spokojnie i godnie żyć. Nie ma możliwości całkowitego powstrzymania *fali* nielegalnej migracji, możemy jedynie próbować jej przeciwdziałać i powodować by proceder ten nie rozrósł się do ogromnych rozmiarów.

Nie ma możliwości całkowitego powstrzymania *fali* nielegalnej migracji, możemy jedynie próbować jej przeciwdziałać i powodować by proceder ten nie rozrósł się do ogromnych rozmiarów.

Ze względu na charakter zjawiska handlu ludźmi zarówno jego skuteczne zwalczanie, jak i zapobieganie mu wymagają wysiłku wielu instytucji-rządowych i międzynarodowych organizacji pozarządowych [11, s. 93].

BIBLIOGRAFIA:

1. Malinowska I., Szczepański W. Handel ludźmi na początku XXI wieku, «Obronność. Zeszyty Naukowe». – 2013, nr 1, s.186.
2. Chodubski A. J. *Współczesna tożsamość diaspory polskiej w przemówieniach Jana Pawła II*, «Rocznik Polonii». – 2006, t. 2, s. 96–109.
3. Chodubski A. *Migracje i imigranci a współczesne przemiany europejskie* [w:] J. Balicki (red.), *Integracja kulturowa imigrantów. Wyzwania i dylematy*. – Warszawa 2007, s. 103–121;
4. Grabowska-Lusińska J., Okólski M. *Emigracja ostatnia?*. – Warszawa 2009;
5. Balicki J. *Imigranci i uchodźcy w Unii Europejskiej. Humanizacja polityki imigracyjnej i azylowej*. – Warszawa 2012, s. 22.
6. Por. A. Chodubski, *Migracje i imigranci...*;
7. Szerzej na temat globalizacji zob. m.in.: B. Balcerowicz, *Pokój i «nie-pokój» na progu XXI wieku*. – Warszawa 2002, s. 90–98.
8. Zacher L. *Globalne problemy współczesności*. – Lublin 1992.
9. Kuźniar R. *Globalizacja, geopolityka i polityka zagraniczna*, «Sprawy Międzynarodowe» 2000, nr 1.
10. Bógdał-Brzezińska A. *Kategorie globalizacji w nauce o stosunkach międzynarodowych*, «Sprawy Międzynarodowe». – 2001, nr 1–2.
11. Janoszka K. *Dzieci jako ofiary handlu ludźmi*, s. 93.(...).

ЩОДО ПОНЯТТЯ ТРУДОВОГО ДОГОВОРУ

Плескун Олександр Володимирович –
доцент кафедри галузевих юридичних наук КрНУ,
кандидат юридичних наук

Праця для людини посідає одне з найважливіших місць у житті, оскільки вона є основою створення всіх соціальних благ, економічних та політичних процесів. Праця виступає не тільки як засіб отримання матеріальних благ, людина шляхом праці самовиражається, проходить певну соціальну реалізацію як особистості, відчуває певне моральне задоволення. Невід’ємним аспектом цього процесу є використання найманої праці, яка полягає у влаштуванні людей на роботу та укладенні трудового договору. Саме з укладення трудового договору виникають трудові правовідносини між працівником та роботодавцем, а це, в свою чергу, спричиняє залучення цих суб’єктів до цілої низки

трудових відносин.

З огляду на вказане дуже важливо розуміти, що саме мається на увазі під поняттям «трудовий договір» та в чому полягає сутність цього інституту трудового права. Дослідженню цих та інших питань, пов'язаних з трудовим договором, присвятили свої праці такі науковці, як Д. Р. Акопов, М. Г. Александров, Н. Б. Болотіна, В. С. Венедіктов, С. Ю. Головіна, В. Я. Гоц, П. І. Жигалкін, С. О. Іванов, М. І. Іншин, М. І. Міронов, О. С. Пашков, В. Г. Ротань, П. Д. Пилипенко, В. І. Прокопенко, О. І. Процевський, Б. В. Сабецький, Б. С. Стичинський та багато інших. Проте прогресивна розбудова держав у сучасних умовах спричиняє активне формування трудових відносин, їхню трансформацію залежно від багатьох факторів, у тому числі нових тенденцій у сфері регулювання трудового договору. Тому вважаємо за необхідне зробити аналіз підходів до розв'язання проблем, пов'язаних з визначенням поняття «трудовий договір», оскільки саме з визначення цього інституту трудового права випливає його юридична природа.

Дуже доречно звернути увагу на відмінності використання понять «трудовий договір» та «трудова угода», адже обидва терміни використовуються в трудовому праві. Зміст поняття «трудовий договір» викладений у ст. 21 КЗпП України, визначення терміну «трудова угода» чинний основний трудовий нормативно-правовий акт не містить, проте досить часто використовується в ньому. Ці поняття мають багато спільного, проте є і відмінності. І головне, будь-який трудовий договір є угодою, але зворотнє – просто неможливе.

Слід також зауважити, що термін «договір» має широке розповсюдження у законодавчій сфері. Він використовується у цивільному, господарському, земельному праві тощо. Трудовим договором, як наголошує ст. 21 КЗпП України, є угода між працівником і власником підприємства, установи, організації або уповноваженим ним органом чи фізичною особою, за якою працівник зобов'язується виконувати роботу, визначену цією угодою, з підляганням внутрішньому трудовому розпорядкові, а власник підприємства, установи, організації або уповноважений ним орган чи фізична особа зобов'язується виплачувати працівникові заробітну плату і забезпечувати умови праці, необхідні для виконання роботи, передбачені законодавством про працю, колективним договором і угодою сторін. У той же час

ст. 252¹ КЗпП України визначає, що трудовий колектив підприємства утворюють усі громадяни, які своєю працею беруть участь у його діяльності на основі трудового договору (контракту, угоди), а також інших форм, що регулюють трудові відносини працівника з підприємством. Одним з різновидів трудового договору, як свідчить ст. 21 КЗпП України, виступає контракт, а не угода. Тому в даному випадку недоречно вести мову про угоду як підставу виникнення трудових правовідносин.

Саме трудовий договір, на думку О. В. Смірнова, у науці трудового права розглядається не тільки як юридичний факт, що спричиняє виникнення трудових правовідносин, а і як форма реалізації громадянами права на працю та як інституція трудового права, що об'єднує норми, які регулюють прийняття на роботу, переведення та звільнення [1]. Б. О. Горохов зазначає, що трудовий договір «є універсальним юридичним фактом, що породжує конкретні трудові правовідносини» [2]. Л. П. Грузінова під трудовим договором розуміє основний спосіб реалізації права громадянина на працю, а також права на вибір професії, заняття та місця роботи. Конституційне право громадян на працю здійснюється і через укладення трудового договору [3]. Цікавою є думка А. С. Пашерстніка, який визначив трудовий договір як угоду, за якою працівник зобов'язується виконувати роботу певного роду, а підприємство (установа) зобов'язується виплачувати винагороду за виконану роботу відповідно до кількості та якості праці за заздалегідь встановленими нормами, і забезпечити працівнику умови праці відповідно до вимог законодавства [4]. О. Ф. Лях під трудовим договором розумів угоду сторін, за якою особа, що найнялася, надає свою роботу, а наймач зобов'язаний сплачувати йому винагороду за працю [5]. І. Котюк визначає трудовий договір як угоду, що укладається між роботодавцем і працівником з метою визначення змісту трудових відносин, які встановлюються або мають бути встановлені [6]. М. Г. Александров надавав своє тлумачення поняття «трудоий договір», під яким розумів угоду, згідно з якою одна зі сторін зобов'язується виконати чи виконувати будь-яку роботу [7]. Проте таке досить широке поняття може охоплювати дуже широке коло відносин, які впливають не тільки з трудових, але й цивільно-правових відносин. В. С. Ярчук, зробивши аналіз різних підходів до розуміння трудового договору як особливого інституту трудового права, запропонував розглядати трудовий договір у декількох аспектах, оскільки поняття трудового

договору є полісемічною категорією, та це слугуватиме коректному методологічному сприйняттю його змісту в правозастосовній діяльності [8]. Отже, трудовий договір, на його думку, необхідно розглядати у таких аспектах: по-перше, як угоду про працю між працівником та роботодавцем; по-друге, як юридичний факт, що є однією з головних підстав виникнення й формою існування трудових правовідносин в часі, як «елемент трудових правовідносин, який розкриває свій зміст у взаємних суб'єктивних правах та обов'язках його сторін» [9]; по-третє, як один із центральних правових інститутів трудового права [10].

Як угода про працю між працівником та роботодавцем трудовий договір цілком знайшов своє відображення у Кодексі законів про працю України (ст. 21). Трудовий договір виступає як юридичний факт, що спричиняє виникнення індивідуальних трудових правових відносин, внаслідок чого особи договору (роботодавець та працівник) набувають певних прав та обов'язків в процесі виконання заздалегідь обумовленої праці.

У цьому аспекті слушною є думка П. Д. Пилипенка, що трудовий договір належить до основних підстав виникнення індивідуальних трудових правовідносин, при цьому вчений вказує на своєрідну універсальність трудового договору як юридичного факту, що породжує трудові правовідносини [11]. Отже, з моменту укладення трудового договору сторони набувають певних суб'єктивних прав та обов'язків, при чому варто зауважити про необхідність підпорядкування працівників внутрішньому трудовому розпорядку, умови якого, як правило, не відображаються у трудовому договорі, проте за невиконання яких, окрім зазначених у трудовому договорі обов'язків, працівника може бути звільнено.

Дуже доречно розглядати трудовий договір і як центральний інститут трудового права. Правовий інститут – це складник галузі права, що регулює «самостійний вид однорідних суспільних відносин» [12].

Саме з моменту укладення трудового договору виникають інші, залежні від нього правові норми, інститути трудового права такі, як заробітна плата, дисципліна праці, охорона праці, робочий час, час відпочинку та багато інших. У цьому аспекті інститут трудового договору утворює законодавчо впорядковану сукупність (систему) правових норм [13], якими регламентовано порядок та умови укладення трудового договору, змінення його

умов та припинення дії останнього [14]. Тобто трудовий договір є джерелом взаємних прав та обов'язків його сторін, а також необхідною передумовою для виникнення у певного працівника інших правовідносин, що тісно пов'язані з трудовими (з матеріальної відповідальності, підвищення кваліфікації) [15]. Укладення трудового договору неминуче спричиняє включення цих суб'єктів до цілої системи відносин, які регулюються трудовим правом. Інакше кажучи, відсутній трудовий договір – немає й трудового права [16].

У свою чергу О. С. Пашков відносив трудовий договір до родового поняття, тобто до такого, що відображає всі елементи відносин з приводу використання робочої сили [17]. М. В. Молодцов дещо ширше та конкретніше розглянув сутність трудового договору Науковець зазначив, що трудовий договір як юридичне поняття має кілька значень: 1) угода про працю; 2) підстава виникнення трудових відносин; 3) організаційно-правова форма зайнятості громадян; 4) центральний інститут трудового права, що регулює порядок його укладення, зміни і припинення [18].

Розглядаючи законодавче тлумачення трудового договору, яке надане у ст. 21 КЗпП України, слід звернути увагу на досить громіздке визначення цього правового феномену. Як доречно зазначив П. Д. Пилипенко «є підстави вважати, що саме у цій статті законодавцю не вдалося уникнути традиційних соціалістичних підходів щодо розуміння форм власності та підприємництва, через що у визначенні фігурують фактично неіснуючі власники підприємств, установ і організацій, замість того, аби раз і назавжди визначитися з проблемою юридичного оформлення використання найманої праці» [19]. Словосполучення «власник підприємства, установи, організації або уповноважений ним орган чи фізична особа» варто замінити, скоротивши до терміну «роботодавець», адже такі зміни суті визначення «трудоного договору» не змінять. Крім того, закони України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності» [20] та «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві і професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності» [21] містять визначення «роботодавець», яке збігається з вищенаведеною конструкцією, а саме: власник підприємства, установи, організації незалежно від форм власності, від виду діяльності та галузевої належності або вповноважений ним орган чи фізична особа, яка відповідно до

законодавства використовує найману працю. Виходячи з цього, у КЗпП України та інших нормативно-правових актах, що регулюють трудові відносини, необхідним є закріплення поняття «роботодавець» задля виключення випадків розбіжності між різними законодавчими актами.

Розглядаючи проект Трудового кодексу, можна помітити, що вищевказане виправлення було вже взято законодавцем до уваги. Так, відповідно до ст. 39 цього законопроекту, трудовий договір – це угода між працівником і роботодавцем, за якою працівник зобов'язується особисто виконувати роботу (трудова функція), визначену цією угодою, з додержанням трудового законодавства, колективних договорів і угод, правил внутрішнього трудового розпорядку під керівництвом та контролем роботодавця, а роботодавець – надати працівникові роботу за цією угодою, забезпечувати належні, безпечні та здорові умови праці, належні санітарно-побутові умови та своєчасно і в повному обсязі виплачувати заробітну плату [22]. Отже, авторами проекту Трудового кодексу були зроблені важливі, на нашу думку, зауваження щодо саме особистого виконання працівником своїх обов'язків. В іншому випадку йшлося б про договір підряду, який є різновидом цивільно-правових договорів та ніякого відношення до трудового договору не має. Крім того, авторами були деталізовані умови, за яких працівник мав виконувати свою трудову функцію: саме належні, безпечні та здорові умови праці, належні санітарно-побутові умови. З цього пояснення випливає, що такі умови повинні відповідати встановленим на законодавчому рівні нормативам.

Таким чином, на нашу думку, під трудовим договором слід розуміти договір між працівником та роботодавцем, за яким працівник зобов'язується виконувати роботу за визначеною трудовим договором трудовою функцією з додержанням трудового законодавства, колективних договорів і угод, правил внутрішнього трудового розпорядку, а роботодавець зобов'язується надати відповідну роботу, обладнання, матеріали, сировину, забезпечити робоче місце працівника належними і безпечними санітарно-побутовими умовами, своєчасно виплачувати обумовлену заробітну плату та здійснювати соціальні відрахування у відповідні фонди.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Трудовое право / под. ред. О. В. Смирнова. – М. : Проспект, 1998. – С. 171.
2. Горохов Б. А. Современное правовое регулирование социально-трудовых отношений в России (средства, механизм, источники и особенности) : дис. на соискание уч. степ. канд. юрид. наук : спец. : 12.00.05 «трудовое право ; право социального обеспечения» / Б. А. Горохов. – С.-Пб., 2006. – 209 с.
3. Грузінова Л. П. Трудове право України : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Л. П. Грузінова. – К. : МАУП, 2003. – Ч. 2. – С. 29.
4. Пашерстник А. Е. Право на труд / А. Е. Пашерстник. – М. : Изд-во АН СССР, 1951 – С. 200-201.
5. Лях А. Ф. Трудовой договор / А. Ф. Лях. – М., 1927. – С. 8–10.
6. Котюк І. Курс правознавства : навч. посіб. / І. Котюк, О. Котюк. – К. : Версія : Видавець Іван Котюк. – 2005. – Ч. III: Основи приватного права України. – С. 233.
7. Александров Н. Г. Трудовое правоотношение / Н. Г. Александров. – М. : Юрид. изд., 1948. – С. 230.
8. Вишневецька С. В. Методологічні проблеми науки трудового права / С. В. Вишневецька // Актуальні проблеми науки трудового права в сучасних умовах ринкової економіки : мат-ли наук.-практ. конф. (м. Сімферополь, 19–20 травня 2003 р.). – Харків : Нац. ун-т внутр. справ, 2003. – С. 21.
9. Трудовое право Украины : учебник / под ред. Г. И. Чанышевой, Н. Б. Болотиной. – Х. : Одиссей, 1999. – С. 121.
10. Ярчук В. С. Поняття трудового договору, його значення в системі сучасного трудового права України / В. С. Ярчук // Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності – №3. – 2009 – С. 192.
11. Пилипенко П. Д. Підстави виникнення індивідуальних трудових правовідносин / П. Д. Пилипенко. – К. : Т.-во «Знання», 2003. – С. 31.
12. Комаров С. А. Общая теория государства и права: уч. пособие / С. А. Комаров. – С.-Пб. : Изд-во юрид. ин-та МВД РФ, 2001. – С. 235.
13. Цвік М. В. Інститут права // Юридична енциклопедія : в 6 т. / М. В. Цвік. – К. : Українська енциклопедія, 1998. – Т. 2. – 1998. – С. 701–702.
14. Трудовое право Украины : учебник / под ред.

Г. И. Чанышевой, Н. Б. Болотиной. – Харьков : Одиссей, 1999. – С. 121.

15. Пилипенко П. Д. Проблеми теорії трудового права : монографія / П. Д. Пилипенко. – Л. : Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 1999. – С. 171–172.

16. Трудовое право Украины : учебник / под ред. Г. И. Чанышевой, Н. Б. Болотиной. – Х. : Одиссей, 1999. – С. 120.

17. Пашков А. С. Договоры о труде в условиях многоукладной экономики / А. С. Пашков // Государство и право. – 1993. – № 6. – С. 59–65.

18. Молодцов М. В. Трудовое право России : учебник для вузов / М. В. Молодцов, С. Ю. Головина. – М. : Норма, 2004. – 640 с.

19. Пилипенко П. Д. Про трудовий договір як юридичний факт і його сторони / П. Д. Пилипенко // Предпринимательство, хозяйство и право. – 2000. – № 9. – С. 46.

20. Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності : Закон України від 15.09.1999 № 1045-XIV // Відомості Верховної Ради України, 1999. – № 45. – Ст. 397.

21. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві і професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності : Закон України від 23.09.1999 № 1105-XIV // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 46–47. – Ст. 403.

22. Проект Трудового кодексу України від 22.04.2013 [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=46746.

ДОБРОВІЛЬНА ВІДМОВА ВІД ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНУ

Придава Олена Олегівна –
студентка групи ПЗ-12-1 КрНУ

Науковий керівник:
Локтіонова Вікторія Володимирівна –
доцент кафедри галузевих юридичних наук КрНУ,
кандидат юридичних наук

Правове регулювання добровільної відмови від вчинення злочину належить до складніших проблем Загальної частини

кримінально-правової доктрини. Різні аспекти даної теми обговорювалися в роботах таких вчених, як: Ю.В. Гродецький, М.І. Бажанов, Н.В. Маслак, І.І. Митрофанов, М.І. Тацій, В.І. Тютюгін, А.В. Шевчук та інших.

У ст. 17 Кримінального кодексу (далі – КК) зазначається, що добровільною відмовою є остаточне припинення особою за своєю волею готування до злочину або замаху на злочин, якщо при цьому вона усвідомлювала можливість доведення злочину до кінця.

Аналізуючи закон, можна дійти висновку про необхідні ознаки, що властиві добровільній відмові від доведення злочину до кінця. Однією з найголовніших ознак – це добровільна відмова від розпочатої діяльності до кінця, коли сам суб'єкт з власної ініціативи відмовляється від вчинення злочину, тобто є вільне волевиявлення суб'єкта [1].

Якщо ж на прийняття особи такого рішення вплинуло суспільство, правоохоронні органи, то така ознака автоматично виключається.

Соціальна сутність добровільної відмови полягає в тому, що особа розпочинає вчинення злочину, але в силу тих чи інших причин припиняє злочинну поведінку за власним бажанням, у зв'язку з чим злочинний результат не настає. Це свідчить про цілковиту втрату особою суспільної небезпечності.

Мотивами від доведення злочину до кінця є: усвідомлення аморальності діяння, каяття, бажання виправитися, страх перед відповідальністю, жалість, невігідність вчинення злочину, але нажаль вищезазначені мотиви не мають ніякого значення для добровільної відмови від вчинення злочину.

Щоб запобігти підготовленому або розпочатому злочину чи відвернути його, закон стимулює особу до добровільного його полишення, гарантуючи повне звільнення від відповідальності чи зменшення її обсягу. Добровільна відмова свідчить про повну або часткову втрату особою суспільної небезпечності.

Правовими наслідками відмови від вчинення злочину відповідно до ч. 2 ст. 17 КК України впливає, що особа, яка добровільно відмовилася від доведення злочину до кінця, не підлягає кримінальній відповідальності за вчинені нею готування до злочину або замах на злочин. У зв'язку з цим ця норма має велике значення для запобігання злочинів, бо сприяє відмові від продовження і завершення розпочатого особою злочину. Положення зазначеної норми про добровільну відмову можуть

бути використані й іншими особами для запобігання злочинів [2]. При добровільній відмові від злочину особа не підлягає кримінальній відповідальності внаслідок саме добровільної відмови від вчинення злочину, що свідчить про те, що у її діянні немає складу злочину.

Отже, виходячи з вищесказаного добровільна відмова від вчинення злочину являє собою добровільне та безповоротне припинення особою по своїй волі готування до злочину чи замаху на злочин при усвідомленні про можливість доведення злочину до кінця. Добровільна відмова від вчинення злочину – це добровільне та остаточне припинення розпочатої діяльності при усвідомленні наявної можливості її успішного завершення [3].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Митрофанов І. І. Кримінально-правові засоби впливу на осіб, які вчинили злочини : монографія / І. І. Митрофанов. – Кременчук : Вид. ПП Щербатих О.В., 2009. – 488 с.

2. Матишевський П. С. Кримінальне право України Загальна частина : підручник / П. С. Матишевський. – К. : Юрінком Інтер, 2011. – 272 с.

3. Кримінальне право України. Загальна частина : підруч. / за ред. М. І. Мельника, В. А. Клименка. – вид. 3-тє, перероб. та допов. – К. : Юридична думка, 2004. – 352 с.

ДО ПИТАННЯ ПРО СПІВВІДНОШЕННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ТА ПОКАРАННЯ

Радченко Аліна Анатоліївна – студентка 4-го курсу факультету права, гуманітарних і соціальних наук Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського

Науковий керівник:
Митрофанов Ігор Іванович – завідувач кафедри галузевих юридичних наук КрНУ, кандидат юридичних наук, доцент

Питання про форми реалізації кримінальної відповідальності у юридичній літературі вирішується неоднозначно. Наприклад,

Ю. М. Ткачевський і О. І. Парог вважають, що кримінальна відповідальність реалізується в двох формах: із призначенням покарання і без призначення покарання [1, с. 74–75]. Л. В. Багрій-Шахматов на додаток вказує і третю форму – застосування примусових заходів медичного характеру [2, с. 104].

На думку О. М. Ігнатова, формами реалізації кримінальної відповідальності є: 1) притягнення конкретної особи до кримінальної відповідальності; 2) розгляд кримінальної справи в суді і винесення обвинувального вироку з призначенням покарання чи без нього; 3) відбування покарання; 4) наявність в особи судимості [3, с. 68]. С. Г. Келіна уточнює, що кримінальна відповідальність реалізується в трьох стадіях, якими є: винесення обвинувального вироку, відбування покарання і наявність судимості [4, с. 482–483].

На погляд М. Тащиліна і М. Годила, такими формами є: 1) застосування кримінального процесуального примуса, до яких вони відносять затримання підозрюваного, його особистий обшук, тримання під вартою, обрання запобіжного заходу й ін.; 2) уживання заходів кримінального процесуального характеру, пов'язаних зі звільненням від покарання; 3) призначення покарання; 4) виконання (відбування) покарання; 5) стан судимості [5].

Якщо проаналізувати позиції вчених з означеної проблематики, то таку різнополярність поглядів частково можна пояснити відсутністю у КК України визначення центрального поняття законодавства про кримінальну відповідальність – кримінальної відповідальності особи, яка вчинила кримінальне правопорушення. Насправді це виглядає як парадокс, оскільки Закон України, який має назву Закону про кримінальну відповідальність, не містить визначення поняття такої відповідальності. Виникає питання – а про що закон? [6].

Кримінальна відповідальність є інститутом кримінального права, а тому її існування і реалізація можливі тільки в рамках кримінально-правових відносин. Думка окремих авторів про те, що кримінальна відповідальність може реалізовуватися також у рамках кримінальних процесуальних відносин, на наш погляд, непереконлива, оскільки процес є тільки формою життя закону про кримінальну відповідальність.

У цьому відношенні важко не погодитися з думкою А. А. Піонтковського, який вважав, що вся кримінальна процесуальна діяльність, здійснювана у формі кримінальних процесуальних правовідносин, спрямована на те, щоб установити, чи є в дійсності або відсутнє відповідні кримінально-правові відносини між особою обвинувачуваного і державою. При стверджувальному рішенні питання в обвинувальному судовому вирокі суд установлює покарання як матеріальне вираження відповідальності особи за вчинений злочин [7, с. 9].

У зв'язку з цим, порушення кримінального провадження (внесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань), притягнення особи як обвинуваченого (повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального правопорушення), застосування запобіжного заходу і т.п., здійснювані в рамках кримінальних процесуальних відносин, є не що інше, як установлення факту вчинення злочину і наявності підстави для подальшої реалізації кримінальної відповідальності, але ніяк не її сама реалізація.

Що ж стосується окремих авторів, що визнають однією з форм реалізації кримінальної відповідальності відбування покарання, то з їхньою позицією навряд чи можна погодитися. Так, якщо звернутися до ст. 1 Кримінально-виконавчого кодексу України (далі – КВК), то, за змістом цієї норми, завданнями кримінально-виконавчого законодавства є визначення принципів виконання кримінальних покарань, правового статусу засуджених, гарантій захисту їхніх прав, законних інтересів та обов'язків; порядку застосування до них заходів впливу з метою виправлення і профілактики асоціальної поведінки; системи органів і установ виконання покарань, їх функцій та порядку діяльності; нагляду і контролю за виконанням кримінальних покарань, участі громадськості в цьому процесі; а також регламентація порядку і умов виконання та відбування кримінальних покарань; звільнення від відбування покарання, допомоги особам, звільненим від покарання, контролю і нагляду за ними.

При розгляді проблем кримінальної відповідальності та її співвідношення з покаранням важливим можна визнати і питання про момент припинення такої відповідальності. Його суть полягає

в тому, вважати чи ні однією з форм її реалізації наявність судимості. Теорія кримінального права визначає судимість як правовий стан особи, засудженої до визначеного виду і строку (розміру) покарання за вчинений злочин. Згідно зі ст. 88 КК, таке особа вважається засудженою із дня набрання законної сили обвинувальним вироком суду до моменту погашення зняття чи судимості. Отже, судимість не є покаранням, а наслідком його відбування. Саме тому наявність судимості не може вважатися однією з форм реалізації кримінальної відповідальності.

Таким чином, моментом припинення кримінальної відповідальності варто визнати вирок суду, що набрав законної сили. Наступні стадії регламентують лише виконання такого вироку і не можуть бути включені в зміст кримінальної відповідальності.

У зв'язку з викладеним, на нашу думку, що поняття кримінальної відповідальності можна сформулювати в такий спосіб: кримінальна відповідальність виражається в засудженні особи, визнаної винною у вчиненні злочину вироком суду, що набрав законної сили, і застосуванні до такої особи покарання або інших кримінально-правових засобів впливу відповідно до закону про кримінальну відповідальність.

Що стосується питання про реалізацію кримінальної відповідальності, то слід вказати на те, що кримінальна відповідальність реалізується в осуді: 1) з реальним застосуванням призначеного покарання; 2) зі звільненням від відбування покарання з випробуванням; 3) зі звільненням від відбування покарання; 4) без призначення покарання; 5) із застосуванням примусових заходів виховного характеру відносно неповнолітніх.

В усіх зазначених варіантах суд постановляє обвинувальний вирок. Набуття ним законної сили стає тією відправною точкою, на якій інститут кримінальної відповідальності припиняє свою правову дію, перетворюючись в рівнозначний йому інститут – покарання, що і є матеріальним вираженням кримінальної відповідальності.

Такий же висновок, на наш погляд, впливає з аналізу законодавчого визначення покарання. Зокрема, за змістом ч. 1 ст. 50 КК України, покарання є заходом примусу, що застосовується від імені держави за вироком суду до особи, визнаної винною у

вчиненні злочину, і полягає в передбаченому законом обмеженні прав і свобод засудженого.

Таким чином, кримінальна відповідальність і покарання є самостійними інститутами кримінального права, головним завданням на яких законодавець визначив правильне та справедливе засудження особи, визнаної винною у вчиненні злочину, і призначення цій особі законного, обґрунтованого, справедливого і вмотивованого покарання. Розглянуті нами окремі аспекти співвідношення кримінальної відповідальності і покарання не вирішують усіх проблем, властивих цим кримінально-правовим інститутам, тому наукові розвідки в цьому напрямі триватимуть і далі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ :

1. Советское уголовное право. Общая часть : [учебник для вузов] / под ред. Г. А. Кригера, Б. А. Куринова, Ю. М. Ткачевского – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1981. – 517 с.

2. Багрий-Шахматов Л. В. Уголовная ответственность и наказание / Л. В. Багрий-Шахматов. – Минск : Вышэйш. шк., 1976. – 384 с.

3. Уголовное право России. Общая часть : [учебник для вузов] / под ред. А. Н. Игнатова и Ю. А. Красикова. – М. : Издательская группа НОРМА–ИНФРА–М, 1999. – 639 с.

4. Курс российского уголовного права. Общая часть [учебник для вузов] / под ред. В. Н. Кудрявцева, А. В. Наумова. – М. : Спарк, 2001. – 767 с.

5. Тащилин М. Уголовная ответственность и формы ее реализации / Н. Годилю, М. Тащилин // Уголовное право. – 2004. – № 4. – С. 53–54.

6. Митрофанов И. И. Уголовно-правовое учение о механизме реализации уголовной ответственности : монография / И. И. Митрофанов. – Одесса : Издательство : «Фенікс», 2014. – 448 с.

7. Курс советского уголовного права. Часть общая : в 6-ти томах / редкол. : А. А. Пионтковский, П. С. Ромашкин, В. М. Чхиквадзе. – М. : Наука, 1970. – Т. 3: Наказание – 350 с.

ОКРЕМІ ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ НЕОБХІДНОЇ ОБОРОНИ

Рець Олена Юрївна –
студентка групи ПЗ-12-1
Кременчуцького національного університету
імені Михайла Остроградського

Науковий керівник:
Горлов Євгеній Володимирович –
доцент кафедри галузевих юридичних наук КрНУ,
кандидат юридичних наук

Наше суспільство не стоїть на одному місці. Кожен день йде певна динаміка розвитку, покращення, втілення нових ідей. Але, поряд із розвитком суспільної діяльності людства йде регресивна життєдіяльність злочинності, яка і є продуктом суспільства. Ще з давніх часів, злочинність супроводжувала працю людини, залишаючи її без певних благ. Так, і на сьогодні, жодна країна не може забезпечити безпеку своїх громадян від злочинних посягань. Тому, розуміючи небезпеку, законодавець дає можливість особі самостійно захищати свою недоторканість, родичів та близьких. Встановлюючи можливість самостійності дій, законодавчо врегульовуються й межі цих дій, перевищення яких тягне за собою кримінальну караність.

Це питання висвітлюється в працях таких науковців як М. І. Бажанов, Ю. В. Баулін, В. П. Віденко, В. Л. Зуєв, В. С. Ковальський, В. В. Сташис, М. В. Стрюк, В. І. Ткаченко, Е. Р. Шафіков, О. В. Шкелебей, М. М. Якубович та інші.

Ми вважаємо, що встановлення меж для самостійності дій особи задля запобігання протиправних дій проти неї є позитивним явищем, яке за своєю суттю дає можливість боротися зі злочинністю. Можна наголосити, що згідно тяжкої ситуації в країні злочинність приймається для встановлення нових панівних меж у суспільстві. Тобто, вона робить великий «крок» уперед, роблячи себе протиправним владним явищем, яке тримає у страху суспільство.

Особливого розмаху набувають насильницькі злочини, злочини із застосування вогнепальної зброї. Тому, ст. 36 Кримінального Кодексу (далі – КК) України набирає більших обертів у своєму застосуванні.

Відповідно до ст. 36 КК необхідна оборона – це правомірний захист правоохоронюваних інтересів особи, суспільства або держави від суспільно небезпечного посягання шляхом заподіяння тому, хто посягає, необхідної і достатньої в даній обстановці шкоди, що відповідає небезпеці посягання й обстановці захисту [1, ст. 17].

Такі вчені як В. С. Ковальський, М. В. Стрюк, О. В. Шкелебей зазначають, що здійснення необхідної оборони є суб'єктивним правом, а не обов'язком громадянина. І вважають, що відмова останнього від виконання свого права не тягне за собою ніякої відповідальності. Крім того, громадянин не зобов'язаний доводити до відома державних або інших органів чи посадових осіб про вчинений ним акт необхідної оборони [2, с. 28]. Повністю погодитися з даним твердженням неможливо, оскільки не в кожній ситуації бездіяльність особи може залишитися без наслідку.

Існує твердження, що здійснення громадянами наданого їм законом права необхідної оборони для захисту громадського чи індивідуального інтересу від суспільно небезпечних посягань – це їх моральний обов'язок (пропонується навіть законодавчо закріпити цю тезу) [3, с. 93-94]. Проте, законодавство не передбачає відповідальності за невиконання морального обов'язку. Але існують випадки, коли необхідна оборона виступає не лише моральним обов'язком особи, а й законним.

Законодавством закріплені положення щодо обов'язків осіб надавати необхідну допомогу іншим особам закріплений ст. 136 КК України обов'язок надання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані; для військовослужбовців, працівників міліції захист державних і суспільних інтересів, а також законних інтересів окремих громадян, є службовим обов'язком.

Межі правомірності необхідної оборони безпосередньо в Законі не визначені, але при цьому необхідно враховувати характер, ступінь суспільно небезпечного посягання. Чим небезпечніше посягання, тим більші межі допустимої шкоди.

Не потрібно вичікувати нанесення першого удару. Негайність відвернення чи припинення наявного суспільно небезпечного посягання є істотним елементом підстав необхідної оборони. Зрозуміло, що заподіяння тяжкої шкоди пов'язане лише з

посяганнями, які становлять велику суспільну небезпечність (загроза життю, здоров'ю, власності).

Верховний Суд України рекомендує враховувати характер небезпеки з боку нападника й обставини, що могли вплинути на реальне співвідношення сил: місце й час нападу, раптовість і неготовність до його відбиття, кількість нападників і захисників, їхні фізичні дані (вік, стать, стан здоров'я) та інші обставини. Таким чином, суд з'ясовує правомірність у діях особи, чи вони були викликані необхідністю їх застосування.

В деяких випадках особи не мають законного права вдаватися до необхідної оборони. Наприклад, відповідно до Закону «Про міліцію» застосування правоохоронцем вогнепальної зброї не породжує права на необхідну оборону щодо особи, якій заподіюється шкода. Так само не породжує права на оборону й провокація небезпечного посягання з боку зловмисника (оскільки йдеться про особу, яка вчиняє протизаконні дії) [4].

Працівники міліції, інших правоохоронних органів, воєнізованої охорони, які у зв'язку з виконанням службових обов'язків заподіяли шкоду нападаючому чи затриманому, не несуть за це кримінальної відповідальності, якщо діяли з додержанням закону.

На сьогодні, КК України не врегульовані певні питання щодо необхідної оборони від дій особи, яка не підлягає кримінальній відповідальності внаслідок малолітства або неосудності.

Вочевидь, є доцільним вважати допустимими однакові дії щодо свого захисту, незалежно від віку й стану нападника. Адже в момент оборони той, хто захищається, як правило, не знає про вік і психічне здоров'я того, хто нападає [4]. Отже, суттєвими для визначення правомірності дій являються характеристики посягання.

Дуже важливо пам'ятати, що в складний для України час ніхто не застрахований від ситуації, коли виникне потреба самозахисту. В цей момент потрібно усвідомлювати власні дії з погляду на їх законність.

Не розкритим є питання можливості оборони від «триваючих» посягань. Наприклад, особа, яка зазнає систематичного витребування з боку злочинного угруповання. Чи систематичне цькування особи, побиття, спричинення тілесних ушкоджень (в школі, університеті, армії, дитбудинку), коли вона не чекає конкретних дій проти себе, а завдає тілесних ушкоджень кривдникам.

В даний час вирішення питань з необхідності застосування захисту від протиправних посягань не має великих успіхів через необізнаність українців з власними правами. На законодавчому рівні ми бачимо безліч проблем, які не врегульовані. Рівень свідомості громадян занадто низький, тому необхідна оборона призводить до матеріальних збитків, завдання недопустимої шкоди для життя особи, її фізичного і морального стану.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квітня 2001 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25–26. – С. 17.
2. Кримінальне право України : навч. посібник / В. С. Ковальський, М.В. Стрюк, О.В. Шкелебей ; за заг. ред. Є.В. Фесенка. – К. : Прецедент, 2006 – 147 с.
3. Дутковський А. Ю. Співвідношення диспозитивності та обов'язковості застосування необхідної оборони / А. Ю. Дутковський // Митна справа. – 2010. – № 5 Ч. 2. – С. 92-98.
4. Ковальський В. Електронний ресурс – режим доступу : <http://imzak.org.ua/articles/article/id/4282/>.

СИСТЕМАТИЗАЦІЯ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА УКРАЇНИ ТА ПРОБЛЕМИ ЙОГО РЕФОРМУВАННЯ

Салимон Тетяна Іванівна –
студентка групи ПЗс-14-1
Кременчуцького національного університету
імені Михайла Остроградського

Науковий керівник:
Горлов Євгеній Володимирович –
доцент кафедри галузевих юридичних наук КрНУ,
кандидат юридичних наук

Перед тим як перейти до аналізу системи, нагадаємо, що адміністративне право можна розглядати, у трьох вимірах: як навчальну дисципліну, юридичну науку та як галузь національного права. Предметом такого дослідження є сума цих трьох аспектів. Визначення авторів підручника харківської наукової школи полягає у тому що, «система адміністративного

права – це внутрішня побудова галузі, яка відображає послідовне розміщення елементів – інститутів і норм, що її утворюють, їх єдність і структурний взаємозв'язок».

Як навчальна дисципліна адміністративне право займає основну роль серед інших двох вимірів. По-перше – вона вивчає вже існуючий стан правового регулювання адміністративно-правових відносин, по-друге – досліджує саму адміністративно-правову доктрину, якою обґрунтовується існування чинних інститутів та пропозиції щодо покращення їх правового регулювання. Таким чином, студенти юридичного напрямку повинні знати не лише загальнообов'язкові норми адміністративного права, але й основні ідеї щодо вдосконалення адміністративно-правового регулювання суспільних відносин.

Адміністративне право як наука має обґрунтовувати необхідність існування тих або інших інститутів публічної адміністрації, досліджувати створення нових чи реформування застарілих, а також вносити пропозиції щодо їх правового забезпечення.

Як галузь національного права адміністративне право розглядається в позитивно-юридичному розумінні, як сукупність чинних загальнообов'язкових адміністративно-правових норм нашої державних [1, с. 26].

Нині є надзвичайно актуальною проблемою *систематизація* адміністративного законодавства. Розглядаючи адміністративне право як сукупність чинних юридичних норм, можна відзначити в цілому збільшення їх кількості. Проте ця кількість правових приписів на сьогодні залишається доволі недосконалою, зустрічаються внутрішні суперечності. Інакше кажучи, їм бракує системності. Спроби систематизації окремих інститутів адміністративного законодавства на сьогодні цілком не завершені [2, с. 311].

Досвід сучасних розвинених держав Європи свідчить, що демократична перебудова національних адміністративно-правових доктрин і законодавства у післявоєнний час тривала по кілька десятиріч років. Рекордним тут можна вважати приклад Великобританії, де подібний процес, за оцінками самих британських вчених, тривав майже п'ятдесят років.

Щодо українського адміністративного права, то в перші приблизно 5–6 років після набуття країною незалежності у його розвитку відбувався, можна сказати, явний застій. Насамперед, дуже повільно і нерішуче оновлювалося адміністративне

законодавство та все більш відчутним стало відставання від нових вимог практики державотворення української адміністративно-правової науки.

Тільки після прийняття Конституції України у 1996 році почав змінюватися на краще розвиток національного адміністративного права.

Два вирішальних фактори, які значно цьому сприяли: по-перше, утворення Президентом України у 1997 р. Державної комісії з проведення в Україні адміністративної реформи та покладення на цю комісію завдання підготовки Концепції адміністративної реформи; по-друге, це – прийняття в тому ж році Кабінетом Міністрів України рішення про створення Робочої групи, якій доручалась підготовка Концепції реформи українського адміністративного права і, крім цього, розробка проекту Адміністративного кодексу України.

В історії нашої країни такі події не мали аналогів. Для нашої країни особливо ж неординарним слід визнати рішення, щодо розробки Концепції реформи адміністративного права. На думку сучасних вчених, це, дійсно, надзвичайно рідкісний випадок, коли держава офіційно ставить завдання по концептуальному забезпеченню реформування цілої галузі національного права, причому галузі фундаментальної [3, с. 11].

Крім того, систематизація адміністративного права проводиться з метою усунення суперечностей між нормативними актами, скасування тих, що вже припинили свою дію та забезпечення доступності законодавства для всіх громадян.

Адміністративне законодавство являє собою систему тісно взаємопов'язаних законодавчих актів, які регламентують відносини в галузі організації і функціонування державного управління, виконавчої влади, правового статусу суб'єктів управлінської діяльності, визначення адміністративно-правових режимів, реалізації адміністративного примусу.

Систематизація адміністративного права складається з таких форм:

- облік нормативних актів;
- інкорпорація законодавства;
- консолідація законодавства;
- кодифікація законодавства.

Облік нормативних актів – це збір державними органами та недержавними органами, підприємствами, установами

організаціями чинних адміністративно-правових актів, їх обробка та розташування за певною системою, збереження, а також видача довідок.

Інкorporація – це така форма систематизації, коли нормативні акти певного рівня поєднуються в різного роду збірники у певному порядку (хронологічному, алфавітному, системно-предметному). Особливість інкорпорації полягає в тому, що зміни у зміст актів, що уміщуються в збірники, не вносяться. Однак інкорпорація не зводиться лише до простого відтворення актів у їх первісній редакції. У процесі інкорпорації з тексту актів, що уміщуються у збірник, вилючаються глави, статті (пункти), окремі абзаци, визнані такими, що втратили чинність.

Консолідація адміністративно-правових актів – це вид систематизації, який передбачає об'єднання двох або більше актів, виданих з одного питання, в один єдиний новий нормативний акт, що приймається відповідним органом. Такий акт затверджується правотворчим органом як нове, самостійне джерело права, а колишні нормативні акти визнаються такими, що втратили юридичну силу.

Кодифікація – це спосіб систематизації адміністративно-правових актів, заснований на змістовній переробці й узгодженні певної групи юридичних норм, пов'язаних загальним предметом регулювання, й об'єднанні їх в єдиному новому акті. Кодифікація спрямована на те, щоб змістовно усунути суперечність між правовими нормами. Це форма удосконалення законодавства, а її результатом є новий за формою і змістом законодавчий акт (кодекс, положення, статут) [4, с. 149].

Ще у радянські часи була розгорнута дискусія з питання кодифікації. Кодифікація розглядалася як форма правотворчості і як форма систематизації законодавства. А.В. Міцкевич, писав, що кодифікація – це діяльність компетентних державних органів по переробці діючого законодавства, усунування в ньому протиріч, внесення в нього змін, викликаних потребами суспільного розвитку. К. П. Горшков стверджував, що кодифікація є особливим видом правотворчості і відрізняється від законодавчої діяльності. Б. М. Лазарев, В. І. Попов, М. С. Студенікова пропонували кодифікувати адміністративне законодавство в єдиний нормативний акт, тобто об'єднати матеріальні та процесуальні адміністративно-правові норми [5, с. 20]. Крім таких теоретичних міркувань в юридичній літературі існували й інші погляди на кодифікацію адміністративного законодавства. В

основному пропонувалося приступити до загальної кодифікації або кодифікувати за окремими правовими галузями, за галузями та інститутами адміністративного права.

Таким чином, розглянутий суттєвий підхід до кодифікації та інкорпорації адміністративного законодавства має певне значення щодо реформування адміністративного права України, властивих розвитку правових систем європейських країн. Тому систематизація законодавства є об'єктивно необхідним елементом правової діяльності держави, її вдосконалення, зміцнення правової основи державного й суспільного життя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Адміністративне право України / за ред. Ю. П. Битяка. – Харків : Право, 2000. – С. 26.
2. Державна служба в Україні : організаційно-правові основи і шляхи розвитку. / за заг. ред. В. Б. Авер'янова. – К. : Видавничий Дім «Ін-Юре». – 1999. – 272 с.
3. Адміністративне право України. Академічний курс : підруч. : у двох томах / ред. колегія : В. Б. Авер'янов (голова). – К. : Видавництво «Юридична думка», 2004. – Том 1: Загальна частина. – 584 с.
4. Волинка К.Г. Теорія держави і права : Навч. посіб. – Київ. : МАУП, 2003. – 240 с.
5. Куртяк И. В. Административно-деликтное законодательство: понятие, содержание, этапы развития / И. В. Куртяк // История государства и права. – 2003. – № 6.

СИСТЕМА ОБОВ'ЯЗКІВ ПРАЦІВНИКА МІЛІЦІЇ

Сирота Дмитро Іванович – старший викладач кафедри галузевих юридичних наук КрНУ, кандидат юридичних наук

Обов'язки працівника міліції виступають формою конкретизації компетенції органу міліції. Разом з цим, коло обов'язків працівника міліції має принципове значення і для формування переліку наданих йому прав, оскільки діалектика взаємовідносин прав та обов'язків чиновника, як слушно зазначено у літературі [1], зумовлює той факт, що саме обов'язки

посадової особи впливають на визначення її прав. Якщо виходити з названого взаємозв'язку прав та обов'язків, то під останніми необхідно розуміти сукупність певних дій, безумовне вчинення яких покладено на посадову особу (працівника міліції).

Наразі обов'язки працівника міліції встановлено у Законі України «Про міліцію», Кодексі України про адміністративні правопорушення [2] (далі – КпАП), Положенні про Державну автомобільну інспекцію Міністерства внутрішніх справ [3], Положенні про порядок роботи зі зверненнями громадян і організації їх особистого прийому в системі Міністерства внутрішніх справ України [4] та деяких інших.

Аналіз названих нормативних актів, а також тих, про які мова піде нижче, дозволяє зробити висновок, що на працівника міліції покладено досить значну кількість різнопланових обов'язків, що, власне, і обумовлює існування чималої кількості підходів до їх групування. Так, зокрема, пропонується поділяти обов'язки працівника міліції на матеріальні та процесуальні; постійні та тимчасові (пов'язані із настанням особливих умов) [5, с. 79, 88]. Однак, на мій погляд, більш виправданим є розподіл обов'язків працівника міліції залежно від сфери, у якій вони знаходять свій прояв. З огляду на викладене, обов'язки працівника міліції можуть бути об'єднані у наступні групи:

– *обов'язки, пов'язані із необхідністю дотримуватися у своїй діяльності вимог діючих нормативних актів, у тому числі і міжнародних* (діяльність міліції будується на принципі законності; міліція виконує свої завдання неупереджено, у точній відповідності з законом);

– *обов'язки, пов'язані із непорушністю прав, свобод та законних інтересів приватних осіб* (міліція поважає гідність особи і виявляє до неї гуманне ставлення, захищає права людини незалежно від її соціального походження, майнового та іншого стану, расової та національної належності, громадянства, віку, мови та освіти, статі, ставлення до релігії, політичних та інших переконань; міліція не розголошує відомостей, що стосуються особистого життя людини, принижують її честь і гідність, якщо виконання обов'язків не вимагає іншого);

– *обов'язки, пов'язані з боротьбою із злочинами та правопорушеннями, забезпеченням охорони громадського порядку та громадської безпеки, забезпеченням безпеки дорожнього руху*

(забезпечує безпеку громадян і громадський порядок; виявляє, запобігає, припиняє та розкриває злочини; приймає і реєструє заяви й повідомлення про злочини та адміністративні правопорушення, своєчасно приймає по них рішення; припиняє адміністративні правопорушення і здійснює провадження у справах про них; забезпечує в межах своєї компетенції безпеку дорожнього руху, додержання законів, правил і нормативів у цій сфері);

обов'язки пов'язані з профілактикою злочинів та правопорушень (виявляє причини й умови, що сприяють вчиненню правопорушень, вживає в межах своєї компетенції заходів до їх усунення; бере участь у правовому вихованні населення; проводить профілактичну роботу серед осіб, схильних до вчинення злочинів, здійснює адміністративний нагляд за особами, щодо яких його встановлено, а також контроль за засудженими до кримінальних покарань, не пов'язаних з позбавленням волі);

– *обов'язки, пов'язані із наданням приватним особам адміністративних послуг* (дає відповідно до законодавства дозвіл на придбання, зберігання, носіння і перевезення зброї, боєприпасів, вибухових речовин та матеріалів, інших предметів і речовин, щодо зберігання і використання яких встановлено спеціальні правила, а також на відкриття об'єктів, де вони використовуються, контролює додержання зазначених правил та функціонування цих об'єктів; здійснює державну реєстрацію (перереєстрацію) і облік транспортних засобів та систематизацію відомостей про їх власників, проводить державний технічний огляд зареєстрованих транспортних засобів, приймає іспити на право керування транспортними засобами і видає відповідні документи);

– *обов'язки, пов'язані із наданням органам державної влади, органам місцевого самоврядування, їх посадовим і службовим особам допомоги у виконанні покладених на них функцій* (виконує прийняті в установленому законом порядку і в межах своєї компетенції рішення прокурора, слідчого, суду; бере участь у проведенні карантинних заходів під час епідемій та епізоотій; подає у межах наданих прав допомогу народним депутатам, представникам державних органів і громадських об'єднань у

здійсненні їх законної діяльності, якщо їм чиниться протидія або загрожує небезпека з боку правопорушників);

– *обов'язки, пов'язані із налагодженням та підтримкою взаємодії з населенням та громадськістю у сфері попередження, припинення та розкриття злочинів і правопорушень* (органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування, посадові особи цих органів, керівники підприємств, установ, організацій у межах своєї компетенції, а також громадяни сприяють громадським формуванням в охороні громадського порядку і державного кордону; місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування спільно з органами внутрішніх справ, підрозділами Прикордонних військ України організують діяльність громадських формувань з охорони громадського порядку та державного кордону шляхом залучення їх членів до проведення патрулювання та інших спільних заходів, проведення інструктажів та оперативного надання відповідної інформації, крім таємної, залучення їх членів до правового навчання та ознайомлення з формами та методами боротьби з правопорушеннями);

– *обов'язки, пов'язані із наданням приватним особам допомоги, необхідної для збереження їх здоров'я, майна або інших цінностей* (забезпечує збереження знайдених, вилучених у затриманих і заарештованих осіб і зданих у міліцію документів, речей, цінностей та іншого майна, вживає заходів до повернення їх законним власникам; несе відповідальність за збереження зданих цінностей і майна; надає у межах наявних можливостей невідкладну, у тому числі медичну, допомогу особам, які потерпіли від правопорушень і нещасних випадків, перебувають у безпорадному або небезпечному для життя і здоров'я стані, а також неповнолітнім, які залишились без опікування);

– *обов'язки, пов'язані з охороною природи та навколишнього природного середовища* (запобігає забрудненню повітря, водойм транспортними засобами та сільськогосподарською технікою; захищає природне середовище);

– *обов'язки, пов'язані із утриманням (заборонаю) від вчинення певних дій* (працівнику міліції забороняється застосовувати і використовувати вогнепальну зброю при значному скупченні людей, якщо від цього можуть постраждати сторонні особи; працівнику міліції забороняється займатись будь-

якими видами підприємницької діяльності, а так само організовувати страйки або брати в них участь).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Ананьев Н. В. Единство прав и обязанностей гражданского служащего / Н. В. Ананьев // Закон и право. – 2007. – № 9. – С. 32.

2. Кодекс України про адміністративні правопорушення // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1984. – Додаток до № 51. – Ст. 1122 (з наступними змінами та доповненнями).

3. Про Положення про Державну автомобільну інспекцію Міністерства внутрішніх справ : Постанова Кабінету Міністрів України : від 14.04.1997, № 341 // Офіційний вісник України. – 1997. – № 16. – С. 52.

4. Про затвердження Положення про порядок роботи зі зверненнями громадян і організації їх особистого прийому в системі Міністерства внутрішніх справ України : наказ МВС України : від 10.10.2004 р., № 1177 // Офіційний вісник України. – 2004. – № 43. – Ст. 2853.

5. Шестаков С. В. Адміністративно-правовий статус працівника міліції : дис. ... кандидата юрид. наук : 12.00.07 / С. В. Шестаков. – Харків, 2003. – 205 с.

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ТОРГІВ В УКРАЇНІ

Скрипник Анна Олегівна – старший лаборант кафедри галузевих юридичних наук Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського

Заїка Юрій Олександрович – завідувач кафедри цивільного права і цивільного процесу Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор

Протягом останніх років з метою забезпечення ефективної боротьби з проявами корупції в Україні впроваджуються електронні торги (аукціони).

Необхідність таких дій з боку держави пов'язані як з вимогами суспільства, так й із зобов'язань, взятих Україною перед міжнародними партнерами, в т.ч. в рамках Угоди про асоціацію з ЄС [1]. Таким чином потребує аналізу питання правового регулювання електронних торгів в Україні.

Перші кроки до нормативного врегулювання поняття електронної торгівлі на міжнародному рівні були зроблені у 1996 році Комісією Організації Об'єднаних Націй по праву міжнародної торгівлі, яка у Типовому законі про електронну торгівлю від 16.12.1996 визначила, що «в контексте заключення контрактів, если стороны не договорились об ином, оферта и акцепт оферты могут производиться с помощью сообщений данных. В случае, когда при заключении контракта используется сообщение данных, этот контракт не может быть лишен действительности или исковой силы на том лишь основании, что для этой цели использовалось сообщение данных» [2].

Директива 97/7/ЄС Європейського парламенту та Ради «Про захист прав споживачів в дистанційних контрактах» від 20.05.1997 [3] та Директива 2000/31/ЄС Європейського парламенту та Ради «Про деякі правові аспекти інформаційних послуг, зокрема, електронної комерції, на внутрішньому ринку» («Директива про електронну комерцію») від 8.06.2000 [4] в цілому визначають електронну торгівлю як діяльність з купівлі-продажу, предметом якої є товари чи послуги, при цьому контракт укладається між постачальником та споживачем відповідно до організованої дистанційної торгівлі чи схеми постачання послуг, якою займається постачальник, який, в цілях контракту, вдається до виняткового використання одного чи більше засобів дистанційного зв'язку.

У 2007 році Верховною Радою України було прийнято Закон України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки» яким серед найбільш пріоритетних завдань було визначено необхідність підготовки та прийняття Інформаційного кодексу України, включивши до нього розділ про засади електронної торгівлі [5].

Далі була перша спроба у національному законодавстві надати визначення такої формі купівлі-продажу речей, як електронні торги. Це відобразилось у нормативному закріпленні можливості проведення торгів з продажу майна банкрутів у формі

електронних торгів. Ця норма з'явилась у прийнятому Верховною Радою України 22.12.2011 Законі України «Про внесення змін до Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом». Так, із статті 67 даного Закону можна дійти висновку, що електронні торги – аукціон з продажу майна боржника в провадженні у справі про банкрутство, який проводиться на веб-сайті організатора, та який триває не менше 15 діб. Переможцем електронних торгів є особа, що запропонувала найвищу ціну протягом часу проведення електронних торгів [6].

Подальшим кроком у цьому напрямі було прийняття у 2012 році Верховною Радою України Закону України 4917-VI «Про внесення змін до Закону України «Про здійснення державних закупівель». Так, згідно ч. 1 ст. 39-1 даного Закону процедура електронного реверсивного аукціону - процедура закупівлі у електронній формі, яка передбачає проведення відкритих торгів у формі аукціону за методом зниження ціни договору (лота), проведення якої забезпечується оператором електронного майданчика на сайті в мережі Інтернет у режимі «он-лайн», з використанням електронного цифрового підпису [7]. Наразі даний закон втратив чинність, проте все ж він мав велике значення, оскільки це разом із законодавством про банкрутство це були перші законодавчі визначення електронного аукціону.

В червні 2012 року Міністерством економічного розвитку і торгівлі України було видано наказ №723 «Про затвердження Конкурсних вимог щодо відбору товарних бірж (електронних біржових майданчиків) для організації та проведення електронних біржових торгів з купівлі-продажу вугільної продукції». Даним наказом було визначено, що електронні біржові торги - торги в електронній формі, які організовує та проводить товарна біржа відповідно до правил біржової торгівлі та за якими учасниками біржових торгів надаються електронні документи з додержанням вимог законодавства України, що регулює обіг електронних документів та використання електронного цифрового підпису [8].

Проте найбільшого розповсюдження електронні торги на даний час отримали в процедурі примусового виконання рішень судів та інших органів. Саме для забезпечення примусової реалізації арештованого та конфіскованого майна Міністерством

юстиції України було видано наказ 656/5 від 16.04.2014 року «Про проведення експерименту із запровадження порядку реалізації арештованого майна шляхом проведення електронних торгів». Даним наказом затверджено Тимчасовий порядок реалізації арештованого майна шляхом проведення електронних торгів. Згідно даного нормативного акту електронні торги – це прилюдні торги (продаж майна, за яким його власником стає покупець, який під час торгів запропонував за нього найвищу ціну), що здійснюються в електронній формі в інформаційній системі, що забезпечує здійснення в електронній формі процесів подання й обробки заявок на участь в електронних торгах, проведення електронних торгів з реалізації арештованого державними виконавцями майна, обробку інформації про електронні торги [9].

Щодо майбутніх планів, то Кабінетом Міністрів України планується з грудня 2014 року запровадити пілотний проект системи електронних торгів державних закупівель в Україні [10].

Підсумовуючи можна дійти висновку, що згідно законодавства України електронні торги (аукціон) – нормативно регламентована сукупність дій учасників на веб-сайті в мережі Internet, у чітко визначений час, спрямованих на настання реальних правових наслідків та з метою досягнення певних економічних інтересів.

При цьому можна з упевненістю стверджувати про недостатній рівень правового регулювання електронних торгів в Україні, що не може належним чином забезпечити достатній механізм захисту прав та інтересів учасників правовідносин, що виникають у зв'язку із укладенням договорів купівлі-продажу на електронних торгах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Угода про асоціацію між Україною та ЄС (анотація основних розділів Угоди) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://mfa.gov.ua/ua/about-ukraine/european-integration/ua-eu-association>.
2. Официальные отчеты Генеральной Ассамблеи, пятьдесят первая сессия, Дополнение N 49 (A/51/49), стр. 332-336.
3. Директива 97/7/ЄС Європейського парламенту та Ради «Про захист прав споживачів в дистанційних контрактах»

[Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_245

4. Директива 2000/31/ЄС Європейського парламенту та Ради «Про деякі правові аспекти інформаційних послуг, зокрема, електронної комерції, на внутрішньому ринку» «Директива про електронну комерцію» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_224

5. Закон України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки» // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2007, № 12, ст. 102

6. Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2012, № 32-33, ст. 413.

7. Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про здійснення державних закупівель» щодо впровадження процедури електронного реверсивного аукціону» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4917-17>

8. Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України «Про затвердження Конкурсних вимог щодо відбору товарних бірж (електронних біржових майданчиків) для організації та проведення електронних біржових торгів з купівлі-продажу вугільної продукції» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z1073-12>

9. Наказ Міністерства юстиції України «Про проведення експерименту із запровадження порядку реалізації арештованого майна шляхом проведення електронних торгів» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z0427-14>

10. Алексєєв І. Введення системи електронних тендерів дасть змогу позбутися корупції у сфері держзакупівель [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.minjust.gov.ua/news/46096>.

ЗАХИСТ МАЙНОВИХ ПРАВ ПРИ ВВЕДЕННІ ВОЄННОГО СТАНУ ТА ПРОВЕДЕННІ АНТИТЕРОРИСТИЧНОЇ ОПЕРАЦІЇ

Скрипник Володимир Леонідович –
доцент кафедри галузевих юридичних наук
Кременчуцького національного університету
імені Михайла Остроградського,
кандидат юридичних наук

Вже більше ніж півроку України живе в умовах проведення антитерористичної операції на сході країни. Проте де-факто реалії вказують на фактично неоголошену війну, з численними людськими жертвами та знищеним майном.

Домінування публічних інтересів нівелює приватні права та інтереси, в тому числі й цивільні. Держава не бажає запустити механізми захисту приватних прав та інтересів власників майна, що знаходиться на території проведення антитерористичної операції, які можуть виникнути за умови введення воєнного стану.

Для розуміння безпосереднього механізму захисту прав та законних інтересів власників важливе значення мають перш за все принципові новели окремих розділів Конституції України. Насамперед такі норми: «Ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності» (ст. 41); «Право власності є непорушним» (ст. 41); «Примусове відчуження об'єктів права приватної власності може бути застосоване лише як виняток з мотивів суспільної необхідності, на підставі і в порядку, встановлених законом, та за умови попереднього і повного відшкодування їх, вартості «або» із наступним повним відшкодуванням їх вартості... – лише в умовах воєнного чи надзвичайного стану» (ст. 41) та деякі інші [1].

Воєнний стан та антитерористична операція – це два різні правові режими, що регулюються окремими нормативними актами та неоднаково регулюють питання захисту цивільних прав та інтересів. Таким чином потребує дослідження питання захисту майнових прав фізичних осіб та юридичних осіб приватного права за умови введення воєнного стану та у разі проведення антитерористичної операції.

Закон України «Про правовий режим воєнного стану», а саме ст. 1, передбачає, що воєнний стан – це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози та забезпечення національної безпеки, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень [2].

Відповідно до ст.ст. 15, 19 даного Закону право примусового відчуження або вилучення майна у юридичних і фізичних осіб для потреб оборони в Україні або в окремих її місцевостях, де введено воєнний стан, надано військовому командуванню разом з органами виконавчої влади, Радою міністрів Автономної Республіки Крим та органами місцевого самоврядування, а якщо це неможливо, то такі рішення військового командування приймає самостійно.

Крім того нещодавною новелою у законодавстві стали зміни до Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію», які передбачили військово-транспортний обов'язок, тобто можливість примусового безоплатного вилучення у підприємств, установ та організацій усіх форм власності транспортних засобів під час мобілізації, якщо не введений правовий режим воєнного стану [3].

Загальна процедура примусового вилучення майна в умовах воєнного стану визначена Законом України «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану» [4]. Найважливішим у даному законі є те, що окрім визначення порядку здійснення реквізиції в умовах воєнного стану, даним законом також визначений механізм захисту майнових прав осіб, в яких таке майно вилучено, в тому числі й порядок проведення компенсації за вилучене майно.

В свою ж чергу антитерористична операція, відповідно до ст. 1 Закону України «Про боротьбу з тероризмом» це комплекс

скоординованих спеціальних заходів, спрямованих на попередження, запобігання та припинення терористичної діяльності, звільнення заручників, забезпечення безпеки населення, знешкодження терористів, мінімізацію наслідків терористичної діяльності [5].

При цьому жодних гарантій захисту майнових прав фізичних та юридичних осіб даним законом не передбачено, більш того ст. 22 передбачено, що в разі якщо під час проведення антитерористичної операції вимушено заподіяна шкода життю, здоров'ю і майну терористів, військовослужбовці та інші особи, які брали участь в антитерористичній операції, звільняються від відповідальності за цю шкоду відповідно до законів України.

Таким чином держава не забезпечує жодних механізмів захисту майнових прав учасників цивільних правовідносин та території проведення антитерористичної операції, а отже без введення воєнного стану на територіях фактичного проведення бойових дій, фізичні та юридичні особи не мають жодних гарантій захисту майнових прав, визначених як Конституцією України, так і в цілому цивільним законодавством.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
2. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1647-14>.
3. Закон України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3543-12>.
4. Закон України «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4765-17>.
5. Закону України «Про боротьбу з тероризмом» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/638-15>.

ЩОДО ПРОБЛЕМИ ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ВІДБУВАННЯ ПОКАРАННЯ ЧОЛОВІКІВ, ЯКІ МАЮТЬ ДІТЕЙ ВІКОМ ДО ТРЬОХ РОКІВ.

Сокуренко Олександр Михайлович –
доцент кафедри державно-правових дисциплін
Черкаського національного університету ім. Б. Хмельницького,
кандидат юридичних наук, доцент

Кожне вчинене особою суспільно-небезпечне діяння не може залишатися безкарним. В ст. 62 Конституції України сказано, що особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду [7]. Якщо в діях особи міститься склад злочину і вину доведено в законному порядку то суд повинен призначити вид та міру покарання за вчинений злочин.

Призначаючи покарання, суд повинен дотримуватися його мети, що полягає в: карі як відплаті за вчинене, виправленні засудженого, запобіганні вчиненню нових злочинів самим засудженим (спеціальна превенція) та запобігання вчиненні нових злочинів іншими особами (загальна превенція). Тому, застосовуючи покарання суд не має на меті завдати йому моральних чи фізичних страждань не передбачених законом. Виходячи з цього, якщо суд дійде висновку, що особа може виправитися без реального відбування покарання, то за наявності деяких підстав передбачених КК України, суд може звільнити особу від відбування покарання.

Згідно ч. 1 ст. 141 Сімейного кодексу мати і батько мають рівні права і обов'язки щодо дитини незалежно від того чи перебувають вони у шлюбі [2, с. 69]. В нашому суспільстві склалося так, що жінка відіграє основну роль у вихованні дитини. У випадку смерті жінки чи інших обставин за яких вона не може доглядати за дитиною, або позбавлена такого права, то догляд за дитиною переходить до батька дитини, баби, діда чи інших родичів, які фактично доглядають за дитиною. Згідно з ч. 7 ст. 179 КЗпП України відпустки для догляду за дитиною, можуть бути використані повністю або частинами також батьком дитини,

бабою, дідом чи іншими родичами, які фактично доглядають за дитиною [8].

Згідно ст. 83 КК України жінкам яким призначено покарання у виді обмеження волі та позбавлення волі на строк не більше п'яти років крім тяжких та особливо тяжких злочинів, суд може звільнити від відбування покарання в межах строку, на який жінку може бути звільнено від роботи у зв'язку з вагітністю, пологами і до досягнення дитиною трирічного віку. Таке звільнення застосовується до засудженої, яка має сім'ю, родичів, що дали згоду на спільне проживання, яка має можливість самостійно забезпечити належні умови для виховання дитини. Контроль за поведінкою таких жінок звільнених від відбування покарання здійснюється органом кримінально-виконавчої системи [1, с. 27].

Частина 4 ст. 83 КК України встановлює іспитовий строк, який дорівнює терміну згідно якого жінка має право бути звільнена від роботи, а саме на час вагітності, пологів та досягнення дитини трьохрічного віку.

Даний вид звільнення від відбування покарання є умовним. Його умовність полягає в тому, що до жінки ставляться певні вимоги (не відмовлятися від дитини; проживати разом з нею; доглядати за дитиною; виховувати дитину), вразі їх порушення або неналежного виконання суд за поданням контролюючого органу направляє засуджену для відбування призначеного покарання.

Отже, виходячи з цього можна зробити висновок, що пологи і вагітність – це біологічна особливість жінки, тому звільнення від відбування покарання згідно ст. 83 КК України, є обґрунтованим і стосується лише тільки жінок. Щодо догляду за дитиною віком до трьох років, ми вважаємо, що було б доцільно надати право на звільнення від відбування покарання не лише жінку, а й чоловіка, який фактично доглядає за дитиною, оскільки згідно КЗпП України чоловіком може бути використана відпустка по догляду за дитиною до досягнення нею трьохрічного віку.

Якщо чоловік звільняється від відбування покарання у зв'язку з доглядом що мають дітей до трьох років, то він повинен сумлінно виконувати обов'язки покладені на нього судом, а в разі їх порушення суд має право повернути засуджену особу до реального відбуття покарання. Якщо суд звільнить чоловіка від відбування покарання по догляду за дитиною до досягнення нею трьохрічного віку то невиконання тих обов'язків які передбачені в

ст. 83 КК України не буде підстав до повернення для відбування покарання від якого особу було звільнено, що дає можливість чоловіку невідповідально ставитися зокрема до виховання дитини. Тому цей аспект необхідно обов'язково врахувати при внесенні змін до ст. 83 КК України.

На нашу думку, слід внести зміни до статті 83 КК України і зрівняти права жінки і чоловіка у питаннях, що стосуються звільнення від відбування покарання у зв'язку з доглядом за дитиною до досягнення нею трирічного віку. Так-як КЗпП України передбачає можливість використання відпусток по догляду за дитиною як чоловіками, так і жінками, то потрібно передбачити в КК України, як чоловіками так і жінками, які мають дітей віком до трьох років надати звільнення від відбування покарання, а вразі порушення обов'язків, покладених на нього судом, повернути засуджену особу до реального відбування покарання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кримінальний кодекс України. – К. : Видавничий дім «Скіф», 2006. – 148 с.
2. Кодекс законів про працю України – К. : Видавничий дім «Скіф», 2006. – 112 с.
3. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України від 5 квітня 2001 року / За ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. – К. : Каннон, 2001. – 1104 с.
4. Закон України «Про охорону дитинства» від 26.04.2001 № 2402-III.
5. Закон України «Про відпустки» від 15.10.1999 N 504/96-ВР (504/96-ВР).
6. Постанова Верховної Ради України «Про Декларацію про загальні засади державної політики України стосовно сім'ї та жінок» від 5.03.1999 № 475-XIV (475-124).
7. Конституція України від 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 28.
8. Сімейний кодекс України // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 21–22. – Ст. 135.

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВЕ ВИЗНАЧЕННЯ НАСИЛЬСТВА

Сторчак Ніна Анатоліївна –
завідувач кафедри суспільствознавчої освіти
Миколаївського обласного інституту післядипломної
педагогічної освіти,
кандидат юридичних наук, доцент

Насильство як засіб (спосіб) або мета вчинення того чи іншого суспільно небезпечного діяння згадується більш, ніж у п'ятдесяти статтях Кримінального кодексу (далі – КК) України [3]. Воно стосується не лише злочинів проти життя і здоров'я особи (одні з найбільш небезпечних і поширених насильницьких злочинів), а й проти статевої свободи і недоторканості, проти волі честі та гідності, проти виборчих, трудових та інших прав, проти власності, проти громадської безпеки, безпеки руху та експлуатації транспорту та ін.

Насильство може бути як основною ознакою складу діяння (наприклад, у таких злочинах, як побой і мордування – ст. 126, катування – ст. 127, насильницьке донорство – ст. 144, розбій – ст. 187, погроза або насильство щодо працівника правоохоронного органу – ст. 345 та ін.), так і кваліфікуючою (у торгівлі людьми або іншій незаконній угоді щодо людини – ст. 149, порушенні недоторканності житла – ст. 162, перешкоджанні здійсненню релігійного обряду – ст. 180, грабежі – ст. 186, незаконному заволодінні транспортним засобом – ст. 289 та ін.) [3].

Аналіз тексту КК України засвідчує, що законодавець при конструюванні складів насильницьких злочинів як прямо застосовує термін «насильство», «фізичне насильство», «психічне насильство», «насильницькі дії», так й інші загальні терміни («завдання удару», «мордування», «катування», «погроза», «примус», «напад», «знущання», «глумління», «тероризування» та ін.), а також терміни, що характеризують наслідки злочинного діяння («заподіяння смерті», «тілесне ушкодження», «особлива жорстокість» «особливе мучення», «фізичне страждання», «припинення гідності» та ін.) [3]. Однак, використовуючи термін «насильство», законодавець не дає його визначення, а інші зазначені терміни доволі часто використовує досить непослідовно, допускаючи різне їх тлумачення.

З урахуванням зазначеного виникає питання, що слід розуміти під насильством, як кримінально-правовою категорією. На це звертали увагу І. Даньшин, О. Дітріх, О. Ігнатов, В. Навроцький, Н. Панов, Л. Сердюк, Т. Хомич та інші фахівці.

Науці кримінального права відомі різні визначення насильства, які схожі у констатуванні двох сторін або сфер прояву насильства – фізичного та психічного. Одним із найбільш ґрунтовних визначень можна вважати таке: «під насильством слід розуміти енергетичний вплив на органи і тканини організму людини, їх фізіологічні функції, шляхом використання матеріальних факторів зовнішнього середовища (механічних, фізичних, хімічних і біологічних) та/або вплив на її психіку шляхом інформаційного впливу, що вчиняється всупереч або поза її волі, здатний заподіяти смерть, фізичну та/або психічну травму, а також обмежити свободу волевиявлення або дій людини [2].

Отже, теорія кримінального права зводить усі різновиди злочинного насильства до фізичного та психічного. Це знаходить своє відображення у КК України, хоча й без точного визначення дієвої сторони таких видів насильства.

У формалізованій судовій практиці (актах відповідної судової інстанції, яка узагальнює судову практику) фрагментарно йдеться про прояви фізичного насильства – нанесення ударів, побойв, мордування, інше завдання фізичного болю і спричинення страждань. Психічним насильством найчастіше визнаються погроза, залякування: погроза застосування фізичного насильства (наприклад, погроза вбивством, заподіяння шкоди здоров'ю, позбавлення волі), погроза знищення або пошкодження майна, поширення відомостей, що ганьблять потерпілого чи його близьких. [1; 2; 6; 7]. У юридичній літературі відзначаються спроби подати більш систематизований погляд на прояви насильства [1; 2; 7].

Оскільки джерелами кримінального права та законодавства є не лише КК України і заснована на ньому судова практика, а й інші закони, то необхідно проаналізувати їх змістові визначення насильства та його різновидів. Так на нормативному рівні дається визначення «насильства в сім'ї» (ст. 1 Закону України «Про попередження насильства в сім'ї») [5]. Слід відзначити, що його текстовий вираз не досить чітко передає сутність насильства, його

предмету ознаку – застосування сили, силового (фізичного) або психічного впливу, а також мету його застосування, що полягає у примушуванні до певної поведінки у сім'ї. Через відсутність силової ознаки насильства в Законі воно пов'язується не із способом діяння, а з його спрямуванням.

У згаданому Законі зазначаються чотири види насильства (фізичне, сексуальне, психологічне та економічне) та їх нормативне розуміння [5]. Таке закріплення різновидів насильства відрізняються від підходу, закладеного у КК України, і породжує термінологічні дискусії. Так, назва «психологічне» насильство видається не досить точною, оскільки вплив здійснюється саме на психіку особи як особлива якість, властива людині, заснована на вищій нервовій діяльності і що виражається в здатності внутрішнього відображення дійсності у відчуттях, сприйняттях, почуттях, мисленні та волі [2].

Нечітким видається й характеристика одного з видів насильства як економічного, оскільки воно не враховує, у який спосіб вчинені шкідливі для потерпілого дії (умисне позбавлення житла, їжі, одягу та іншого майна чи коштів) – із застосуванням сили, примусу або інший спосіб, без застосування насильства (обман, оспорювання, самоуправство тощо).

У КК України можна побачити опосередковане закріплення економічного насильства. Наприклад, залишенням у небезпеці є «завідоме залишення без допомоги особи, яка перебуває в небезпечному для життя стані і позбавлена можливості вжити заходів до самозбереження через малолітство, старість, хворобу або внаслідок іншого безпорадного стану, якщо той, хто залишив без допомоги, зобов'язаний був піклуватися про цю особу і мав змогу надати їй допомогу, а також у разі, коли він сам поставив потерпілого в небезпечний для життя стан» (ст. 135) [3]. Економічним насильством можна було б вважати й таке діяння, як експлуатація дитини («експлуатація дитини, яка не досягла віку, з якого законодавством дозволяється працевлаштування, шляхом використання її праці» – ст. 150) [3], оскільки воно переслідує економічний інтерес і може бути пов'язане із примусом.

Існує погляд, що сексуальне насильство вважається особливим підвидом фізичного насильства [7]. Із цим можна погодитися певною мірою. Зокрема, у тексті КК України сексуальне насильство визначається опосередковано через категорії фізичного та

психічного насильства. Наприклад, звалтуванням є «статеві зносини із застосуванням фізичного насильства, погрози його застосування або з використанням безпорадного стану потерпілої особи» (ст. 152) [3].

Ще одним терміном, який використовує КК України поряд із насильством, є «жорстоке поводження». Наприклад, при доведенні до самогубства («доведення особи до самогубства або до замаху на самогубство, що є наслідком жорстокого з нею поводження, шантажу, примусу до протиправних дій або систематичного приниження її людської гідності») – ст. 120 [3]. Відповідне тлумачення дає судова практика: «під жорстоким поводженням слід розуміти безжалісні, грубі діяння, які завдають потерпілому фізичних чи психічних страждань (мордування, систематичне заподіяння тілесних ушкоджень чи побоїв, позбавлення їжі, води, одягу, житла тощо). Систематичним приниженням людської гідності є тривале принизливе ставлення до потерпілого (постійні образи, глуmlinня над ним тощо)» [6]. Схожий погляд на жорстоке поводження подано у Порядку розгляду звернень та повідомлень з приводу жорстокого поводження з дітьми або реальної загрози його вчинення: «"жорстоке поводження з дитиною" означає будь-які форми фізичного, психологічного, сексуального або економічного та соціального насилля над дитиною в сім'ї або поза нею» (п. 1.4) [4].

Підсумовуючи викладене вище, слід визнати, що у сфері кримінально-правового визначення насильства (його змісту, видів, форм, віднесення до способу чи до мети діяння) відсутня однозначність і чіткість нормативного закріплення, судового та наукового тлумачення. Що робить можливим і необхідним подальші термінологічні та змістовні дослідження з проблем правової природи кримінального насильства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Дітріх О. Поняття та зміст психічного насильства в кримінальному праві України: проблеми визначення / О. Дітріх [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://vuzlib.com/content/view/1189/60>.
2. Ігнатов О. М. Насильство як спосіб вчинення злочину : поняття та сутність / О. М. Ігнатов // Форум права : Електронне

наукове фахове видання. – 2010. – № 3 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://archive.nbu.gov.ua>.

3. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : zakon.rada.gov.ua/go/2341-14.

4. Порядок розгляду звернень та повідомлень з приводу жорстокого поводження з дітьми або реальної загрози його вчинення : Наказ Державного комітету України у справах сім'ї та молоді, Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства освіти і науки України, Міністерства охорони здоров'я України 16.01.2004 N 5/34/24/11 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0099-04/conv>.

5. Про попередження насильства в сім'ї : Закон України від 15.11.2001 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : zakon.rada.gov.ua/laws/show/2789-14.

6. Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи : Постанова Пленуму Верховного Суду від 07.02.2003 № 2 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0002700-03.

7. Т.М. Хомич. Поняття насильства і примусу та їх співвідношення / Т.М. Хомич // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2012. – №2(6) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2012/n2/12ktmtys.pdf>.

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПРОКУРАТУРИ СЛОВАЦЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ

Стукаленко Ольга Володимирівна –

доцент кафедри прикладної економіки Одеського інституту фінансів Українського державного університету фінансів та міжнародної торгівлі,
кандидат юридичних наук

Україна, ставши на шлях розбудови правової держави та євроінтеграції, неухильно орієнтуючись на визнані світовою спільнотою демократичні та гуманістичні за своїм змістом і спрямованістю міжнародні стандарти, проводить реформування державних інституцій, місцевого самоврядування, системи

національного права. Проте незважаючи на зазначені пріоритети державного розвитку можемо констатувати, що сьогодні існують негативні тенденції у сфері забезпечення законності у діяльності органів внутрішніх справ, які в окремих випадках не виконують покладені на них функції, а іноді не тільки проявляють терпимість до грубих порушень громадського порядку та інших фактів беззаконня, а й самі виступають в ролі суб'єктів порушень законності та вчинення правопорушень й злочинів.

Слід зазначити, що під час розробки й підготовки правової, зокрема судової, реформи в Україні було, на жаль, допущено механічне копіювання закордонних моделей державно-правового устрою, в тому числі системи судоустрою, структур контролюючих і наглядових органів, без обліку й належної оцінки особливостей і можливостей України. При цьому особливій критиці піддавалися контролюючі й наглядові органи держави, що не могло не позначитися на становищі державних регулюючих структур. Саме тому вбачається необхідним вивчення досвіду інших країн з визначенням недоліків та переваг, що б на підставі порівняльного аналізу обирати найприйнятніші для України варіанти, з формулюватися пропозицій щодо вдосконалення наукового підґрунтя для формування вітчизняного адміністративно-деліктного законодавства.

Вважаємо, що у межах цього наукового дослідження необхідно розглянути практику правового регулювання прокуратури Словацької республіки, адже Словацька республіка значно раніше за Україну розпочала реформу прокуратури, досвід якої може бути корисним.

23 жовтня 1996 р. Національна рада схвалила новий Закон «Про прокуратуру» [1]. Відповідно до ст. 2 цього Закону прокуратура Словацької республіки є незалежним державним органом, який охороняє права та інтереси фізичних й юридичних осіб і держави. Вона утворює єдину централізовану систему, в якій прокурори перебувають у відносинах субординації і свої завдання виконують на основі закону і в порядку, передбаченому законом. Відзначимо, що закріплення законодавчого статусу прокуратури саме як «незалежного» державного органу підвело підсумки під дискусією в Словацькій республіці про те, чи бути

прокуратурі окремою інституцією, чи все ж входить до структури іншого державного органу (наприклад, Міністерства юстиції).

За структурою прокуратура складається з: 1) Генеральної прокуратури Словацької республіки, складовими частинами якої є Головна військова прокуратура і Реєстр злочинів; 2) крайових прокуратур, статус яких має також і вища військова прокуратура; 3) окружних прокуратур, статус яких мають і гарнізонні військові прокуратури.

Очолює прокуратуру країни Генеральний прокурор, який є посадовою особою в ранзі керівника центрального органу влади. На посаду він призначається і звільняється з неї Президентом республіки за поданням Національної ради. Відповідно до ч. 3 ст. 17 Закону Генеральним прокурором може бути призначений прокурор, який має вищу юридичну освіту, досяг не менше 35 років і згоден на призначення. Строк його повноважень – 5 років, причому одна й та ж особа може бути призначена не більше двох разів підряд. У такий спосіб було закріплено таку модель прокуратури, за якої очолити цей державний орган може лише особа, котра пройшла певні сходинки у службовому зростанні у межах прокуратури, а не політик, як це характерно для деяких розвинених демократій.

Головний військовий прокурор, який очолює військову прокуратуру, у Словацькій республіці є одночасно заступником Генерального прокурора. На нього, відповідно до ч. 1 ст. 24 Закону покладено керівництво і здійснення контролю за діяльністю всіх органів прокуратури, в тому числі військової.

Кожен прокурор на відповідній території забезпечує дотримання і однакове застосування законів та інших загальнообов'язкових правових приписів. Прокурорів у необхідних випадках і у визначеному законом обсязі замінюють їхні заступники.

Як правоохоронний орган прокуратура Словацької республіки в межах своїх повноважень зобов'язана вживати заходів для попередження, встановлення і усунення порушень законності, на відновлення порушених прав і притягнення до відповідальності.

Завдання прокуратури, визначені в положеннях ст. 4 Закону Словацької республіки «Про прокуратуру», в порівнянні з законодавством України є більш широкими та конкретними:

1) притягнення до кримінальної відповідальності осіб, підозрюваних у вчиненні злочину і нагляд за законністю попереднього процесу; 2) нагляд за дотриманням законів і інших загальнообов'язкових правових приписів у місцях, де обмежена особиста свобода громадян на підставі рішення державних органів; 3) участь і застосування своїх повноважень у судовому процесі; 4) представництво держави як власника у судовому процесі; 5) нагляд за додержанням законів та інших загальнообов'язкових правових приписів у діяльності та рішеннях органів державної влади та органів територіального самоврядування і нагляд за дотриманням законів та інших загальнообов'язкових правових приписів в діяльності та рішеннях інших юридичних осіб в обсязі, в якому їм законом дозволено приймати рішення, що торкаються прав та обов'язків фізичних чи юридичних осіб у галузі публічної влади; над діяльністю органів місцевого самоврядування прокурор нагляду не здійснює, якщо окремим законом не визначено іншого; 6) участь у реалізації превентивних заходів, спрямованих на попередження порушень законів та інших загальнообов'язкових правових приписів та на усунення причин та умов злочинної діяльності; 7) участь у дорадчих органах державної влади, які працюють над підготовкою проектів нормативних актів або над профілактикою і зниженням рівня злочинності. Крім того, Генеральна прокуратура веде Реєстр злочинів відповідно до окремого закону.

Як засвідчує наведене вище, прокуратура Словачької республіки здійснює наглядові функції, але при цьому нагляд не є «загальним». Слідчих кадрів у системі прокуратури немає зовсім, оскільки і відповідних функцій цей орган не має. Разом з тим, прокуратура в цій країні не є настільки слабкою, як, наприклад, у сусідній Чеській республіці з її моделлю «державного представництва». Суттєво відрізняється вона і від американської моделі, яка розглядалася вище, в якій структурно прокуратура входить до системи міністерства юстиції.

Повноваження прокуратури в «некримінальній» галузі (так званий «загальний нагляд») протягом періоду після 1989 р. неодноразово змінювалися [2]. Значно звужені повноваження цього органу в цивільно-правовій сфері були, зокрема, схваленою 1 січня 1992 р. новелою до Цивільного процесуального кодексу.

Зміни внесла й прийнята 1 вересня 1992 р. Конституція Словацької республіки, визначивши статус прокуратури як захисника охоронюваних законом інтересів фізичних осіб, юридичних осіб і держави.

Узагальнивши чинне законодавство Словацької республіки, спробуємо визначити функції прокуратури в цій сфері: 1) Генеральний прокурор може подати клопотання про порушення розгляду справи в Конституційному суді Словацької республіки – це право для нього передбачено ст.130 Конституції Словацької республіки; 2) прокурори можуть подати протест на рішення, розпорядження й інші акти, схвалені селом, органом державного управління, якщо вони суперечать закону або іншим загальнообов'язковим правовим приписам. Протест вноситься до того владного органу, який приймав незаконний акт або до вищого і має бути розглянутий протягом 30 днів. Протест не може бути внесений, якщо з моменту прийняття правового акта минуло більше трьох років. Підстави і порядок внесення і розгляду таких прокурорських протестів нині регулюється ст.ст. 11–13 Закону «Про прокуратуру»; 3) прокурор може вступити до цивільного процесу в суді у справах про встановлення юридичних фактів, оголошення особи померлою, реєстрації суб'єкта підприємництва, виховання неповнолітніх, опікунства. Це право для нього визначено ст.35 Цивільного процесуального кодексу; 4) прокурор як представник держави може ініціювати розгляд судом справи про недійсність приватизації об'єкта – відповідно до ст. 12 Закону «Про управління майном держави»; 5) Генеральний прокурор може виступати ініціатором позбавлення батьківських прав - відповідно до ст.62 Закону «Про сім'ю»; 6) прокурор може звернутися до суду з позовом про визнання страйку незаконним - відповідно до ст.21 і ст.29 Закону «Про колективні переговори»; 7) Генеральний прокурор може звернутися до суду з ініціативою про прийняття рішення про розпуск політичної партії чи політичного руху - відповідно до ст.15 Закону «Про об'єднання в політичні партії і в політичні рухи».

Порівнюючи статус прокуратури Словацької республіки з моделлю врегулювання такої інституції в Україні, можемо зробити деякі висновки.

По-перше, Генеральний прокурор у цій країні призначається і звільняється з посади за участю двох владних органів - глави

держави і парламенту, причому в обох випадках подання виходить від парламенту. Такий підхід дозволяє вберегти Генерального прокурора від однобічності та політичної заангажованості. Наприклад, в Україні Генеральний прокурор призначається Президентом за згодою Верховної Ради, а може бути звільнений з посади самостійно главою держави. У нашій країні до того ж Генеральний прокурор може бути звільнений з посади також у випадку висловлення йому недовіри постановою Верховної Ради, тобто, по суті, з політичних мотивів. Включення Генерального прокурора до правовідносин політичного характеру, виражених у системі «довіри»-«недовіри», поза сумнівом, не сприяє інституційній незалежності прокуратури як органу, покликаного неупереджено і поза політичними впливами здійснювати свої правоохоронні функції.

По-друге, прокуратура в Словацькій республіці позбавлена повноважень надання санкцій на взяття під варту та інші процесуальні дії ще від початку правової реформи 1990 р. Зазначені повноваження були передані суду.

По-третє, юрисдикція прокуратури в цій країні, що особливо дискутується в Україні, не включає таких функцій, як здійснення загального нагляду та самостійне ведення попереднього (досудового) слідства.

Отже, можемо зробити висновок, що європейська модель прокуратури – це обмеження функцій прокурорів переважно кримінальним переслідуванням від імені держави. На це вказується і в Рекомендації Парламентської Асамблеї № 1604 (2003) [3] щодо ролі прокуратури у демократичному суспільстві, керованому верховенством права, в якій формулюються загальні вимоги до прокурорів країн-членів Ради Європи. При цьому звертається увага на такі моменти: 1) будь-яка роль прокурорів у загальному захисті прав людини не може використовуватись як утримуючий засіб осіб, які шукають захисту своїх прав у держави; 2) при наділенні прокурорів додатковими функціями необхідно забезпечити повну незалежність прокуратури від втручання у її діяльність будь-якої гілки влади на рівні окремих випадків; 3) повноваження і обов'язки прокурорів повинні обмежуватись переслідуванням кримінальних діянь і загальною роллю у захисті публічних інтересів через систему кримінального правосуддя зі

створенням окремих, належним чином виділених й ефективних органів для виконання будь-якої іншої функції [4].

Обов'язок держави забезпечити громадянину захист його законних прав і інтересів є важливим елементом правової державності. Провідне місце у вирішенні цієї проблеми займає адміністративна юстиція – ефективний інструмент захисту особистості від незаконних або необґрунтованих утисків публічної влади, оскільки «однакове підпорядкування закону й суду ставить посадових осіб і громадян на загальну юридичну площину» [5, с. 80].

Можемо зробити висновок, що в демократичному суспільстві органи державного керування й посадових осіб не тільки наділяються правом видавати нормативні акти, що породжують правові наслідки для громадян, але й несуть обов'язок діяти у межах закону й відповідати за свої протиправні дії, а якщо буде потреба – відшкодувати збитки, заподіянні цими діями.

Урахування зарубіжного досвіду функціонування органів прокуратури в інших країнах повинно дати вагомий результат й забезпечити становлення конституціоналізму в Україні. Поряд з цим, при визначенні стану прокуратури України у системі державного механізму та шляхів її реформування слід враховувати національні й історичні особливості правової системи нашої держави. Тобто будь-яке запозичення досвіду зарубіжної країни має обов'язково враховувати специфіку нашої країни, реальні потреби її нормотворчої та правозастосовчої діяльності. При цьому має аналізуватися і враховуватися досвід багатьох держав, визначатися недоліки та переваги і на підставі порівняльного аналізу обиратися найприйнятніші для України варіанти й формулюватися пропозиції щодо вдосконалення наукового підґрунтя для формування вітчизняного адміністративно-деліктного законодавства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Zakon Narodnej rady Slovenskej republiky o prokurature // Sbirka zakonov c. 282/1998.
2. Surek S. Posobenie prokuratury SR v netrestnej oblasti // Justicna revue, 1999.
3. Про виконання обов'язків та зобов'язань Україною Резолюція Парламентської Асамблеї Ради Європи №1466 (2005)

від 5 жовтня 2005 року [Електронний ресурс]. Режим доступу : http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=994_611 – Заголовок з екрану.

4. Щодо ролі прокуратури у демократичному суспільстві, керованому верховенством права: Рекомендації Парламентської Асамблеї Ради Європи № 1604 (2003). / Українська асоціація прокурорів. – [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://www.uap.org.ua/ua/actions/point-of-view/recomendation-1604-2003/index.html> – Заголовок з екрану.

5. Елистратов А. И. Должностное лицо и гражданин // Вопросы административного права. – М. : Т-во Тип. А. И. Мамонтова, 1916, Кн. 1. – С. 76–89.

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ ЗА ПОРУШЕННЯ ВИБОРЧОГО ЗАКОНОДАВСТВА В УКРАЇНІ

Стукаленко В. А. –

доцент кафедри адміністративного та господарського права
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова,
кандидат юридичних наук

Конституція України, встановлюючи конституційний статус України як суверенної і незалежної, демократичної, соціальної і правової держави, визначає, що носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ. Конституційний механізм здійснення народом влади передбачає, що влада реалізується як безпосередньо, так і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування.

Сьогодні в Україні запланована та здійснюється широкомасштабна економічна, політична та правова реформи. Органічна основа цих реформ – удосконалення виборчої системи, яка має забезпечити здійснення ротації влади за підсумками виборів демократичним шляхом. Як вважає Л.М. Козодоев, це завдання не може бути вирішене без розробки доктринальної концепції сучасного національного виборчого права з урахуванням вітчизняного досвіду процесуально-правового регулювання виборів і міжнародних виборчих стандартів щодо їх організації і проведення. Це, в свою чергу, дасть змогу

здійснювати згадані реформи та належним чином урегулювати національну виборчу систему, у тому числі і шляхом розробки та прийняття Виборчого кодексу України [1, с.2].

Вважаємо, що одним із шляхів вдосконалення виборчого законодавства є урегулювання відповідальності юридичних осіб. Як зазначає І. О. Луговий, у теорії адміністративного права наразі ведеться полеміка щодо доцільності та необхідності встановлення адміністративної відповідальності до юридичних осіб. Чинний КУпАП поки що не визначає адміністративним правопорушником юридичну особу і це проблема, яка потребує законодавчого вирішення [2, с.75]. Наприклад, у Російській Федерації законодавець, прийнявши відповідний закон [3], урегулював питання адміністративної відповідальності юридичних осіб за порушення виборчого законодавства.

Проблемі адміністративної відповідальності юридичних осіб взагалі та у різних галузях були присвячені праці Слубського І.Й. [4], Жильцова О.Л. [5], Саєнка С.І. [6]. Окремі проблеми юридичної відповідальності юридичних осіб, суб'єктів виборчого процесу, посадових осіб, керівників органів виконавчої влади, політичних партій були висвітлені в роботах Армаш Н.О. [7], Полевого В.І. [8], Козодоя Л.М. [1], Матіоса А.В. [9], Костіва М.В. [10], Охотнікової О.М. [11], Тимошенко І.В. [12] та інших.

У більшості з них обґрунтовується доцільність визнання суб'єктом адміністративного правопорушення, передбаченого певною статтею КУпАП, юридичної особи, а також установлення адміністративної відповідальності для такої особи за його вчинення.

На думку І. Й. Слубського, відсутність правового визнання особи як суб'єкта відповідальності означає неможливість настання відповідальності як такої поза залежністю від її видової приналежності: карна, адміністративна, дисциплінарна. Так, наприклад, юридичні особи не визнаються правом як суб'єкти кримінальної відповідальності. Дослідження особливостей суб'єктного складу адміністративного правопорушення, виділення загальних ознак таких суб'єктів адміністративної відповідальності, як юридичних осіб являє основу проблеми для вивчення правовідносин, що складаються в зв'язку з адміністративною відповідальністю. в даний час адміністративна

відповідальність поширюється не тільки на фізичних осіб, а й дедалі більшою мірою і на юридичних осіб [4, с.12].

Останнім часом в Україні було прийнято ряд законів, якими фактично передбачена адміністративна відповідальність юридичних осіб. Наприклад, такі норми містять Закони України «Про друковані засоби масової інформації», «Про політичні партії в Україні», «Про об'єднання громадян», «Про телебачення і радіомовлення» та інші. У них містяться посилання на відповідальність для редакцій, засновників, видавців, політичних партій, об'єднань громадян за порушення законодавства (тобто колективних членів – юридичних осіб) [2, с. 147].

Дослідивши сучасний стан законодавчого регулювання адміністративної відповідальності юридичних осіб, О. Л. Жильцов зазначає, що в Україні відсутній систематизований нормативний акт, що регламентував би цю відповідальність. На сьогоднішній день вона регулюється великою кількістю нормативних актів, що спричиняє певні труднощі в правозастосовчій діяльності органів адміністративної юрисдикції. Загальні положення і принципи щодо адміністративної відповідальності юридичних осіб в нормативних актах майже повністю відсутні, належним чином не врегульовано механізм притягнення юридичних осіб до відповідальності [5, с.6].

У цьому контексті досить цікавою є думка І. В. Тимошенко, яка запропонувала концепцію субсидіарної юридичної відповідальності. Сутність її полягає в тому, що конституційно-правова та цивільно-правова відповідальність за порушення виборчого законодавства України може застосовуватись як до індивідуальних, так і до колективних суб'єктів, а участь кожного учасника колегіального органу в нелегітимному діянні має розцінюватись як міра його індивідуальної додаткової відповідальності, а орган державної влади або місцевого самоврядування має відповідати як субсидіарний відповідач за протиправні діяння їх посадових чи службових осіб [12, с. 8].

При цьому вона розмежовує колективні суб'єкти на юридичних осіб та тих, які не наділені статусом юридичної особи (виборчий штаб, представництво, дільнична виборча комісія тощо) [12, с. 16]. Більш ширшу класифікацію суб'єктів адміністративної відповідальності у цій сфері наводить

І. Й. Слугубський, який стверджує, що існують правосуб'єктні організації, юридичні особи, і організації (неюридичні особи) [4, с. 12].

Отже, можемо зробити висновок щодо необхідності удосконалення інституту адміністративної відповідальності шляхом законодавчого закріплення існуючої де-юре адміністративної відповідальності юридичних осіб та колективних суб'єктів,

Оскільки адміністративна відповідальність юридичних осіб за правопорушення, що посягають на здійснення народного волевиявлення та встановлений порядок його забезпечення поки що не закріплена в адміністративно-деліктному законодавстві, то підтримуємо думку Лугового, який вважає, що на сьогодні відповідати повинен керівник відповідного державного органу чи державного підприємства [2, с. 144].

Вважаємо, що одною із особливостей адміністративної відповідальності юридичних осіб є те, що притягнення їх як суб'єктів відповідальності не позбавляє правоохоронні органи права притягнення одночасно з колективним суб'єктом і фізичну особу, в діях якої є склад виборчого чи іншого правопорушення, за яке законодавством встановлена адміністративна відповідальність.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Козодой Л. М. Конституційно-правовий статус суб'єктів виборчого процесу в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юр. наук : спец. 12.00.02 «Конституційне право; муніципальне право» / Л. М. Козодой. – К., 2006. – 20 с.

2. Луговий І. О. Адміністративна відповідальність за правопорушення, що посягають на здійснення народного волевиявлення та встановлений порядок його забезпечення дис. ... канд. юр. наук : 12.00.07 / Луговий Ігор Олександрович. – К., 2007. – 226 с.

3. Об административной ответственности юридических лиц за нарушение законодательства Российской Федерации о выборах и референдумах : Федеральный Закон от 6 декабря 1999 г. № 210-ФЗ // Российская газета. – 1999 г. 8 декабря. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.rg.ru/1999/12/08/zakadm-dok.html>. – Заголовок з екрану.

4. Службський І. Й. Адміністративна відповідальність юридичних осіб : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юр. наук : спец. 12.00.07 «адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / І. Й. Службський. – К., 2008. – 19 с.

5. Жильцов О. Л. Адміністративна відповідальність юридичних осіб: процесуально-правовий аспект : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юр. наук : спец. 12.00.07 «адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / О. Л. Жильцов. – Харків, 2007. – 20 с.

6. Саєнко С. І. Адміністративна відповідальність юридичних осіб за правопорушення в сфері обігу наркотичних засобів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юр. наук : спец. 12.00.07 «адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / С. І. Саєнко. – Х., 2007. – 20 с.

7. Армаш Н. О. Адміністративно-правовий статус керівників органів виконавчої влади : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юр. наук : спец. 12.00.07 «адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / Н. О. Армаш. – К., 2005. – 20 с.

8. Полевий В. І. Конституційна відповідальність політичних партій в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юр. наук : спец. 12.00.02 «конституційне право; муніципальне право» / В. І. Полевий. – К., 2004. – 20 с.

9. Матіос А.В. Адміністративна відповідальність посадових осіб у сфері державного управління : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юр. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / А.В. Маіос. – К., 2006. – 20 с.

10. Костів М. В. Адміністративна правосуб'єктність юридичних осіб та особливості її реалізації в адміністративно-деліктних відносинах : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юр. наук : спец. 12.00.07 «адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / М. В. Костів. – К., 2005. – 20 с.

11. Охотнікова О. М. Адміністративна відповідальність керівника державного підприємства, установи, організації в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юр. наук :

спец. : 12.00.07 «адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / О. М. Охотнікова. – Ірпінь, 2004. – 20 с.

12. Тимошенко І. В. Юридична відповідальність за порушення виборчого законодавства України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юр. наук : спец. 12.00.02 «Конституційне право; муніципальне право» / І. В. Тимошенко. – К., 2010. – 20 с.

АДМІНІСТРАТИВНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ

Ткаченко Радислав Олегович – студент 3 курсу Інституту підготовки кадрів для органів прокуратури України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Досить довгий час уважалося, що до адміністративної відповідальності можуть притягатися лише фізичні особи. Дане положення саме відображається у Кодексі України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП). Відповідно до КУпАП суб'єктами адміністративної відповідальності є лише фізичні особи. Однак, на законодавчому рівні встановлено адміністративну відповідальність і юридичних осіб [2].

Адміністративна відповідальність – вид юридичної відповідальності. Єдиною підставою адміністративної відповідальності є вчинення особою діяння, що містить склад правопорушення.

Склад адміністративного правопорушення складають:

Об'єкт.

Об'єктивна сторона.

Суб'єкт.

Суб'єктивна сторона.

Почнемо з *об'єкту*. Загальний об'єкт посягання, відповідно до нині діючого Кодексу – державний та громадський порядок, власність, права і свободи громадян, встановлений порядок управління. Кваліфікуюче значення для притягнення до адміністративної відповідальності має родовий об'єкт, який визначається правовими нормами, що вказують на елементи конкретних складів правопорушень юридичних осіб.

Наступний елемент – *об'єктивна сторона* адміністративного правопорушення юридичної особи – це протиправне діяння (дія або бездіяльність), шкода, завдана правопорушенням і причинний зв'язок між протиправною поведінкою та завданою шкодою. С. В. Овчарова наголошує, що саме за наявності шкоди і причинного зв'язку можливо визнати юридичну особу суб'єктом адміністративного проступку й притягнути її до адміністративної відповідальності. Але беручи до уваги нині діюче законодавство України, на думку таких авторів як О. Т. Зима, Д. М. Лук'янець, з цим твердженням погодитись важко. Вони вважають, що суб'єкти повинні нести адміністративну відповідальність не дивлячись на відсутність причинного зв'язку [4].

Проблема полягає у правовому статусі юридичних осіб, який складає їх правосуб'єктність. Отже, переходимо до розгляду *суб'єкта*.

Як відомо, правосуб'єктність включає у себе правоздатність, дієздатність та деліктоздатність (деякі науковці не поділяють такого погляду, виносячи деліктоздатність за межі правосуб'єктності та виділяючи її як окрему характеристику правового статусу).

Згідно з Цивільним кодексом юридична особа наділяється правоздатністю та дієздатністю. Правоздатність юридичної особи визначається ст. 91 ЦК: «Юридична особа здатна мати такі ж цивільні права та обов'язки (цивільну правоздатність), як і фізична особа, крім тих, які за своєю природою можуть належати лише людині». Згідно з ч. 4 ст. 91 ЦК цивільна правоздатність юридичної особи виникає з моменту її створення і припиняється з дня внесення до єдиного державного реєстру запису про її припинення.

Дієздатність юридичної особи визначена у ст. 92 ЦК: «Юридична особа набуває цивільних прав та обов'язків і здійснює їх через свої органи, які діють відповідно до установчих документів та закону. У випадках, встановлених законом, юридична особа може набувати цивільних прав та обов'язків і здійснювати їх через своїх учасників. Орган або особа, яка відповідно до установчих документів юридичної особи чи закону виступає від її імені, зобов'язана діяти в інтересах юридичної

особи, добросовісно і розумно та не перевищувати своїх повноважень» [3].

Отже, виходячи в вище викладеного розуміємо, що дієздатність від імені юридичної особи (адже це фікція) здійснюють учасники або уповноважені на це органи/особи.

З цього випливає питання щодо відношення з третім елементом правосуб'єктності, деліктоздатністю, яка є фактично здатністю особи відповідати за вчинені нею діяння або здатністю особи нести юридичну відповідальність за шкоду, заподіяну її протиправними діями. Вважається, що вона виражається в здатності суб'єкта самостійно усвідомлювати свій вчинок і його шкідливі результати, відповідати за свої протиправні дії і нести за них юридичну відповідальність. Тож чи може юридична особа нести відповідальність за вчинки, які вчиняють особи, що входять до її складу, адже вона власне сама нічого не робила і не усвідомлювала їх вчинки.

Проаналізуємо останній елемент складу правопорушення – *суб'єктивну сторону*. Її складають такі ознаки як вина, мотив та мета.

Так, у вітчизняній юридичній літературі та чинному законодавстві вина визначається як психічне ставлення особи до протиправного діяння та його наслідків. Але таке визначення не може застосовуватись до юридичної особи, оскільки остання не має самостійної свідомості і психіки. Для того, щоб сформулювати визначення вини для юридичних осіб, слід розглянути що лежить в основі дієздатності останніх. Як зазначає Є. Трубецької, дієздатність юридичної особи виявляється у діях певних фізичних осіб, представників, які діють від її імені.

Таким чином, дієздатність юридичної особи обумовлюється специфічною дієздатністю фізичних осіб, які входять до її складу. Саме діяльність цих осіб, обумовлена їхніми службовими обов'язками, породжує суб'єктивні права та юридичні обов'язки юридичної особи (тобто викликає юридичні наслідки не для самих фізичних осіб, а для юридичної особи, з якою вони знаходяться в певному зв'язку).

Отже, для вирішення питання про те, чи є дії юридичної особи винними, необхідно визначити, чи є вони наслідком дій або бездіяльності фізичних осіб, що входять до її складу. Якщо юридичним фактом, що лежить в основі протиправних дій

юридичної особи, є дії фізичних осіб, дії юридичної особи вважаються винними.

Підведемо підсумки розгляду суб'єктивної сторони та складу правопорушення в цілому. Класична теорія вітчизняного права під виною визнає саме психічне ставлення особи до діяння, його наслідків. Оскільки юридична особа не має такого ставлення, то говорити про неї як суб'єкт адміністративної відповідальності не варто з точки зору класичного підходу. На основі суб'єктивної сторони можна спробувати показати несправедливість такого інституту. Вчиняючи правопорушення, посадова особа юридичної особи ставить під загрозу діяльність усієї юридичної особи. Діяння такої особи охоплювалось його умислом і було бажання настання певних наслідків або допущення їх настання. Чи справедливим буде те, що за діяння такої посадової особи буде відповідати увесь трудовий колектив, який зазнає обмежень своїх прав? Думаю, що ні. У зв'язку з цим з'являється ще один порушений конституційний принцип – персональної відповідальності. Згідно з статтею 61 Конституції України юридична відповідальність особи має індивідуальний характер. Для введення такого інституту треба змінювати Конституцію [1].

Отже, незважаючи на відсутність закріплення в законодавстві поняття адміністративної відповідальності юридичних осіб, даний інститут знаходиться на етапі становлення. Підтримуючи ідею недоцільності адміністративної відповідальності юридичних осіб, хочеться зазначити на невідповідність інституту з класичним вченням про юридичну відповідальність та суперечність такого виду відповідальності Конституції України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ :

1. Конституція України від 28.06.1996 // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30 (23.07.1996)
2. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 № 8073-X [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>
3. Цивільний кодекс України // Голос України від 12.03.2003.
4. Асташева Ю. С. Особливості адміністративної відповідальності юридичних осіб [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.rusnauka.com/>.

НЕКОТОРЫЕ СПОСОБЫ БОРЬБЫ С КОРРУПЦИЕЙ НА УРОВНЕ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ВЛАСТИ: ОПЫТ РАБОТЫ ОБЩЕСТВЕННЫХ ОРГАНИЗАЦИЙ УКРАИНЫ И ИРАКА

Тули Хайдер Абдулнаби –

аспирант кафедры административного и хозяйственного права Одесского национального университета имени И. И. Мечникова

Международные организации относятся к числу наиболее развитых и разнообразных механизмов упорядочения международной жизни. Заметное повышение активности международных организаций, равно как и значительное увеличение их общего количества, является одним из примечательных феноменов современного международного развития.

Согласно данным Союза международных ассоциаций, в 1998г. существовало 6020 международных организаций; за последние два десятилетия их общее число возросло более чем вдвое.

Международные организации, как правило, разделяют на две основные группы.

1. *Межгосударственные (межправительственные) организации* учреждаются на основе международного договора группой государств; в рамках этих организаций осуществляется взаимодействие стран-членов, и их функционирование основано на приведении к некоторому общему знаменателю внешней политики участников по тем вопросам, которые являются предметом деятельности соответствующей организации.

2. *Международные неправительственные организации* возникают не на основе договора между государствами, а путем объединения физических и/или юридических лиц, деятельность которых осуществляется вне рамок официальной внешней политики государств.

Понятно, что межгосударственные организации оказывают гораздо более ощутимое воздействие на международно-политическое развитие – в той мере, в какой главными действующими лицами на международной арене остаются государства. Вместе с тем международных неправительственных организаций больше, чем межгосударственных, причем на

протяжении многих лет наблюдается устойчивая тенденция увеличения их числа. В 1968 г. было 1899 международных неправительственных организаций, в 1978 г. – 2420, в 1987 г. – 4235, в 1998 г. – 5766. В этом находит свое проявление усиливающаяся глобализация мировой системы с отчетливо выраженным возрастанием объема разнообразных транснациональных (точнее, трансграничных) взаимодействий [1]. Организация Объединенных Наций не только занимает центральное место в системе межгосударственных организаций, но и играет исключительную роль в современном международно-политическом развитии. Созданная в 1945 г. как универсальная международная организация, имеющая своей целью поддержание мира и международной безопасности и развитие сотрудничества между государствами, ООН объединяет в настоящее время 185 стран мира. Воздействие ООН на современные международные отношения весомо и многогранно. Оно определяется следующими основными факторами. 9 декабря 2003 года в городе Мерида (Мексика) была открыта для подписания Конвенция ООН против коррупции, принятая Генассамблеей ООН 31 октября 2003 года. Конвенция вступила в силу в декабре 2005 года после ее ратификации 30 странами. В этом международном договоре прописаны меры по предупреждению коррупции, наказанию виновных, а также механизмы международного сотрудничества в борьбе с ней. Документ обязывает страны-участницы договора проводить политику противодействия коррупции, одобрить соответствующие законы и учредить специальные органы для борьбы с этим явлением.

Согласно Конвенции ООН против коррупции и Конвенции Совета Европы об уголовной ответственности за коррупцию, коррупция – это злоупотребление государственной властью для получения выгоды в личных целях, в целях третьих лиц и групп, а также многочисленные формы незаконного присвоения публичных средств для частного использования. Кроме того, к коррупционным явлениям относится и nepotизм (кумовство, семейственность). 9 декабря во многих странах мира проходят демонстрации, встречи, конференции, семинары и другие мероприятия, приуроченные к Международному дню борьбы с коррупцией. В 2012 году тема Международного дня борьбы с

коррупцией – «Коррупция. Твое «нет» имеет значение. Украина, напомним, по уровню восприятия коррупции занимает 144-е из 176-ти мест в рейтинге международной неправительственной организации Transparency International. Об этом УНИАН сообщили в представительстве Transparency International в Украине.

Результаты Индекса восприятия коррупции-2012 от Transparency International (ИСК) свидетельствуют: несмотря на определенные шаги украинской власти в направлении преодоления коррупции, ситуация остается неутешительной», – говорится в заключениях организации. Согласно нынешним результатам ИСК, Украина получила лишь 26 из 100 возможных баллов. «Любой результат, меньше 30 баллов, с точки зрения Transparency International считается «позором для нации». Прошлогодний показатель Украины составил 27 баллов (2,3 балла по старой методологии). Государство продолжает уверенно шагать назад, занимая свое место между Конго и Папуа-Новая Гвинея», – отмечается в сообщении Transparency International [2]. Коррупция представляет серьезную угрозу как для экономически развитых стран с традицион прочными принципами демократии так и для стран, которые переживают Экономической и социальный кризис и только становятся на путь демократии по характеристике Б. Елнади и А. Рифаат коррупция – болезнь от которой страдают все общества, а всего-уязвимые среды них до последних специалисты относят закрема посткоммунистические государства в том числу Украины [3]. В частности подробные комментарии и предложения были получены от Группы по противодействию коррупции Управления Организации Объединенных наций по наркотиками от Совета Европы и от Организации экономического сотрудничества и развития. Представитель антикоррупционного комитета иракского парламента Халед аль-Альвани пояснил Anba Moscow, что депутаты подписали обращение к премьер-министру, в котором потребовали приостановить действие оружейной сделки с Россией. По его словам, иракская организация по борьбе с коррупцией предупредила, что заключающие контракт деятели могут быть причастны к коррупции, а сама сделка находится под подозрением. «Имена причастных к этой сделке будут обнародованы в том случае, если данные (о коррупции)

подтвердятся», – добавил он [4].

В конце октября иракские депутаты заявили о намерении инициировать проверку крупных соглашений о закупках вооружения в России и Чехии, которые были заключены премьер-министром Ирака Нури аль-Малики. В начале прошлого месяца аль-Малики в ходе визита в Москву заключил пакетное соглашение в области военно-технического сотрудничества на сумму 4,2 миллиарда долларов. Позже в октябре глава иракского кабинета договорился с властями Чехии о закупке 28 учебно-боевых самолетов L-159 на сумму в один миллиард долларов. Иракские депутаты от оппозиционных фракций были возмущены тем, что власти заранее не предоставили им всю необходимую информацию о данных соглашениях. При этом парламентарии подтвердили, что не возражают против углубления отношений с Россией и развития, в частности, военно-технического сотрудничества. Ранее депутаты оппозиционных фракций в иракском парламенте призвали правительство не заключать важнейшие для страны соглашения без одобрения депутатов. По их мнению, страна, переживающая серьезный экономический и политический кризис, не должна тратить огромные средства на приобретение вооружений [5]. Исторические причины и опыт в использовании российского (советского) вооружения подталкивают Ирак к вооружению армии нашей техникой, – говорит «Известиям» директор Центра общественно-политических исследований Владимир Евсеев. – Однако находящаяся на грани развала страна подпадает под влияние Америки, которой расширение поставок российского оружия в Ирак невыгодно. По мнению эксперта, это бы серьезно и надолго укрепило позиции Москвы в Ираке, которые она потеряла с падением режима Саддама Хусейна. Представитель комиссии по безопасности и обороне парламента Ирака Шиван Мухаммед Таха обвинил Украину в поставке некачественных БТР-4 иракской армии и срыве сроков поставок по контракту от 2009 года. «Расследование в отношении поставок Украиной Ираку оружия выявило коррупцию в части третьей контракта, касающейся продажи 420 бронетранспортеров, из которых на данный момент поставлены лишь порядка ста машин, несмотря на то, что с момента ратификации контракта прошло несколько лет», – заявил

Таха. По словам депутата, расследование выявило, что все поставленные БТР «очень старые, корпуса ржавые, машины непригодны к эксплуатации». Иракский парламент потребовал от правительства создать специальный совместный комитет по расследованию исполнения контракта, а также подать в суд на виновников сложившейся ситуации. Кроме того, в ближайшее время в парламент для разъяснений вызовут министра обороны страны Саадун ад-Дулейми [6]. Как сообщается, в начале февраля 2013 года антикоррупционная комиссия иракского парламента распространила внутренний доклад о нарушениях, якобы вскрытых при проверке реализации контракта, заключенного между Украиной и Ираком о поставках вооружения. По данным комиссии, в третьей части украинско-иракского оружейного контракта на поставку 420 бронетранспортеров БТР-4, стоимость которого составляет 456 миллионов долларов, обнаружены серьезные нарушения. «Это затягивание сроков поставок, нарушение закона в части, касающейся наложения штрафов за задержку в поставках», – заявил глава комиссии Баха аль-Араджи [7].

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ:

1. Торкунов А. Современные междунадронные отенщения – http://www.gumtr.info/bibitek_Buks/polit/tork/c.
2. Международный день борьбы с коррупцией в Украине отмечают с грустью. – <http://corruption.net/ua/ru/massmedia/60.html>.
3. Мельник Н.И. коррупция: сутнссть, понятия. меры противодействия : монография-К: апка, 2001 – 304. с. 15.
4. Совешененствование борьбы с организованной преступностью.коррупцией и экстремизомом. Москва 2008 – с. 203.
5. Ирак намерен направить в РФ делегацию для перезаключения контракта – www.warandpeace.ru/ru/news/view/7442.
6. Прокуратура Ирака начинает допросы О Российских взятках <http://izvtsnia.ru/news/544713>.
7. Ираке обвинили Украину В поставках ражавых БТР. – <http://podrobnosti/economy/2013/02/28/8909>.

ВИКОРИСТАННЯ ДЕРЖАВНОЇ МОВИ В СЛУЖБОВЦЯМИ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Харченко Ю. Г. –

аспірант кафедри конституційного,
міжнародного та адміністративного права
Класичного приватного університету

До усіх категорій публічних службовців законодавець має висувати певні формальні вимоги для забезпечення чіткої і ефективної реалізації ними своїх функцій. Службовці органів місцевого самоврядування, маючи в арсеналі свого статусу як політичні, так і адміністративні важелі, є дуже потужними і впливовими суб'єктами адміністративно-правових відносин. Саме тому для запобігання можливих зловживань з боку цих осіб законодавець має ретельно підходити до нормативного регулювання порядку прийняття на публічну службу та її проходження ними публічної служби на посадах державних політичних діячів. Будь-який суб'єктивізм у цьому питанні є недоречним, оскільки загрожує як інтересам громадян України (через непрофесійність прийдешніх чиновників), так і самій державі, яка через деструктивні дії невідповідних своїй посаді осіб втрачає авторитет серед власного населення.

Під державною мовою розуміється мова, якій державою надано правовий статус обов'язкового засобу спілкування у публічних сферах суспільного життя. Конституцією України статус державної мови надано українській мові (ч. 1 ст. 10). Це повністю відповідає державотворчій ролі української нації (що зазначено у преамбулі Конституції України), нації, яка історично проживає на території України, становить абсолютну більшість її населення і дала офіційну назву державі.

Вимога володіння державною мовою є найбільш дискутованою в середовищі публічних службовців. Проте і міжнародна, і зарубіжна практика підтверджує правильність висунення такої вимоги. Частина національної наукової еліти також розуміє значення мовного питання в державних справах і всіляко підтримує його. Так, фахівцями з кримінального процесу наголошується, що «значення принципу національної мови

кримінального судочинства визначається його сутністю і полягає в тому, що цей принцип забезпечує цілісне функціонування та розвиток усієї системи кримінального судочинства, спрямовує її до узгодженості, однаковості у правозастосуванні, а також є суттєвою гарантією правосуддя, забезпечення прав і законних інтересів учасників кримінального процесу». Застосовуючи висновки автора на предмет нашого дослідження, можна із впевненістю сказати, що дотримання умов володіння державною мовою та її повсякденного використання публічними службовцями у своїй професійній діяльності здатне консолідувати суспільство в єдине ціле без будь-якого поділу. А з суто прагматичної точки зору, дійсно спроможне уніфікувати діловодство та розуміння нормативно-правових приписів.

Що ж саме розуміється під «публічною сферою суспільного життя» і чи має підпадати під цю категорію діяльність службовців органів місцевого самоврядування? Рішенням Конституційного Суду України у справі за конституційними поданнями 51 народного депутата України про офіційне тлумачення положень ст. 10 Конституції України щодо застосування державної мови органами державної влади, органами місцевого самоврядування та використання її у навчальному процесі в навчальних закладах України дається визначення поняття «публічна сфера».

«Публічними сферами, в яких застосовується державна мова, охоплюються насамперед сфери здійснення повноважень органами законодавчої, виконавчої та судової влади, іншими державними органами та органами місцевого самоврядування (мова роботи, актів, діловодства і документації, мова взаємовідносин цих органів тощо). До сфер застосування державної мови можуть бути віднесені також інші сфери, які відповідно до ч. 5 ст. 10 та п. 4 ч. 1 ст. 92 Конституції України визначаються законами. Зокрема, відповідно до чинних законів питання застосування української мови визначено щодо розгляду звернень громадян; діяльності Збройних Сил України та Національної гвардії України; видання друкованої продукції, призначеної для службового та ужиткового користування, що розповсюджується через державні підприємства, установи і організації (бланки, форми, квитанції, квитки, посвідчення, дипломи тощо); висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової

інформації; оформлення митних документів тощо. Володіння державною мовою є обов'язковою умовою для прийняття до громадянства України. Згідно з чинним Законом Української РСР «Про мови в Українській РСР» від 28.10.1989 службові особи державних органів, установ і організацій повинні володіти українською мовою». Такої ж думки дотримується законодавець в ч.2 ст.6 Закону України «Про засади державної мовної політики» від 03.07.2012 № 5029-VI, вказуючи, що «Українська мова як державна мова обов'язково застосовується на всій території України при здійсненні повноважень органами законодавчої, виконавчої та судової влади, у міжнародних договорах, у навчальному процесі в навчальних закладах в межах і порядку, що визначаються цим Законом. Держава сприяє використанню державної мови в засобах масової інформації, науці, культурі, інших сферах суспільного життя».

ДО ПИТАННЯ ПРО ПРИНЦИП ПОВНОЇ ОПЛАТНОСТІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Хілобок Тетяна Михайлівна –
студентка групи ПЗ-11-1
Кременчуцького національного університету
імені Михайла Остроградського

Науковий керівник:
Митрофанов Ігор Іванович –
завідувач кафедри галузевих юридичних наук Кременчуцького
національного університету імені Михайла Остроградського,
кандидат юридичних наук, доцент

Тривала економічна криза спричинила зростання кримінальної активності окремих громадян, що, крім прямої шкоди, заподіюваної конкретній фізичній чи юридичній особам, завдає величезних збитків державі. Шкода, яка їй заподіюється, визначається витратами, що несуть органи кримінальної юстиції при виявленні, розкритті і розслідуванні кримінальних правопорушень, судовому розгляді кримінальних проваджень.

Безумовно, потерпілі від кримінальних правопорушень,

поряд з особами, щодо яких ведеться кримінальне провадження, більш інших учасників процесу мають потребу в ефективному захисті їхніх інтересів. За статистикою в Україні понад 70% розслідуваних кримінальних проваджень піддаються процедурі судового розгляду, після обов'язкової, досить тривалої за часом (від двох до декількох місяців) стадії досудового розслідування. Це пояснюється тим, що більшість кримінальних правопорушень носять публічний характер, в яких обвинувачені не визнають або частково визнають свою вину. Після реєстрації таких кримінальних правопорушень до осіб, які їх вчинили, незалежно від волевиявлення потерпілого претензії має держава, іменем якої згодом пред'являється обвинувачення. При розслідуванні таких кримінальних проваджень воля потерпілого, відображена в заяві чи клопотанні про припинення цих проваджень, для органа досудового розслідування не є підставою для прийняття такого процесуального рішення.

Отже, іноді очевидне кримінальне правопорушення, як правило, з незакінченим складом (наприклад, замах на крадіжку або на грабїж, якщо вони вчинені не чоловіком (дружиною) потерпілого, не іншим близьким родичем чи членом сім'ї потерпілого, або якщо вони вчинені не особою, яка щодо потерпілого була найманим працівником і завдала шкоду виключно власності потерпілого (стаття 477 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК), за умови розкриття його по «гарячих слідах», що не заподіяло фактичної шкоди потерпілому, піддається обов'язковій стадії досудового провадження у разі невизнання вини підозрюваним (обвинуваченим). Ця процедура надалі вимагає кількаразового виклику до органу досудового розслідування для проведення слідчих (розшукових) дій не тільки винного, але й потерпілого, свідків і інших учасників кримінального процесу (що поєднано з відволіканням від їхнього основного роду діяльності). Із закінченням досудового розслідування такого кримінального провадження обвинувальний акт підлягає направленню до суду, за рішенням якого незалежно від виду покарання – реального або із звільненням від відбування покарання – витрати з її розгляду і розслідування здійснюються з державного бюджету України, за винятком документально підтверджених витрат на залучення експерта (ч. 2 ст. 124 КПК України).

Вивчення 119 кримінальних проваджень надало нам можливість стверджувати, середня вартість одного провадження складає 34 тис. грн., включаючи утримання слідчого та працівника оперативного підрозділу, якому слідчий дає окремі доручення. Такі витрати змушують серйозно замислитися про перегляд ефективності кримінального провадження, що може призвести до більш руйнівних наслідків для суспільства, ніж сама кримінальна активність окремих громадян країни. Тому необхідна реформа, головним напрямом якої є повне відшкодування шкоди потерпілим від кримінального правопорушення, у тому числі державі, тобто на відновлення соціальної справедливості.

Безумно, стратегії зниження витрат кримінального провадження слугує можливість укладення угод, передбачених нормами глави 35 «Кримінальне провадження на підставі угод» КПК України, чим досягається істотне здешевлення кримінального процесу. При цьому обов'язковими умовами є: а) переконаність судді в тому, що обвинувачуваний розуміє сутність висунутих проти нього обвинувачень; б) обвинувачуваний у стані відшкодувати шкоду потерпілій стороні (тобто виконати умови угоди); в) у добровільному порядку і свідомо обвинувачений (підозрюваний) укладає угоду про примирення з потерпілим або з прокурором про визнання винуватості; 4) добровільна згода потерпілого на укладення угоди.

Такий підхід обумовлюється загальною системою відновлювальної стратегії, розробленою теорією держави і права. Відповідно до неї виконання юридичного обов'язку може мати на меті усунення порушення суб'єктивного права, що мало місце, відновлення його, тобто реституції суспільних відносин, що існували до кримінальної події, де в реституційному аспекті однієї зі сторін у кримінально-правових відносинах є держава та потерпілий від кримінального правопорушення.

Термін «реституція» латинського походження (restitution) і означає відновлення, повернення. Реституція в кримінальній політології розуміється як відновлення колишнього правового і майнового стану, що припускає виплати за заподіяну шкоду чи збитки, відшкодування витрат, понесених внаслідок вчинення кримінального правопорушення, надання послуг і відновлення в правах. Стосовно до традиційних видів шкоди даний спосіб

відновлення порушеного матеріального стану у кримінальному провадженні реалізується в ст. 128 КПК України (цивільний позов), ст. 98–100 КПК України (речові докази).

Слід зазначити, що поняття реституції карному провадженні відсутнє. Цей термін застосовується в цивільному праві, де він означає повернення сторін в початкове становище, внаслідок визнання правочина недійсним (двостороння реституція). Правило односторонньої реституції, яке враховує специфіку протиправної поведінки однієї зі сторін приписує відновити в первісне становище лише потерпілу сторону. Саме воно прийнято за основу у міжнародному та кримінально-процесуальному праві. Проте, відсутність серед процесуалістів єдиної вираженої думки стосовно поняття реституції негативно відбивається на її закріпленні в кримінально-процесуальному законі. Розгляд реституції лише в контексті повернення потерпілому предметів, безпосередньо втрачених у результаті злочину та визнаних речовими доказами в справі, не повною мірою відображає її семантичну сутність, закріплену в інших галузях права, зокрема в цивільному, а також у міжнародно-правових документах, насамперед тому, що не враховує широкого спектру її компенсаційних властивостей [1].

У цивільному праві норма частини першої статті 216 Цивільного кодексу України (далі – ЦК) не може застосовуватись як підстава позову про повернення майна, переданого на виконання недійсного правочину, яке було відчужене третій особі. Не підлягають задоволенню позови власників майна про визнання недійсними наступних правочинів щодо відчуження цього майна, які були вчинені після недійсного правочину. У цьому разі майно може бути витребувано від особи, яка не є стороною недійсного правочину, шляхом подання віндикаційного позову, зокрема від добросовісного набувача – з підстав, передбачених частиною першою статті 388 ЦК. Відповідно до ч. 5 ст. 12 ЦК добросовісність набувача презюмується. Якщо судом буде встановлено, що набувач знав чи міг знати про наявність перешкод до вчинення правочину, в тому числі й те, що продавець не мав права відчужувати майно, це може свідчити про недобросовісність набувача і є підставою для задоволення позову про витребування у нього майна.

Що ж стосується кримінального провадження, то,

передбачаючи неминучість свого викриття в ході наступного процесу й усвідомлюючи пов'язані з цим витрати, що збільшуються в міру затягування питання про дострокове закінчення такого провадження, їхнє неминуче відшкодування в повному обсязі, що потрапив у сферу кримінально-пошукового чи процесуального регулювання підозрюваний зацікавлений ініціювати угоду навіть на етапі його затримання.

У подібних випадках органи досудового слідства, прокурор і суд, виходячи з майнової заможності підозрюваного чи обвинувачуваного, могли б здобувати право на декриміналізацію розслідуваного суспільно небезпечного діяння з його переведенням у формат цивільного делікту, що визначило б ліквідацію небажаних правових наслідків, насамперед для осіб, що вперше вчинили діяння.

Принцип повної оплатності витрат кримінального провадження (включаючи утримання органів, що ведуть процес; тримання осіб під вартою; проведення всіх процесуальних дій; судовий розгляд) в даний час актуалізується відсутністю засобів на фінансування діяльності органів кримінальної юстиції. Втілення його в сучасний кримінальний процес, на наш погляд, могло б сприяти: по-перше, задоволенню інтересів потерпілого; по-друге, збільшенню грошових потоків, що надходять у дохідну частину державного бюджету України (що могло б поліпшити матеріально-технічну базу органів, що протидіють кримінальній активності окремих громадян); по-третє, сприяти припиненню одержання неправомірної вигоди учасниками кримінального провадження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ :

1. Корякін Р. В. Реституція у сучасному кримінальному процесі України : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. юрид. наук : спец. : 12.00.09 «кримінальний процес та криміналістика ; судова експертиза ; оперативно-розшукова діяльність» / Р.В. Корякін. – К. 2006. – 20 с.

ОХОРОНА ОБ'ЄКТІВ АВТОРСЬКОГО ТА СУМІЖНИХ ПРАВ

Хлистує Денис Васильович –
студент групи ДП-314
Кіровоградського інституту державного
та муніципального управління КПУ

На сучасному етапі розвитку України є дуже актуальною проблема захисту авторського права та суміжних прав. Творча діяльність є запорукою інтелектуалізації суспільства, зростання виробничих сил, появи нових товарів. Із розвитком технологій, з появою нових носіїв інтелектуального продукту та механізмів його обігу на ринку охорона і захист інтелектуальної власності постали для країн на перший план [1].

Найпоширенішою діяльністю людини по створенню об'єктів інтелектуальної власності є творча діяльність у галузі літератури, мистецтва, музики, науки. Результати цієї діяльності невичерпані за формами, прийомами, способами об'єктивного вираження, а їх створення й використання потребує відповідного правового регулювання та надійної правової охорони. Традиційно результати духовної творчості відносять до об'єктів авторського права. Поняття «авторське право» вживається в об'єктивному і в суб'єктивному значеннях. Авторське право в об'єктивному значенні – це цивільно-правовий інститут, що регулює відносини, які складаються у зв'язку зі створенням і використанням творів літератури, науки і мистецтва. У суб'єктивному значенні авторське право – це ті особисті немайнові та майнові права, що належать особам, які створили твір літератури, науки і мистецтва або їх правонаступникам чи іншим суб'єктам авторського права [2].

Норми, що регулюють авторське право містяться у різних нормативно-правових актах: головним нормативно-правовим актом у сфері авторського права є Конституція України; основні положення щодо регулювання відносин у сфері охорони та захисту об'єктів авторського права містить ЦК України та Закон України «Про авторське право і суміжні права» [3].

Також охорони авторського права тією чи іншою мірою стосуються закони України «Про мови в Українській РСР» від 28.10.1989 (остання редакція від 01.04.2003 р.), «Про рекламу» від 3.07.1996 (остання редакція від 12.08.2011), «Про видавничу

справу» від 05.07.1997 (поточна редакція від 04.06.2011), «Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів» від 23.09.1997 (остання редакція від 01.01.2011), «Про кінематографію» від 13.01.1998 (остання редакція від 04.08.2011), «Про топографо-геодезичну і картографічну діяльність» від 23.12.1998 (остання редакція від 17.11.2010) [4].

Особливу групу джерел сучасного авторського права становлять міжнародні договори. Найважливішим джерелом є Бернська конвенція про охорону літературних і художніх творів (1886 р.), до якої приєдналася Україна. В основу Бернської конвенції покладено три принципи.

Принцип національного режиму полягає в тому, що твори, створені в одній країні-учасниці, повинні отримувати в інших країнах-учасницях таку ж охорону, яка надається в цих країнах творам своїх громадян.

Принцип автоматичної охорони означає, що охорона за національним режимом надається автоматично без будь-яких формальних умов реєстрації тощо.

Принцип незалежності охорони полягає в тому, що охорона надається в країнах-учасницях незалежно від наявності охорони в країнах походження твору.

Міжнародно-правова охорона суміжних прав здійснюється на підставі Міжнародної конвенції про охорону інтересів виконавців, виробників фонограм і організацій мовлення 1961 року. За цією Конвенцією охороняються права виконавців, права виробників фонограм, права організацій мовлення.

Основним принципом Римської конвенції є принцип національного режиму. Так, виконання охороняється за національним режимом країни-члена, якщо воно мало місце в іншій країні, що домовляється. Охорона фонограми надається за національним режимом країни-члена за умови, якщо виробник фонограм є громадянином іншої країни, що домовляється; перший запис звуку зроблено в іншій країні, що домовляється; фонограма вперше опублікована в країні, що домовляється. Кожна країна, що домовляється, надає організації мовлення національний режим за умови, якщо штаб-квартира організації мовлення знаходиться в іншій країні-члені або якщо передачу в ефір здійснено за допомогою передавача, що знаходиться в іншій країні-члені Римської конвенції. Якщо міжнародним договором, учасником

якого є Україна, встановлено інші правила охорони, ніж ті, котрі містяться в Законі України «Про авторське право і суміжні права», то застосовуються норми міжнародного договору [5].

Отже, законодавство України про охорону авторського права і суміжних прав має перспективу подальшого розвитку та досягнення міжнародного рівня.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Корчевний Г. В. Розвиток законодавства про адміністративну охорону авторського права і суміжних прав в Україні [Електронний ресурс] / Г. В. Корчевний // Вісник ХНУВС. – 2003. – Вип. 22. Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/VKhnuvs_2003_22_66.pdf

2. Підпригора О. А. Поняття авторського права [Електронний ресурс] / О. А. Підпригора // Часопис цивілістики. – 2012. – Вип. 13. – С. 28–38. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Chac_2012_13_7.pdf.

3. Про авторське право і суміжні права: закон України від 23.12.1993 № 3792-ХІІ // Законодавство України. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/3792-12>.

4. Романюк О. І. Інтелектуальна власність : навч. посіб. / О. І. Романюк. – Донецьк : ДонНУЕТ, 2012. – 270 с.

5. Міжнародна конвенція про охорону інтересів виконавців, виробників фонограм і організацій мовлення. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_76.

СУТНІСТЬ ТА ОКРЕМІ МЕТОДИКИ РОЗСЛІДУВАННЯ РІЗНИХ ВИДІВ ЗЛОЧИНІВ

Хмельнюк І. Ю. – студент групи ІН16-10-10Б1П (4.6з) Кіровоградського інституту МАУП

Науковий керівник:
Коломоєць О. Д. – професор кафедри правознавства Кіровоградського інституту МАУП, кандидат юридичних наук, доцент

Кожна окрема методика розслідування розробляється відповідно до норм Особливої частини КК, що містять опис ознак

злочинів певних видів. Відповідні норми КПК становлять основу для розробки типових обставин, що підлягають встановленню в процесі доказування у справах про злочини певного виду, і побудови структури окремої методики розслідування.

Найважливішим чинником розробки ефективних методик розслідування є вивчення та аналіз кримінального оточення особи злочинця, механізму та способів вчинення та приховування різних видів злочинів. Дотримання даного принципового положення забезпечує умови для наукового розроблення криміналістичної характеристики окремих видів (різновидів) злочинів, їх класифікації.

Якість і результативність дослідження даної проблеми багато в чому залежать від з'ясування сутності й особливостей об'єктів, досліджуваних криміналістикою. Розвиток наук, що вивчають злочинність, склався так, що кожна з них вивчає загальний об'єкт під кутом зору власного предмета дослідження, утворюючи загальну систему пізнання об'єкта. Для успішного ведення боротьби зі злочинністю необхідні знання, що на нормативно-правовій основі визначають:

- які діяння є злочинними і з якими ознаками складу злочину (наука кримінального права);

- які методи і засоби виявлення і дослідження слідів, що проявляються при підготовці до злочину, його здійсненні та прихованні (криміналістика);

- який порядок збирання, перевірки, оцінки доказів, процесуального провадження по кримінальних справах (наука кримінального процесу);

- які типові обставини, що сприяли здійсненню певних видів злочинів і заходи для їхнього попередження (кримінологія);

- які методики і засоби виявлення та припинення злочинних діянь, що готуються і почалися (наука оперативно-розшукової діяльності);

- яка кількісна характеристика злочинності, діяльності органів боротьби зі злочинністю, її тенденції (кримінально-правова статистика);

- які можливості одержання і використання кримінальної інформації для контролю латентності, рецидиву й запобігання

злочинам, що вчиняються в умовах кримінально-виконавчих установ (кримінально-виконавче право).

У системі зазначених наук криміналістиці належить координуюча роль як галузі, що вивчає проблеми виявлення, фіксації, вилучення, дослідження слідів у вигляді змін, що відбуваються в результаті злочинної діяльності, як загального інформаційного джерела, використовуваного для вивчення злочинів, розробки їх відповідних характеристик: кримінально-правової (кваліфікаційної), кримінально-процесуальної (доказової), кримінологічної (попереджувальної), криміналістичної (слідової).

Методика розслідування злочинів виявляє своє призначення, сприяючи розробці наукових рекомендацій і запровадженню їх у практику розслідування злочинів.

Порівняння системи криміналістики з системами наук кримінального права і кримінального процесу показує, що розділи цих галузей знань, які розробляють власні положення загальної частини, різняться структурою. У той же час система заключного розділу криміналістики – методики розслідування злочинів – відповідає побудові особливих частин наук кримінального права та кримінального процесу.

Одним з важливих завдань методики розслідування є розробка найбільш ефективних методів і засобів розкриття і розслідування злочинів, побудова їх криміналістичної характеристики, оптимізація процесу розслідування окремих видів злочинів на основі використання даних про типові слідчі ситуації, системи типових версій, комплекси слідчих дій, організаційних і оперативно-розшукових заходів.

Теорія криміналістики і слідча та оперативно-розшукова практика виробили основні методи розкриття злочинів: від відомостей про спосіб та механізм вчинення злочину до методу його розкриття; від мотиву вчинення злочину до методів встановлення передбачуваного злочинця; від потерпілих до методів виявлення підозрюваної особи; від осіб, які раніше вчиняли аналогічні злочини, до методів встановлення інших осіб та обставин; від відомого кримінального епізоду до методів виявлення інших, пов'язаних з ним епізодів.

Застосовуються й такі методи встановлення злочинців, як криміналістичний аналіз оперативної обстановки в певному

районі, групування та об'єднання кримінальних справ, що дозволяє концентрувати та систематизувати уривчасту інформацію. Останнім часом запропоновано метод розкриття злочинів шляхом виявлення їхніх осередків.

Методика розслідування злочинів, як структурна частина науки криміналістики, органічно пов'язана з іншими її розділами – загальною теорією криміналістики, криміналістичною технікою і криміналістичною тактикою. У науковій системі криміналістики, безпосередньо спрямованій на повне відображення досягнутих знань, властивостей і закономірностей об'єкта пізнання, методика розслідування є, заключним розділом, синтезуючим наукові положення криміналістичної техніки й тактики щодо завдань і програм виявлення і розкриття окремих видів злочинів. У цьому розумінні методика розслідування злочинів може розглядатися як особлива частина криміналістики.

Проблема розкриття злочинів завжди була в центрі уваги криміналістики, оскільки початковий етап розслідування відіграє важливу роль у процесі доказування. На даному етапі застосовуються методики розслідування по «гарячих слідах», комплекси невідкладних слідчих дій та оперативно-розшукових заходів, тактичні операції, що розробляються в окремих методиках розслідування.

Основою методики є система методів розслідування, що покликана сприяти повному та всебічному розкриттю злочинів, збиранню та об'єктивній оцінці доказів на підставі закону і криміналістичних рекомендацій.

Діяльність щодо розкриття і розслідування злочинів потребує чіткої організації та планування. Причому керуючим суб'єктом організації розслідування є слідчий. Організація розслідування означає:

- своєчасну розробку узгодженого плану заходів місцевих правоохоронних органів;
- налагодження належної взаємодії у процесі розслідування між слідчим, оперативними працівниками, спеціалістами;
- забезпечення кваліфікованого керівництва слідчо-оперативною групою чи бригадою;
- проведення регулярних оперативних нарад слідчої групи;

- налагодження систематичного обміну інформацією та звітністю про результати роботи слідчої групи і кожного слідчого;
- забезпечення необхідних умов праці;
- забезпечення своєчасної розробки і виконання планів розслідування щодо кожної кримінальної справи;
- здійснення інших організаційних заходів для успішного розкриття і розслідування злочинів.

Комплекс організаційних заходів щодо кримінальної справи має бути точно визначеним, конкретним і детальним. Ці вимоги необхідно особливо чітко виконувати під час розслідування складних, багатоепізодних кримінальних справ з розподілом функцій між окремими слідчими і оперативними працівниками.

Організація розслідування базується на положеннях НОП. Стосовно слідчого, це насамперед режим та умови його роботи з метою їх оптимізації, вдосконалення нормування праці, обладнання робочих місць, оргтехніки, канцелярського та секретарського обслуговування.

Криміналістична класифікація злочинів. У науці кримінального права питання класифікації злочинів розглядаються щодо її Загальної частини, де критерієм для цього є ступінь тяжкості діяння, та Особливої частини, де такими підставами є юридичні ознаки складу злочину.

В основі криміналістичної класифікації злочинів і відповідно окремих методик їх розслідування лежить кримінально-правова класифікація злочинів, система норм Особливої частини КК. Але очевидним є те, що криміналістичні методики, побудовані тільки на основі кримінально-правової класифікації злочинів, мають здебільшого загальний характер і потребують для свого практичного застосування більш конкретизованих окремих методик.

Традиційно у криміналістиці класифікація злочинів будувалася, виходячи з системи кримінального закону, залежно від того, до якої глави КК належать ті чи інші норми.

Переважаючим є положення, згідно з яким криміналістична класифікація злочинів будується на основі поєднання кримінально-правових та криміналістичних критеріїв. В основі такої класифікації злочинів за класами, групами, підгрупами, видами та різновидами мають бути перш за все кримінально-правові ознаки. Запропоновані різні види класифікації:

1) родова (за групами злочинів, об'єднаних однією главою КК);

2) видова кримінально-правова класифікація злочинів, що використовується в криміналістиці як основна ознака при розробці окремих криміналістичних методик.

Можливі й інші класифікації, до яких належать класифікації:

а) за способом вчинення злочину;

б) за ступенем приховання, маскуванню злочину;

в) за злочинним досвідом особи, яка вчинила злочин;

г) за місцем їх вчинення: злочини, місце вчинення яких локалізується в просторі; злочини, місце вчинення яких не має певного територіального характеру, а пов'язане з якою-небудь організаційною структурою, системою.

В основу криміналістичної класифікації злочинів мають бути покладені два взаємопов'язані критерії:

1) кримінально-правовий, що визначає нормативну суть класифікації, передбаченої законом;

2) криміналістичний, що враховує чинники, пов'язані зі специфікою виявлення і розкриття злочинів різних видів залежно від особливостей предмета посягання, обстановки приготування, вчинення і приховування злочину, його механізму та способів, типології особи злочинця, мети та мотивації злочинних посягань.

У криміналістиці розроблена структура окремих методик розслідування, узагальнений варіант якої можна подати так:

а) криміналістична характеристика даного виду злочину;

б) типові слідчі ситуації на стадії виявлення злочину та етапах його розслідування;

в) криміналістичні питання порушення кримінальної справи;

г) слідчі версії, обставини, що підлягають з'ясуванню;

г) організація і планування розслідування;

д) першочергові слідчі дії і оперативно-розшукові заходи;

е) особливості проведення окремих слідчих дій та їх комплексів (тактичних операцій);

є) забезпечення координації дій правоохоронних органів у розслідуванні та взаємодії з контролюючими та іншими державними органами, об'єднаннями громадян;

ж) заходи криміналістичної профілактики.

Розглянута сутність методики розслідування дає підстави для визначення її поняття як заключного розділу науки криміналістики, її особливої частини, що містить рекомендації, синтезовані на основі узагальнення практики виявлення, розкриття, розслідування та попередження злочинів, наукових досягнень всіх розділів криміналістики та суміжних наук.

Завдання методики розслідування (як і в цілому науки криміналістики) полягають у сприянні найбільш успішному здійсненню конституційних положень про захист інтересів держави, законних інтересів та прав громадян, у вирішенні завдань кримінального судочинства (ст. 2 КПК), оперативно-розшукової діяльності (ст. 1 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність»), у сприянні досягненню мети боротьби з організованою злочинністю (статті 2, 3 Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю»).

Завдання методики розслідування безпосередньо пов'язані із завданнями кримінального законодавства, що полягають у правовому забезпеченні охорони прав і свобод людини і громадянина, власності, громадського порядку та громадської безпеки, довілля, конституційного устрою України від злочинних посягань, забезпечення миру і безпеки людства, а також запобігання злочинам (ст. 1 КК).

На підставі цих завдань та виходячи з предмета дослідження і логіки наукового розвитку в методиці розслідування виділяють власні завдання з удосконалення наукових рекомендацій щодо підвищення ефективності розкриття злочинів: систематичне узагальнення слідчої, судової та експертної практики, вивчення кримінальної обстановки в цілому та в окремих регіонах; стану, структури та динаміки злочинності; аналіз кримінального, кримінально-процесуального, кримінально-виконавчого, адміністративного, цивільно-правового, а також галузевого законодавства, пов'язаного з встановленням юридичної відповідальності за правопорушення в різних сферах діяльності (господарської, фінансової, банківської, податкової, екологічної).

Проблема розкриття злочинів завжди була в центрі уваги криміналістики, оскільки початковий етап розслідування відіграє важливу роль у процесі доказування. На даному етапі застосовуються методики розслідування по «гарячих слідах»,

комплекси невідкладних слідчих дій та оперативно-розшукових заходів, тактичні операції, що розробляються в окремих методиках розслідування.

Найважливішим чинником розробки ефективних методик розслідування є вивчення та аналіз кримінального оточення особи злочинця, механізму та способів вчинення та приховування різних видів злочинів. Дотримання даного принципового положення забезпечує умови для наукового розроблення криміналістичної характеристики окремих видів (різновидів) злочинів, їх класифікації.

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ДІЯЛЬНОСТІ ПРОФСПІЛКОВОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ У СИСТЕМІ ЗАХИСТУ ПРАВ ПРАЦІВНИКІВ

Хомутовська Н. М. –
здобувач кафедри правознавства
Кіровоградського інституту МАУП

Науковий керівник:
Коломоєць О. Д. –
професор кафедри правознавства
Кіровоградського інституту МАУП,
кандидат юридичних наук, доцент

Професійні спілки на даний момент є одним з найважливіших демократичних інститутів сучасного суспільства. **Профспілки** являють собою добровільну неприбуткову громадську організацію, що об'єднує громадян на підставі загальних інтересів за родом їхньої професійної (трудової) діяльності (навчання).

Об'єднання профспілок – це є добровільне об'єднання профспілкових організацій (первинних, місцевих, обласних, регіональних, галузевих) для виконання завдань та функцій, визначених Законом України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності» від 15 вересня 1999 р [1].

Історія розвитку профспілкового руху налічує вже декілька століть. Ті артілі, що утворились в XVII столітті і об'єднували людей однієї спеціальності: ремісників, мануфактурників, аптекарів та інших, умовно можна назвати прообразом профспілкової організації, або профспілками того часу. Необхідність утворення профспілок зумовлювалась нестерпним

економічним станом робітничого класу і політикою, що проводилась у країні. Жорстока експлуатація, тривалий робочий день, низька заробітна плата, матеріальна незабезпеченість, відсутність елементарної охорони праці і техніки безпеки, високий процент травматизму і смертності, складні житлово-побутові умови, відсутність медичної допомоги – такими були найбільш характерні риси праці та побуту працівників того часу. Поряд з цим працівники були політично безправними. Вони були позбавлені свободи слова, зборів, союзів, недоторканості особистості та майна. Під острахом судових переслідувань заборонялось утворення будь-яких організацій.

Революція дала значний поштовх до виникнення профспілок. 3 грудня 1905 року бере початок утворення профоб'єднань робітників, а саме: заводських комісії, комісії уповноважених, депутатські або делегатські зборів.

На тлі революційного настрою суспільства того часу, крім профспілкових організацій, утворюються різноманітні громадські організації політичні партії та рухи. Більшість з них проіснували недовго, але профспілкові об'єднання, підтвердивши свою необхідність, існують з тих часів і продовжують свою роботу. Такі організації утворювались на великих підприємствах та установах, з подальшим їхнім галузевим згуртуванням, об'єднуючи великі маси людей. Існували й такі рухи та партії, котрі намагались надати профспілкам політичного забарвлення, використовуючи їхній суспільний авторитет.

Коли в Росії остаточно встановилась влада більшовиків і допомога профспілки, як одного з методів впливу на трудові маси вже втратила для партії своє первинне вирішальне значення, влада зробила спробу знищити таку вагому організацію, чи хоча б підкорити її. Втручання в незалежність профспілок було розпочато в квітні 1921 року на Всеукраїнському з'їзді профспілок. З цього періоду починається наступ на їхню нейтральність й нав'язується повна залежність українського профруху від ВЦРПС [2].

У 20-х роках і наприкінці 30-х років проходили «чистки» та перереєстрації рядів профспілки, що допомогло виявити велику кількість «ворогів» та «шкідників». Правового захисту профспілкові організації 30-х років не мали, бо Конституцією СРСР 1936 року встановлювався виключно сам факт організації профспілок без надання їм будь-яких прав та регламенту суспільної діяльності. Але активісти профспілкового руху ціною

великих зусиль змогли відстояти право на самостійність. Після цього вплив профспілки все більше і більше поширювався і ця організація об'єднувала вже більшість робітників та службовців. Так профспілки набули незалежності й цілковитої самостійності, ставши неполітичними з соціально-економічним спрямуванням своєї діяльності. В роки відбудови народного господарства робота профспілки зводилась до розвитку фізкультурного руху та спорту, за їхньою участю також будувалися спортивні споруди та майданчики, стадіони, організовувались спортивні гуртки та секції, спортивні змагання. Так починається розвиток і становлення профспілкового руху, його укріплення, формується більш чітка законодавча база, що дозволяє розгорнутися профспілковому руху. Вже тоді були утворені та сформульовані принципи й структура профспілкової роботи, що повністю дійшла та збереглась до нашого часу. Основоположними є демократичність та рівність її членів, керуючим органом профспілки є періодично скликані загальні або делегатські збори організації, де обирають правління, заслуховують річні звіти, затверджують кошториси витрат та розглядають питання внутрішньо профспілкового життя. Обрані органи є керівними між зборами.

В 1924 році для посилення профспілкової роботи у вищих навчальних закладах країни було прийнято «Положення об організації пролетарського студентства». Цей документ вважається точкою відліку заснування **студентських профспілкових організацій**. Згідно йому було утворено організацію, що об'єднувала усіх студентів незалежно від їхнього фаху.

Проблематика. Однією із передумов забезпечення соціальної злагоди в суспільстві, вкрай необхідної для сталого економічного розвитку, є наявність сильних і незалежних профспілок. Не менш важливо, щоб ці організації трудящих були демократичними і достатньо представницькими. Ще одна умова – це визнання державою законності діяльності та сучасної соціальної ролі профспілок, адекватне ставлення до них роботодавців, суспільства в цілому. В цьому переконає світовий досвід. Збільшення чисельності осіб найманої праці, концентрація найманих працівників на великих підприємствах під знаком необхідності їх об'єднання для захисту своїх інтересів зумовили виникнення профспілок. Профспілковий рух України переважно

суттєво не трансформується, а лише спостерігаються окремі явища модернізації. На жаль, обізнаність української громадськості у питаннях сучасного профспілкового руху є ще слабкою, а ставлення структур влади і підприємців до профспілок часто ґрунтується на явно застарілих уявленнях про їхню попередню роль та місце в командно-адміністративній системі і не дає змоги сприймати їх як рівноправного партнера, що, безперечно, стримує й формування нових соціально-трудових відносин. За умови неупередженого погляду на профспілки бачимо, що справжньою метою їхньої діяльності є поліпшення соціально-економічної ситуації в Україні, а відтак становища трудящих, зміцнення громадянського миру і демократії. Основним же способом вирішення наявних проблем у суспільстві профспілки вважають конструктивні соціальні переговори, а не класову боротьбу, узгодження інтересів найманих працівників, держави і роботодавців шляхом домовленостей, а не руйнівної конфронтації.

Профспілки – добровільні організації, що поєднують трудящих у виробничих і в невиробничих сферах для захисту соціально-економічних прав і інтересів своїх членів, яке є масовим самокерованим суспільним об'єднанням працівників певної галузі або суміжних галузей [1].

Проблеми діяльності профспілок:

– зусилля профспілок спрямовані на підвищення матеріального добробуту освітян, а підвищення якості і доступності надання освітньої послуги для населення відсутнє. Зневажання цим фактором загрожує зниженням рівня конкурентоспроможності працівників, що неприпустимо в умовах глобалізації освіти [3];

– діяльність профспілок не передбачає заходів щодо упередження безробіття в умовах ускладнення демографічної ситуації, обумовленої старінням населення та його скороченням, зростанням міграційних потоків робочої сили, проблеми надлишку робочої сили в системі освіти;

– профспілки не зосереджують свої зусилля на всебічному задоволенні соціально-культурних, духовних, освітніх потреб та інтересів працівників, членів профспілки та їхніх сімей, створенні умов для розвитку самодіяльної творчості, фізичної культури і спорту, забезпеченні розвитку масової фізичної культури;

– юридичний захист працівників профспілками знаходиться на мінімальному рівні. Наглядні випадки порушення прав

працівників, що вимагає посилення правозахисної роботи, законодавчого розширення та закріплення трудових, соціально-економічних прав освітян, студентської молоді [4];

– не вдалося забезпечити вагомих здобутків в напрямі створення за участю профспілок професійних систем страхування, недержавних пенсійних фондів, здійснення переходу до управління фондами загальнообов'язкового державного страхування.

Удосконалення діяльності профспілок:

– пошук нових шляхів реалізації кадрової політики, налагодження системної роботи, спрямованої на підвищення професіоналізму і компетентності профспілкових працівників.

– необхідність омолодження профспілкових кадрів.

– потреби об'ємній та оперативній поінформованості кожного співчанина вимагають використання новітніх інформаційних технологій.

– необхідність розширення та удосконалення навчання профспілкових працівників

– вдосконалення фінансової політики і забезпечення фінансової стабільності організації.

Дивлячись на світовий досвід, профспілки виступають каталізатором соціальної рівноваги лише тоді і в тих країнах, де ступінь охоплення трудящих профспілковим членством високий, а сам профспілковий рух добре зорганізований, сильний і впливовий. В Україні, яка належить до індустріальних держав і абсолютна більшість найманих працівників якої традиційно є членами профспілок, такий потенціал, на наш тяж є, але він не реалізується.

Українським профспілкам потрібно також пройти певний шлях до визнання міжнародним профспілковим рухом, який має пересвідчитися в їх реальному роздержавленні і незалежності, демократичності і відданості справі захисту інтересів трудящих. І самим профспілкам та їх об'єднанням, кількість яких у країні постійно зростає, потрібно порозумітися між собою і об'єднатися, щоб стати реально впливовою силою у суспільстві.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Закон України «Про професійні спілки їх права і гарантії їх діяльності» від 15.09.1999 зі змінами та доповненнями від 03.03.2005 №2454–IV

2. Профсоюзы на капиталистических предприятиях (Организационная структура, формы, методы и направления деятельности). – М. : Наука, 1991.

3. Всемирная история новейшего времени : учеб. пособие : в 2 ч. / отв. ред. Л. А. Колоцей. – Гродно : ГрГУ, 2002. – Ч. 2: 1945 – начало XXI в. / И. О. Змитрович, Г. М. Кривошекий, М. Я. Колоцей и др. – 207 с.

4. Павлик П. М. Трудове право України : навч. посіб. для дистанційного навчання / за наук. ред. Н. Р. Малишевої. – К. : Університет «Україна», 2006. – 466 с.

5. Володимир Киба «Довідник кадровика», вересень 2009 р. – № 9 (87). – С. 5.

РОЛЬ ПРОКУРАТУРИ ТА СУДУ В ПІДГОТОВЧИХ ПРОЦЕДУРАХ ROLA PROKURATORY I SĄDU W POSTĘPOWANIU PRZYGOTOWAWCZYM

Хороманська Агнешка (Choromańska Agnieszka) –
підкомісар поліції, магістр права,
викладач Інституту права та управління Вищої школи поліції
в м. Щитно (Республіка Польща)

W myśl art. 14 ust 2. Ustawy o Policji, Policja wykonuje czynności na polecenie sądu, prokuratora, organów administracji państwowej i samorządu terytorialnego w zakresie, w jakim obowiązek ten został określony w odrębnych ustawach. Tym samym zgodnie z art. 15 k.p.k. Policja w zakresie postępowania karnego wykonuje polecenia sądu i prokuratora oraz prowadzi pod nadzorem prokuratora śledztwo i dochodzenie. Co więcej w rozdziale 37 Kodeksu postępowania karnego o nadzorze prokuratora nad postępowaniem przygotowawczym wskazano podstawowe przepisy, określające kierowniczą i kontrolującą rolę prokuratora w stadium postępowania przygotowawczego.

Zgodnie z art. 326 § 1 k.p.k. prokurator sprawuje nadzór nad postępowaniem przygotowawczym, w zakresie, w jakim go sam nie prowadzi. Prokurator może też objąć nadzorem czynności prowadzone na podstawie art. 307 k.p.k., a więc czynności sprawdzające. Oczywiście jest, iż nadzór prokuratora nie rozciąga się nad czynnościami postępowania przygotowawczego, dokonywanymi przez sąd. Należy podkreślić, iż zgodnie z art. 326 § 2 k.p.k. czuwanie nad

prawidłowym i sprawnym przebiegiem całego nadzorowanego przez siebie postępowania jest obowiązkiem prokuratora.

Z tytułu sprawowanego przez siebie nadzoru prokurator może:

- zaznajamiać się z zamierzeniami prowadzącego postępowanie, wskazywać kierunki postępowania oraz wydawać co do tego zarządzenia,

- żądać przedstawienia sobie materiałów zbieranych w toku postępowania,

- uczestniczyć w czynnościach dokonywanych przez prowadzących postępowanie, osobiście je przeprowadzać albo przejąć sprawę do swego prowadzenia,

- wydawać postanowienia, zarządzenia lub polecenia oraz zmieniać i uchylać postanowienia i zarządzenia wydane przez prowadzącego postępowanie.

Ponadto § 248 Rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 24 marca 2010 r. [1]. przedstawia wachlarz uprawnień prokuratora w ramach nadzoru, a mianowicie prokurator sprawdza w szczególności:

- szybkość i trafność podejmowania pierwszych czynności po otrzymaniu zawiadomienia o przestępstwie;

- sposób dokumentowania ustnych zawiadomień o przestępstwie;

- prawidłowość decyzji o zatrzymaniu osób podejrzanych oraz zawiadomienie prokuratora o tych decyzjach;

- przestrzeganie terminów śledztw i dochodzeń oraz postępowań sprawdzających

Prokurator zwraca bowiem uwagę na realizację celów (art. 297 k.p.k.) i zadań postępowania przygotowawczego, w szczególności na:

- prawidłową realizację kierunku postępowania;

- prawidłowość przeprowadzenia i udokumentowania dowodów;

- szybkość postępowania, a zwłaszcza koncentrację czynności;

- prawidłowość przeprowadzenia czynności związanych z przedstawieniem zarzutów;

- procesową potrzebę stosowania środków zapobiegawczych i zabezpieczenia majątkowego;

- zakres przedmiotowy i podmiotowy postępowania;

- należyte wyjaśnienie okoliczności sprawy;

- realizację uprawnień procesowych uczestników postępowania;

- sprawdzenie wyjaśnień podejrzanych;

- ujawnienie okoliczności sprzyjających popełnieniu przestępstwa;

– dostosowanie do potrzeb konkretnej sprawy ilościowego zgromadzenia dowodów, przeprowadzenie ich w odpowiednim momencie i w odpowiedniej kolejności;

– techniczną stronę akt sprawy, a szczególności przejrzystość ułożenia materiałów, numerację kart i szatę graficzną.

Podsumowując – w ramach wykonywanego nadzoru zadaniem prokuratora jest troska o to, aby postępowanie przygotowawcze osiągnęło cele określone w art. 297 k.p.k. Jednocześnie prokurator powinien czuwać nad zgodnością przebiegu postępowania przygotowawczego z przepisami, zwłaszcza nad zachowaniem praw podejrzanego, pokrzywdzonego oraz innych uczestników postępowania oraz udzielać organom ścigania pomocy w rozstrzyganiu kwestii prawnych. Przy czym w razie niewykonania przez organ nie będący prokuratorem postanowienia, zarządzenia lub polecenia wydanego przez prokuratora sprawującego nadzór, na jego żądanie przełożony funkcjonariusza wszczyna postępowanie służbowe; o wyniku postępowania informuje się prokuratora (art. 326 § 4 k.p.k.).

Obok czynności kontrolno-nadzorczych prokurator w ramach postępowania przygotowawczego wykonuje szereg czynności zastrzeżonych wyłącznie dla niego, wśród których można wymienić m.in.:

– wydaje postanowienie o zachowaniu w tajemnicy okoliczności umożliwiających ujawnienie tożsamości świadka, przesłuchanie przeprowadza prokurator, może on również uchylić to postanowienie (art. 184 § 1, 3 i 8 k.p.k.),

– jeżeli istnieją wątpliwości, co do stanu psychicznego świadka, rozwoju umysłowego, zdolności postrzegania, zarządza przesłuchanie z udziałem biegłego lekarza, psychologa (art. 192 k.p.k.),

– w celu wydania opinii o stanie zdrowia psychicznego podejrzanego powołuje co najmniej dwóch biegłych lekarzy psychiatrów (art. 202 § 1 k.p.k.),

– w razie konieczności poddania podejrzanego obserwacji w zakładzie psychiatrycznym składa w tej sprawie wnioski do sądu (art. 203 § 2 k.p.k.),

– dokonuje oględzin zwłok; w wypadkach niecierpiących zwłoki oględzin dokonuje Policja z obowiązkiem niezwłocznego powiadomienia prokuratora (art. 209 § 2 k.p.k.),

– otwarcia zwłok dokonuje biegły w obecności prokuratora (art. 209 § 4 k.p.k.),

– zarządza wyjęcie zwłok z grobu (art. 210 k.p.k.),

- zarządza badanie podejrzanego lub osoby podejrzanej przez biegłych psychologów lub lekarzy (art. 215 k.p.k.),
- występuje do sądu z wnioskiem o tymczasowe aresztowanie, zarządza doprowadzenie podejrzanego do sądu, stosuje inne środki zapobiegawcze (art. 250 § 2, 3 i 4 k.p.k.),
- uchyla lub zmienia na łagodniejszy zastosowany przez sąd środek zapobiegawczy (art. 253 § 2 k.p.k.),
- wydaje postanowienia, zarządzenia lub polecenia oraz zmienia i uchyla postanowienia i zarządzenia wydawane przez prowadzącego postępowanie przygotowawcze (art. 326 § 3 pkt 4 k.p.k.).

Z kolei udział sądu w postępowaniu przygotowawczym unormowany jest w rozdziale 38 k.p.k. oraz w poszczególnych przepisach zamieszczonych w innych rozdziałach. Kodeks postępowania karnego przewiduje ingerencję sądu w postępowanie przygotowawcze w wypadkach, w których jest to wskazane ze względu na gwarancje procesowe stron (podejrzanego i pokrzywdzonego) i lepsze przygotowanie sprawy dla sądu orzekającego na rozprawie. W szczególności ma to miejsce w drodze podejmowania decyzji przez sąd jako organu I instancji w postępowaniu przygotowawczym, takich jak m.in.:

- zezwolenie na przesłuchanie osoby zobowiązanej do zachowania tajemnicy notarialnej, adwokackiej, radcy prawnego, doradcy podatkowego, lekarskiej, dziennikarskiej oraz statystycznej (art. 180 k.p.k.);
- zatrzymanie pism oraz innych dokumentów związanych z wykonywaniem funkcji obrońcy (art. 225 k.p.k.);
- orzekanie o badaniach psychiatrycznych podejrzanego, połączonych z obserwacją w zakładzie leczniczym (art. 202 k.p.k.);
- zniszczenie przedmiotów i substancji niebezpiecznych (art. 232a k.p.k.);
- stosowanie kontroli i utrwalania rozmów telefonicznych (art. 237 k.p.k.) oraz innych rozmów lub przekazów informacji, w tym korespondencji przesyłanej pocztą elektroniczną (art. 241 k.p.k.);
- stosowanie tymczasowego aresztowania i jego przedłużenie w postępowaniu przygotowawczym (art. 250 k.p.k.);
- orzekanie o aresztowaniu jako karze porządkowej (art. 287 k.p.k.);
- orzekanie pieniężnej kary porządkowej wobec obrońcy lub pełnomocnika (art. 285 § 1 k.p.k.);
- wydanie i dowożenie listu żelaznego (art. 281 k.p.k.);

- stosowanie środków zabezpieczających (art. 323 § 3 k.p.k.);
- dopuszczenie dowodu z zeznań świadka koronnego (art. 5 ust. 1 Ustawy o Świadku koronnym);

- europejski nakaz aresztowania (art. 607a k.p.k.).

Wśród czynności kontrolnych sądu w postępowaniu przygotowawczym należy wymienić kontrolę:

- zasadności nałożonej kary pieniężnej na kierownika organu zobowiązanego do udzielenia wyjaśnień (art. 19 k.p.k.);

- decyzji prokuratora o zachowaniu w tajemnicy okoliczności umożliwiających ujawnienie tożsamości świadka (art. 184 k.p.k.);

- postanowienia prokuratora w przedmiocie kontroli i utrwalania rozmów telefonicznych w wypadkach niecierpiących zwłoki (art. 240 k.p.k. w zw. z art. 329 k.p.k.);

- zasadności, legalności oraz prawidłowości zatrzymania osoby (art. 246 k.p.k.);

- zatrzymania i doprowadzenia świadka, biegłego, tłumacza i specjalisty oraz ukarania wymienionych karą pieniężną (art. 290 k.p.k.)

- decyzji prokuratorskich w przedmiocie orzekania środków zapobiegawczych (art. 252 § 2 k.p.k.);

- postanowień prokuratora o zabezpieczeniu majątkowym (art. 293 § 2 k.p.k.);

- decyzji prokuratorskich o zaniechaniu ścigania (art. 325a § 2 k.p.k., art. 325a § 2 k.p.k., art. 325e § 4 k.p.k.);

- postanowień prokuratorskich w przedmiocie wystąpienia do państwa członkowskiego Unii Europejskiej o wykonanie postanowienia o zatrzymaniu dowodów lub mającego na celu zabezpieczenie mienia (art. 589j k.p.k.).

Zgodnie z podziałem ról, określonym przepisami Kodeksu postępowania karnego czynności dowodowe w postępowaniu przygotowawczym wykonuje organ prowadzący to postępowanie. Zgodnie z treścią art. 298 § 1 k.p.k. jest nim prokurator, a w zakresie przewidzianym w ustawie także policja (art. 311 k.p.k., art. 325a k.p.k.). Uprawnienia policji – w wypadkach przewidzianych w ustawie – w myśl art. 312 k.p.k. i art. 325d k.p.k. – przysługują również innym organom. Co wymaga podkreślenia – Kodeks postępowania karnego przewiduje pewne wyjątki od niniejszej reguły, niektóre bowiem czynności dowodowe w postępowaniu przygotowawczym przeprowadza sąd właściwy do rozpoznania sprawy, a mianowicie:

- przesłuchanie w charakterze świadka małoletniego (art. 185a k.p.k., art. 185b k.p.k.);

– przesłuchanie świadka jako czynność niecierpiąca zwłoki (art. 316 § 3 k.p.k.);

– przesłuchanie podejrzanego przed zastosowaniem środka zapobiegawczego (art. 249 § 3 k.p.k.).

Określone powyżej ramy zakresu działań prokuratury i sądu w postępowaniu przygotowawczym w odniesieniu do kompetencji Policji stanowią zakres współpracy i współdziałania tych organów.

BIBLIOGRAFIA:

1. Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 24 marca 2010 roku Regulamin wewnętrznego urzędowania powszechnych jednostek organizacyjnych prokuratury (Dz.U.2014.144 j.t.).

МЕДІАЦІЯ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ

Целіна Яна Ігорівна

студентка групи ПЗс-14-1

Кременчуцького національного університету імені
Михайла Остроградського

Науковий керівник:

Горлов Євгеній Володимирович –

доцент кафедри галузевих юридичних наук КрНУ,
кандидат юридичних наук

Медіація як альтернативний спосіб вирішення спорів широко застосовується в усьому світі, насамперед у США, в Австралії та Європі. У багатьох країнах вона закріплена законодавчо. В суспільствах деяких держав, наприклад Голландії, вже сформувалася культура медіації як можливого шляху врегулювання спору, в інших країнах, зокрема в Німеччині, вона тільки зароджується.

У багатьох судах реалізуються модельні проекти; перші експерименти, що проводилися з залученням науковців, успішно завершилися. Наразі в Німеччині активно обговорюється питання про те, яким чином можна безпосередньо закріпити інститут медіації у тому чи іншому процесуальному кодексі [1].

Перш ніж говорити про проблематику впровадження медіації в адміністративне судочинство України, доцільно нагадати, що ж

являє собою процедура медіації. Медіація – це процедура позасудового вирішення конфліктів (спорів) з дотриманням принципів добровільності, самовизначення і рівності сторін, конфіденційності, незалежності та неупередженості, під час якої сторони конфлікту (спору) звертаються за допомогою до третьої сторони (медіатора) з метою досягнення угоди про позасудове вирішення конфлікту (спору), незалежно від того, чи був цей процес ініційований сторонами або запропонований судом [2; 3].

Доцільно відзначити, що на даний час, незважаючи на відсутність спеціального законодавства, Україна може похвалитися своїм власним досвідом застосування процедури медіації, який підтверджує високу ефективність застосування цього інституту при вирішенні конфліктів. Так, в рамках спільної програми Європейського Союзу та Ради Європи «Прозорість та ефективність судової системи України» в деяких судах України були запуснені пілотні проекти з медіації. Учасниками цих проектів стали, зокрема, Донецький апеляційний адміністративний суд і Вінницький окружний адміністративний суд [4].

У Донецькому апеляційному адміністративному суді в липні 2010 року протягом «тижня медіації» судді-медіатори І. В. Геращенко, К. П. Горбенко, С. П. Дяченко, Г. О. Колесник, Яманко В.Г. розглянули 10 справ в порядку медіації. У Вінницькому окружному адміністративному суді з червня 2010 року по жовтень 2011 року три судді-медіатора М. Б. Мультиян, В. В. Дончик і І. М. Поліщук провели 31 процедуру медіації, з яких у 20 випадках був досягнутий позитивний результат і були підписані відповідні угоди [5].

Медіація містить переваги: швидкість, конфіденційність та – як засвідчує загальна практика проведення медіації – високий ступінь результативності.

Незважаючи на масу позитивних рис медіації, на Україні існує чимало проблем щодо введення даної процедури в адміністративне судочинство. Спробуємо навести найбільш актуальні проблеми впровадження медіації в адміністративному судочинстві.

Однією із найголовніших проблем є реалізація таких принципів медіації як добровільність та ініціативність. Однією зі сторін як правило виступає орган публічної адміністрації, тому необхідно враховувати, що попри наявність у службовців деяких дискреційних повноважень, можливість власного розсуду

чиновників часто обмежена. Це зумовлено наявністю у Конституції України положення про те, що органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України. Проте, відповідно до статті 3 Конституції України права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави [6]. Проект Закону України «Про державну службу» передбачає такі принципи здійснення державної служби як служіння народу України, гуманізму і соціальної справедливості, а також пріоритету прав людини і громадянина [7]. Тотожні принципи передбачені і Законом України «Про службу в органах місцевого самоврядування» [8]. Виходячи із аналізу цих принципів, можна зробити висновок, що досягнення компромісу між органом публічної адміністрації та громадянином є одним із пріоритетів діяльності держави та органів місцевого самоврядування. Що стосується ініціативності, як одного із принципів медіації, то мабуть важко буде дочекатися ініціативи вирішення спору у позасудовий спосіб від органу публічної адміністрації, однак останній повинен прийняти таку пропозицію, в разі, якщо її зробить інша сторона.

Другою проблемою є питання оплати праці медіатора. Знову ж таки, оскільки однією зі сторін є орган публічної адміністрації, який виступає від імені держави або територіальної громади, кошти на оплату праці медіатора мали б бути передбачені у державному або місцевому бюджеті, а це відповідно обмежує вибір медіатора, оскільки оплата його праці не повинна бути занадто великою. Для вирішення цього питання потрібно з'ясувати у якій формі буде здійснюватись діяльність медіатора. В принципі, існує три варіанти:

- медіатор як представник громадської організації. Незважаючи на те, що така діяльність буде безоплатною, цей варіант не варто сприймати серйозно, оскільки здебільшого це буде грантова діяльність, тому бере сумнів з приводу систематичності та професійності діяльності медіаторів.

- приватні медіатори. Це також не найкращий спосіб для впровадження медіації саме в адміністративному судочинстві,

оскільки органи публічної адміністрації не можуть витрачати державні кошти на послуги приватних медіаторів.

- медіація як діяльність окремих працівників судової гілки влади (це може бути суддя чи інший співробітник суду, що спеціалізуються на медіації). Це єдино прийнятний варіант для впровадження медіації у адміністративне судочинство, адже не потребує додаткового фінансування і не суперечить положенням Закону України «Про судоустрій і статус суддів», де сказано, що: «судді не можуть обіймати будь-які інші оплачувані посади, виконувати іншу оплачувану роботу, крім наукової, викладацької та творчої», оскільки здійснюється у робочий час і без мети отримання прибутку [9]. Схожа практика існує у Республіці Польща. Медіацію в адміністративних справах проводить суддя або інший працівник суду, який спеціалізується на медіації. В деяких судах є окремо створений відділ, працівники якого вирішують справи шляхом медіації [10].

Третьою проблемою є те, що не до всіх адміністративних справ, які відповідно до статті 17 Кодексу адміністративного судочинства (далі – КАС) України, відносяться до компетенції адміністративних судів, можуть бути застосовані альтернативні способи вирішення спорів. Такими категоріями справ є, передбачені частиною 3 статті 17 КАС України спори між суб'єктами владних повноважень з приводу реалізації їхньої компетенції у сфері управління, у тому числі делегованих повноважень, а також частиною 5 цієї ж статті спори щодо правовідносин, пов'язаних з виборчим процесом чи процесом референдуму. Натомість, медіабельними можна вважати передбачені частиною 1 статті 17 КАС України спори фізичних та юридичних осіб із суб'єктом владних повноважень щодо оскарження його рішень (особливо це стосується правових актів індивідуальної дії), дій чи бездіяльності, передбачені частиною 2 статті 17 КАС України спори з приводу прийняття громадян на публічну службу, її проходження, звільнення з публічної служби, а також передбачені частиною 4 статті 17 КАС України спори за зверненням суб'єкта владних повноважень у випадках, встановлених законом [11].

Ще однією проблемою впровадження медіації в адміністративне судочинство є відсутність належного правового регулювання. На даний час розроблено проект Закону України «Про медіацію» [12], який не включає адміністративні справи до сфери своєї дії. Проте, впровадження в адміністративне

судочинство медіації як діяльності окремих працівників судової гілки влади не суперечить положенням КАС України. Проведення медіації у такий спосіб може реалізовуватись таким чином: відповідно до ст. 111 КАС України на попередньому судовому засіданні суддя роз'яснює сторонам можливості щодо мирного врегулювання спору. Якщо сторони погоджуються на медіацію, суд передає матеріали іншому судді-медіатору або іншому працівнику суду, що спеціалізується на медіацію. У разі успішного її проведення, сторони заключають угоду, справа повертається до судді, який відкрив провадження в адміністративній справі за наслідком чого він постановляє ухвалу про закриття провадження у справі. У даній ухвалі фіксуються умови примирення, досягнуті сторонами в процесі медіації. Залежно від прийнятого сторонами рішення та умов укладеної ними угоди, суддя також може постановити ухвалу про закриття провадження у справі, у зв'язку з відмовою від адміністративного позову позивачем або визнання адміністративного позову відповідачем. Якщо ж примирити сторони не вдалося, справа повертається до судді, який відкрив провадження в адміністративній справі і продовжується розгляд цієї справи у порядку встановленому КАС України. Отже, поступове впровадження медіації у сферу адміністративного судочинства можливе без внесення змін до законодавства України.

На нашу думку, слід обов'язково скористатися шансом, який надає КАС України для впровадження медіації як частини адміністративної діяльності суду, не вносячи при цьому змін до існуючого законодавства. Також можна прогнозувати, що вже найближчим часом в українському законодавстві буде запроваджено цей дійсно прогресивний інститут, який позитивно впливатиме на учасників адміністративного процесу, допоможе розвантажити систему адміністративних судів України, сприятиме мирному вирішенню публічно-правових спорів та формуванню позитивного іміджу країни серед світової спільноти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Навчальні матеріали онлайн: Медіація в адміністративному судочинстві України / Фрідріх-Йоахім Мемель // Про можливості впровадження медіації в рамках діючого Кодексу адміністративного судочинства України

(жовтень 2007 року) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.voas.gov.ua>

2. Український центр медіації [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ukrmediation.com.ua> – Заголовок з екрану.

3. Навчальні матеріали онлайн: Центр медиации и права [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.mediacia.com>.

4. Навчальні матеріали онлайн: Центр медіації Вінницького окружного адміністративного суду [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.voas.gov.ua/centr-mediacii/> – Заголовок з екрану.

5. Навчальні матеріали онлайн : Юріс-Консалт [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.uris-c.com.ua>. – Заголовок з екрану.

6. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 – № 254к/96 – Верховна Рада України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.

7. Про державну службу : Проект Закону України від 17.11.2011 № 4050-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2012. – № 26. – Ст. 273.

8. Про службу в органах місцевого самоврядування: Закон України від 07.06.2001 № 2493-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – №33. – Ст. 175.

9. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 07.07.2010 № 2453-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2010. – № 41–42, № 43, № 44–45. – Ст. 529.

10. Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi. Komentarz. Wydanie 2. – Lexis Nexis Warszawa 2006.

11. Кодекс Адміністративного судочинства України від 06.07.2005 № 2747-IV // Відомості Верховної Ради України – 2005. – № 35–36, № 37. – Ст. 446

12. Про медіацію : Проект Закону України від 26.06.2013 № 2425а // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 86.

Наукове видання

**ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ ПРОБЛЕМИ
РЕАЛІЗАЦІЇ
НОРМ ПРАВА**

**матеріали І-ї всеукраїнської науково-практичної
конференції**

Українською, польською, російською мовами

Підписано до друку 11.01.2015 року
Формат 60x90 ¹/₁₆. Папір офсетний. Гарнітура Times.
Друк на дублікаторі.
Умовн. друк. арк. 14,03. Обл. видавн. арк. 16,16.
Наклад 500 прим. Замовлення № 1501-03.
Ціна договірна

Видавництво ПП «Фенікс».
вул. Зоопаркова, м. Одеса, 25, 65009
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру
суб'єкта видавничої справи ДК № 1044 від 17.09.2002.

Видано і віддруковано в ПП «Фенікс»
65009, м. Одеса, вул. Зоопаркова, 25
Телефон: +38(048) 7777-591.
e-mail: 7777-591@ukr.net